

T.C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
HALK BİLİMİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

MANİSA İLİ AKHİSAR İLÇESİNDE EVLİYA KÜLTÜ

İSMAİL CANDAN

DANIŞMAN
DR. ÖĞR. ÜYESİ GÜROL PEHLİVAN

MANİSA-2018

T.C.
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ SOSYAL
BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS EĞİTİMİ FORMLARI

Tez Savunma Sınavı Tutanağı

Doküman Kodu

FRYL-011

Yayınlanma
Tarihi

26/09/2018

Revizyon
Sayısı

2/25/03/2018

Sayfa

1/1

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 21.11.2018 tarih ve 42/16 sayılı toplantısında oluşturulan jüriimiz tarafından Manisa Celal Bayar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin 9. Maddesi gereğince Enstitümüz Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili ve Edebiyatı Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi İsmail CANDAN'ın "Manisa İli Akhisar İlçesinde Evliya Kültü" konulu tezi incelenmiş ve aday 20.12.2018 tarihinde saat 14:00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 30. dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan ana bilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI olduğuna

OY BİRLİĞİ

DÜZELTME yapılmasına

OY ÇOKLUĞU

RED edilmesine

ile karar verilmiştir.

ÜYE

Doç.Dr. G. Gülseren

Evet

Hayır

BAŞKAN

Prof. Dr. Metin EKİCİ

ÜYE

Doç.Dr. Ay. Mustafa
CANOLİC

Tez, burs, ödül veya Teşvik programına (Fulb, Fulbright vb.) aday olabilir.

Tez, mutlaka basılmalıdır.

Tez, mevcut haliyle basılmalıdır.

Tez, gözden geçirildikten sonra basılmalıdır.

Tez, basımı gereksizdir.

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir. İkinci tez savunma sınavında da başarısız olan öğrencinin Enstitü ile ilişkisi kesilir.

** Bu halde adayın Enstitü ile ilişkisi kesilir.

Hazırlayan
Enstitü Sekreteri

Onaylayan
Enstitü Müdürü

ÖZET

Manisa'nın il merkezi dışında en büyük nüfusa sahip olan Akhisar ilçesi, hem coğrafi konumu hem de sahip olduğu tarihî dokusuyla asırlardır farklı devletler ve medeniyetler tarafından kontrol altına alınmaya çalışılmıştır. 14. yüzyılda Saruhan Bey tarafından fethedilen Akhisar, 1412 yılında Osmanlı Devleti hâkimiyetine girmesinden itibaren de Saruhan Sancağı'nın bir parçası olmuştur.

Anadolu'nun Müslümanlaştırılması ve Türkleşmesinde önemli rol oynayan dervişler Akhisar ilçesinin iskânında da önemli rol oynamış; bu kişilerin ölümünden sonra halkın duyduğu sevgi ve bağlılık, evliya kültürünün doğmasını sağlamıştır. Manisa'nın sufi kimliği göz önünde bulundurulduğunda Akhisar ilçesi de köklü bir evliya geleneğini yansıtmış; ancak bu yönde herhangi bir çalışma yapılmamıştır.

Bu çalışmada Akhisar'da velîliğin nasıl algılandığı, bu kişilerle ilgili hangi anlatıların geliştiği velîlerin yattığına inanılan türbe ya da yatırlarda hangi halk inanışları olduğu tespit edilecektir.

Çalışmanın başlangıcında; konuyla ilgili araştırma, derleme yapan çalışmalar tespit edilip bu bibliyografyaların künyeleri tespit edilecektir. Herhangi bir tarihî belgeye rastlanılamayan yatırlar için saha taraması yapılacak gözlem ve mülakat teknikleriyle halk arasında anlatılan menkıbe, efsane ve inanç anıları derlenecektir. Elde edilen bulgular görsellerle zenginleştirilecek, hangi yatırda hangi uygulamanın olduğu analiz edilecektir.

ABSTRACT

Having the largest population outside the provincial center of Manisa, Akhisar has been controlled by different states and civilizations for centuries with its geographical location as well as its historical texture. Conquered by Saruhan Bey in the 14th century, Akhisar became a part of the Saruhan province since it entered the Ottoman Empire in 1412.

The dervishes, who played an important role in the Muslimization and Turkification of Anatolia, also played an important role in the settlement of the Akhisar district; The love and loyalty of the people after their death, and the birth of the saints cult. Considering Manisa's sufi identity, the Akhisar mosque reflected a well-established tradition of saints, but no work has been done in this direction.

In this study, it will be compiled about how the belief in Akhisar is perceived, about what develops about these people, and what popular beliefs there are in the tombs or deposits believed that the believers lay down.

At the beginning of the work; Studies related to the subject, compiling works will be determined and the citation of these bibliographies will be determined. For those investors who can not find any documents or historical documents, the interviews and memorabilia of the people will be compiled by observation and interview techniques. The findings will be enriched by the visuals and analyzed to see which application is being invested.

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Manisa İli Akhisar İlçesinde Evliya Kültü” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

20/12/2018

İsmail CANDAN

ÖNSÖZ

Modernizm, dinin algılanışını ve bunun hayata yansıtılmasındaki sosyolojik ve tarihsel dönüşüme kendi penceresinden bir izah getiren sihirli bir sözcüktür. Her şey değişmekte olduğuna göre seçimlerimiz, algılarımız ve kültürel dinamiklerimiz de bu değişimden etkilenmekte; bu değişim din gibi sağlam bariyerlerle çevrelenmiş bir kurumda bile kendisini hissettirebilmektedir. Modernizm, ötekini içselleştirerek popüler kültür ve beraberinde popüler dindarlıkla bir dirsek teması kurarken halk dindarlığı da bu değişimden payına düşeni alacaktır. Alan araştırması sırasında nakledilen: “*Eskiden velîlere, türbelere, yatırlara saygı vardı; ama artık bırakın saygıyı toplumumuz eski değerlerinin hepsini unuttu.*” sitemi birey ve dinsel pratikler üzerinden gerçekleşen değişimin somut bir örneğidir.

Halk nezdinde kült konusu haline getirilen velîler ve onlar etrafında gelişen anlatılar, eskisi kadar güçlü olmasa da devam etmekte; modernizmin tüm imkânları sunduğu 21. yüzyılda türbe ve yatırlar etrafında oluşan uygulamalar sürdürülmektedir. Bu pratiğin oluşmasında kuşkusuz Türk halk İslâmı’nın tasavvufi etkilerin şekillendirdiği evliya kültü merkezli oluşu büyük bir rol oynamaktadır. Elbette bu kültün oluşumunda Eski Türk inançları da önemli bir role sahiptir.

Manisa İli Akhisar İlçesinde Evliya Kültü adlı çalışma dört bölümden oluşmaktadır:

Giriş bölümünün birinci kısmında; araştırmanın konusu ve yöntemiyle araştırma yapılan yerin tarihi, coğrafyası ve iklimi hakkında bilgi verilmiştir. Giriş bölümünün ikinci kısmında velî kavramının mahiyetinden söz edilmiş, çalışmamızın omurgasını oluşturan ana terimler hakkında bilgi verilmiştir. Velîlik kavramının Kur’an’da ve hadis kitaplarında nasıl algılandığı belirtilmiş, velîlik eksenindeki kavramlara muhtelif mutasavvıfların getirmiş olduğu yorumlardan söz edilmiştir.

Velîlerin Kimlikleri başlığını taşıyan birinci bölümde kült konusu haline gelmiş velîler tanıtılmış; yaşamış oldukları dönem, aidiyet duydukları toplumsal yapılara göre tasnif edilmeye çalışılmıştır.

Ziyaret Yerleri başlığını taşıyan ikinci bölümde velîlere isnat edilen türbe ve kabirler tanıtılmış; bu mekânların fiziksel durumu hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır.

Üçüncü bölüm velîlere isnat edilen yerlerdeki halk inanışlarını yansıtan Uygulama bölümünden oluşmaktadır. Bu bölümde türbe ve yatırların hangi amaçlarla ziyaret edildikleri sorgulanmış; ziyaret yerlerindeki inanç motiflerinin eski Türk inanç sistemleriyle bağlantısı izah edilmeye çalışılmıştır.

Anlatılar başlığını taşıyan dördüncü bölüm, toplum içerisinde velîye mal edilen ya da ona yakıştırılan menkıbe, efsane ve inanç anılarından oluşmaktadır. Bu bölümde anlatılar salt olarak aktarılmamış; anlatılarda yer alan keramet motifleri incelenmiştir.

Bu araştırmanın saha boyutunda yaptıkları derlemelerle katkılarını sunan Akhisar Farabi Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi öğrencilerine teşekkür ederim.

Akhisar'ın yerel tarihi ve folkloru hususunda değerli katkıları için tarih araştırmacısı ve öğretmen Mustafa Kuzucuk'a müteşekkirim.

Yapıcı eleştirileriyle tezime son şekline vermemde katkıları bulunan Prof. Dr. Metin Ekici ve Dr. Öğr. Üyesi Muzaffer Çandır'a teşekkür ederim.

Son olarak bu araştırmanın her safhasında beni destekleyen, yaptığı eleştirilerle çalışmamın üstüne bir tuğla daha koyan, bilgisinden ve fikirlerinden her zaman yararlandığım değerli tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Gürol Pehlivan'a teşekkürü bir borç bilirim.

İsmail CANDAN

20/12/2018

KISALTMALAR

age	Adı Geçen Eser
agb	Adı Geçen Bildiri
agm	Adı Geçen Makale
agt	Adı Geçen Tez
AVS	Aydın Vilayet Salnameleri
A.B.E.K.D	Akhisar Belediyesi Encümen Karar Defteri
bkz.	Bakınız
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	Cilt
CBÜ	Celal Bayar Üniversitesi
Çev.	Çeviren
Der.	Derleyen
dn.	Dipnot
Haz.	Hazırlayan
K.K.	Kaynak Kişi
s.	Sayfa
ss.	Sayfadan sayfaya
sa.	Sayı
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
yy.	Yüzyıl

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ÖNSÖZ	iv
KISALTMALAR.....	vii

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu ve Önemi.....	1
2. Araştırmanın Yöntemi ve Araçları.....	1
3. Tarihçe	4
4. Coğrafi Yapı.....	8
5. Ana Terimler.....	8
5.1. Velî	8
5.1.1. Velî Kültü.....	9
5.1.2. Velîlerin Dereceleri.....	11
5.1.3. Türk Velî Tipi	12
5.2. Kerâmet.....	14
5.3. Türbe ve Yatır	16
5.4. Dede ve Baba	16

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. Velîlerin Kimlikleri.....	18
1.1.1. Türkmen Babaları	18
1.1.1.1. Bektaş Dede (Koca Bektaş Dede).....	20
1.1.1.2. Karaca Ahmet Sultan (Karaköy Dedesi).....	21
1.1.1.3. Seyyid Ahmet.....	23
1.1.1.4. Şeyh Eyne Bey	23
1.1.1.5. Şeyh İlyas Baba (İlyas Dede).....	24
1.1.1.6. Yâren Baba.....	24
1.1.1.7. Yatağan Mahmut Sultan (Yâren/Hayren Mahmut Sultan).....	25
1.1.2. Şeyhler ve Din Adamları.....	25
1.1.2.1. Ahmed Rumî Akhisarî	28
1.1.2.2. Bektaş Hamza Baba	29
1.1.2.3. Hacı Kâmil Mısırlı (Mısırlı Kâmil Efendi)	29
1.1.2.4. Hacı Sadık Efendi	29
1.1.2.5. Hafız Aktap Osman Çelebi	30
1.1.2.6. İbrahim Yılmaz İrşadî.....	30
1.1.2.7. Korkut Baba.....	31
1.1.2.8. Müderris Hacı Bekir Efendi.....	32
1.1.2.9. Molla Velî	32
1.1.2.10. Musaca Dedesi	32
1.1.2.11. Salih Kılınç (Salih Hoca)	33
1.1.2.12. Şeyh Îsâ.....	33
1.1.2.13. İbn-i İsa (İlyas Çelebi)	35
1.1.3. Devlet Adamları.....	35
1.1.3.1. Kara Gündüz Dede.....	35
1.1.3.2. Sarı Ahmet Paşa.....	37

1.1.4. Menşei Belli Olmayanlar	37
1.1.4.1. Ahmet Dede	38
1.1.4.2. Ahsen Dede	39
1.1.4.3. Akçeşme Dedesi.....	39
1.1.4.4. Akkocalı Dedesi.....	39
1.1.4.5. Arap Dede	39
1.1.4.6. Âşık Ethem.....	39
1.1.4.7. Başlamış Dedesi.....	40
1.1.4.8. Çıbancı Dede.....	40
1.1.4.9. Ciğerci Dede	40
1.1.4.10. Çomaklı Dede	40
1.1.4.11. Çökekli Dede.....	40
1.1.4.12. Cuma Yakası Dedesi.....	41
1.1.4.13. Dedebaş Yatırı.....	41
1.1.4.14. Dedecik	41
1.1.4.15. Garip Dede	41
1.1.4.16. Genç Kız	42
1.1.4.17. Göcek Dedesi (Kara Mollu).....	42
1.1.4.18. Hamitköy Dedesi (Bayrakçı Dede)	42
1.1.4.19. Kalburca	43
1.1.4.20. Karayağcı Dedesi	43
1.1.4.21. Kara Velî Dede.....	43
1.1.4.22. Kırklar Dedesi (Zeynal Abidin)	43
1.1.4.23. Kız Dede	43
1.1.4.24. Kobaşdere Dedesi	43
1.1.4.25. Kozan Dede.....	44
1.1.4.26. Körüklü Dede.....	44
1.1.4.27. Kurtulmuş Dedesi	44
1.1.4.28. Küçük Dede.....	44
1.1.4.29. Martla (Mert Dede).....	44
1.1.4.30. Mecidiyeköy Dedesi	44
1.1.4.31. Morahılar Dedesi	44
1.1.4.32. Muhammed Lütfü Baba	46
1.1.4.33. Musalar Dedesi.....	46
1.1.4.34. Muştullar Dedesi (Abdullah Dede/Ekmekçi Dede).....	46
1.1.4.35. Palaz Dede.....	46
1.1.4.36. Pınarcık Dedesi (Süleyman Dede)	46
1.1.4.37. Rahmetçi Dede.....	46
1.1.4.38. Sait Dede	46
1.1.4.39. Sakarkaya Dedesi	46
1.1.4.40. Sami Efendi (Yeniceköy Dedesi).....	47
1.1.4.41. Sarı Hoca.....	47
1.1.4.42. Seyyid Ahmet (Doğankaya Dedesi)	47
1.1.4.43. Sıdan Dede (Sinan Dede).....	47
1.1.4.44. Sırtköy Dedesi	49
1.1.4.45. Süleyman Dede.....	49
1.1.4.46. Tekke Dede.....	49
1.1.4.47. Yeşil Dede	49
1.1.4.48. Uzun Dede	49
1.1.4.49. Yâren (Üçavlu köyü)	50
1.1.4.50. Yâren (Sünnetçiler köyü).....	50
1.1.4.51. Yayakırıldık Dedesi.....	50
1.1.4.52. Yiğit Ali.....	51

İKİNCİ BÖLÜM

2.1.Ziyaret Mahalleri	51
2.1.1.Türbeler.....	52
2.1.1.1. Ahmet Dede.....	52
2.1.1.2. Ahsen Dede	52
2.1.1.3. Akçeşme Dedesi.....	53
2.1.1.4. Akkocalı Dedesi	53
2.1.1.5. Arap Dede	53
2.1.1.6. Âşık Ethem.....	54
2.1.1.7. Başlamış Dedesi.....	54
2.1.1.8. Bektaş Dede	54
2.1.1.9. Cığerci Dede.....	55
2.1.1.10. Doğankaya Dedesi	55
2.1.1.11. İbn-i İsa (İlyas Çelebi)	55
2.1.1.12. Kalburca.....	55
2.1.1.13. Karaca Ahmet Sultan	56
2.1.1.14. Kara Gündüz Dede.....	56
2.1.1.15. Kara Veli Dede.....	56
2.1.1.16. Kırklar Dedesi	56
2.1.1.17. Kobaşdere Dedesi	57
2.1.1.18. Kozan Dedesi.....	57
2.1.1.19. Körüklü Dede.....	57
2.1.1.20. Martla.....	57
2.1.1.21. Mecidiyeköy Dedesi	57
2.1.1.22. Morahılar Dedesi	58
2.1.1.23. Muhammed Lütfü Baba	58
2.1.1.24. Musaca Dedesi.....	58
2.1.1.25. Musalar Dedesi	59
2.1.1.26. Muştullar Dedesi (Abdullah Dede, Ekmekçi Dede)	58
2.1.1.27. Palaz Dede	59
2.1.1.28. Pınarcık Dedesi (Süleyman Dede).....	59
2.1.1.29. Sarı Dede	59
2.1.1.30. Sıdan Dede (Sinan Dede).....	59
2.1.1.31. Seyyid Ahmet	60
2.1.1.32. Şeyh İlyas Baba	60
2.1.1.33. Şeyh İsâ.....	61
2.1.1.34. Yeniceköy Dedesi (Sami Efendi)	61
2.1.1.35. Tekke Dedesi	61
2.1.1.36. Yâren Baba	61
2.1.1.37. Yatağan Mahmut Sultan (Yâren/Hayren Mahmut Sultan).....	62
2.1.1.38. Yiğit Ali	62
2.1.2.Mezarlar	63
2.1.2.1. Bektaş Hamza Baba	63
2.1.2.2. Cuma Yakası Dedesi.....	63
2.1.2.3. Çıbancı Dede	63
2.1.2.4. Çökekli Dede	63
2.1.2.5. Dedebaş Yatırı	64
2.1.2.6. Dedecik.....	64

2.1.2.7. Garip Dede	64
2.1.2.8. Genç Kız	64
2.1.2.9. Göcek Dedesi (Kara Mollu).....	64
2.1.2.10. Hacı Kâmil Mısırlı (Mısırlı Kâmil Efendi)	65
2.1.2.11. Hacı Sadık Efendi	65
2.1.2.12. Hafız Aktap Osman Çelebi	65
2.1.2.13. Hamitköy Dedesi	65
2.1.2.14. İbrahim Yılmaz İrşadi	65
2.1.2.15. Karayağcı Dedesi	65
2.1.2.16. Kız Dede	66
2.1.2.17. Korkut Baba	66
2.1.2.18. Kurtulmuş Dedesi	66
2.1.2.19. Küçük Dede	66
2.1.2.20. Molla Veli	67
2.1.2.21. Müderris Hacı Bekir Efendi.....	67
2.1.2.22. Rahmetçi Dede.....	67
2.1.2.23. Sait Dede.....	67
2.1.2.24. Sakarkaya Dedesi.....	67
2.1.2.25. Salih Kılınç (Salih Hoca).....	68
2.1.2.26. Sarı Ahmet Paşa.....	68
2.1.2.27. Sırtköy Dedesi	68
2.1.2.28. Süleyman Dede.....	68
2.1.2.29. Şeyh Eyne Bey.....	69
2.1.2.30. Uzun Dede	69
2.1.2.31. Yâren (Üçavlu köyü)	69
2.1.2.32. Yayakırdık Dedesi	69
2.1.2.33. Yeşil Dede.....	69
2.1.3. Taşlar.....	70
2.1.3.1. Kulak Dede.....	70
2.1.3.2. At Oynadan	70
2.1.3.3. At Nalı	70
2.1.3.4. Dondurma Yeri	70
2.1.3.5. Göktaş	71
2.1.4. Ağaçlar	71
2.1.4.1. Çitlenbik Dede.....	71
2.1.4.2. Kaba ağaç Dedesi	71
2.1.4.3. Sulu Dede.....	71
2.1.4.4. Yemişli Dede.....	72
2.1.5. Günümüzde Mevcut Olmayan Yatırlar	72
2.1.5.1. Ahmed Rumî Akhisarî.....	72
2.1.5.2. Çomaklı Dede.....	72

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. Uygulamalar	73
3.1.1. Ziyaret Adabı	73
3.1.1.1. Ziyarete Giriş ve Çıkış	73
3.1.1.2. Ziyaret Zamanı.....	74
3.1.2. Şifa ve Sağlık Talebine Yönelik Uygulamalar	76
3.1.3. Mal Mülk Servet Talebine Yönelik Uygulamalar.....	80
3.1.4. Talih ve Kısmet Açmaya Yönelik Uygulamalar.....	81
3.1.5. Feyz Talebine Yönelik Uygulamalar	81

3.1.6. Adaklar(Kurban)	82
3.1.6.1. Kanlı Kurban.....	83
3.1.6.2. Kansız Kurban	85
3.1.6.2.1. Çaput Bağlama.....	85
3.1.6.1.2. Mum Yakma	86
3.1.6.1.3. Para Atma.....	87
3.1.6.1.4. Mersin Dalı Bırakma.....	88
3.1.6.1.5. Namaz	88
3.1.6.1.6. Tesbih.....	89
3.1.6.1.7. Zikir.....	89
3.1.6.1.8. Göbek Atma	90
3.2. İnanç Motifleri	90
3.2.1. Doğa Kültleri	90
3.2.1.1. Taşlarla İlgili İnanışlar	91
3.2.1.2. Ağaçlarla İlgili İnanışlar	93
3.2.1.3. Sularla İlgili İnanışlar	95
3.2.1.4. Dağlarla İlgili İnanışlar	97
3.2.2. Ocaklarla İlgili İnanışlar	98
3.2.3. Işıklarla İlgili İnanışlar	100
3.2.4. Kirvelikle İlgili İnanışlar.....	101
3.2.5. Yağmur Duasıyla İlgili İnanışlar.....	103
3.2.7. Sayılarla İlgili İnanışlar.....	104
3.2.7.1. Bir	104
3.2.7.2. Üç	104
3.2.7.3. Yedi	105
3.2.7.4. Kırk	105
3.2.6. Renklerle İlgili İnanışlar	106
3.2.6.1. Yeşil	106
3.2.6.2. Kırmızı	107
3.2.6.3. Kara.....	108
3.2.6.4. Ak.....	109

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.1. Anlatılar	110
4.1.1. Menkıbeler	111
4.1.1.1. Bektaş Dede (Koca Bektaş Dede).....	112
4.1.1.2. Karaca Ahmet Sultan	112
4.1.1.3. Seyyid Ahmet.....	113
4.1.1.4. Yâren Baba	113
4.1.1.5. Yatağan Mahmut Sultan (Yâren/Hayren Mahmut Sultan).....	114
4.1.1.6. Hacı Sadık Efendi	114
4.1.1.7. Hafız Aktap Osman Çelebi	115
4.1.1.8. İbrahim Yılmaz İrşadî	115
4.1.1.9. Mısırlı Kâmil Efendi (Mısırlı Kâmil Efendi).....	115
4.1.1.10. Salih Kılınç (Salih Hoca)	116
4.1.1.11. Sarı Ahmet Paşa	116
4.1.1.12. Şeyh Îsâ	116
4.1.1.13. İbn-i İsa (Şeyh İlyas).....	118
4.1.1.14. Ahmet Dede	118
4.1.1.15. Ahsen Dede.....	119
4.1.1.16. Çomaklı Dede	119
4.1.1.17. Göcek Dedesi (Kara Mollu).....	119

4.1.1.18. Kalburca Dede.....	119
4.1.1.19. Kara Velî Dede.....	119
4.1.1.20. Sıdan Dede (Sinan Dede).....	120
4.1.1.21. Sindelli Dedesi	120
4.1.2.Efsaneler	120
4.1.2.1. Bektaş Dede (Koca Bektaş Dede).....	121
4.1.2.2. Karaca Ahmet Sultan (Karaköy Dedesi).....	122
4.1.2.3. Yatağan Mahmut Sultan (Yâren/Hayren Mahmut Sultan).....	122
4.1.2.4. Şeyh Eyne	122
4.1.2.5. Şeyh İsâ.....	123
4.1.2.6. Başlamış Dedesi	123
4.1.2.7. Kara Gündüz Dede.....	123
4.1.2.8. Karayağcı Dedesi	123
4.1.2.9. Kobaşdere Dedesi	123
4.1.2.10. Kulak Dede	123
4.1.2.11. Molla Velî.....	124
4.1.2.12. Muştullar Dedesi (Abdullah Dede, Ekmekçi Dede)	124
4.1.2.13. Yiğit Ali (İğdeli Dede).....	124
4.1.3.İnanç Anıları (Memoratlar).....	124
4.1.3.1. Karaca Ahmet Sultan (Karaköy Dedesi).....	125
4.1.3.2. Seyit Ahmet	126
4.1.3.3. Şeyh İlyas.....	126
4.1.3.4. Yaren Baba.....	126
4.1.3.5. İbrahim Yılmaz İrşadi	127
4.1.3.6. Korkut Baba	127
4.1.3.7. Şeyh İsâ.....	127
4.1.3.8. Göktaş	128
4.1.3.9. Morahılar Dedesi	128
4.1.3.10. Palaz Dede	128
4.1.3.11. Pınarcık Dedesi (Süleyman Dede)	129
4.1.3.12. Sazoba Dedesi	129
4.1.3.13. Sıdan Dede (Sinan Dede).....	130
4.1.3.14. Tekke Dede	130
4.1.3.15. Yiğit Ali (İğdeli Dede).....	130
4.2. Kerâmet Motifleri ve İşlevleri	130
4.2.1. Velînin Kendi Vücudunda Cereyan Eden Kerâmet Motifleri ve İşlevleri	132
4.2.2. Tabiat Varlıkları Üzerinde Cereyan Eden Kerâmet Motifleri ve İşlevleri	133
4.2.3. Gizli Şeyler Üzerinde Cereyan Eden Kerâmet Motifleri ve İşlevleri	134
4.2.4. Biyolojik Mahiyette Kerâmet Motifleri ve İşlevleri	135
4.2.5. Velîliğini Kabul Edenlere Yönelik Kerâmet Keramet Motifleri ve İşlevleri ...	136
4.2.6. Velîliğini Kabul Etmeyenlere Yönelik Kerâmet Motifleri ve İşlevleri.....	137
4.3.İnanç Anıları ve Efsanelerdeki Motifler	138
4.3.1. Hayatta ve Faal Oluşuyla İlgili Motifler	138
4.3.2. Bulunduğu Mekânla İlgili Motifler	139
4.3.3. İlgi ve Karşılık Beklemesine Yönelik Motifler.....	140
4.3.4. Yardım ve Koruyuculuğuna Yönelik Motifler.....	141
4.3.5. Dini Emirlerle İlgili Motifler	141
SONUÇ	142
EKLER.....	143
1. FOTOĞRAFLAR.....	143
2. KAYNAK KİŞİ DİZİNİ.....	185

3. SORU KÂĞIDI ÖRNEĞİ	188
4. BİBLİYOGRAFYA	189

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu ve Önemi

“Manisa İli Akhisar İlçesinde Evliya Kültü” isimli tez çalışmamızın konusu 2016 yılında belirlenmiştir. Tez konumuz ilk olarak “Manisa İli Akhisar Tahtacılarında Halk İnanışları” iken sahada topladığımız malzemenin yetersizliğinden yeni bir tez konusu belirlenme aşamasına gidilmiş; tez danışmanımla aldığımız ortak bir karar neticesinde yeni tez konumuzun “Manisa ili Akhisar ilçesinde Evliya Kültü” olmasına karar verilmiştir.

Tez konumuzun belirlenmesinde Akhisar ilçesinin tarihin çeşitli dönemlerinde farklı medeniyetlere ev sahipliği yapması ve zengin bir tasavvuf yaşantısının bulunması etkili olmuştur.

Akhisar ilçesini ve köylerini kapsayan bu çalışma halkın hafızasında yaşayan velî kültürünü kaydetmekle kalmayıp bu kültürel mirasın sonraki kuşaklara aktarılması konusunda bir köprü vazifesi kuracaktır. Evliya ve velî kavramlarına yerel halkın bakışı; sadece halk bilimine değil; taşınmış olduğu toplumsal dinamikler bakımından diğer sosyal bilimlere de katkı sağlayacaktır.

2. Araştırmanın Yöntemi ve Araçları

Tezimizin konusu Manisa ilinin Akhisar ilçesini ve köylerini kapsamaktadır. Ağırlıklı olarak saha araştırması gerektiren bir konu olduğu için ilçe merkezine bağlı köy muhtarlarının iletişim bilgilerine ulaşılmış; bağlı bulundukları köyde ve velî kültürünün mahiyeti konusunda bir ön görüşme yapılmıştır. Bir türbe, yatır ya da sıkça ziyaret edilen kabirlerin bulunduğu köyler bulundukları bölgelere göre indekslenmiş; hangi köye ne zaman gidileceği konusunda bir çizelge hazırlanmıştır. Sahaya inilmeden önce velîlik kavramı, velîliğin ülkemizde ve bölgemizde nasıl algılandığına dair literatür taraması yapılmıştır.

Evliya ve velî kültürü üzerine ülkemizde kapsamlı bir çalışma yapılmamakla birlikte; akademik çalışmaların çoğunda evliya kimliğiyle şaman kimliği arasında bir bağlantı kurulmuş, söz konusu inanış eski Türk inanışlarının bir uzantısı olarak algılanmıştır. Mehmed Fuat Köprülü’nün 1921 yılında kaleme aldığı *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* isimli eseri, alan üzerinde yazılmış ilk kapsamlı çalışmadır. Velî kültüne ziyaret yeri bağlamında yaklaşan ilk önemli çalışma ise kuşkusuz Hikmet Tanyu’nun *Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri* isimli yapıtıdır. Tanyu, Ankara ve ilçeleri başta olmak üzere diğer illerde yer alan adak yerleri hakkında bilgi vermiş; bu ziyaret yerlerindeki uygulamalardan söz etmiştir. Tanyu’nun bu çalışmasının akabinde muhtelif akademisyen ve yazarlar bu konuya eğilmiş bilhassa Ahmet Yaşar Ocak velîlik kültürünü tarihsel bilgiler ışığında analiz etmeye ve yorumlamaya çalışmıştır.

Evliya kültüne halk bilimi çerçevesinde yaklaşan bilim adamları bu kültürün etrafında gelişen halk anlatılarını ve inanç anılarını somut olmayan kültürel mirasa dâhil etmiş, her bir anlatıya birer folklor malzemesi gözüyle bakmıştır.

Manisa şehrinde evliya kültü üzerine yapılan çalışmalar sınırlı olmakla birlikte, bu alana en büyük katkıyı yapanların başında ağatay Uluçay ve İbrahim Gökçen gelmektedir. Çağatay Uluçay'ın *Saruhanogluları ve Eserlerine Dair Vesikalar I-II, Manisa nlleri*; İbrahim Gökçen'in *XVI. ve XVII. Asırlarda Saruhan Zaviye ve Yatırları, Manisa Tarihinde Vakıflar ve Hayırlar I- II, Tarihte Saruhan Köyleri* adlı yapıtları Gökçen ve Uluçay'ın *Manisa Tarihi* isimli eseri bu konuya dikkat çeken ilk çalışmalardır. şüphesiz bu alandaki en kapsamlı araştırma Gürol Pehlivan tarafından yazılan *Manisa Şehrinde Evliya Kültü* isimli yüksek lisans tezine dayanan kitaptır. Pehlivan, bu çalışmasında kendisinden önce yapılan çalışmaları analiz edip çoğunlukla sahada yaptığı araştırma ve gözlemlerle bu konuyu tahlil ve tasnif etmiştir.

Manisa ili Akhisar ilçesinde evliya kültüyle ilgili yapılan herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Talip Bayar'ın *Akhisar'da Evliya Kültü* isimli bitirme tezi elimizdeki tek yazılı kaynaktır. Bayar; Büknüş, Sindelli, Karaköy ve Yatağan'daki bazı ziyaret yerlerine yer vermiş, bu ziyaret yerleri etrafında gelişen halk inanışlarından söz etmiştir. Çalışma her ne kadar dar bir bölgeyi kapsasa da sahadaki malzemenin yazıya aktarılması bakımından kıymetli bir çalışma olduğunu düşünüyoruz. Mehmet Emin Müderrisoğlu tarafından kaleme alınan *Akhisar'da Yetişen Türk Büyükleri* ve Ekmel İzdem'in *Dünkü Bugünkü Akhisar* isimli kitaplarında bazı velilerin hayatlarına yer verilmiş; ancak bu velilerin etrafında gelişen inanç ve uygulamalardan bahsedilmemiştir. İbrahim Gökçen de *Tarihte Saruhan Köyleri* isimli eserlerinde Akhisar köy adlarını belirtirken hangi köyde hangi yatırım bulunduğunu belirtmiş; ancak bu yatırlar etrafında gelişen inanç ve uygulamalardan söz etmemiştir. Konuyla ilgili yazılan bilimsel makaleler de sınırlı düzeydedir. şükrü Akalın'ın "Akhisar'da Karaca Ahmet Türbesi ve Bu Trbeyle İlgili İnanışlar" Satı Kumartaşhoğlu-Ali Duymaz'ın, "Hamza Baba Ocağına Bağlı Bir Sağaltma Merkezi: Bektaş Dede", Gürol Pehlivan'ın "Manisa İli Akhisar İlçesi Yatağan Köyünde Evliya Kültü" isimli makaleleri bunların başlıcalarıdır.

Literatür çalışmasının akabinde çizelgede indekslenen köylere gidilmeye başlanmış, sahadaki malzemenin yazıya aktarılması sağlanmıştır. Sahada yaptığımız gözlemlerde Metin Ekici'nin *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri* ve Sedat Veyis rnek'in *Türk Halkbilimi* adlı çalışmalarından yararlanılmıştır. Saha araştırmasında ağırlıklı olarak gözlem ve mülakat tekniğinden yararlanılmıştır. Mülakat tekniğinde kaynak kişilere yöneltilecek sorular önceden hazırlanmış (bkz. Ekler: 3); kaynak kişilerin cevap vermek istemedikleri soruların cevap bölümü boş bırakılmıştır. İmknlar el verdiğince ses kaydı yapılmış; tutulan ses kayıtları daha sonra yazılı ortama aktarılmıştır. Araştırma yapacağımız bölgede ikamet etmemiz katılımlı gözlem yapmamızı kolaylaştırmış, kültürel malzemenin toplanmasında bizlere kolaylık sağlamıştır. Sahada yaptığımız derlemelerde karşılaştığımız güçlükler şnlardır:

1. Köylülere göre "evliyalık" eskisi kadar önemsenen bir kurum değildir. Bu yaklaşım sahadada toplayabildiğimiz malzemenin de kısıtlı olmasına neden olmuştur. Var olan menkibe, efsane ve inanç anılarının çoğu unutulmuş; hafızalarda kalan birkaç bilgi not edilmeye çalışılmıştır. Sahada yaptığımız gözlemlerde Akhisar şehrindeki evliyalarla ilgili araştırma yapacağımızı öğrenen kişilerin azınlıkta kalan bir kısmı bu işin hurafelere dayandığını, bu yüzden çalışmamızı, araştırılması gereksiz bir alan olarak yorumlamış, büyük bir bölümü ise bundan büyük bir memnuniyet duymuş bu

memnuniyeti bizimle paylaşmıştır. Bu memnuniyetin kaynağında, şüphesiz ki sözel bilginin yazıya aktarılması ve gelecek neslin de bu bilgiyi öğrenebilmesi yatmaktadır.

2. Türbe ve yatır hakkında yapacak olduğumuz saha derlemesi köylülerin aklına ister istemez : “*Acaba bunlar defineci mi?*” sorusunu da getirmiş bu durum ilk etapta sahada malzeme toplamımızı güçleştirmiştir. Akhisar şehrindeki yaygın bir inanışa göre Kurtuluş Savaşı sırasında yurdu terk etmek zorunda kalan işgal güçleri ve onlara destek veren gayri Müslim tabaka şehri terk ederken kıymetli eşyalarını bu yapıların yakınına gömmüş, bir daha da onları alma fırsatları olmamıştır. Gayri Müslimlere göre Türkler kutsala önem verdiği için velilere isnat edilen kutsal yerlerde böyle bir arayışa girmeyecektir. Bu durumda sahneye defineciler çıkmaktadır. Defineciler bu durumdan haberdar oldukları için halkın kutsal gördüğü yapıyı kazmaktan ve ona zarar vermekten çekinmeyecektir. Yine halkın tasavvuruna göre bu yapılar zaman zaman ecnebler tarafından ziyaret edilmekte, kayıp hazineler için arazi keşifleri yapılmaktadır. Saha araştırmamızda karşılaştığımız bu güçlüğü (defineci yakıştırmasını) aşmamızda Akhisar şehir merkezinde ikamet etmemiz ve mesleğimiz etkili olmuştur. Kaynak kişi grubuna adımız, soyadımızla birlikte öğretmen olduğumuzu söylemek akıllarındaki bu şüphenin ortadan kalkmasını sağlamıştır.
3. Köyler tarımsal üretimin merkezi durumundadır. Gündüzleri tarlada çalışan akşam da evinde bu yorgunluğu atan köylüyle görüşme yapılabilecek bir zaman dilimi belirlemek güçtür. Sahada yaptığımız görüşmelerde kaynak kişi olarak çoğunlukla köy kahvelerindeki yaşlı insanlara yönlendirildik. Köylülere göre bize evliyalar konusunda bilgi verecek kişiler artık hayatta değildir ya da bu işi bilirse bir tek yaşlılar bilmektedir. Bu yüzden sahada sık sık: “*Benim babam hayatta olacaktı ki size bunları tek tek anlatacaktı. Bir babaannem vardı benim, çok güzel bilirdi böyle şeyleri.*” ifadelerini duymamız da bu inanışın tipik bir göstergesidir.
4. Kaynak kişi konusundaki cinsiyet dağılımında erkeklerin menkıbe, efsane ve inanç anısı konusunda, kadınların ise türbe ve yatırlardaki uygulamalar hakkında daha fazla bilgi sahibi oldukları görülmüştür. Kadın kaynak kişilerin bazı bölgelerde inanç ve uygulamalar hakkında yönelttiğimiz sorulara rahatlıkla cevap verebilmelerinin bazı bölgelerde ise verdiğimiz sorulara yanıt vermeden kafalarını çevirmelerinin söz konusu bölgelerin kültürel yapısıyla ilgili özellikler olduğunu düşünüyoruz. Bu tecrübeye kuşkusuz kendi cinsiyetimizin de etkili olduğu düşünülebilir. Bu geleneksel yapının güçlü olduğu böyle köylere; köyü tanıyan birinin vasıtasıyla gidilmiş, fotoğraf çekimi ya da ses kaydı yapılmamış, eldeki sözlü malzemenin yazı aracılığıyla toplanılmasına çalışılmıştır. Bu hususta başımıza gelen ilginç bir hikâye bulunmaktadır: Beyoba köyündeki Hıdırellez kutlamalarında Kırklar Dedesi’nin dibindeki kayalara taş yapıştıran kadınları fotoğraflamak istediğimizde bize tepki gösterilmiş, televizyon ve gazetelere çıkmak istemediklerini belirtmişlerdir.

5. Köylerde bulunan türbe ve yatırların bazılarına ulaşım güçlükle sağlanmaktadır. Akhisar şehri bir ova üzerine kurulu olmasına rağmen evliyalara ait mekânlar çoğunlukla bir dağ tepesinde ya da ağaçlıklarla kaplı kuytu bir vadi içindedir. Ziyaret yerlerine ilk etapta özel aracımızla gitmek uygun görülmüştür. Bu ziyaretlerde daha önce görüştüğümüz kaynak kişilerle iletişime geçilmiş, saha araştırmasında bize rehberlik etmeleri sağlanmıştır. Ziyaretgâhlara herhangi bir yardım olmaksızın ulaşmak, arazinin fiziksel şartlarını düşündüğümüzde oldukça güçtür. Özel aracımızla ulaşamadığımız yerlere köylülerin de yardımıyla traktörle ulaşılmaya çalışılmıştır. Bize arazi araçlarıyla eşlik eden köylülere göre bu durum onlara da vesile olmuş, en azından bir Fatiha okuyabilme mutluluğunu yaşamışlardır. Bazı ziyaret yerlerinin varlığı kaynak kişiler tarafından belirtilirken bu yapıları arazinin fiziksel yapısından dolayı görme şansımız olmamıştır. Yolları bozuk olan ziyaret yerleriyle ilgili köylülerden sık duyduğumuz: “*Türbemiz var ama yollarımız bozuk; yetkililere söyleyin bize yardımcı olsunlar.*” serzenişini fiziksel yapının, ziyaret edilebilme üstündeki gücünü gösteren somut bir örnek olarak kaydetmek istiyoruz.

3. Tarihçe

Akhisar şehrinin tarihî geçmişi Neolitik Çağ’a kadar uzanmaktadır. Şehrin güneybatısında yer alan Akhisar Höyüğü’nde Neolitik Çağ, Son Kalkolitik Çağ, Orta Tunç Çağı ve Son Tunç Çağı’na ait eserler bulunmuştur.¹

Tarih boyunca farklı isimlerle anılan Akhisar şehrinin bilinen en yaygın ismi Thyateira’dır. Bu ismin İskitlerle birlikte akınlar gerçekleştiren Thyateira isimli bir amazon savaşıdan geldiği düşünülmektedir.

Antik çağda Akhisar için “Euhippa” ve “Semiramis” isimleri de kullanılmıştır. Hara anlamına gelen “Euhippa” ismi, yetiştirdiği ünlü atlar dolayısıyla verilmiştir.²

Lidyalılar döneminde senatosuyla yarı etkin bir site devleti durumunda olan şehir; kalabalık nüfusu ve zenginliğiyle başkent Sardes’tan sonra en önemli ikinci kent merkezi durumundadır.³

Lidyalıların Persler tarafından yenilmesiyle Pers hâkimiyetine giren şehir, İskender’in Persleri ortadan kaldırmasıyla ilk olarak Makedonya Krallığı’na daha sonra ise Suriye Krallığı yönetimine girmiştir. Son olarak Bergama Krallığı topraklarına katılan şehir bu dönemde otonom bir kent olma özelliği kazanmıştır.⁴

M.Ö. 48 yılında Roma imparatoru Sezar tarafından ziyaret edilen Thyateira, Roma İmparatorluğunun ikiye ayrılmasıyla Doğu Roma’nın Thracesia eyaletinin bir şehri olmuştur. Romalıların hüküm ve nüfuzları kuvvetli olduğu dönemde yeteri kadar şöhret kazanamayan

¹Mehmet Karakuyu, *Tarihi Coğrafyasıyla Akhisar*, Akhisar: Akhisar Belediyesi Kültür Yayınları, 2012, s. 32.

²Yasemin Algın, Güldane B. Bozacı, *Akhisar’ın Yerel Tarihi*, Akhisar: Akhisar Belediyesi Yayınları, 1999, s. 16.

³Baki Satış, *İlk Çağdan Günümüze Akhisar*, Akhisar: Akhisar Sağlık Eğitim Kültür Vakfı Yayınları, 1994, s. 132.

⁴Karakuyu, *age*, ss. 14-25.

şehir, Roma imparatorlarından Antonin Caracalla tarafından tanzim ettirilmiştir.⁵ Bu kente; sürgün olarak gönderilen Prens Thedor tarafından yapılan ve Beyaz kale anlamına gelen “Aspro-Kastro” adı verilmiştir.⁶ Akhisar adının bu beyaz kaleden geldiği düşünülmektedir. Hristiyanlığın tarih sahnesine çıkışıyla dinî dokusunda değişiklik yaşanan şehrin bu dine ilk ne zaman geçtiği konusunda kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Thyateria, Hristiyanlığın Anadolu’da yayılmaya başlandığı ilk merkezlerden biri olması ve Batı Anadolu’da kurulan ilk yedi kutsal kiliseden birinin adının Thyteira olması nedeniyle birçok Hristiyan kaynaktan söz ettirmiştir. Söz konusu kilisenin kalıntılarının günümüzde Ulu Cami’nin avlusunda yer aldığı düşünülmektedir.⁷

Tarih boyunca ticaret yaşantısı ile canlılığını koruyan kentin adı; İncil’de iki ayrı yerde geçmektedir. İlkinde St. Jean; kentte bulunan Jezebel adındaki Hristiyan karşıtı bir kadının varlığından söz eder ve bu kadını dinlememeleri ve günah işlememeleri konusunda Thyateirahlıları uyarır. İkinci olarak St. John’a kumaş satmak için gelişi yazılıdır. Bu dönemde Thyateira, kumaş imalatı ve ticaretinin önemli merkezlerinden biridir. Thyateira kumaşı, zamanın kraliyet elbiselerinde kullanılan çok değerli bir kumaştır. Kentin en önemli gelirlerini kumaş ve deri ticareti oluşturur. Ayrıca; yün ve keten üretimi, dericilik ve pirinç imalatı da yapılmaktadır.⁸

XIII. asırda İmparator Andrenic İslâm ordularının saldırılarına karşılık Bergama’dan Thyateira’ya çekilmiş ancak başarılı olamamıştır.⁹ 1305 yılında Saruhan Bey tarafından Manisa bölgesinde yapılan fetihler sonucunda 1307 yılında Akhisar’ın fethi de tamamlanmış, 1313 yılında Manisa’nın Saruhan Beyliği’nin merkezi olmasıyla birlikte, bölgenin Hristiyan kimliği de değişmeye başlamıştır. Saruhanoğulları’nın 15 kadar şehri ve 20 kadar da kalesi bulunmaktadır. Akhisar da bu kalelerden birisidir.¹⁰

Osmanlı padişahı Yıldırım Bayezid zamanında Saruhanoğulları’nın beyi İshak Bey’in 1390 yılında ölümüyle çocukları Hızırşah ve Orhan’ın saltanat mücadelesinden yararlanarak bu beyliği topraklarına katmış, böylece beyliğin merkezi Manisa’yla birlikte Akhisar da Osmanlı topraklarına katılmıştır.¹¹

Akhisar şehri önemli ulaşım yollar üzerinde ve verimli bir ovada bulunmasından dolayı kısa sürede gelişmiş 15. yüzyılda; 21 köyü, 14 mahallesiyle Osmanlı Devleti’nin Kütahya Eyaletinin Saruhan sancağına bağlı önemli bir yerleşim haline gelmiştir.¹²

16. yüzyılda Akhisar’da sadece Müslümanlar yaşarken kent yakınlarında ticari amaçlı bahçeciliğin yaygınlaşması özellikle ticaretle ulaşan gayri Müslimlerin kente göç etmesine

⁵ İbrahim Cavid, *Aydın Vilayet Salnameleri R. 1307/H.1308*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2010, s. 761.

⁶ Karakuyu, *age*, s. 14-25.

⁷ Karakuyu, *age*, s. 27.

⁸ Satış, *age*, s. 116.

⁹ İbrahim Cavid, *age*, s. 761.

¹⁰ Feridun Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazası*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989, s. 17.

¹¹ Çağatay Uluçay, İbrahim Gökçen, *Manisa Tarihine Genel Bir Bakış*, İstanbul: Resimli Ay Matbaası, 1939, s. 34.

¹² Karakuyu, *age*, s. 32.

neden olmuş, bu durum ticari hayatın canlılığıyla birlikte şehir nüfusunun demografik yapısında değişikliğe olmuştur.¹³

17. yüzyılda Osmanlı Devleti genelinde yaşanan Celali İsyanlarından Akhisar da etkilenmiş şehri isyanlardan korumak amacıyla Vali Macar Ali Paşa tarafından şehrin etrafı surlarla çevrilmiştir. Evliya Çelebi, *Seyahatname* isimli eserinde 2600 evin 2000 tanesinin surlarla çevrili bu kalenin içerisinde olduğunu aktarır.¹⁴

Akhisar XIX. yüzyıla kadar idari olarak Kütahya vilayetine bağlı olan Saruhan sancağına bağlı bir kaza iken 1877'de merkezi İzmir olan Aydın vilayetine bağlanmıştır. Cumhuriyet Dönemi'ne kadar da bu sancağa bağlı kalmıştır.¹⁵

Birinci Dünya Savaşı sonrasında imzalanan Mondros Antlaşmasıyla Yunanlılar önce İzmir'i, 25 Mayıs 1915'te Manisa'yı işgal etmişler, 30 Mayıs 1915'te ise Akhisar yakınlarına konuşlanmışlardır. 14. Kolordu Komutanı Yusuf İzzet Paşa'nın görevlendirdiği Yüzbaşı Kemal Bey ve arkadaşları tarafından bastırılan bu güçler 10 Haziran'da şehri terk etmiş, Manisa'ya çekilmişlerdir.¹⁶

1920'de ikinci bir taarruza geçen Yunan birlikleri 23 Haziran 1920'de şehri ikinci kez işgal etmiş ancak Sakarya Muharebesinin kazanılmasıyla Türk halkı da cesaretlenmiş 26 Ağustos 1922'de başlayan ve 30 Ağustos 1922'de Türk kuvvetlerinin büyük başarısı ile son Büyük Taarruzla birlikte Yunanlılar geri çekilmeye başlamışlardır. Geri çekilirken de işgal ettikleri birçok yeri yakıp yıkmış, halka zulüm yapmıştır. Ancak Akhisar yanmadan kalmıştır.¹⁷ 6 Eylül 1922'de Bintepeleler üzerinden şehre giren Türk ordusu herhangi bir direnişle karşılaşmamış; halkın büyük sevinç gösterileri içinde Akhisar Hükümet Konağı'na Türk bayrağını çekmişlerdir.¹⁸

İşgal dönemi ve Kurtuluş Savaşı'nın ardından kentin sosyo-ekonomik yapısı gerilemiş, tüm ülkede yaşanan yokluk ve sıkıntılı dönem Cumhuriyet devrimleri ile son bulmuştur. Kentte, yerel yönetimlerin de girişimleriyle kısa sürede birçok yenileşme hareketi gerçekleştirilmiştir. Şehir sineması, kapalı spor salonu, otobüs garajı, elektrik santrali gibi yapılar yanında; otel, mağaza, banka gibi modern hayatın gerektirdiği değişik tipte yapılar inşa edilmiş, parklar ve rekreasyon alanları düzenlenmiştir. Cumhuriyet Dönemi'nde Akhisar, Manisa merkez ilçeden sonra, ekonomik ve kentsel büyüklük olarak ilin ikinci büyük ilçesi olmuştur. Tarım ürünlerinin tümünün yüksek gelir getirmesinin yanında, gıda ve küçük sanayisindeki ilerlemeler ile de kent gelişmesini sürdürmüştür. 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra özel girişimlerin sayısı artmıştır. 1960 yılında Akhisar'da üç adet halı fabrikası açılmıştır. Küçük sanayi bölgesi ile birlikte

¹³ Karakuyu, *age*, s. 33.

¹⁴ Evliya Çelebi'den akt. Karakuyu, *age*, s. 34.

¹⁵ Tuncer Baykara, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I: Anadolu'nun İdari Taksimatı*, Ankara, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 2000, s.165.

¹⁶ Celal Bayar, *Ben de Yazdım*, C. 8, İstanbul: Sabah Kitapları, 1997, s. 2480.

¹⁷ Belkız Ayaz, *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Akhisar Kazası*, Akhisar: Akhisar Belediyesi Kültür Yayınları, 2013, s. 34.

¹⁸ Oktay Gökdemir, *Kurtuluş Savaşında Akhisar*, Akhisar: Akhisar Belediyesi Yayınları, 1996, s. 44.

zeytinyağı, tuğla fabrikaları, sigara fabrikası ve tavuk çiftliklerinin kurulması ile çalışma olanakları artırılmıştır.¹⁹

4. Coğrafi Yapı ve İklim

Türkiye'nin batısında Ege Bölgesi sınırları içerisinde Asıl Ege Bölümü'nde yer alan Akhisar şehri, Batı Anadolu'daki Gediz Ovası'nın kuzeyinde kendi adını taşıyan ovanın içerisinde yer almaktadır. İlçenin il merkezine uzaklığı 51 km'dir. İlçe merkezinin denizden olan yüksekliği 84 metre ile 198 metre arasında değişmekte olup ortalama yüksekliği 100 metredir.²⁰

İlçenin kuzeyinde Soma ve Kırkağaç ilçeleri, Balıkesir ili, doğusunda Gördes, güneyde Gölarmara ilçesi ile Salihli Turgutlu ilçeleri, batısında ise Saruhanlı ilçesi bulunmaktadır. İlçenin en yüksek noktası 1224 m. yüksekliğindeki Sıdan Dağı, en alçak noktası ise ilçenin kuzeydoğusunda Kum Çayı boğazının taban kısmıdır.²¹

Akhisar'ın kuzeydoğusunda Sıdan, Görece, doğusunda Katırcı, güneydoğusunda Gölçük, güneyinde Karahöyük, kuzeybatısında Kuru, kuzeyinde Kadıdağ dağları bulunur.²²

Kumçayı ile Gördük Çayı Akhisar'ın en önemli akarsularıdır. Bu akarsuların yanında Gökçay, Deliçay, Kaledere, Çağlak Deresi akarsuları da vardır.²³ Akhisar akarsuları rejimi, Akdeniz rejimini andırmaktadır. Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde *"Zira bu şehrin dört tarafı yaylalardır. Bu bol bol akan sular o yüksek dağlardan gelip şehri sularlar. Bütün çarşısında ve diğer yollarında kaldırımlar üzerinde adam beli kalınlığında akarsular akıp ırmaklar çağlar böyle bir İrem şehridir."* ifadelerini kullanır.²⁴

İzmir, Manisa, Aydın ve Muğla illerini Balıkesir, Bursa, Kocaeli ve İstanbul illerine bağlayan yol üzerinde bulunan Akhisar şehri Türkiye'nin önemli ticaret, sanayi ve turizm merkezlerini birbirine bağlayan ana yol güzergâhında bulunmaktadır. Bu kentleri birbirine bağlayan kara ve demir yolları Akhisar içinden geçmektedir. Verimli bir ovada bulunması, üretilen tarım ürünleri ve tarıma dayalı hafif sanayisiyle önemli bir ticaret merkezi durumundadır.²⁵

Akhisar 1706 km²'lik alanıyla Manisa ilinin toplam alanının %12,9'unu oluşturmaktadır. Akhisar ilçesinin nüfusu 2016 yılı itibariyle 166.129 kişidir.²⁶ Merkez ilçeleri (Yunusemre-Şehzadeler) dışında Manisa'nın en kalabalık ilçesidir.

¹⁹ Karakuyu, *age*, s. 61.

²⁰ Mehmet Karakuyu, *Kentleşme Sürecinde Akhisar*, Akhisar: Akhisar Belediyesi Kültür Yayınları, 2012, s. 20.

²¹ Satış, *age*, s. 11.

²² M. Yıldız Hoşgören, *Akhisar Havzası Jeomorfolojik ve Tatbiki Jeomorfolojik Etüt*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1983, s. 77.

²³ Hoşgören, *age*, s.63.

²⁴ Seyit Ali Kahraman, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, C. 9, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017, s. 67.

²⁵ Karakuyu, *age*, s. 12-13.

²⁶ <http://www.manisa.gov.tr/nufus-ve-dagilim>, (Erişim tarihi: 21.01.2017).

12.11.2012 tarihli 6360 numaralı kanunla illere bağılı ilçelerin mülki sınırları içerisinde yer alan köy ve belde belediyelerinin tüzel kişiliğı kaldırılmış, köyler mahalle olarak, belediyeler ise belde ismiyle tek mahalle olarak bağılı bulundukları ilçenin belediyesine katılmıştır. Manisa ilinin Akhisar ilçesinde ilçe merkezleri de dâhil 109 mahalle bulunmaktadır. “Şeyh İsa, Seyid Ahmet, Süleymanlı” gibi mahalleler isimlerini bu bölgede yaşayan velilerden almıştır. Akhisar şehrinde Dedeçam Deresi, Sarıdede Mahallesi, Uzundede Deresi, Dedeler Mevkii gibi yer adlarının da velî kültüyle ilişkili olduğu görülmektedir.²⁷

Akhisar ve çevresinde yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve yağışlı olan “Akdeniz İklim Tipi” özellikleri görülür. Ancak yükseltisi 30-120 metre civarındaki ova tabanları ile bu ovaları çevreleyen ve yer yer 1500 metreye kadar yükselen dağlık alanlar arasında iklim koşulları, özellikle iklimin sıcaklık ve yağış elemanları bakımından bazı farklılıklar ortaya çıkmasına neden olmaktadır.²⁸

Akhisar kış aylarında yaz aylarından çok daha fazla yağış düşmektedir. Akhisar ilinin yıllık ortalama sıcaklığı 16,0’dır. Yıllık ortalama yağış miktarı: 605 mm’dir. 6 mm yağışla Temmuz yılın en kurak ayıdır. Ortalama 121 yağış miktarıyla en fazla yağış Aralık ayında görülmektedir. 26.2 sıcaklıkla Ağustos yılın en sıcak ayıdır. Ocak ayında ortalama sıcaklık 6,2 olup yılın en düşük ortalamasıdır. Kış ayları ortalama minimum sıcaklık 2,4°C dir. Ancak hava sıcaklığının 0°C' nin altına da kadar düştüğü de saptanmıştır. 1975-2005 yılları arası verilere göre her yıl ortalama 39 gün donlu geçmektedir. Ekstrem sıcaklık değerleri ise şöyledir: 06.07.1944’te hava sıcaklığı 44,4°C' ye kadar çıkmış, 15.02.2004’de ise -11.3°C 'ye kadar düşmüştür.²⁹

İklim koşullarına bağılı olarak Akhisar’da bulunan doğal bitki örtüsü de Akdeniz iklimini özelliklerini gösterir. Doğal dengenin bozulmadığı alanlarda başta kızılçam, yükseklerde karaçamlardan oluşan orman topluluklarına rastlanır.³⁰

5. Ana Terimler

5.1. Velî

Velâ, velî, velyen, velâyeten ve vilâyeten mastarından ismi fâil olan velî; lügatte; seven, dost, çok sadık olan, yardım eden, yakın olan, himaye eden, tâbî, akraba, herhangi birisinin işini üstlenen ve yönelen manalarına gelir.³¹

Velî kelimesi mekân, niyet, din, sadakat, nusret ve itikat hususlarında yakınlık için kullanılır. Velî’nin çoğulu “evliyâ” dır. Türkçede evliyâ sözcüğü çoğunlukla tekil anlamda kullanılır. Geleneksel anlamda velî ve evliyâ; benliğini Allah’ta yok etmek sûretiyle birtakım

²⁷ Özcan Akınlı, *Akhisar İlçesi Yer Adları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, 2014, s. 125.

²⁸ Ecmel Temuçin, *Manisa-Akhisar Ovalarında İklim ve Ortam İlişkileri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Ana Bilim Dalı, 1999, s. 1.

²⁹ Alpay Kaptan, *Akhisar Yöresinde Meydana Gelen Düşük Sıcaklıklar, Don Olayları ve Tekerrür Analizleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Ana Bilim Dalı, 2006, s. 13.

³⁰ Hoşgören, *age*, s. 3-4.

³¹ Dilaver Selvi, *İslami Kaynaklarda Velayet ve Keramet*, İstanbul: Hoşgörü Yayınları, 2012, s. 15.

üstün vasıflar kazanarak hârikulâde şeyler gösterebilen büyük insan anlamında kullanılmaktadır.

Kur'an'da Yunus (10/62-64), Enfal (8/34), A'raf (7/196), Al-i İmran (3/64) gibi ayet-i kerimelerde velî ve velâyet kavramlarına atıfta bulunulmuş; Buhari, İbn Mace, Ahmed b. Hanbel, Beğavî, Hattabi, İbn Abbas gibi muhaddisler tarafından velîliğin mahiyetine ilişkin hadisler aktarılmıştır.³²

“Çünkü iyi bilin ki, hesap gününde Allah'ın dostlarına (velîlere) korku yoktur ve onlar asla üzülmecekler!” (Yunus-62)³³

“Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

“Allah Teâlâ Hazretleri şöyle ferman buyurdu: “Kim benim velî kuluma düşmanlık ederse ben de ona harp ilan ederim. Kulumu bana yaklaştıran şeyler arasında en çok hoşuma gideni, ona farz kıldığım (aynî veya kifaye) şeyleri eda etmesidir. Kulum bana nafile ibadetlerle yaklaşmaya devam eder, sonunda sevgime erer. Onu bir sevdim mi artık ben onun işittiği kulağı, gördüğü gözü, tuttuğu eli, yürüdüğü ayağı (aklettiği kalbi, konuştuğu dili) olurum....” (Buhârî, Rikak 38.)

Velî olabilmenin ilk ve temel şartı:

1. Bütün teferruat ve incelikleriyle şariat kaidelerine uymak ve onların dışına çıkmamak hususunda azami titizliği göstermektir.
2. Bundan sonra çok sıkı bir mücadele ve riyazatla nefsi terbiye etmek ve mümkün olabildiği kadar çok nafile ibadet yapmak gerekir.³⁴

Velîlik iki türlüdür: Birincisi insanı (Allah'a ve İslâm'a) düşman olma halinden çıkarır. Bu manada imanı olan herkes velîdir. “Mutlak olan mümin Allah'ın velîsidir.” denilir. İkinci nevi velîliğe; ihtisâs, istifâ, istinâ (tahsis etme, seçme ve dost edinme) manasındaki velîlik denir. Bu manadaki velîlik, velîliğin bilinmesini ve hakikatinin anlaşılmasını icap ettirir. Her ne kadar nefsanî tabiat kendisinde mevcut ve baki ise de dini konularda fitneye düşecek derecede nefsanî zevk almaz. Allahtan kula yönelen özel velîlik de budur.³⁵

5.1.1. Velî Kültü

Fransızca “culte” sözcüğünden gelen kült sözcüğü İngilizcede “cult”, olarak telaffuz edilmiş Türkçeye kült şeklinde geçmiştir. Culte sözcüğü etimolojik olarak “1. Tapma, tapınma, tapınış, tapınç. 2. Din; mezhep. 3. Ayin, ibadet. 4. Saygı, derin saygı; büyük sevgi”³⁶ anlamlarına gelmektedir. Sosyal bilimlerde ise kült terimi “Kutsal olarak bilinen varlıklar çevresinde oluşmuş, saygı, tapınma, dua, kurban ve ritler gerektiren, özel yer ve zamanlarda

³² Selvi, age, s. 20-25

³³ Mahmut Kısa, Kısa Açıklamalı Kur'an-ı Kerim Meali, Konya: Armağan Kitaplar, 2013, s. 206.

³⁴ Ahmet Yaşar Ocak, Kültür Tarihi Olarak Evliya Menakıbnameleri, İstanbul: Timaş Yayınları, 2016, s. 26.

³⁵ Kelebazı, Doğuş Devrinde Tasavvuf, haz. Süleyman Uludağ, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2013, ss. 113-114.

³⁶ Tahsin Saraç, Büyük Fransızca-Türkçe Sözlük, Ankara: Adam Yayınları, 1985, s. 355.

bayram ve törenleri bulunan, kült araçlarıyla cemaat liderlerini içeren inanç ve tapınış.” şeklinde tanımlanmaktadır.³⁷

Velî kültü ise, fevkalâde kuvvet ve kudretlerle mücehhez olup Allah'a yakın kabul edilen bir şahsiyetin herhangi bir konuda -sağ veya ölü iken- yardımının dokunacağına inanılması ve bunu temin için belli yollara başvurulmasıdır.³⁸

Velî tipinin oluşmasını ve Anadolu'da cereyan etmesini sağlayan en güçlü damar kuşkusuz İslâmiyet'tir. İslâmiyet'in velî kültürüne katkısı sufi kanalla gerçekleşmiştir. Bu hususta sufilik ve tasavvuf kavramlarına kısaca değinmeyi faydalı buluyoruz:

Tasavvuf ve sufi kavramlarının menşei konusunda kesin bir görüş olmamakla birlikte ağırlıklı olan iki görüş bulunmaktadır. Birinci görüş; Bu inanışı benimseyenlerin yünden elbise giydikleri için yün manasına gelen "sûf"dan türediği yönündedir. Ebu Nasr Serrac peygamberlerin evliya ve asfiyanın yolu dediği sûf giyme âdetinden dolayı sufi kelimesini bu kökten sayar.³⁹ İkinci görüşse Yunanca “Sofos” sözcüğünün zamanla sufi sözcüğüne dönüştüğünü tasavvufun da sufi sözcüğünden türediğidir. Çünkü sonradan ilahi ve dini felsefe anlamlarını karşılayacak “Kelam” sözcüğü de Yunanca “Logos” sözcüğünün tercümesidir.⁴⁰ Tasavvuf ve sufi tanımlamaları zaman geçtikçe değişik mahiyetler kazanmakta her sûfinin tasavvufu algılayışı farklılaşmaktadır. Tasavvuf ehli velîlerden bahsederken arif, sufi, Allah dostu, Hak aşığı, salih, sıddık, salik, derviş, ricalullah, mukarrebun, abdal, gavs, kutup gibi isimler kullanmışlardır.⁴¹

Sufiler kendilerini, Allah'ın, varlığını hem enfüste (içte), hem de âfakta (dış dünyada) algılanmasına yönelik çağrısını ciddiye alan kimseler olarak görmüşlerdir. Onlar zâhirden çok bâtına, eylemden çok temâşaya, hukukî ayrıntılar üzerinde durmaktan çok ruhânî gelişmeye ve toplumsal ilişki ve etkileşimden çok nefis terbiyesine ağırlık verirler.⁴²

Velî kültü Budizm, Hıristiyanlık ve İslâmiyet gibi dinlerin hâkim olduğu sahalarda benzer özellikler taşımakla birlikte Budist kültürde mevcut iki dine nazaran daha eskidir. Velî kültürünün oluşmasında mevcut diğer sahalardaki eskiden beri var olan mistik anlayışların, tabiat ve atalar kültürlerinin etkili olduğu görülmektedir.⁴³

Velî kültürünün oluşmasında çeşitli safhaların tamamlanması gerekmektedir. Kült konusu olan velî, ait olduğu toplumun ahlaki değerlerinin temsilci olmalıdır. Bu safhadan sonra kerâmet unsuru çıkmaktadır. Kültün yayılıp gelişmesinde yerine göre velîyi mahalli bir velî olmaktan çıkarıp genelleşmesini sağlayacak olan da kerâmet unsurudur. Velîye bahşedilen bu harikulade

³⁷ Kudret Emiroğlu, Suavi Aydın, *Antropoloji Sözlüğü*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2009, s. 519.

³⁸ Mehmet Eröz, *Eski Türk Dini (Gök Tanrı İnanıcı) ve Alevilik Bektaşilik*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1992, s. 68.

³⁹ Kamil Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatler*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2004, s. 26.

⁴⁰ Abdülbaki Gölpınarlı, *100 Soruda Tasavvuf*, İstanbul: Gerçek Yayınları, 1985, s. 8.

⁴¹ Selvi, *age*, s. 27.

⁴² William Chittick, *Tasavvuf Kısa Bir Giriş*, çev. Turan Koç, İstanbul: İz Yayıncılık, 2016, s. 38.

⁴³ Ocak, *age*, s. 33.

olaylar dizisi o öldükten sonra da çeşitli menkıbeler vasıtasıyla devam edecektir. Böylece velî artık ruhani kudretlerle dolu korku ve saygının karışımı bir kült haline gelmektedir.⁴⁴

5.1.2. Velîlerin Dereceleri

Velayet (Allah'ın dostluğu) derecelerine göre dört kısma ayrılmaktadır:

- a) Velayet-i ulya (en yüksek velayet)
- b) Velayet-i âli(yüksek velayet)
- c) Velayet-i vusta (orta velayet)
- d) Velayet-i edna(alt velayet)

Birinci velayet nebi ve resullere aittir. Çünkü onlar varlıkların seçilmiş ve en üstüdür. İkincisi peygamberlerin tabilerinden ileri geçmiş mukarrebun makamına çıkmış kimselerdir. Üçüncü gruptaki velayet sahipleri ashab-ı yeminden orta halli olan muttaki müminlerdir. Dördüncü ve en alt basamakta olanlar ise nefislerine zulmeden iman ve takvalarında zafiyet içinde bulunan müminlerdir.⁴⁵

Hakîm Tirmizî, *Sîretü'l-Evliyâsında* velîleri iki sınıfa ayırmıştır: Bunlardan birine Velîyyullâh derken diğerine de Velîyyu hakkillâh adını verir. Birincisi Allah tarafından seçilmişken diğerini yoğun bir çaba beklemektedir. Tirmizî'nin en üst basamağa nebileri koyduğu kozmik evreninde Velîyyullâh derece olarak Velîliyyu hakkillâh altında yer alır. En üst derecede ise nebiler yer almaktadır. Sadece o nefsiyle, yani dünyayla başa çıkabilir ve nefisinden arınmış olarak Allah'ta yaşar. Bir tek o, tam manasıyla Allah'ta amel edebilir. Yine anca o, dünyaya dönüp Peygamber'in gerçek halifesi olarak insanlara önderlik edebilir.⁴⁶

İmam Rabbani, velîliği velayet-i suğra ve velayet-i kübra olarak ikiye ayırmış seyr ü sülûk sahiplerinin derecelerine göre velayet-i suğrada ilerlediklerini velayet-i kübranın peygamberlere has olup hepsinin üstünde Resullulah'ın olduğunu belirtmiş velîlerin en kâmilinin kutb-ı irşad olduğunu söylemiştir.⁴⁷

Kutb bazen gavs (yardım) ile bazen de insan-ı kâmil ile özdeş kabul edilen bir terim olup velayet teorisine göre bu kâinatın yönetiminden sorumlu tutulmakta velîler piramidinin tepe noktasında bulunmaktadır. Kutb, kâinata maddi ve manevi her türlü tasarruf yetkisine sahip Allah'ın adına kâinatı idare eden en büyük velîdir. Kimi mutasavvıflara göre her velî hiyerarşisinin kendine mahsus bir kutbu vardır, kimine göre ise hepsinin üstünde kutbu'l-aktap denilen bir tek kutb bulunur.⁴⁸

İbnü'l-Arabî'ye göre Hz. Peygamberin ölümünden sonra velayet mirası iki kanalla ilerlemektedir. Şer'î ilimlerde müçtehit imamlar ve sülûk ile makamları geçip kemâle eren Allah dostları.⁴⁹ İbnü'l-Arabî, marifetullah konusunda en ulvî gördüğü vahdet-i vücûd ilmini

⁴⁴ Ocak, *age*, s. 35-36.

⁴⁵ Selvi, *age*, s. 46.

⁴⁶ Bernd Radtke, "İbnü'l-Arabî'nin Öncülerinden Biri: Hâkim Tirmizî'nin Velayet Görüşü", çev. Salih Çiftçi, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi (İbnü'l-Arabî Özel Sayısı-1)*, 9/21 (Ekim/2008), ss. 501-507.

⁴⁷ Selvi, *age*, s. 50.

⁴⁸ Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Sosyal Tarihinde İslamın Macerası*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2015, s. 50.

⁴⁹ İbnü'l-Arabî, *Fütûhât-ı Mekkiye*, C. I, çev. Ekrem Demirli, İstanbul: Litera Yayıncılık, 2013, ss. 231-337.

hâtemü 'l-evliyâ 'ya atfederek, bütün Velîlerin, hattâ nebî ve resullerin bu ilmi onun mişkâtından aldığını iddia etmek sûretiyle *hâtemü 'l-evliyâ* 'yı nebî ve resûllerden hattâ *hâtemü 'l-enbiyâ* 'dan üstün gördüğü gerekçesiyle İbn Teymiyye'nin sert tenkitlerine mâruz kalmıştır.⁵⁰

İbn Teymiyye'ye göre Kur'an'da mü'minlerin kemal yolundaki mertebeleri efdaliyyet sırasına göre ,*nebîler, siddikler, şehidler ve sâlihler* (Nisa 4/69) şeklinde sıralanmışken⁵¹ bazı sufiler, velîleri nebîlerden üstün tutma yoluna gitmiştir.

Makâmâtü'l-Evliyâ adlı eserinde velîlerin makamlarını on yedi bab halinde inceleyen Akşemseddin, hiyerarşinin en alt basamağına mürşid insanı yerleştirirken en üst mertebede yer alan fena makamına ulaşan velînin peygamberin ruhuna şahit olarak kendi özünden geçip insan-ı kâmil vasfı kazanacağını belirtir. Bu makam her asırda bir kişiye tahsil edilir ve bu kişi Kutbu âlem olarak anılır.⁵²

İmam Cafer-i Sadık Buyruğu 'nda makamât-ı evliya on sekize ayrılmış, her makam bir ehle verilmiştir. Velayet makamında bulunan evliyanın bütün peygamberlerin ilmüne vakıf olabileceğini ancak hakikat âleminde gizli oldukları için yaşadığı dönemde her velînin hakkı ile bilinemeyeceği belirtilir. Mürşid-i kâmil mertebesine ulaşan velî bu gizliliği de ortadan kaldıracak, aradığının kendisinden başka bir şey olmadığını fark edecektir.⁵³

5.1.3. Türk Velî Tipi

Velîlik her ne kadar İslâmî inanış çevresinde şekillenen bir inanış sistemi olmasına rağmen bu sistemin Eski Türk inanışlarıyla harmanlandığı gözden kaçmamalıdır. Türkler İslâmiyet'i kabul etmeden önce etkileşime girdikleri dinlerdeki (Şamanizm, Budizm, Hinduizm, Taoizm, Mazdeizm, Zerdüştlük) kendine yakın hissettikleri motifleri Gök-Tanrı, doğa kültleri, atalar kültü gibi inanç sistemlerine dâhil etmişler; yeni hissedilen inanç unsurlarıyla bir önceki inanç yapısını sentezleyip kendilerine özgü bir inanış evreni meydana getirmişlerdir. Ocak'a göre Türkler içerisindeki köylü ve konar-göçer kesim kitabi İslâm'ı özümseyememiş, eski geleneklerini ve inanışlarını, mensubu oldukları yeni dine entegre etmiştir.⁵⁴ Tanyu da; XII. yüzyılda Türklerin büyük topluluklar halinde İslâmiyet'i benimserken önceki inanışlarından bazı kalıntıları (Ashab-ı Kehf mağarası ve Hz. Ali kalesi, yatırlara mum yakma, bez, paçavra muska ve nazarlık boncuklar, bazı ağaç ve sulara, pınarlara, kaynaklara, ateşe, tuza, demire, vb. saygı duyma) sürdürdüklerini ifade eder.⁵⁵

⁵⁰ Ebu'l Alâ Afifi, *İbnu'l-Arabî'nin Tasavvuf Felsefesi*, çev. Mehmet Dağ, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1974, s. 93.

⁵¹ M. Mustafa Çakmaklıoğlu, "İbnü'l-Arabî'nin Nübüvvet-Velayet Hakkındaki Görüşleri ve İbn Teymiyye'nin Bu Husustaki Eleştirileri", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi (İbnü'l-Arabî Özel Sayısı-1)*, 9/21 (Ekim/2008), s. 213-255.

⁵² Akşemseddin, *Makâmât'ül-Evliyâ*, haz. Metin Çelik, İstanbul: Özgü Yayınevi, 2013, s. 24.

⁵³ *İmam Cafer-i Sadık Buyruğu*, haz. Adil Ali Atalay, İstanbul: Can Yayınları, 1993, ss. 216-220.

⁵⁴ Ahmet Yaşar Ocak, *Alevî ve Bektâşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003, s. 55.

⁵⁵ Hikmet Tanyu, *İslamlıktan Önce Türklerde Tek Tanrı İnancı*, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1980, s. 106.

Türk inanış sisteminde atalar kültü bağlamında, yaşlılar sadece öldükten sonra değil ölmeyen önce de büyük bir saygı görmüş atalara olan bu saygı onların eşya ve hatıralarının da takdisine yol açmış bu yüzden ölümler eşyalarıyla gömülmüştür.⁵⁶

Eski Türklerde tabiat, ruh diye adlandırdığımız gizli güçlerle doludur. Dağlar, tepeler, kayalar, ağaçlar hissedilen, iyilik ya da kötülük yapabilen gizli güçlerle doludur. Eski Türkler bizzat bu varlıklara değil bu varlıkların taşıdığı gizli güçlere korku ve saygı karışımı bir tavır sergilemişlerdir.⁵⁷ Kült konusu haline gelmiş velî görünümündeki ağaçlar, taşlar ve sular da bu inanışın etkisinin devam ettiği gözlenmektedir.

Şamanist Türkler, şamanların olağanüstü insanlar olduklarına ruhlarla ilişki kurup onlara istediklerini yaptırabildiklerine ve Gök Tanrı'dan ilahi emirler getirdiklerine inanmışlardır. Şamanlar da tıpkı velîler gibi bu kabiliyetleri kazanabilmek için inzivaya çekilip nefislerini arındırmıştır.⁵⁸ İslâmiyet'in kabulüyle aziz, şeyh, derviş, velî, dede, baba olarak adlandırılmış bu şahsiyetlerin ölümü üzerine hayatayken kullandıkları eşyalar kutsiyet kazanmış; kabirleri de belirli başlı inanç uygulamalarının merkezi haline gelmiştir.⁵⁹

Hunlar, Göktürkler ve bilhassa Uygurlar'da yaygın bir şekilde görülen Budizm'in velî kültürüne en belirgin katkısı Buda ve diğer azizleri anlatan menkıbelerdir. Bu metinlerde yer alan tenasüh inanışı (Ebedi mutluluğa erişmek için Nirvana'ya ulaşmak ve öldükten sonra değişik şekillerde yeniden hayat bulmak) İslâmiyet'in kabulüyle Anadolu sahasında anlatılan menkıbelerde de yer bulmuş özellikle göçebe Türkler arasında yayılan Yesevilik inanışına çok rahat adapte edilmiştir.⁶⁰

Türk velî tipinin oluşmasında Şamanizm, Gök Tanrı inanışı ve Atalar Kültü gibi eski Türk inanışları dışında Hristiyanlık ve Musevilik gibi tek tanrılı dinlerin olduğu görülmektedir. XI. yy. da İslâmiyet'i henüz yeterince sindirememiş göçebe ve yarı göçebe Türkler Anadolu'ya yerleştikleri yerlerde Hristiyanlık ve öncesindeki Pagan kültüne özgü kült, inanış ve uygulamaları, bu inanış ekseninde gelişen ziyaretgâh ve menkabeleri Müslüman velîlere uyarlamakta bir beis görmemişlerdir.⁶¹ Böylece karşılaştıkları bir aziz kültürünü Türk velîsi adına İslâmî bir zırha büründürmüş bu vesileyle bölgedeki Hristiyan halkın Müslümanlığa ısınmasını sağlamışlardır.⁶²

Türk halk sûfilik geleneği bu geleneğin coğrafi ve kronolojik safhalarını yansıtan üç evliya veya sufi zümresinden bahseder:

1. Türkistan Erenleri
2. Horasan Erenleri,
3. Rum (Anadolu) Erenleri⁶³

⁵⁶ Ocak, *age*, s. 62.

⁵⁷ Ocak, *age*, s. 65.

⁵⁸ Ahmet Yaşar Ocak, *Kültür Tarihi*, s. 38.

⁵⁹ İsmet Çetin, "Türk Kültüründe Bab (Baba)/ Ata Geleneği", *Milli Folklor*, 19/76 (Kış/2007), ss. 70-75

⁶⁰ Ocak, *age*, s. 82.

⁶¹ Ocak, *age*, s. 109.

⁶² Ocak, *Kültür Tarihi*, s. 45.

⁶³ Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Sufiliğine Bakışlar*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2016, s. 32.

Ahmet Yesevi'nin öncü olduğu Türkistan erenleri kurulduğu coğrafyanın da etkisiyle Eski Türk inançlarındaki Şaman geleneği dışında Budizm ve Maniheizm gibi Hindistan dinlerinin bazı dinî akidelerini taşımakta, bu etkiyi Horasan tasavvufu potasında eriterek senkretik bir dini inanış kalıbına büründürmektedir. Anadolu'yu kendilerine iskân eden Mevlana, Hacı Bektaş-ı Velî gibi Rum erenleri bu kalıptan süzülüp hüviyet kazanmış şahsiyetlerdir.

Anadolu'nun fethi sürecinde Anadolu'nun fethi sürecindeki kolonizatör adı verilen dervişler, hem dini hem de toplumsal rol bakımından geleneksel sufî anlayışından farklı özellikler taşımaktadırlar.

Barkan'ın tabiriyle Moğol İstilasından kaçan kolonizatör görevi işlenen bu dervişler Anadolu'nun fethinde ve İslâmiyet'in bu topraklarda yerleşmesinde dinî ve kültürel işlevler dışında siyasal bir teşkilatlanma kurulmasında da önemli rolleri olmuş; bu şahsiyetlerin iskân ettikleri topraklar söz konusu beylikler döneminde onlara vakfedilmiştir. Anadolu'nun ıssız dağlarını, تنها ovalarını kendilerine mesken edinen bu dervişlerin yaşantıları tekkelerde ibadet eden şehirli dervişlerin mistik anlayışından uzaktır. Yerleştiği toprağı işleyen, değirmende buğday öğüten bu dervişler ekonomik hayata katkı sunmakla kalmamış, zaviyenin içinde bulunduğu bölgenin güvenliğinden de mesul olmuş, kimi zaman da mensubu olduğu beyliğin asker ihtiyacını karşılamıştır.⁶⁴

Üretim ve savaş dönemleri dışında yerleştikleri toprakları Türkleştirme ve İslâmlaştırma gibi ülküleri olan bu dervişler İslâmiyet'ten önceki Alp tipini temsil eder. İslâmiyet'e geçişle birlikte Türk ruhunda büyük değişimler meydana gelmiş maddi kuvvetlerin yerini manevi kuvvet almış, insan dıştan içe dönmüş, Alp tipi Türk velî tipine dönüşmüştür.⁶⁵

Genellikle çeşitli tarikatlara mensup şeyh ve dervişler tekelerini terk edilmiş kilise ve manastır yerlerine kurmuş böylelikle var olan dini inanışların tesirlerini azaltıp menkıbeler aracılığıyla rahatça İslâmileştirilmesini sağlamıştır.⁶⁶

5.2. Kerâmet

Sözlükte “iyi, ahlâklı ve cömert olmak” anlamına gelen kerâmet, kerem gibi masdar olup “iyilik, cömertlik” mânasında isim şeklinde de kullanılır. Terim olarak “Allah'ın sâlih, takvâ sahibi, velî kullarından zuhur eden olağan üstü hal” diye tanımlanır.⁶⁷

Kerâmetin harikulade bir hadise olması, ancak gerektiği zaman meydana gelmesi ve velinin velâyetini ispatlayıcı mahiyette bulunması icap eder. Kerâmet velinin Allah'a karşı korkusunu alçak gönüllüğünü artırıp şükür duygusunu takviyeye yarar.

⁶⁴ Ömer Lütfi Barkan, “Kolonizatör Türk Dervişleri”, *Vakıflar Dergisi*, 2 (1942), s. 279-304.

⁶⁵ Mehmet Kaplan, *Tip Tahlilleri Türk Edebiyatında Tipler*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1991, s. 129.

⁶⁶ Ocak, *Kültür Tarihi*, ss. 44-45.

⁶⁷ SüleymanUludağ, “Keramet” maddesi, *İslam Ansiklopedisi*, <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/maddeb.php?Tanim=&MaddeAdi=keramet>, (Erişim Tarihi: 21.10.2016).

Kur'an'da çoğunlukla Hz. Meryem ve yaşadığı hadiseler, Ashab-Kehf'in durumu ve Hz. Süleyman'la ilgili bilgi veren Maide (5/75), Al-i İmran (3/42), Meryem (19/25), Kehf (18/17), Neml (27/38) gibi ayet-i kerimelerde kerâmetin mahiyetine atıflarda bulunulmuştur.⁶⁸

Sahîh-i Müslim'de yer alan “Mağarada mahsur kalan üç kişinin olağanüstü bir şekilde buradan kurtulması, sâhibinin öküzü dövmesi üzerine öküzün 'biz bunun için yaratılmadık' şeklinde konuşması, Cüreyc isimli bir velînin kendisine iftira atılması üzerine beşikteki çocuğu konuşurması” (Buhârî, Tefsir/3253-3288) hadislerinde de kerâmet vurgusu bulunmaktadır.

Âlimler, bir hâdisenin kerâmet olarak nitelendirilebilmesi için şu özellikleri barındırması gerektiği konusunda söz birliğine varmışlardır.⁶⁹

“a) Kerâmet, tıpkı mûcizede olduğu gibi, tabiat kanunlarıyla açıklanamayan olağanüstü bir hâdisedir.

b) Kerâmet, şerîata bağlı velî kimselerin elinde zuhur eder.

c) Kerâmet, mubah olan şeyler cinsinden olmalıdır. Kerâmette şerîatın emirlerine muhalif unsurlar bulunamaz.

d) Her ne kadar sâlih kimselerin elinde zuhur etse de, tıpkı mûcizede olduğu gibi, kerâmet de Allah'ın fiilidir. Yani kerâmeti yaratma konusunda velî kulun mutlak anlamda bir dahli yoktur; zira o fiilin sahibi Yüce Allah'tır.”

Velîlere ait kerametlerle peygamberlere ait mucizeler arasındaki benzerlik İslâmiyet'in ilk devirlerinde toplumun bazı kesiminin tepkisini çekmiş bu durum başta Kuşeyrî olmak üzere diğer âlimlerin gayretiyle ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır.⁷⁰

Kerâmet ve mucizeler “Cenâb-ı Hakkın fiilleri olmaları, hârukulade vasfını taşımaları, hak üzerine gerçekleşmeleri, ilahi iradeyi ispat etmeleri” bakımından birleştikleri gibi; “Şahıs yönünden (Mucize sadece peygamberlerden zuhur eder.), vuku yönünden (Mucize peygamberlerin istediği zaman gerçekleşir.), delil olma yönünden (Mucizeler peygamberi Hak peygamberi olması yönünde delildir.), bağlayıcılık yönünden (Mucizeler hem peygamberleri hem de ümmetini bağlar.), hüküm yönünden (Mucizelere inanmak vâcip, inkâr etmek küfürdür.)” birbirleriyle ayrılmaktadır.⁷¹

Mutasavvıflar kerâmetin hissî ve manevî olmak üzere iki türünden söz etmektedir:

Hissî kerâmetler maddi, gözle görülür elle tutulur işlerde meydana gelen kevnî ve surî kerametlerdir. Hayvanlarla konuşmak, kısa zamanda uzak mesafeleri kat etmek, su ve hava üzerinde yükselmek gibi olaylar bu kısma girmektedir. Halk arasında kerâmet denince akla hissî kerâmetler gelmektedir.

⁶⁸ Selvi, *age*, s. 210-211.

⁶⁹ Mehmet Kubat, “İslâmî Öğretide Kerâmet”, *Milel ve Nihal İnanç Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, 10/1 (Nisan 2013), s. 46.

⁷⁰ Ocak, *age*, s. 22.

⁷¹ Selvi, *age*, s. 247.

Manevi kerâmetler ise şeriatın edebini korumak, doğru ahlakın gereklerini yerine getirmek, vâcib olan şeyleri mutlak olarak zamanında yapmak, hayır işlerde acele davranmak, insanlara karşı kalbinden kin ve kuşkuyu çıkarmak, kalbi bütün kötü sıfatlardan temizlemek, nefsinde ve eşyada Allah'ın hukukunu korumak ve her nefes alış verişine dikkat etmektir.⁷²

Maddi kerâmetlere benzer işlere Müslüman olmayan kimselere de rastlanıldığından (Hristiyan ve Budist azizleri gibi) gerçek velîler manevi (kalbî) kerâmete sahip olmalıdır.⁷³

5.3. Türbe ve Yatır

Arapça “türab” yani “toprak” kelimesinden, yazı dilindeki turba'nın halk diline kazandırılmasıyla oluşturulan “türbe” sözcüğü, Türkçede genellikle ölünün kabri üzerine inşa edilen binayı ifade etmek için kullanılmaktadır. Orhun Kitabelerinde türbe sözcüğünün karşılığı “bark” tır.⁷⁴ Bark sözcüğü ev anlamında kullanıldığı gibi “türbe, anıt kabir” anlamlarına da gelmektedir.⁷⁵ “Belirli bir yerde mezarı olan, doğaüstü gücü bulunduğu ve insanlara yardım ettiğine inanılan ölü, evliyalara” ise yatır denilmektedir. “Yat” eyleminin ı(r) fiilden ad yapan eki almasıyla yatır sözcüğüne dönüşmüştür.⁷⁶ Türbe ve yatırlarda yatan şahsiyetlerin sahip olduğu nüfuz ve kabirlerinin sahip olduğu mimari özellikler gibi yönlerden farklılık taşıdıkları görülmektedir. Türbede yatan velî yatırdaki velîye göre daha tanınmış ve mahalli sınırlardan uzaklaşıp diğer insanlar tarafından da tanınmaya başlamıştır ancak burada halkın göz önünde bulundurduğu keramet unsuru göz ardı edilmemelidir. Keramet yönünden güçlü bir yatır zamanla bir türbeyle aynı öneme sahip olabilmektedir.

Yatır ve türbe terimleri sadece kabir anlamında kullanılmayıp birey ve kutsallık arasındaki ilişkiyi çevreleyen güçlü bir sembol durumundadır. Kutsal tezahhürü olağanüstü olarak algılanır ve diğer her şeyden ayrı bir yere konumlandırılır. Kutsalın etkisiyle bazı mekânlara olağanüstü anlamlar yüklenerek kutsallık atfedilmekte ve mekânlar bu yolla kutsallaşmaktadır. “Sembolik nesneleri, formları ve ritüelleri içeren kutsal mekânlar, ziyaretçiler açısından üç türlü fonksiyon icra eder. Birincisi, insanların kutsalla ilişki kurmasını sağlarlar. İkincisi, kutsal mekânlar kutsal gücün tezahür ettiği yerlerdir. Üçüncüsü, kutsal mekânlar dini bir dünya algısını somutlaştıran, hayata dini anlam kazandıran mekânlardır. Bu üç fonksiyon, insanlardaki kutsal duygusunun kutsal bir mekânla tatmin edilebileceğini ortaya koymaktadır.”⁷⁷

İnsanların türbelere ve yatırlara bahsettiği kutsallık söz konusu mekânlara tapınma mahiyetinde olmayıp kutsalın birer merkezi olmalarından dolayı kutsalı yaşama ve tecrübe etme isteğidir. Bu mekânların ziyaret edilme inancının, kutsalın merkezi olan bu mekânlarla

⁷² Selvi, *age*, s. 256.

⁷³ Selvi, *age*, ss. 226-227.

⁷⁴ Ünver Günay, “Türk Halk Dindarlığının Önemli Çekim Merkezleri Olarak Dini Ziyaret Yerleri”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2/15 (Şubat/2013), s. 5.

⁷⁵ Tuncer Gülensoy, *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*, C. 1, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2007, s. 114.

⁷⁶ Gülensoy, *age*, s. 1088.

⁷⁷ Ali Ayten, Ali Köse, *Türbeler Popüler Dindarlığın Durakları*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2010, s. 143.

belli usul ve ritüellerle temasa geçildiğinde kişiye ihtiyaçları doğrultusunda fayda vereceği düşüncesi yatar.⁷⁸

5.4. Dede ve Baba

Dede sözcüğü Türkçede, “*Ananın veya babanın babası, büyükbaba; ced, ata; çok yaşlı kimse; Mevlevilikte çile doldurmuş, dervişlik pâyesine erişmiş ve dergâhta hücre sahibi olmuş kişi, Bektaşilerde şeyh, baba; Hurîfîlerde şeyh.*” olmak üzere altı anlamda kullanılmıştır.⁷⁹ Dede, Mevlevilikte muhip, dede, şeyh ve halife şeklinde sıralanan tarikat mensupları arasındaki ikinci mertebe sahibidir. Dede, dervişliğe ikrar vermiş, dergâhta hizmet görerek bin bir gün çilesini doldurmuş bir dervîştir. O artık hücre sahibidir.⁸⁰ Dede unvanı, Alevî ve Bektaşilerde de kullanılmaktadır. Bu topluluklarda dedeler, sosyal hiyerarşinin en üst noktasında bulunurlar. Dedelerin sahip oldukları yetkiler ve yaptırım güçleri, cemaatin sosyal düzenini sağlayan çok etkili bir güçtür. Bu şekilde farklı bölgelerde yaşayan Alevî topluluklar, aynı gücün yani dedelerin sıkı kontrolü altındadır.⁸¹

Dede sözcüğü, Orta Asya’da yaşayan Türk topluluklarında halka yol gösteren, tecrübeli ve bilgin kişiler için kullanılan “ata” ve “baba” sözcükleriyle aynı anlamda olup Doğu Türkçesinde “ata” olarak geçmektedir. Dede Korkut hikâyelerinin bilicisi Korkut, Doğu Türkçesi’nde Korkut Ata, Batı Türkçesinde ise, Dede Korkut olarak zikredilir.⁸²

Saha araştırmasında ziyaret yerlerinin adlarının çoğunlukla “Dede” şeklinde adlandırıldığına tanıklık edilmiştir. Bu durumun, köyü ya da ziyaret yerinin olduğu mevkiiyi korumaya yönelik bir eylem olduğu görülmektedir. Dedelerin bulunduğu mekânların korunmasıyla ilgili uygulamalar ve anlatılar “atalar kültü” nün, bu ziyaret yerlerinin yüksek yerlerde ve özellikle de dağlarda bulunması Eski Türk inanışlarındaki “doğa kültleri”yle ilgilidir.

Baba kavramı, kelime olarak, “ata” anlamında olup Türkçenin dışında Fars, Berberî, Rus ve Rumen dillerinde de kullanılmaktadır. Saygı duyulması gerekli olan şahıslar için de kullanılan Baba/ Bab kavramı Türkistan sahasında evliya, aziz, sultan, ata kelimeleri ile karşılanıp yaygın olarak “evliya” anlamında kullanılmaktadır.⁸³ Eski Türkçede “Babay” şeklinde de kullanılmış olan kutsal içerikli bu sözcük, çeşitli Türk Lehçelerinde, Ulu Ata anlamını koruyarak ata ruhuyla bağlı bir anlam ifade etmiştir.⁸⁴ Tasavvufî, sülûk yoluna giren, nefsini yenmiş topluma yararlı hâle gelmiş, yani nefsinde ölmüş, ruhunda dirilmiş kişiye baba denir.⁸⁵ Günümüzde tekke, türbe, mezar ve yer adlarında baba kelimesinin kullanılması da zamanında oraya yerleşmiş Türk dervişlerinden veya sevilen, sayılan büyük şahsiyetlerin hatırasından kaynaklanmaktadır.⁸⁶

⁷⁸ Abdülkadir Kıyak, “Halk Dindarlığı Bağlamında Kutsal Mekân Anlayışı”, *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1/2 (Şubat/2012), s. 159-181.

⁷⁹ “Dede” maddesi, *TDK Türkçe Sözlük*, Ankara: TDK Yayınları, 2009, s. 174.

⁸⁰ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2001, s.1003.

⁸¹ Ali Yaman, *Kızılbaş Alevî Ocakları*, İstanbul: Elips Kitap, 1998, s. 15.

⁸² Celal Beydilli, *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*, C. 1, Ankara: Yurt Yayınları, 2005, s. 149.

⁸³ İsmet Çetin, “Türk Kültüründe Bab (Baba)/ Ata Geleneği”, *Milli Folklor*, 19/76 (Güz/2007), ss. 70-75.

⁸⁴ Celal Beydilli, *age*, s. 88.

⁸⁵ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, İstanbul: Anka Yayınları, 2004, s. 54.

⁸⁶ Mehmet Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, İstanbul: Alfa Tarih Yayınları, 2014, s. 185.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. Velîlerin Kimlikleri

Akhisar şehrinde kült konusu haline gelmiş velîlerle ilgili tarihi bilgiler kısıtlıdır. Sahada yapılan görüşmelerde benzer cevaplar alınmış, fertlerin velîlerin nereden ve ne zaman geldiğinden çok, hangi güçlere sahip oldukları ve hangi musibetleri ortadan kaldırdıklarıyla ilgili bilgi sahibi oldukları görüşülmüştür.

Akhisar halkının tasavvuruna göre velîler çoğunlukla: *“Horasan’dan gelmiş, bölgenin Müslümanlaştırılmasını ve Türkleştirilmesine katkı sağlamış, cihat ederken şehit olmuş, Kurtuluş Savaşında düşmanın tarumar olmasını sağlamış, zor durumda kalan insanların yardımına koşmuş”* ulvî kişilerdir. Yukarıdaki anlatılar arasında her ne kadar tarihsel bir zaman ve mekân birliği olmasa da önemli olan gerçekler değil, ahlaki çıkarımlar yapmak ve kıssadan hisse almaktır.⁸⁷

Velîlerin kimlikleri hakkında bilgi verilecek bu kısım dört bölümden oluşmaktadır.

Birinci kısımda, Saruhanoğulları devrinde ve Osmanlı döneminde Akhisar şehrinin fethine katılmış ve çoğunlukla bir zaviye, vakıf ya da arsayla mükâfatlandırılmış kolonizatör dervişlere ve Türkmen babalarına,

İkinci kısımda, Osmanlı Devletinde çoğunlukla bir tarikata mensup ve o tarikatın itikatlarına göre yaşayan din adamlarına,

Üçüncü kısımda, Osmanlı Devletinde yaşamış, ölümünün ardından kabirleri değişik uygulamalar çerçevesinde ziyaret edilen devlet adamlarına,

Dördüncü kısımda ise çoğunlukla kırsalda yer alan ve herhangi bir bilgiye sahip olmadığımız menşei belli olmayan velîlere yer verilecektir.

Yaşadığı dönemde büyük bir saygı ve tevazu kazanan bazı şahsiyetlerin (çoğunlukla bir kanaat, ya da tarikat önderi vb.) ölümlerinin ardından kabirleri etrafında herhangi bir inanç ya da uygulama görülmemişse de bu velîler hakkında da bilgi verilmeye çalışılacaktır.

1.1.1. Türkmen Babaları

Anadolu’nun Müslümanlaştırılması ve Türkleştirilmesi hususunda kendilerine “baba, abdal, ata, dede” gibi unvanlar yakıştıran bu kişiler medrese ekolüne sahip olmamakla birlikte İslâmiyet’i daha sade bir şekilde ve Türkçe konuşarak anlatmaya çalışmış bu husus Eski Türk inançlarıyla bağlarını tamamen koparamayan göçebe Türkmen boylarına oldukça sempatik gelmiştir. Bu unvanları taşıyan muhtelif heterodoks gruplara mensup olan bu göçmen halk

⁸⁷ Benzer bir durumun Manisa şehrindeki tespiti için bkz. Gürol Pehlivan, *Manisa Şehrinde Evliya Kültü*, İzmir: Manisa İl Özel İdaresi Yayınları, 2012, s. 37.

mutasavvıfları ayrıca, mensubu bulundukları sufi mektebin vatanı olan Horasan bölgesine nispetle, Horasan erenleri şeklinde daha genel bir unvanla da anılmışlardır.⁸⁸

1071'den başlayıp XIV. yüzyıla kadar devam eden göç dalgasında büyük çoğunluk; Mâveraunnehr, Harezm, Horasan, Azerbaycan ve Revan merkezlidir. Moğolların Maveraünnehr'i işgal etmeleri üzerine Horasan'a sığınan Türkmenler artan Moğol baskısıyla çözümü Batı'ya kaçmakla bulmuş ve Anadolu'ya gelmişlerdir.⁸⁹

Kuşkusuz Horasan ifadesi coğrafi bir bölgeyi işaret etmekle birlikte tasavvufta bir ekolü de temsil etmektedir. Anadolu'da yeşeren birçok tarikatın omurgasını inşa eden Melamîlik inancı bu topraklarda vücut bulmuş bu inanış Türk sûfilığının oluşmasında birinci dereceden katkı sağlamıştır.⁹⁰ Akhisar da dâhil Anadolu'daki birçok velî için halk arasında yaygın olarak ifade edilen "Horasan erenlerindendir" ifadesi bu anlayışın bir ürünüdür. Nitekim incelediğimiz yerde bulunan Bektaş Dede, Kara Gündüz Dede, Sıdan Dede, Karaca Ahmet ve Yatağan Mahmut Sultan gibi velîler menşe olarak Horasan kökenli kabullenmekte ya da halk tarafından böyle kabul görmektedir. Horasan bir umman; velîlerse bu ummanı Anadolu'ya taşıyan birer ırmaktır. Kuşkusuz inanç ve uygulamalar Horasan'dan çıktığı gibi algılanmamış Anadolu'ya gelene kadar değişik kültürlerden farklı öğeleri de beraberinde getirmiştir.

Velîlere isnat edilen bir diğer unvan seyyidliktir. Seyyid Ahmet, Seyyid Süleyman, Sıdan Dede gibi velîlerle ilgili elimize ulaşan herhangi bir soy silsilesi olmamasına rağmen, onlara verilen bu unvanın, halkın onlara göstermiş oldukları sevgi ve bağlılığın göstergesi olarak yorumlanabiliriz. *190 Numaralı Manisa Şer'iyne Sicili'nde* 18. yüzyılda Manisa ve kazalarında elli sekiz kişinin bu unvana sahip olduğu görülmektedir.⁹¹

Anadolu'yu iskân eden bu dervişlerin kendilerini seyyid olarak tanıtmalarının ya da halkın onlara böyle bir unvan yakıştırmasının kuşkusuz tarihsel bir arka planı bulunmaktadır. Hz. Muhammed'in erkek çocuğunun olmaması, seyyidlik kurumunun Hz. Ali ve çocukları üzerinden şekillenmesine neden olmuş; Hz. Hüseyin'in soyundan gelenlere "Seyyid", Hz. Hasan'ın soyundan gelenlere ise "Şerif" denilmiştir. Abbasiler ve Emeviler arasındaki siyasi çekişmede Hz. Ali'nin soyundan gelen İmam Musa Kazım'ın oğlu İmam Ali Rıza önce Mekke'ye sonra Horasan'a, ikinci oğlu İbrahim el Mucap da yine Horasan'da bulunan Nişabur'a göç edip Türklerin arasında yerleşmiş onlardan kız alarak soylarını sürdürmüşlerdir. Bu sebeple bu soyu sürdürenlere seyit unvanı verişmiştir. Örneğin Anadolu sufiliğinde oldukça etkili bir rol üstlenen Hacı Bektaş Velî'nin soy bakımından anne tarafından Türklere, baba tarafından ise Hz. Ali soyundan İmam Ali Rıza'ya dayandığına inanılmaktadır.⁹²

Sufi geleneği tarafından seyitlik gibi bir zırha büründürülen velîler, yerleştikleri bölgelerde hem siyasi otorite hem de halk tarafından daha çok sevilmiş ve itibar edilmiştir.

⁸⁸ Ahmet Yaşar Ocak, *Babailer İsyanı Anadolu Aleviliğinin Tarihsel Altyapısı*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2011, s. 64.

⁸⁹ Faruk Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler), Tarihleri, Boy Teşkilatı, Destanları*, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Kültür Yayınları, 1972, s. 122.

⁹⁰ Abdülhakî Gölpinarlı, *Melamîlik ve Melamiler*, İstanbul: Kapı Yayınları, 2015, s. 26.

⁹¹ Sefa Yapıcıoğlu, *190 Numaralı Manisa Şer'iyne Sicili'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Manisa: Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017, s. 64.

⁹² Köprülü, *age*, s. 104.

Osmanlı Devletinde seyyidler için Nakibü'l-Eşraf adı verilen bir teşkilat kurulmuş, seyyidler vergiden muaf tutulmuş ve bizzat padişah tarafından kendilerine saygı gösterilmiştir. Hatta Neşri, *Cihannüma* adlı eserinde Sultan II. Murat'ın her yıl ataları gibi seyyidlere akçe üleştirdiğini aktarır.⁹³

Bu kısımda Saruhanoglularıyla birlikte şehrin iskânında rol almış dede, baba ve seyyidlere yer verilecektir.

1.1.1.1. Bektaş Dede (Koca Bektaş Dede)

Bektaş Dede hakkında elimizde herhangi bir tarihî vesika olmamakla birlikte, 15. yüzyılın ilk çeyreğinde Horasan'dan yola çıkıp Hacı Bektaş Tekkesinden el aldıktan sonra Beyoba köyünü kurduğu ve burada vefat ettiği rivayet edilmektedir. Beyoba, İzmir'in Turgutlu ilçesinde yer alan Hamza Baba Ocağına bağlı bir talip köyü olmasına rağmen⁹⁴, Bektaş Dede etrafında şekillenen anlatılar ve halk inanışlarıyla birlikte günümüzde bağımsız bir ocak ve sağaltım merkezi olarak işlevini sürdürmektedir.⁹⁵

Çağatay Uluçay'ın Manisa Şerhiye sicillerine dayalı yaptığı çalışmada Hamza Baba türbesinin bugünkü sınırları içerisinde barındıran arazinin Yıldırım Bayezid ya da Fatih Sultan Mehmet zamanında göstermiş oldukları hizmet karşılığında Hamza Baba ve kardeşlerine devredildiğini belirtir.⁹⁶ Ocak sözcüğünü aile kavramıyla ilişkili düşündüğümüzde Bektaş Dede ile Hamza Baba arasında zamansal birliktelik kurmak mümkündür:

“Hacı Bektaş Dergâhından yetişen dedeler belirli yerlerdeki köylere dağılıyor. İzmir'in Kemal Paşa ilçesinde Hamza Baba, Sazoba'da Kara Gündüz Dede, Beyoba'da Dallı Tepe, Âşık Ethem Dede ve Koca Bektaş Dede; Kumkuyucak'ta Zeynel Dede gibi dedelerimiz vardır.” (K.K. 1)

“Bektaş Dede, Sarı Saltuk Hüseyin'in oğludur. Ahmet Yesevi'nin öğrencilerinden olan Bektaş Dede'nin soyu İmam Musa Kazım'a dayanır. 1380-1390 yılları arasında Horasan Türkeli'nde doğan Bektaş Dede, Gündeşli aşiretine mensuptur. Abbasi zulmünden kaçan Ehl-i Beyit soyuna mensup çocuklar başta Gündeşli olmak üzere Türkeli'nin güçlü aşiretlerine teslim edildiğinden zamanla kız alıp vermeler yaygınlaşmış, Gündeşli aşiretiyle Ehl-i Beyit soyu iç içe geçmiştir. Gündeşli aşireti; Artvin'den Kahramanmaraş'a; Kahramanmaraş'taki iç isyanlardan dolayı da Selçuklular devrinde Balıkesir-Akhisar arasındaki Sıdan Yaylasına iskân ettirilmiştir.

⁹³ Neşri, *Kitabı Cihan-Nüma*, haz. Faik Reşit Unat-Mehmet Altay Köymen, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1987, s. 186.

⁹⁴ Satı Kumartaşlıoğlu, Ali Duymaz, “Hamza Baba Ocağına Bağlı Bir Sağaltma Merkezi: Bektaş Dede”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş-ı Veli Araştırma Dergisi*, 19/63 (Ekim/2012), s. 313.

⁹⁵ Yöre halkından ve Beyoba belediyesi kayıtlarından edinilen bilgiye göre Erzurum Horasan'dan gelen Kündeşli Aşireti mensupları sulak ve hayvancılık için otlakları bol olan beldenin bulunduğu alana gelerek çadırlarını kurup yerleşmiş ve bugünkü yerleşim yerini meydana getirmişlerdir. Bu alanı yurt edinen aşiretin ileri gelenleri Kınık ilçesi Beyoba köyünde oturan Bektaş Çelebi'yi yerleşmesi için bu bölgeye davet etmiş, bölgeye gelen Bektaş Çelebi “bey obası gibi yer” diyerek bu alana yerleşmiş ve yerleşim yerinin adı Bey obası olarak kalmıştır. (Akınlı, age, s. 40.)

⁹⁶ Çağatay Uluçay, *Saruhanogluları ve Eserlerine Dair Vesikalar-II*, Manisa: Manisa Halkevi Yayınları, 1946, s. 76.

Güçlü ve askeri özellikleri vasıflı bir aşiret olduğu için Bizans tekfurlarına karşı muhafız görevi görmüşlerdir. 1410 yılında Gündüş Beyle Sıdan Yaylasında buluşan Bektaş Dede mührü alıp 1420 yılında Beyoba Kasabasını kurmuştur. Köyün ilk adı 'Gündüşli Obası' olarak geçmekteyken Osmanlı Dönemi'nde Beylerobası adını almış daha sonra Beyoba şekline dönüşmüştür. Bugün Koca Bektaş Dede'nin enerji gücünü devam ettiren kişiler öz be öz Bektaş Dede torunlarıdır. Bu soyu devam ettirenlere ocaklı denilmektedir. Şecere; Âlim Can Gündüz-Ragıp Gündüz-Devran Bey-Yaşar Bey-Mehmet Bey-Ziya Bey-Gündüz Bey-Çakır Hüseyin Bey-Hamza Bey-Koca Bektaş Dede şeklinde günümüze kadar gelmiştir." (K.K. 2)

1.1.1.2. Karaca Ahmet Sultan (Karaköy Dedesi)

Karaca Ahmet, Alevi-Bektaşî geleneği içinde ayrı bir önem arz eden şahsiyetlerden biridir. Saltuk-nâme'nin ikinci cildindeki *Kıssa-i İbtidâ-yı Evliyâ-yı Rûm* başlığı taşıyan menkıbede, Hacı Bektaş Anadolu'ya geldiğinde Karaca Ahmet bir aslanın üstüne binerek yılanı da kamçı gibi kullanarak dervişleriyle birlikte onu karşılar. Karaca Ahmet'in geldiğini öğrenen Hacı Bektaş tekkenin duvarını kırarak bir at gibi üstüne biner ve Karaca Ahmet'i karşılar. Şaşkına dönen Karaca Ahmet, Hacı Bektaş'ın elini öpüp ona saygı gösterir.⁹⁷

Vilayetname'de geçen bahse göre Hacı Bektaş güvercin donuna girerek Sulucakaracahöyük'e geldiğinde, Rum erenlerine mensup olan Karaca Ahmet hünkârın ilk gelişinde diğer erenler gibi tereddüt yaşamış ama Hünkârın gösterdiği kerametlerden dolayı ona bağlı kalıp eski görevi olan "Gözcülük" ü devam ettirmiştir.⁹⁸ Bu durum, pek çok Karaca Ahmet türbesinin doğmasına neden olmuştur. Bunlardan bazıları şunlardır: Manisa/Horozköy, Manisa/Akhisar/Karaköy, Uşak/Eşme/Karaca Ahmed köyü, Afyon/İhsaniye/Karaca Ahmed köyü, Isparta/Barla, İstanbul/Üsküdar, Ankara/Polatlı/Tekke köyü, Aydın/Zafer Mahallesi, Denizli/Sarayköy/Kumluca köyü, Bursa/İnegöl-Yenişehir arası, Manisa/Turgutlu Geren mıntıkası.⁹⁹

Âşık Paşazade, *Tevarih-i Ali Osman* isimli eserinde onun Orhan Bey döneminde yaşadığını belirtir. Şakayık'a göre babası Acem diyarından olan Süleyman Horasanî'dir. Kendisi Rum diyarından gelip Akhisar civarına yerleşmiş ve orada vefat etmiştir. Mezarı hastalara şifa vermekle ünlenmiştir.¹⁰⁰ Mecdi Efendi (*Şakaiku'n-Nu'maniyye ve Zeylleri*), Şemsettin Sami (*Kamus'ulAlam*), Ahmet Mithat Efendi (*Mufassal*) ve Taşköprülüzâde de (*Eş-Şakâiku'n-Nu'mâniyyefiulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye*) Âşık Paşazade'yle aynı görüşü savunmakta Karaca Ahmet'e isnat edilen kabrin Akhisar'da olduğunu belirtmektedir.¹⁰¹

⁹⁷ Ebü'l-Hayr-ı Rûmî, *Saltuk-nâme II*, haz. Şükrü Halûk Akalın, İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988, s. 45.

⁹⁸ Abdülbaki Gölpınarlı, *Vilâyet-nâme (Menâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektaş'ı Veli)*, İstanbul: İnkılab Kitapevi, 2016, s. 19-20; Esat Korkmaz, *Hacı Bektaş-ı Veli Vilayetname (Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli)*, İstanbul: Ant Yayınları, 1995, s. 38.

⁹⁹ Pehlivan, *age*, s.61.

¹⁰⁰ Şakayık ve Âşık Paşazade 'den akt. Mehmet Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, İstanbul: Alfa Tarih Yayınları, 2014, s. 362.

¹⁰¹ Mecdi Efendi, Şemsettin Sami, Ahmet Mithat Efendi ve Taşköprülü Zade'den akt. Abdürrahim Tufantöz, "Üsküdar'da Bir Selçuklu Bakiyyesi: Gözcü Baba Karaca Ahmed Sultan", 5. *Üsküdar Sempozyumu*, 3/9 (Mart/2004), s. 517.

Çağatay Uluçay, 773/1371 tarihli Revak Sultan Vakfiyesinin şahitleri arasında Horasan Erenlerinden Süleyman oğlu Karaca Ahmed'in de olduğunu belirtir.¹⁰² Uluçay'a göre bu zat Manisa Horozköy'de bulunan türbesinde yatmaktadır. Müderrisoğlu ise Uluçay'ın söz ettiği kişinin Yunus Horasani oğlu Oklu Horoz Dede olduğunu ve hala aynı bölgede halk tarafından bu isimle bilindiğini belirtir. Müderrisoğlu'na göre bahsi geçen Vakfiyenin şahitleri arasında yer alan Karaca Ahmet'in, Halvetiye tarikatına mensup olmakla birlikte Akhisar'ın Karaköy bölgesinin 150 metre güneyindeki çam ağaçlarıyla örtülü bir tepede yakın zamanda inşa edilmiş bir türbe içerisinde olduğunu belirtir.¹⁰³ Âşık Paşazade ve Şakayık'ın verdiği bilgilerle bu tarihi vesika paralellik gösterir:

“Moğollar Anadolu’yu işgal ettiğinde Anadolu evliyalar diyarıymış. Her bölgede bir evliyamız varmış. Karaca Ahmet Sultan da Ege Bölgesi’nde Akhisar şehrinde Karaköy’de yaşamış. O zamanlar Karaköy bin beş yüz hanelik büyük bir yermiş. Bizim köyümüzde yaşayan halk savaş, silah nedir bilmezmiş. Derebeylikler zamanı olduğu için Arnavutlar da varmış bu bölgede. Arnavutlar gücüne güç katmak ve topraklarını genişletmek için bizi bölmeye çalışmış, bizimle savaşmışlar. Köyümüz böylece çok göç vermiş. Arnavutların saldırdığı bir gün düşmanla savaşan Karaca Ahmet vurulmuş ve vurulduğu yerden 1 metre ileride şehit olmuş. Mezarının yerinin belirgin olmaması için çok eşelememişler toprağı. Karaca Ahmet’in kabrinin yeri yıllar sonra ortaya çıkmış. Kabrinin olduğu yere bugünkü Karaca Ahmet Sultan türbesini yapmışlar.” (K.K. 3)

Karaca Ahmet'le ilgili kültler sadece Anadolu'ya özgü olmayıp onun bir derviş oluşuyla ilgili inanışlar Balkanlarda da devam etmektedir. Alman şarkiyatçı Hasluck, Makedonya Üsküp'te bulunan Karaca Ahmet türbesindeki zatın Hristiyanlar tarafından kutsal kabul edilen Aziz Aya Yorgi'yle özdeşleştiğini Müslüman ve Hristiyanlar tarafından kutsal kabul edilen bir ziyaretgâha dönüştüğünü aktarır.¹⁰⁴

“Karaca” unvanını Anadolu'daki geyik motifiyle birlikte düşündüğümüzde; geyik ile ilgili inançların yaşatıldığı anlatılar halk arasında yöreden yöreye bazı değişiklikler göstermesine rağmen, dinî-tasavvufî çevrelerde bu hikâyeler daha çok “evliyalara yardım etme” motifi üzerine kurgulanmıştır.¹⁰⁵ Örneğin Battal Gazi'nin geyik donuna girerek mezarını ziyarete gelen Balım Sultan'a gözükmesi, Kaygusuz Abdal'ın okuyla vurduğu geyiğin Abdal Musa olduğunu anladıktan sonra onun müridi olması gibi menakıpnameler bunun örneğidir. Evliyalar yardıma muhtaç kişilere yetiştiklerinde çoğunlukla bir kuş ya da bir geyik donuna girip (şekil değiştirme) öyle görülmektedir.

1.1.1.3. Seyyid Ahmet

Anadolu'nun Müslümanlaştırılmasında rol oynamış sufi dervişlerden biridir. Saruhan Beyliği döneminde yaşadığına ve yine Saruhan Bey'in oğlu İshak tarafından bugün türbesinin

¹⁰² Uluçay, *Saruhanogulları ve Eserlerinde*, s. 28. Uluçay, *Manisa Ünlüleri*, Manisa: Lise Matbaası, 1946, s. 51-52.

¹⁰³ Mehmet Emin Müderrisoğlu, *Akhisarlı Türk Büyükleri ve Eserleri*, İzmir: Piyasa Matbaası, 1956, s. 8.

¹⁰⁴ F.R. Haslok, *Bektaşilik Tetkikleri*, haz. Kamil Akarsu, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2000, s. 61.

¹⁰⁵ Nilgün Dalkesen, “Orta Asya'dan Anadolu'ya Türk Kültüründe Geyik Kültü”, *Milli Folklor Dergisi*, 27/106 (Haziran/2015), s. 55.

bulunduğu alanı da içinde barındıran Seydi köyünün kendisine vakfedildiğine dair tarihî vesikalar bulunmaktadır.¹⁰⁶ Seydi Ahmet köyünün Ahmet Seydi Zaviyesine vakfiye edilmesi statüsü Osmanlı padişahlarınca da kabul ve tasdik edilmiştir.¹⁰⁷ Buna göre 1523-1524 tarihli Kanuni Sultan Süleyman beratıyla zaviyenin meşihatı Ahmet Seydi'nin soyundan gelen Yahşi Veled-i Ali Baba ve veled-i Mustafa Seydi arasında ortaklaşa sürdürülmüştür.¹⁰⁸

“Seyyid Ahmet, Anadolu’nun Türkleşmesi ve Müslümanlaştırılmasında rol oynamış ve şehit olmuştur. Türbenin içinde bulunan şehit bayrağı bunu doğrulamaktadır. Seyyid Ahmet’le ilgili yaptığımız müracaatlar ve bize gelen yanıtlar doğrultusunda bu bölgenin uzun süre zaviye olarak kullanıldığının hatta Ege Bölgesi’nde açılan ilk vakfın Seyyid Ahmet Vakfı olduğunu öğrenmiş olduk. Akhisar tapu sicil kaydına göre kendisine vakfedilen alan 1551 ada 9 parseldir.” (K.K. 4)

“Seyit Ahmet Peygamber efendimizin 16. kuşaktan torunudur. Osmanlılar devrinde altı kardeşiyle birlikte buraya geliyorlar, hepsi şehit düşüyor. Bunların; Musaca, Karaköy, Dolmalı, Yatağan, Harmandalı ve Beyoba’da makamları vardır.” (K.K. 5)

Seyyid Ahmet’in kimliğiyle ilgili bir diğer görüşse; eskiden Seydi köy olarak bilinen günümüzde Seydi Ahmet Mahallesi olarak bilinen arazinin geçmişte önemli bir ticari yol üzerinde bulunması ve Seydi Ahmet’in de bu yol güzergâhındaki bir derbent olduğu yönündedir. Türbenin içerisindeki taşlar Eski Roma’da bulunan bir mermer atölyesinden kalmıştır (K.K. 6).

1.1.1.4. Şeyh Eyne Bey

Saruhanogulları döneminde bölgenin iskânına katkı sağlayan kolanizatör dervişlerdendir.

Uluçay; Saruhan oğullarının Demirci kolunu teşekkül ettiren Budak Paşa oğlu İdris Çelebi’nin Şeyh Eyne Bey’e Dere köyünde vakıf bıraktığını belirtir. Dere köyü olarak bilinen bölgenin bugünkü Dağdere beldesi olma ihtimali yüksektir.¹⁰⁹ Uluçay’ın zikrettiği: *“Manisa kazasına tabii Palamud Nahiyesinde Hacı Ali bin Eyne Bey bina ettiği tekke için bir değirmen vakfetmiştir.”*¹¹⁰ ifadesinde yer alan Eyne Bey’in de aynı şahsiyet olduğunu düşünüyoruz. Vakıf

¹⁰⁶ Mehmet Akif Erdoğan, *Defter-i Evkaf-ı Liva-i Saruhan (Metin-İnceleme)*, Ankara: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşiv Dairesi Başkanlığı Yayın No:7, 2014, s. 28.

¹⁰⁷ *Seyyid Ahmet’e vakfedilen Seydiköy’de Seyyid Ahmet dışında Elif Hatun isimli bir kadın erene ait olduğu düşünülen bir zaviye bulunmakla birlikte, zaviyenin akıbetiyle ilgili herhangi bir tarihi vesikaya ulaşamamıştır. II. Murat döneminde yaşadığı tahmin edilen Elif Hatun’un mezar kitabesi Manisa Müzesi’ndedir.* (Armağan, age, s. 463.) Armağan’ın zikrettiği bu mezar kitabesine ulaşamadık. Necdet Okumuş ve Alpay Bizbirlik tarafından neşredilen “Manisa Kitabeleri” nde bu kitabe bulunmamaktadır. (Necdet Okumuş, Alpay Bizbirlik, *Manisa’da Tarihi Mekânlar Mezar Taşları ve Kitabeleri*, Manisa: Manisa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2017.)

¹⁰⁸ H. Mustafa Eravcı-Mustafa Korkmaz, *Saruhanogulları ve Osmanlı Klasik döneminde Manisa’da Yaşayan Kültürel İzleri*, Manisa: Manisa Valiliği Yayınları, 1999, s. 154.

¹⁰⁹ Uluçay, *Saruhanogulları ve Eserlerinde*, s. 79.

¹¹⁰ Uluçay, age, s. 80.

tahrir defterlerinde Şeyhler (Selvili) köyünde Eyne Hoca'ya isnat edilen bir de zaviye bulunmaktadır.¹¹¹

Dağdere köyünde yapılan saha araştırmasında Eyne Bey adının çoğunlukla Enibey şeklinde telaffuz edildiği gözlenmiştir¹¹²:

“Zahimler sülelesinden Enibey diyorlar buna. Enibey buradan mı Bursa'ya gitmiş yoksa Bursa'dan mı buraya gelmiş onu bilmiyoruz. Bursa'da Enibey Çarşısı ve Enibey şeftali bahçesi olmasından dolayı böyle bir tahmin yürütüyoruz.”(K.K. 7)

Bursa'da yaşayan Eyne Bey'le Uluçay'ın belirttiği vakıf sahibi Eyne Bey arasında zaman yönünden bir bağ kurmak mümkün değildir. Bursa'da yaşayan Eyne Bey Medresesi ve Eyne Bey Hamamı gibi çeşitli yapılar inşa ettiren Eyne Bey I. Murad'ın subaşı olup Balıkesir'in Teke köyüne yaptırılan bir kümbete defnedilmiştir.¹¹³

1.1.1.5. Şeyh İlyas Baba (İlyas Dede)

Manisa'nın fethini gerçekleştiren Saruhanoğullarının silah arkadaşlarından biri olduğu tahmin edilmektedir. Şeyh İlyas Baba, yöredeki köylüler tarafından “İlyas Dede” olarak da bilinmektedir.

Çağatay Uluçay, *Saruhan Oğulları ve Eserlerine Dair Tarihi Vesikalar* isimli eserinde Kaza-i Gördük'te Saruhanoğlu Yusuf Çelebi'nin Hamza Virani çiftliğini Şeyh Uğurlu oğlu Şeyh İlyas'a vakfettiğini belirtir.¹¹⁴ Akhisar'ın Milinge köyünde yer alan bu arazi uzun bir süre zaviye olarak kullanılmış son olarak Şeyh İlyas soyundan gelen Şeyh Yusuf'un ölümü üzerine oğulları Ahmet ve Ali Bey'ler 5 Şaban 1287 (2 Aralık 1867) senesinde zaviyadarlık görevini devralmışlardır. 1920 yılına kadar bu zaviyenin zaviyadarlığı devam ettirilmiştir.¹¹⁵ Günümüzde bu zaviyeye ait herhangi bir kalıntı ya da bulguya rastlanılmamaktadır.

1.1.1.6. Yâren Baba

Yâren Baba hakkında elimizde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Halk arasındaki yaygın bir menkıbeye göre Saruhanoğulları Döneminde yaşamış, bölgenin İslâmlaşması ve Türkleşmesini sağlamış velî bir şahsiyettir:

“Saruhan Bey Kırklar Dağı'nda bir ışık görüyor. Yanındaki elçiye karşı dağda ışık yanan yere git ve bunun sebebini öğren diyor. Işığın sahibi Yâren Dede'ymiş. Saruhan Beyi askerlerine Yâren Baba'nın yanına getirilmesini istiyor. Yâren Dede ben gelmem o gelsin diyor...” (K.K. 8)

¹¹¹ Kadir Adamaz, “Gördük Kazasının Demografik Yapısı”, *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 1/14 (Mart/2016), s. 331-362.

¹¹² Manisalı velîlerden Ayn-ı Ali hakkında bilgi veren Gürol Pehlivan, ine-eyne kelimelerinin etimolojisine de yer vermiş; kelimenin Farsça “âdina” kelimesinden Türkçeye geçip Türkçe sözcükler gibi işlem görerek “ayna” şeklinde dönüştüğünü belirtmiştir. Bu kelime Cuma anlamında gelmektedir. Bu durumda bugün Ayn-ı Ali olarak anılan zâtın asıl adının Ayne (Cuma) Ali olabileceği düşünülebilir (Pehlivan, *age*, s. 74).

¹¹³ Özer Egenç, *XVI. Yüzyılın Sonlarında Bursa*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2006, s. 85-89.

¹¹⁴ Uluçay, *age*, s. 73-76.

¹¹⁵ Müderrisoğlu, *age*, s. 14.

Bölgedeki yaygın inanışa göre Akhisar'ın fethi ve İslâmlaştırılmasında rol oynayan kırk kardeş (kırk evliya) zaman zaman bu tepede toplanmaktadır. Kırk evliya ya da kırk dervişlerle ilgili bu motif, Anadolu başta olmak üzere Türk coğrafyasında yaygın olan bir inançtır. İslâmiyet'te kırk derviş olarak bilinen bu motif, Hristiyanlıkta kırk aziz olarak karşımıza çıkar. Kırklara karışan eren veya yiğitler bir daha görünmezler, onlar için çoğunlukla kırk mum yakılır.¹¹⁶

1.1.1.7. Yatağan Mahmut Sultan (Yâren/Hayren Mahmut Sultan)

Hayren (Yâren) Mahmut Sultan olarak da bilinmektedir. Halk arasındaki menkıbelere göre Kırklar Dağı'nda bulunan Yâren Dede'nin oğludur.

Mahmut Sultan'ın 1290 civarında Horasan'da doğup 1375 civarında Akhisar¹¹⁷ Yatağan'da öldüğü tahmin edilmektedir. Köyün Bizans devrindeki adı Karapivli olmakla birlikte bu isim, Saruhan Bey'in bu yerleşim yerini Yatağan Mahmut Sultan'a vakfetmesiyle Yatağan olarak değiştirilmiştir Türbenin içerisinde eskiden bulunan; ancak günümüze kadar ulaşamayan bir ok muhafazası olmasından hareket ederek onun Oğuzların Üçok koluna mensup olduğunu savunulur.¹¹⁸ Yatağan Mahmut Sultan'ın, Saruhan Bey'le birlikte bölgenin fethine katılmış kolonizatör dervişlerden biri olma ihtimali yüksektir. Saruhan Bey bu yakınlığından dolayı Sünnetçi ve Eroğlu'nun da içinde bulunduğu tarla ve bağları içerisinde bulunduran araziye ona bağışlamıştır. Saruhan Bey tarafından Yatağan Sultan'a vakfedilen bu arazi 1513-1514 yılları arasında tımara verilmiştir.¹¹⁹ 1826 yılında Yeniçeri Ocağıyla birlikte kapatılan Bektaşî tarikatlarına ait mallar müsadere edildiğinde söz konusu arazinin 1354,5 dönüm olduğu görülmektedir.¹²⁰ Vakfedilen arazinin büyüklüğü göz önünde bulundurulduğunda, söz konusu şahsiyetin yaşadığı dönemde oldukça nüfuzlu biri olduğu düşünülebilir. Ancak mevcut arazinin sonraki vakıflarla büyüdüğü ihtimali de dikkate alınmalıdır.

1371 tarihli Revak Sultan Vakfiyesi şahitleri arasında Şeyh Osman-ı Rumi Mahmut Dede isimli birinin mevcudiyeti söz konusu şahsiyetle, Yatağan'da yatırı bulunan Yatağan Mahmut Dede'nin aynı kişiler mi olduğu tartışmasını da beraberinde getirmiştir. Müderrisoğlu ve Can'a göre bu vakfiyedeki şahitler arasında yer alan Mahmut Dede'yle Yatağan Mahmut Dede aynı kişilerdir.

1.1.2. Şeyhler ve Din Adamları

Kutsalın tecrübesi olarak tanımlanan din olgusu bazen karizmatik şahsiyetler etrafında ya da doğrudan onun etki ve nüfuzuyla belirli bir zümreleşme yaşamakta bu durum “tarikat, mezhep” gibi kendilerine özgü dini yapıların doğmasını sağlamaktadır.¹²¹

¹¹⁶ Celal Beydilli, *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*, C. 1, Ankara: Yurt Yayınları, 2005, s. 141.

¹¹⁷ Yatağan; Osmanlı Devleti'nde Saruhan Sancağının Gördük Nahiyesine bağlı bir köy durumundadır. (İbrahim Cavid, age, s. 44.)

¹¹⁸ Âlim Can, *Oğuzlardan Yatağan Mahmud Sultan*, Ankara: Uyum Yayıncılık, 1997, s. 125.

¹¹⁹ Müderrisoğlu, age, s. 13.

¹²⁰ Gürol Pehlivan, “Manisa İli Akhisar İlçesi Yatağan Köyü'nde Evliya Kültü”, *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, 1 (12/2009) s. 144.

¹²¹ Mehmet Rami Ayas, *Türkiye'deki İlk Tarikat Zümreleşmeleri Üzerine Din Sosyolojisi Açısından Bir Araştırma*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1991, s. 18-19.

Osmanlı yönetimi, devletin kuruluşundan beri tarikatlar ve onlara bağlı olan tekke ve zaviyelerden Anadolu ve Rumeli'nin Türkleşmesi ve İslâmlaşması faaliyetlerinde geniş ölçüde istifade etmiştir. Osmanlı Devleti, Selçuklular ve Anadolu beyliklerinde olduğu gibi, İslâmi açıdan temel tercihinin "Ehl-i Sünnet" akaidine yapmış ve dinî, hukuki, idari, mali, askerî ve beledi kurumlarını da bu akaidin prensiplerine uydurmaya çalışmıştır. Bu temel felsefeye uyan tarikatları desteklerken, uymayanları da takibata alma yoluna gitmiştir.¹²² Sultanlar ve devlet adamları bu şahsiyetlerin manevi güçlerinden çekinmiş, onlara vergi muafiyeti tanımış, vakıf ya da maaş tahsis etmiştir.¹²³ Bazı tarikat şeyhleri vakıf-tekkelerin yaygınlaşmasının tarikatları doğrudan merkezin güdümüne sokacağı, böylece siyasetin, tarikatları yönlendirerek kadim tasavvufî melekelerden uzaklaştıracağı kaygısını taşımaktadır. Örneğin Şeyh Îsâ, “*Eğer Meşâyih*” adlılar evkaf ihtiyar etmeyelerdi, derviş adlılar ebedi evkâf ihtiyar itmezlerdi.” sözleriyle bu tutumu eleştirmiştir.¹²⁴

İlmî faaliyetlerin yoğun olduğu Maveraünnehir, Harezm, İran, Suriye ve Irak’ın büyük kentlerinde doğan ve gelişen tarikatlar genelde Sünni eğilimler taşımakta; İslâm’ın nüfuz edemediği kırsal kesimlerde eski Hint ve İran mistik kültürünün hâkim olduğu, eski Türk inançlarının geçerliğini koruduğu sahalarda doğup gelişen tarikatlar ise klasik Sünniliğin dışında kalmıştır.¹²⁵

Osmanlılar Döneminde tasavvufî hayatın canlı olduğu şehirlerin başında Manisa gelmektedir. Tasavvufa meyyal olan Fatih Sultan Mehmed, Kanuni Sultan Süleyman, II. Selim, III. Murad gibi Osmanlı padişahlarının şehzadeliklerinde burada sancak beyliği yapmaları ve tahsil hayatları sırasında çeşitli tarikatlarla ilişkiler kurmuşlardır.¹²⁶ Örneğin dönemin padişahı tarafından İstanbul’a davet edilen Ahmed Şemseddîn-i Marmaravî’nin¹²⁷ birtakım gruplar arasındaki anlaşmazlıkları çözüme kavuşturmak için İstanbul’a davet edildiği, bu bahis konusu anlaşmazlıkları çözerek şeriata ters olarak faaliyette bulunan tekkeleri kapattırıp mal varlıklarına el koydurduğu rivayet edilmektedir. Bazı tarikat mensupları, Marmaravî’nin ikazlarından ders çıkarmışlar ve hatalarını telafi etmişlerdir.¹²⁸

Osmanlılar Döneminde Manisa vilayeti kadar Akhisar şehrinde de canlı bir tasavvuf ve tarikat hayatı göze çarpmaktadır. Akhisar şehrinde tespit edebildiğimiz tarikatlar; Mevlevîlik, Bektaşîlik, Uşşâkîlik, Rifaîlik, Kadirîlik, Sa’dîlik Nakşibendîlik ve Bayramîlik’tir.

Bektaşîlik şehir merkezinden ziyade köylerde taraftar toplayabilmiş bir tarikattır. XVII-XIX. yüzyıllarda ilçede beş adet Bektaşî tekkesi olduğu görülmektedir.¹²⁹ Bunlar; Palamut

¹²² Rifat Özdemir, “Osmanlı Devleti”nin Tekke Tarikat ve Zaviyelere Karşı Takip Ettiği Siyaset”, *Milletlerarası Hoca Ahmet Yesevi Sempozyumu Bildirileri*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 1993, s. 268.

¹²³ Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı Sufiliğine Bakışlar*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2015, s. 96.

¹²⁴ Zekeriya Işık, “XIX. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Sosyo-Ekonomik Değişim Süreci ve Tarikatlar”, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8/2 (Aralık/2015), s. 548.

¹²⁵ Ocak, *Türkiye Sosyal Tarihinde*, s. 147.

¹²⁶ Pehlivan, *age*, s. 63.

¹²⁷ Manisa’nın Gölarmara kazasında doğan Ahmed Şemseddîn-i Marmaravî; Halvetiyye’nin Ahmediyye kolunun kurucusu kabul edilir.

¹²⁸ Ahmet Ögke, “Yiğitbaşı Velî Ahmed Şemseddîn-i Marmaravî’de Aşk”, *Sûfî Araştırmaları Dergisi*, 1/1 (Kış/2010), s. 8.

¹²⁹ Fahri Maden, *Bektaşî Tekkelerinin Kapatılması ve Bektaşiliğin Yasaklı Yılları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2013, s. 342.

nahiyesinde Kılılı Işık Baba, Sırtköy’de Abdal Musa, Musaca köyünde Halife Sultan, Yatağan köyünde Yatağan Mahmut Sultan, Karaköy’de Karaca Ahmed Sultan tekkeleridir. Bedri Noyan, ismi zikredilen tekkeler dışında Akhisar ilçesinin Beyoba köyü yakınlarında Koca Pabuçlu Sultan Dergâhının olduğunu belirtir. Menkıbeye göre Koca Pabuçlu Sultan, Hazret-i Pirin (Hacı Bektaş’ın) halifelerinden biridir. Bu dergâhla ilgili günümüze kadar gelebilmiş herhangi bir yapı bulunmamaktadır.¹³⁰

Bayramîlik zanaata ve ziraata vermiş olduğu önemden dolayı çoğunlukla şehir merkezinde örgütlenmiştir. Bayramîlik, XVI. yüzyılda Şeyh Îsâ’yla birlikte Akhisar ilçe merkezindeki nüfuzlu tarikatlardan biridir.¹³¹ Şeyh Îsâ’nın Hacı Bayram Veli’nin halifelerinden Şeyh Kasım’dan icazet alıp Akhisar’a dönmesiyle tarikat faaliyetleri devam etmiş, şeyhin ölümüyle İlyas Saruhanî tarikat postnişine oturmuş ancak arkasından halife bırakmamıştır. Şeyh Kasım’ın halifesi Mecdüddin Îsâ’nın müridi İlyas Saruhânî’ye (ö. 967/1559) Bayramîlik Tennûriyye’nin İseviyye şubesi nisbet edilirse de bu şube devam etmemiştir.¹³²

Şehir merkezinde örgütlenmiş bir başka tarikat Mevlevîliktir. Saruhan Bey’in torunu İshak Çelebi’nin Manisa’da Hicri 770 (1369) tarihinde ilk büyük Mevlevihane’yi yaptırmış olması da bu tarikatın Saruhanoğullarıyla birlikte Manisa ve dolaylarına gelişini izah eder.¹³³ Cahit Telci’ye göre bu yapı 1340’lı yıllarda Halep’te bir zaviyeleri bulunan ve daha ziyade İshakiyye ve Mürşidiyye olarak tanınan Kazeruni tarikatına aittir. İshakiyye dervişleri için inşa edilen bu yapı dervişlerin zaviyeyi terk etmesiyle Mevlevîler tarafından kullanılmaya başlamıştır.¹³⁴ Akhisar şehrinde 16. yüzyılda en az bir adet Mevlevî zaviyesi olduğunu düşünüyoruz. 16. yüzyılda Akhisar’da yaşayan Ferruhî, Mevlevî tarikatına mensup ve zaviye sahibi bir şairdir. Akhisar kadısı Çakzâde’yle araları açıldığından şeyhlik tekkesi elinden alınıp maaşı kesilmiştir.¹³⁵

Rifâîlik tarikatının Akhisar şehrine ne zaman hangi kanalla geldiği noktasında tarihi bir belge olmasa da Ulucamii Mahallesindeki bir binayı tekke ve mescit olarak kullanan Bağdatlı Oğlu Şeyh Hacı Mustafa Efendi’nin Rifâî tarikatı şeyhlerinden olduğu bilinmektedir.¹³⁶ Rifâî tarikatıyla ilgili bir diğer zat, Akhisarlı Benlizâde Seyyid Ahmet’tir. Seyyid Ahmet; Rufâîlik tarikatının Maarifi kolunda hizmet eden Manisalı Ahmet Vehbi el Antakî’nin halifelerinden biridir. Antakî, İstanbul’un Kartal semtindeki Rifaî tarikatının Maarifi kolu kurucusu Muhammed Fethü’l Maarifi ile tanıştıktan sonra ona intisap etmiş daha sonra irşâd amacıyla Manisa’ya gönderilmiştir.¹³⁷ Ancak bu zâtın Akhisar’da faaliyet gösterip göstermediği bilinmemektedir.

¹³⁰ Bedri Noyan Dedebara, *Bektaşilik ve Alevilik*, Ankara: Ardıç Yayınları, 2002, s. 35.

¹³¹ Mustafa Kara, *Metinlerle Osmanlılarda Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul: Sır Yayıncılık, 2004, s. 171.

¹³² Ramazan Ekinci, “Vefayat-ı Ayvansarayi’de Bayramî Şairler/Şeyhler”, *Sûfî Araştırmaları Dergisi*, 3/6 (Yaz/2012), s. 65.

¹³³ Çağatay Uluçay, *XVI. ve XVII. Asırlarda Saruhan Zaviye ve Yatırları*, Manisa: C.H.P Manisa Halkevi Yayınları, 1946, s. 19-20.

¹³⁴ Cahit Telci, “Manisa Mevlevîhânesi Mevlevîhâne Olarak mı Yapıldı? Kitabesi Üzerinden Yeniden Düşünmek”, *Sûfî Araştırmaları Dergisi*, 8/15 (Kış/2017), s. 14.

¹³⁵ Sadık Erdem, “XV. ve XVI. Yüzyılda Yaşamış Manisalı Divan Şairleri”, *Türkbilgi*, (8/2004), s. 82.

¹³⁶ Hür Mahmut Yücer, *Osmanlı Devletinde Tasavvuf (19.yüzyıl)*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2003, s. 416.

¹³⁷ Necdet Okumuş, *Manisa Rifai Dergâhı Entekeliler*, Manisa: Manisa İl Özel İdaresi Yayınları, 2003, s.19-21.

19. asırda Ulu Camii'nin hemen kuzeyinde bir Nakşibendî Tekkesi bulunmaktadır. Aslen Somalı olan Abdülcélil Efendi tarafından açılan bu tekke, aynı zamanda medrese işlevi görmektedir. Abdülcélil Efendi, Seydişehirli Hacı Abdullah Efendi'nin halifelerinden biridir.¹³⁸

Uşşâkiyye tarîkatı, Halvetiyye tarîkatının dört ana şubesinde biri olan Ahmediyye şubesinin XVI. yüzyılda yaşamış, dönemin önde gelen şeyhlerinden Hasan Hüsâmeddin Uşşâkî (ö. 1001/1593)'ye nisbet edilen bir alt-koldur.¹³⁹ Uşşâkiyye tarîkatının 19. yüzyılda Akhisar şehrinde oldukça iyi örgütlenebilmiş olduğu görülmektedir. Bu dönemde Akhisar ilçe merkezinde ve Kömürcü köyünde Müderris Hacı Bekir Efendi'ye isnat edilen iki Uşşâkî tekkesinin varlığı bilinmektedir.¹⁴⁰

Kadirîlik tarikatının Akhisar ilçesine ilk olarak ne zaman ve hangi kanalla geldiği konusunda tarihî bir bilgi bulunmamaktadır. Saha araştırmasında bu tarikatla ilgili elde ettiğimiz tek bilgi Kadirî Şeyhi İbrahim Yılmaz İrşadi'dir. Akhisar'ın Arabacıböz köyünde doğan İrşadi, tarîkatın hakikat kolunun son halkası kabul edilmektedir. Karamanlı İbrahim Fadıl Efendi'den tasavvuf dersleri alan İrşadi, köyüne döndüğünde tarîkat faaliyetlerini evinde devam ettirmiştir.

Sa'dilik, Kudüs civarında doğup, Şanlıurfa'nın Birecik ilçesinde vefat eden Sadeddin-i Cibâvî (700/1300- 1301) tarafından Şam'da kurulmuş bir tarikattır. Şeybâniyye'nin bir kolu olan Sa'dilik; Âciziyye, Tegallübiyye, Vefâiyye, Selâmiyye adlı dört ana şubeye ayrılmıştır.¹⁴¹ XIX. asırda Akhisar şehrinde bir adet Sa'dî dergâhının varlığı bilinmektedir. Hüseyin Vassâf, Muhammed Vehbî Efendi'nin oğlu Şeyh Aziz Efendi'nin 1279 (1862) tarihinde dünyaya geldiğini, babasından hilâfet aldıktan sonra Akhisar'da kendi dergâhını yaptırdığını ve 1329 (1911) da vefat ederek oraya defnedildiğini kaydetmektedir.¹⁴²

1.1.2.1. Ahmed Rumî Akhisarî

Kıbrıslı Hıristiyan bir ailenin çocuğudur. Osmanlı'nın Kıbrıs'ı fethetmesiyle devşirme statüsünde İstanbul'a getirilmiş; burada çeşitli âlimlerden ders aldıktan sonra hayatının sonuna kadar Saruhan Sancağının Akhisar kazasında herhangi bir karşılık beklemeden dersler verip çeşitli eserler kaleme almıştır.¹⁴³

Akhisarî, *Mecalisü'l Ebrar* ve *Mesalikü'l Ahyar*, *Haşiye ala Tefsiri Ebussuud*, *Şerhu Dürri'l-Yetim mine't-Tecvid*, *Er-Risaletü'd-Duhaniye*, *Semaî Müennesler* başta olmak üzere on

¹³⁸ Şerafettin Yıldız, *Seydişehirli Hacı Abdullah Efendi*, Konya: Çizgi Kitapevi Yayınları, 2015, s. 174.

¹³⁹ Mahmut Erol Kılıç, "Uşşâkiyye" maddesi, *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?idno=420232&idno2>, ErişimTarihi: 21.09.2017.

¹⁴⁰ Bu bölümde adlarını zikredeceğimiz Uşşâkiyye tarikatı şeyhleriyle ilgili bilgiler Ankara'da ikamet ettiğini söyleyen adını ve soyadını vermek istemeyen bir kaynak kişi tarafından verilmiştir. Kaynak kişi tarafından sözlü olarak belirtilen bu bilgiler tarafıma yazıya aktarılmıştır. Kaynak kişi zaman zaman çantasından çıkardığı notlardan paragraflar okumuş; Uşşâkiyye silsilesiyle ilgili matbu bir eserin olmadığını belirtmiştir.

¹⁴¹ Hüseyin Kurt, "Sa'diliğin Anadolu'ya Gelişi ve Bazı Sa'dî Tekkeleri", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10/13 (Haziran, 2004), s. 123.

¹⁴² Hüseyin Vassaf, *Sefine-i Evliya*, C. 1, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2011, s. 380.

¹⁴³ Yahya Michot, "Ahmed-i Rum-i Akhisarî" maddesi, *TDVİA*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ek: 1. Cilt, 2016, s. 60-62.

beşe yakın eser kaleme almıştır.¹⁴⁴ Eserlerinde; bi'datlar, iyiliğe yönlendirip kötülüklerden sakınma, Regaip ve Berat namazları, zikir, Cuma hutbelerinde okunan dualar, cemaatle kılınan namazlardan sonraki tokalaşma, sufi âyin ve sema törenleri ve tütün kullanımının sakıncalarından söz etmiştir.¹⁴⁵

Halvetiye tarikatı şeyhlerinden biri olan Akhisarî; 1631 yılında vefat etmiş ve Akhisar'da bulunan Uzun Taş Kabristanı'na defnedilmiştir.¹⁴⁶

1.1.2.2. Bektaş Hamza Baba

Hayatı hakkında bir bilgi yoktur. Medar köyündeki Sa'dî tarikatına ait Şeyh Aziz Efendi Dergâhında görevli derviş ya da şeyhlerden biri olduğu düşünülmektedir:

“Yenişehir'de Şeyh Hafız Aziz Efendi, dergâhı için Pertevniyal Valide Sultan Vakfı'ndan, talebelerinin yemek masrafı için senelik 1200 kuruş yardım talep etmiş, yardım çıkmasına rağmen uzun süre kendisinden haber alınamamıştır. Bunun üzerine çıkan yardım, Kabakulak Dergâhı'na aktarılmıştır. Aziz Efendi dergâhını, Saruhan Sancağı, Akhisar Kazası, Medar Karyesi'ne naklettiğini bildirmesi üzerine, II. Mahmut'un eşi ve Abdülaziz Han'ın annesi olan Pertevniyal Valide Sultan Vakfından çıkan 1200 kuruşluk yardım, Medar'a gönderilmiştir.”¹⁴⁷ (K.K. 6)

1.1.2.3. Hacı Kâmil Mısırlı (Mısırlı Kâmil Efendi)

1894 yılında Kırkağaç'ta doğan Kâmil Efendi, Uşşâkî şeyhlerindendir. Tüccar olan dedesi işi münasebetiyle sıkça Mısır'a gittiğinden bu unvanla anılmaktadır. İlk olarak Yükdağlı İbrahim Efendi ve Kırkağaçlı Kılıçzade Hacı Ali Efendiden dersler alan Kamil Efendi, Akhisar'a yerleştiğinde Kömürcülü Sadık Efendi'ye talebe olmuş; Hafız Osman ve Salih Hoca'yla birlikte Sadık Hoca'nın halifelerinden biri kabul edilmiştir (K.K. 95).

Kâmil Efendi'nin, *Risale-i Rehber-i Sülûk, Hakikat-ı İslâm, Düş Tabirnamesi, Telhis-i Mesai ve İslâmiyet ve Hristiyanlık* isimli eserleri vardır. Bu eserlerden *Hakikat-ı İslâm, Düş Tabirnamesi ve İslâmiyet ve Hristiyanlık* 1959 yılında Akhisar Türk Dili Matbaası tarafından basılmıştır. Kâmil Efendi 1963 yılında ölmüş, Akhisar Su yolu Mezarlığı'na defnedilmiştir.¹⁴⁸

¹⁴⁴ İsmail Erken, “Ahmed Rumî Akhisarî Saruhanî ve Semaî Müennesler Adlı Risalesi”, *Mîzânü'l-Hakk: İslami İlimler Dergisi*, 4 (2017), s. 135-150.

¹⁴⁵ Yahya Michot, “Ahmed-i Rum-i Akhisarî” maddesi, C. 1, *TDVİA*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2016, s. 60-62.

¹⁴⁶ Bursalı Mehmed Tahir Bey, *Osmanlı Müellifleri*, haz. Fikri Yavuz. İsmail Özen, İstanbul: Meral Yayınevi, 1972, s. 34.

¹⁴⁷ Bu okuma tarafımıza Mustafa Kuzucuk tarafından yapılmıştır. Kuzucuk'un transkript ettiği vesikanın künyesi bize aktardığına göre şu şekildedir: BOA. Dosya No:1895. Gömlek No:142.112

¹⁴⁸ Kâmil Efendi'nin ömrünün bir bölümünü Akhisar ilçe merkezine 26 km uzaklıktaki Sarılar köyünde geçirmesi münasebetiyle her yıl Sarılar köyü girişindeki mesire yerinde sevenleri ve Uşşâkiler tarafından hayır düzenlenmektedir.

1.1.2.4. Hacı Sadık Efendi

1847 yılında Akhisar'ın Kömürcü köyünde doğan Sadık Efendi, dönemin ünlü Uşşâkî şeyhi Müderris Hacı Bekir Efendi'nin oğludur.

Sadık Efendi ilk derslerini babası Bekir Efendi'den almış onun ölümüne üzerine Kırkağaç'taki Bostanpazarı Tekkesi'nin şeyhi Hacı Mehmet Efendi'ye intisap etmiştir.¹⁴⁹ Babasının 1915'te ölümü üzerine Uşşâkî postuna oturmuş ölümüne kadar Kömürcü başta olmak üzere, çevre köylerde Uşşâkî irşadını yaymaya çalışmıştır. Bölgede Kömürcülü Sadık Hoca, olarak tanınmıştır.

Balıkesir Kongresi'nden sonra kılık değiştirip Galip Hoca takma adını kullanarak Akhisar bölgesinde komita gücü olarak hareket eden Celal Bayar, Kömürcülü Sadık Hoca'dan da destek istemiş Milli mücadeleye katılmasını teklif etmiştir. Bu durumdan anlaşılacağı üzere Sadık Efendi bölgenin nüfuzlu kişilerinden biridir.

Tekke ve zaviyelerin kapatılmasıyla 1925 yılında Kömürcü köyüne dönen Sadık Efendi, Cumhuriyet'in ilanından sonra yaşanan Menemen Olayında gizli tekke yaşantısı sürmek suçundan 7 Ocak 1931'de yargılanmıştır.¹⁵⁰

1937 yılında Kömürcü köyünde ölen Sadık Efendi, babası Hacı Bekir Efendi'nin yanına defnedilmiştir.

1.1.2.5. Hafız Aktap Osman Çelebi

Uşşâkî şeyhlerinden olan Hafız Osman, 1897 yılında Manisa'nın Kırkağaç ilçesinde doğmuştur. Babası, Uşşâkî tarikatı şeyhi Kılıçzade Hacı Ali Efendi'dir.

Kırkağaç'tan Akhisar'a göç eden Osman Çelebi, Şeyh Îsâ türbesi civarındaki bir eve yerleşmiş; babası Hacı Ali Efendi, Hacı Bekir Efendi, Yükdağlı İbrahim Efendi, Hacı Sadık Efendi gibi hocalarının ilimlerinden faydalanmıştır. Kömürcü, Akhisar, Kırkağaç, Gördes, Manisa yörelerinde Uşşâkî tarikatının irşad faaliyetlerine katılmış, yaşadığı dönemde “Kutbu'l-aktab” olarak anılmıştır. (K.K. 95)

1968 yılında vefat eden Hafız Osman, Akhisar ilçesine bağlı Çamönü köyü mezarlığına defnedilmiştir.

¹⁴⁹ Batı Anadolu ve Rumeli Evliyalari, İstanbul: Türkiye Gazetesi Yayınları, 2003, s. 320.

¹⁵⁰ 26 Şubat 1931 sayılı Hâkimiyyet-i Milliye gazetesi: “Cumhurbaşkanı'nın gıyabında hakarete bulunmak ve anayasayı zorla değiştirmeye çalışmakta, yetkisi olmadığı halde dini elbise giymeye çalışmaktan sanık Yeşil Hoca adıyla bilinen Soma'da ikamet eden Kaptan Alioğlu Ali Rıza Nakşibendî tarikatına ait gizli teşkilata girmekten sanık Kömürcü Hoca olarak bilinen Sadık Efendi'nin yargılanmaları yapılmış; Yeşil Hoca 3 sene ağır ve 10 lira ağır para cezasına çarptırılmıştır.” 26 Şubat 1931 Yeni Asır gazetesi: “Uşaki tarikatına mensup Akhisar'ın Kömürcü köyünde Şeyh Sadık ile müritleri Kâmil ve Lütfullah hakkında tahkikat yapılmıştır. Tahkikat neticesinde bu kişiler Menemen divanı harbine sevk edilmişlerdir. Harb divanında yargılanan Şeyh Sadık'a tarikat işleri ile uğraştığı ve dini alet ederek halkın ve devletin emniyetini tehlikeye attığı gerekçesiyle altı ay hapis ve 50 lira para cezası verilmiştir.” (İsmail Kurtoglu, Menemen Olayı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000, ss. 191-192.)

1.1.2.6. İbrahim Yılmaz İrşâdî

1899 yılında Akhisar'ın Bozköy ilçesinde doğan İrşâdî, Kadirilik tarikatının Hakikat kolunun son halkası olarak kabul edilir.¹⁵¹ İrşâdî, konuşmasındaki şairane üsluptan dolayı yetiştiği yörede “Hatip Dede” olarak da bilinmektedir.

İlköğrenimini köyünde alan İbrahim Efendi, Manisa Dar'ül Funun'a kayıt olarak bu okulu birincilikle bitirmiştir.¹⁵² Karamanlı İbrahim Fadıl Efendi'den tasavvuf dersleri almış birçok talebe yetiştirmiştir.¹⁵³

Kurtuluş Savaşında erzak temininden sorumlu bir subay olarak orduda bulunduğu; siyasetten, ticaretten ve gösterişten uzak bir yaşam sürdüğü; yaşadığı dönemde gavsı'l-Azam, kutbu'l Azam, kutbu'l Aktab gibi unvanlara sahip olduğu aktarılmaktadır.

1985 yılında Eskişehir'de ölen İrşâdî Akhisar Su Yolu Mezarlığı'na defnedilmiştir. İrşâdî'nin, *Hatıralar* ve *Mektubât-ı İrşâdî*¹⁵⁴ isimli basılmış iki eseri bulunmaktadır.

1.1.2.7. Korkut Baba

Saruhan Bey döneminde Akhisar Bölgesi'nin fethine katılan askerî ve velî bir kişilik olduğu düşünülmektedir. 773/1371 tarihli Revak Sultan Vakfiyesinin şahitleri arasında İsa-yı Rumi oğlu Korkut Baba olarak geçmektedir.¹⁵⁵

Korkut Baba hakkında diğer bir bilgiyse onun Fatih döneminde yaşadığı ve Halvetiyye tarikatına mensup olduğu yönündedir.¹⁵⁶ Halvetilik tarikatının Anadolu'da gerçek anlamda 15. yüzyıldan sonra filizlenmeye başlandığı düşünüldüğünde Fatih'le Korkut Baba arasında zamansal bir birliktelik kurmak mümkündür. Fatih Sultan Mehmet'in oğlu II. Beyazid tarafından İstanbul'a davet edilen Çelebi Halife Osmanlı Devleti'nin o dönemindeki en büyük Halvetî şeyhi durumundadır. Halvetiyye Tarikatının "Orta Kol" adıyla bilinen "Ahmedîyye" şubesinin kurucusu olan Ahmed Şemseddin Marmaravî'nin de Akhisar'ın Gölarmara kazasında doğması bu yüzyılda Halvetilik tarikatının bu topraklarda vücut bulduğunun göstergesidir.¹⁵⁷ Korkut Baba'ya isnat edilen kabrin bulunduğu Kızlaralanı mevkii Gölarmara kazasına 25 km uzaklıktadır.

Korkut Baba'ya isnat edilen kabrin batısındaki Karacakaya ve Melenge Ovası denilen arazinin Korkut Baba zaviyesine ait olduğu yönünde bilgiler mevcuttur. Yunanlıların 1915

¹⁵¹ Kadirilik tarikatının Akhisar koluna göre; Bozköylü İbrahim Efendi, ölümünden sonra yerine geçecek bir kişi tayin etmemiş; hizmetin çavuşlar ve rehberler vasıtasıyla yerine getirilmesini istemiştir. Tarikata aidiyet duyan bazı müritler, silsilenin Bergamalı İsmail Efendi'yle devam ettiğini iddia etmektedir.

¹⁵² Mustafa Kuzucuk, İrşâdî'nin Manisa Dar'ül Funun okulunu bitirdiğini belirtmesine rağmen; Manisa'da Dar'ül Funun adlı bir eğitim kurumu bulunmamaktadır.

¹⁵³ Mustafa Kuzucuk, *Kurtuluş Savaşı Akhisar Kahramanları*, Akhisar: Akhisar Belediyesi Kültür Yayınları, 2010, s. 61.

¹⁵⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Hacı İbrahim Yılmaz İrşâdî, *Mektubat-ı İrşâdî*, haz. İsmail Balı, Kütahya: Damla Ofset Yayınları, 2012.

¹⁵⁵ Uluçay, *Manisa Ünlüleri*, s. 51-52.

¹⁵⁶ Müderrisoğlu, *age*, s. 10.

¹⁵⁷ Mustafa Aşkar, "Bir Türk Tarikatı Olarak Halvetiyye'nin Tarihî Gelişimi ve Halvetiyye Silsilesinin Tahlili", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1/39 (1999), s. 545.

senesinde Akhisar'ı işgali sırasında söz konusu arazinin Celiller diye bilinen Abdülcélil oğlu İsmail Ağa ve oğullarından oluşan ve zaviyenin koruyucusu oldukları düşünölen aileden alındığı; bu zaviyeye ait çeşitli arazi ve tarlaları gösteren tapu senetlerinin de büyük Manisa yangınında yok edildiğı belirtilir.¹⁵⁸

“Baba” unvanının Eski Türklerde dinî bir kutsiyet taşıyan ozanların yerine kullanılan bir unvan olduğunu düşündüğümüzde Korkut Baba'nın da bu gelenekten gelen Türk sufiliğine mensup bir derviş olduğunu söyleyebiliriz. Geyikli Baba, Barak Baba, Musa Baba, Kumral Baba gibi dervişler Anadolu'nun iskânında rol oynamış önemli şahsiyetlerdendir. Örneğın, Orhan Gazi döneminde Bursa'nın fethinde önemli bir rol oynayan Geyikli Baba'ya Orhan Gazi tarafından İnegöl mıntıkası vakfettirilmiş ancak Geyikli Baba bunu kabul etmemiş dervişleriyle birlikte tekkesinde mütevazı bir derviş yaşam sürmüştür.¹⁵⁹

1.1.2.8. Müderris Hacı Bekir Efendi

1848 yılında Akhisar'ın Kömürcü köyünde doğan Hacı Bekir Efendi, Uşşâkî şeyhlerindendir. Baba tarafından şeceresinin Veysel Karani'ye dayandığı rivayet edilmektedir.

Bekir Efendi ilk olarak Gördes'in Kayacık köyünde Kayacıklı Hacı Süleyman Efendi'den dersler almıştır. Bekir Efendi, hocasından izin alarak Uşak'a gitmiş burada Antebi Efendi ve Şeyh Hafız Hilmi'den dersler almıştır. Uşak'tan tekrar Kayacık'a gelmiş burada kısa bir süre kaldıktan sonra, 1843'te Kömürcü'ye dönmüştür. 1862'de ise Abdülnebi Mahallesi'nde Kantarcızade Ahmet Ağa tarafından inşa edilen Medresede yedi yıl müderrislik yapmış, müderrislik hayatından sonra Kömürcü köyünde inzivaya çekilmiştir.¹⁶⁰

Bekir Efendi, 20 yaşındayken zamanın ünlü Uşşâkî Şeyhi Nazillili Ömer Efendi'nin Şeyh İsâ Türbesini ziyareti sırasında Uşşâkî emanetlerini teslim almıştır. Bekir Efendi Akhisar, Kırkağaç, Gördes ve Manisa'da Uşşâkî tarikatının irşâd faaliyetlerine katılmış; oğlu Sadık Efendi başta olmak üzere, Yükdağlı İbrahim Efendi, Kırkağaçlı Kılıçzâde Ali Efendi, Hafız Osman gibi birçok önemli zatın yetişmesinde katkıda bulunmuştur (K.K. 95).

1915 yılında ölen Hacı Bekir Efendi'nin ölümünden sonra tarikatın başına oğlu Sadık Efendi (Erenbaş) geçmiştir.

1.1.2.9. Molla Veli

Molla Veli hakkında tarihi bir bilgi yoktur. Molla Veli, Nalbant Hüseyingiller isimli aileye mensuptur. Kayacık Medresesi'nde yetiştiğı, dini konulara vakıf olduğu belirtilmektedir.

1.1.2.10. Musaca Dedesi

¹⁵⁸Müderrisoğlu, *age*, s. 11.

¹⁵⁹ Ahmet Yaşar Ocak, *Babailer İsyanı*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2011, s. 208.

¹⁶⁰ Satış, *age*, s. 477.

Musaca Dedesi hakkında tarihî bir bilgi olmamakla birlikte, kimliği konusunda farklı görüşler bulunmaktadır:

Birinci görüş; kabirde medfun bulunan zatın köyün kurucusu olan Balıbey olabilmesi yönündedir. Köyde iskân edilen aşiret, Türkistan'dan yola çıkıp Musul civarında kalmışlar, oradan da Afyon Aziziye yöresine gelmişlerdir. Musaca sözü Musulcadan bozmadır. Aziziye yöresinde de Musaca isminde bir köy vardır. 1110 Hicri tarihinde (Miladi 1689-90) Balıbey bir kız alıp verme meselesinden aşiret reisine darılmış ve göç ederek Akhisar'a gelmiştir.¹⁶¹

İkinci görüş; kabirde yatan zatın Abdülnebi Efendi tarafında kurulan medresede 1898 yılında müderrislik görevi yapan Musacalizâde Mehmet Efendi olabileceğidir. Bu görüşün yanlış olabileceğini düşünüyoruz. Bursalı Mehmed Tahir'in aktardığı bilgiye göre Musacalizâde Mehmet Said Efendi Hicri 1320'de (Miladi 1902-03) vefat etmiş Akhisar Uzuntaş Mezarlığı'nda pederiyle Şeyh Ahmet Rumi arasına defnedilmiştir.¹⁶²

Üçüncü görüş; ziyaret yerinde sandukası bulunan kişinin Halife Sultan olması yönündedir. XIX. yüzyılda Akhisar'ın Musaca köyünde Halife Sultan adıyla bilinen bir Bektaşî Tekkesi bulunmaktadır. Tekke ve zaviyelerin kapatılmasıyla adı geçen tekke de kapatılmış malları müsadere edilmiştir. Türbenin arka tarafında bulunan eski köy mezarlığı ve tekkelerin çoğunlukla köy dışındaki bir mevkide faaliyetlerine devam etmesi bakımından bu görüşün haklı olabileceği söylenebilir.

1.1.2.11. Salih Kılınç (Salih Hoca)

Uşşâkî şeyhlerindendir. Salih Hoca, 1877 yılında Yunanistan'ın Yenişehir ilçesinde doğmuş göçmen bir ailenin çocuğudur. Babasının adı Recep Efendi, annesi ise Melami Şeyhi Hamza Dede'nin kızı Aîşe Hanım'dır. 1879 yılında ailesiyle birlikte Akhisar'ın Süleymanlı köyüne göç etmiştir (K.K. 95).

Salih Hoca ilk olarak Müderris Hacı Bekir Efendi'ye intisap etmiş hocasının 1915 yılında vefatından sonra, onun halifesi Yükdâğlı İbrahim Efendi ve Kırkağaçlı Kılıçzade Hacı Ali Efendi'den dersler almıştır. Kılıçzade Hacı Ali Efendi'nin 1925 yılında Hakka yürümesi ile Hacı Bekir Efendinin küçük oğlu Hacı Sadık Efendiye talebe olmuştur (K.K. 95).

1958 yılında da Hac farzını yerine getiren Salih Hoca, 1962 yılında vefat etmiş, Akhisar ilçesinin Süleymanlı köyü mezarlığına defnedilmiştir (K.K. 95).

Salih Hoca Süleymanlı köyünde yaşamasına rağmen çevre köylerden de kendisine büyük bir saygı ve hürmet gösterilmiş; Çanakçı, Selçikli, Dingiller, Gökçeahmet, Kadıdağ, Kömürcü, Çamönü gibi civar köylerden müritleri ve sevenleri ölümünün ardından da onun adını yaşatmaya çalışmış, her yıl Nisan ayının ikinci haftası Salih Hoca adına hayırlar düzenlemiştir.

¹⁶¹ Hamit Zübeyr Koşay, "Manisa, Akhisar ve Çevresi Halk Bilgisine Dair Notlar", *Türk Yurdu*, 2 (6/1954), s. 111-118.

¹⁶² Bursalı Mehmed Tâhir Efendi, *age*, s. 413.

1.1.2.12. Şeyh Âsâ

Tam adı; Şeyh Âsâ Mecdüddin Akhisarî Saruhanî veya Mecdüddin Âsâ-yı Saruhanî olan Şeyh Âsâ 9 Muharrem 851 (27 Mart 1447) Perşembe gecesi Saruhan Vileyetinin Akhisar kasabasında doğmuştur. Babası Sücâ Halife, dedesi ise Taşgun Efendi'dir.¹⁶³

Şeyh Âsâ'nın oğlu İlyas İbn-i Âsâ tarafından kaleme alınan *Menâkıbnâme*'ye göre¹⁶⁴; Şeyh Âsâ, dört yaşındayken Kur'an ve sürelerini öğrenmiş yedi yaşındayken Kur'an'ı hatmetmiştir. On iki yaşına kadar namazlarını eksiksiz kılmış ve yirmi dört yaşında Bayrammîyye tarikatından Muhammet Çelebi'ye bir buçuk yıl hizmet ve altı ay halvet edip şeyhinden bizzat hırkasını ve tacını giymiştir. Tarikat bilgisini güçlendirmek isteyen Şeyh Âsâ, tarikat şeyhlerinden Eşrefzâde'nin de isteğiyle Kayseri'ye Hacı Bayram Velî'nin halifelerinden Şeyh Kasım'ın yanına gönderilmiştir. Bayarmîyye tarikatının Tennûriyye koluna mensup olan Şeyh Kasım, Akşemseddin'in halifelerinden Kayserili İbrahim Tennûriyye'nin oğludur. Kayseri'de bulunduğu süre içinde halvete girmiş Şeyh Kasım tarafından tekbirlerle taci giydirilip Akhisar'a gönderilmiştir. Akhisar'da hilafet seccadesine oturduktan iki yıl sonra Muhsine Ana ile nikâhlanmış ve bu evlilikten doğan oğluna Hızır adını vermiştir. Muhsine Ana'nın ölümünden sonra Meryem Ana'yı nikâhlanmış ve bu evliliğinden Abdi, İlyas ve Fethi adında üç oğlu olmuş bu oğullarından sadece geriye menakıpnamenin de yazarı olan İbn-i Âsâ olarak da bilinen İlyas kalmıştır.¹⁶⁵

Menakıbnâme'de sadece Şeyh Âsâ'nın şeceresi değil, Bursa'dan başlayan; Karaman, Sivas, Musul, Bağdat, Halep ve Şam'la devam eden seyahati sırasında edinmiş olduğu sohbet ve izlenimlere de yer verilmiştir. Şeyhin hayattayken göstermiş olduğu kerametler, rüyalar ve

¹⁶³ Sezai Küçük, Ramazan Muslu, *Akhisarlı Şeyh Âsâ Menakıpnamesi*, Sakarya: Aşiyân Yayınları, 2003, s. 4.

¹⁶⁴ Akhisar Şeyh Âsâ Mahallesi muhtarlığı görevini yapmakta olan Zarif Süzgün'e göre Ramazan Muslu ve Sezai Küçük'ün yayımladıkları *Şeyh Âsâ Menakıbnamesi* isimli eserin orijinal nüshası kendisi tarafından tedarik edilmiştir. Uslu ve Küçük'ün neşrettikleri eser Mustafa Tatcı tarafından okuma hataları telafi edilerek *Şeyh Mecdüddin Bayramî Menakıbı ve Salıkların Adabı* ismiyle yeniden yayımlanmıştır. Eserin Akhisar nüshasının bulunuşuyla ilgili K.K. 64 şu bilgiyi vermektedir:

"Bir gün Adapazarı'ndan sizin gibi bir arkadaş geldi. Araştırma görevlisiymiş. Bu eski Osmanlıca eserleri Türkiye Cumhuriyetlerinin devlet kütüphanelerinde araştırırken bir tane Şeyh Âsâ Hazretleri'nin oğlunun yazdığı küçük bir kitaba rastlamış. O da bana sizin gibi geldi. Şeyh Âsâ ile ilgili bilginiz var mı? diye sordu. Yani ben oğlunun bir kitabını buldum onunla ilgili yazılı, çizili bir şey varsa onu gün yüzüne çıkaralım, onu tanıtalım dedi. Çünkü onun hakkında fazla bilgisi olana hiç rastlamadım. Yalnız çocukluğumda onun bir kitabı olduğunu biliyordum. Camiide yaşlılar okuyordu. Ama kitabın adını bilmiyorum. Şeyh Âsâ'nın kitabı diyorlardı. Şimdi o kitaptan eser yok. O adamların da hepsi öldü. Caminin yapımında da emek sarf eden Akhisar'ın büyüklerinden bazı insanlarımız vardı. Camiye çok gelip gidiyorlardı. Onlara gidip sordum. O arkadaşla birlikte gittik. Sordum, hiçbiri de fazla bir şey bilmiyordu. Sadece Şeyh Âsâ Hazretleri diyorlar o kadar. Derinlemesine bilgi yok. Şeyh Âsâ'nın Osmanlıca kitabını yüzlerce kişiye sordum. Nihayet bir gün Cenabı Allah rast getirdi. Bir arkadaşımın dedesinin dedesinden kalma bir evde varmış. Osmanlıca kitap bizde dedi. Kimse de okumasını bilmiyor zaten. Ben o kitabı aldım burada fotokopisini çektim. Arkadaşa bin bir rica minnet, zorlan aldım elinden, vermedi. İlkokul arkadaşım. Kitabın fotokopisini çektim. O yayınevine gönderdim. Oradan on beş, yirmi gün sonra bana Sakarya Üniversitesi'nden bugün İzmir Müftüsü olan Ramazan Muslu telefon etti. Bana dedi ki: 'Gönderdiğin fotokopiyi aldık, inceledik. İstanbul devlet kütüphanesinde ve Ankara'daki devlet kütüphanesindeki olan nüshalarla karşılaştırdık ve birebir aynısı olduğunu anladık. Onu Türkiye Türkçesine çeviriyoruz.' dedi. Bu kitap onun asıl Osmanlıca orijinal kitabından, oğlunun yazdığı kitaptan. Çünkü babası hiç kitap yazmamış. Şeyh Âsâ'nın oğlu yazarmış. Sonra eser yayımlandı ve çok ilgi gördü. 500 adet de bana yolladılar. Bunlar senin dediler, ister sat, ister hediye et. Ben de mahalle muhtarlarına okullara, emniyete, milli eğitime, hava meydan komutanlığına dağıttım. Gittiğimiz yerde bazıları zorla para verdi, o parayı da türbe ve camiye harcadık yine."

¹⁶⁵ Sezai Küçük, Ramazan Muslu, age, s. 3-5.

Şeyh İsâ'nın bu rüyalara getirdiği yorumlar, değişik olaylara getirmiş olduğu tasavvufi yorumlar da menkıbelerin başlıca konularıdır. Eserde ayrıca; erkek kadın ilişkileri, hayvan sevgisi, afyon kullanmanın sakıncaları gibi sosyal meseleler üzerinde durulmuş, Akhisar folklorunu yansıtan mahalli unsurlara yer verilmiştir.

Şeyh İsâ Hicri 875 (1470/71) senesinde Simav, Demirci, Gördes, Kayacık güzergâhında yol alırken Kargın köyünün altında Çağlak Deresi civarında konaklamış ve Kargın köylüleri İsâ'yı bu bölgede misafir etmişlerdir. Mevsimin ilkbahar olması nedeniyle on yedi gün burada misafir kalmış; 18. gününde civar köylerden gelen binlerce kişiyle birlikte adına bir kutlama düzenlenmiş ve Akhisar'daki mescidine uğurlanmıştır.¹⁶⁶ Bu inanış her yıl düzenlenen Çağlak Festivali adı altında günümüze kadar bir gelenek olarak gelmiştir.

Şeyh, vefat ettiğinde (937/1530) vasiyeti üzerine oğlu İlyas tarafından defin işlemleri gerçekleştirilmiş, üç yıl sonra yine oğlu İsâ tarafından bugün kendi adıyla anılan mahallede bulunan Şeyh İsâ Camisine nakledilmiştir. Akhisar ilçesindeki müftülük faaliyetleri Yunan işgaline kadar burada yürütülmüştür.¹⁶⁷

1.1.2.13. İbn-i İsâ (Şeyh İlyas)

Şeyh İsâ vefatından sonra postuna oğlu İlyas Saruhanî ismiyle meşhur olan İbn-i İsâ geçmiştir. *Menâkıpnâme* isimli eserinin dışında *Esmâ'ül Hüsna*, *Kıyâfetname* gibi eserlerin de yazarı olan İbn-i İsâ dil ve edebiyata vakıf bir kişidir.¹⁶⁸ Şeyh İlyas yaşadığı çağda cifır (gelecekte haber verme sanatı), havas (duyumlar), nücüm bilimlerinde otorite kabul edilmektedir.¹⁶⁹ İbn-i İsâ da babası gibi Bayramîlik tarikatına mensuptur. Hacı Bayram Veli'den sonra altıncı batından halifedir. Silsile şu şekildedir: Mecdüddin Akhisari, Seyit Kasım Kayseri, Tennûri İbrahim Kayseri, Akşemseddin-i Muhammed İbni Hamza, Ankaralı Hacı Bayram Veli.¹⁷⁰ İbn-i İsâ'nın babasına olan saygısından dolayı kimseye hilafet vermediği bilinmektedir.

İbn-i İsâ'nın; *Nutk-ı İbn İsa*, *Menâkıb-ı Şeyh Mecdüddin ve Âdâb-ı Sâlikîn*, *Şerh-i Esmâ-i Hüsna*, *Rumûzu'l-künûz fi'l-cifr*, *Ferâhnâme*, *Fusûl-i Seb'a*, *Fusûl-i Aşere*, *Kavâid-i Teshîrat*, *Tabiatnâme*, *Kıyâfetnâme*, *Kıyâmetnâme*, *Risâle-i Gülşenî*, *Risâle-i Mukantarât*, *Terceme-i Müfredât-ı İbn İsa*, *Nûriyye*, *Menâkıb-ı Şeyh Mecdüddin ve Âdâb-ı Sâlikîn* isimli eserleri bulunmaktadır.¹⁷¹

¹⁶⁶ Mehmet Emin Müderisoğlu, *Akhisar'da Bahar Bayramı ve Çağlak Mesiresi*, İzmir: Marifet Basımevi, 1953, s. 8-9, Küçük, Muslu, *age*, s. 24.

¹⁶⁷ Satış, *age*, s. 347.

¹⁶⁸ Cemal Kurnaz, Mustafa Tatcı, "İbn-i İsâ" maddesi, *DİA*, C. 20, s. 91- 92.

¹⁶⁹ Satış, *age*, s. 459.

¹⁷⁰ Küçük, Muslu, *age*, s. 13.

¹⁷¹ 1. *Nutk-ı İbn İsa*. Millî Kütüphane'deki bir mecmuada bu başlık altında kayıtlı yirmi gazeli Cemal Kurnaz ve Mustafa Tatcı tarafından yayımlanmıştır. 2. *Menâkıb-ı Şeyh Mecdüddin ve Âdâb-ı Sâlikîn*. İbn İsâ, babasının menkıbelerini anlatan bu eseri 961'de (1554) altmış yaşlarında iken tamamlamıştır. 150 menkıbe ihtiva eden eserin sonundaki üç menkıbe İbn İsâ'nın kendisiyle ilgili olup muhtemelen müridlerinden biri tarafından ilâve edilmiştir. Eserde menkıbelerin arasında tarikat âdâbı ve erkânıyla Bayramî silsilesine dair bilgiler de verilmiştir (İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin, nr. 323; Akhisar Ktp., Zeynelzâde, nr. 1793). Eseri ilk olarak Sezai Küçük ve Ramazan Muslu akabinde Mustafa Tatcı neşretmiştir. 3. *Şerh-i Esmâ-i Hüsna*. 1541'de telif edilen eser "mefâilün mefâilün feûlün" vezniyle yazılmış olup 868 kadar beyit ihtiva eder (Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud

İbn-i İsâ ölümünün ardından Şeyh İsâ Camisi'ne babasının yanına defnedilmiştir.

1.1.3. Devlet Adamları

1.1.3.1. Kara Gündüz Dede

Kara Gündüz Dede ile ilgili elimizde net bir bilgi olmamakla birlikte Beyoba'da bulunan Koca Bektaş Dede'yle aynı soydan geldikleri ve Horasan evliyalarından olduğu düşünülmektedir. Bu yakınlık Karan Gündüz Dede'nin Beyoba ocakzadeleri olarak bilinen Gündüz ailesiyle kurulan bağa dayanmaktadır. Bektaş Dede Ziyaretgâhı'nda, Bektaş Dede'nin ölümüne kısa bir zaman kala el verdiği düşünülen Gündüz ailesi soyundan gelen Gündüz Mehmet Bey'in kızına ait kabir bulunmaktadır:

“Beyoba'daki Bektaş Dede'yle bir yakınlığı vardır. Buraya ne zaman geldiği bilinmemektedir; ancak Ahmet Yesevi'nin öğrencilerinden olduğu söylenmektedir.” (K.K. 14)

“1500'lü yıllarda yaşadığı söylenir. O dönemin padişahları halkı bilgilendirmek (tarım, din, hoşgörü...) amacıyla bilgili kişileri bu topraklara yollarlarmış. Kara Gündüz Dede de bu ulemalardan biridir.” (K.K. 15)

Kara Gündüz Dede'yle ilgili bir başka görüşse; onun Aydın Sancağı eyalet voyvodası Gündüz Bey olduğu yönündedir. Osmanlı Devleti ile Karaosmanoğulları'nın yaptığı bir baskında öldürülmüştür.

“Kara Gündüz'ün ölümüyle atı yerde yan dönmüş, Kara Gündüz'ün babası Hamza Bey'in gelmesiye ayağa kalkmıştır. Oğlunun ölümüne dayanamayan Hamza Bey de orada vefat etmiştir. Naaşı; Sazoba- Kumkuyucak arasındaki güzergâhta bulunan

---

Efendi, nr. 3629; İÜ Ktp., TY, nr. 3487, 7243). Eser önce Ali Yılmaz daha sonra Numan Külekçi tarafından neşre hazırlanmıştır. 4. Rumûzü'l-künûz fi'l-cifr. On iki fasıldan meydana gelen eser 965'te (1557-58) tamamlanmış olup bu tarihten hicrî 2035 yılına kadar meydana gelecek olarlardan söz etmektedir (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 1986; Fâtih, nr. 3432; Hacı Mahmud Efendi, nr. 4224, 4981). 5. Ferahnâme. Harflerden mâna çıkarmaya dayalı bir eserdir. Teshîrû'l-ekber fi ilmi'l-harf adıyla da bilinir (Süleymaniye Ktp., Cârullah Efendi, nr. 1539, Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 1334; İÜ Ktp., TY, nr. 895; Millî Ktp., nr. A 169, vr. 33a-51a, nr. A 4085). Eser Ali Şeytan tarafından neşredilmiş ve eser üzerinde Ülkü Kürkcü tarafından bir lisans tezi hazırlanmıştır. 6. Fusûl-i Seb'a. Atvâr-ı seb'a ile ilgili bir eserdir (Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 820). 7. Fusûl-i Aşere. Eserde tarikat silsilesi, tarikat âdâbı, şeyh-mürîd ilişkisi, makamlar, vefk ve ilm-i havassa dair bilgiler verilmektedir (Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 2709, Tâhir Ağa Tekkesi, nr. 361, Hâşim Paşa, nr. 56, M. Ârif - M. Murad, nr. 139; Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi, nr. 572). 8. Kavâidü't-teshîr (Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi, nr. 567). 9. Tabîatnâme (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 5427, Reşid Efendi, nr. 1027; İÜ Ktp., TY, nr. 895). 10. Kıyâfetnâme. İnsanların vücut yapılarıyla karakterleri arasında ilgi kuran manzum bir eser olduğu sanılmaktadır. Eserin günümüze kadar ulaşan bir nüshası bulunmamaktadır. 11. Kıyâmetnâme. 3000 beyitten meydana geldiği belirtilmekle birlikte (Menâkıb-ı Şeyh Mecdüddîn, vr. 73b) günümüze ulaşmamıştır. 12. Risâle-i Mukantarât (Âtîf Efendi Ktp., nr. 1698/1). Takvime dairdir. 13. Terceme-i Müfredât-ı İbn İsâ (Süleymaniye Ktp., Hekimoğlu Ali Paşa, nr. 567). 14. Nûriyye. Müellifin bu eseri II. Selim adına yazdığı ve Manisa valiliği sırasında (1543-1558) kendisine takdim ettiği kaydedilmektedir. Eser Tijan Özbay Özekler tarafından neşredilmiştir. (Cemal Kurnaz, Mustafa Tatçı, agm, s. 91-92)

*türbesine defnedilmiştir. Ölümünün ardından “Gündüz Bey Ağıtı” yakılmıştır.” (K.K. 2)*¹⁷²

Uluçay; 18. ve 19. Yüzyılda Saruhan’da Eşkiyalık ve Halk Hareketleri, isimli eserinde 18. yüzyılda Gündeşli aşiretinin kışlak vergisini ödemediğini özellikle Gündüz Bey’in zulüm ve yolsuzluklar ederek mübaşirleri kovduğunu bölgede devlet otoritesini kırdıklarını aktarır. Eşkiyalıktan vazgeçmeyen ve mahkemeye gelmeyen Gündüz Bey’in idamına karar verilmiş; ancak bundan sonra kendisiyle ilgili herhangi bir kayda rastlanmamıştır.¹⁷³ Yuzo Nagata ise 1819 tarihli Manisa Şer’iyye Sicillerine dayanarak Gündeşli aşiretinin yaylak ve kışlak vergilerinin toplanması esnasında mültezimlerinin yaptığı zulümden dolayı yerlerini terk ettiklerini belirtir.¹⁷⁴ 1171 (1757-1758) yıllarında Manisa mütesellimliğini ele geçiren zamanında birçok yolsuzluklar yapıp hükümete hakkında şikâyetler yağdırılan Karaosmanoğullarından Atâullah Ağa’nın adamlarıyla birlikte Gündeşli cemaati halkını soyduğına dair tarihi vesikalar bulunmaktadır.¹⁷⁵

Osmanlı Devleti, Karaosmanoğullarının nüfuzundan yararlanarak bölgeyi kontrol altına almaya çalışmış, bu sebeble 19. yüzyıla kadar Karaosmanoğulları ve Gündeşli aşireti arasında bir güç savaşı yaşanmıştır. Bu çekişmede Gündeşli aşiretinin Sened-i İttifak’ın imzalanma sürecinde Karaosmanoğulları’na destek vermemelerinin de önemli bir rol oynadığını düşünülmektedir (K.K. 2).¹⁷⁶

1.1.3.2. Sarı Ahmet Paşa

Fatih Sultan Mehmet ve II. Bayezid dönemlerinde görev yapmış bir devlet adamıdır. Kurduğı vakıflarla Akhisar’ın sosyal gelişime katkı sağlamış, ölümünden sonra da bu vakıflar aracılığıyla şehrin hafızasında devlet adamlığının dışında, hayırsever kişiliğiyle tanınmıştır.

Ahmet Paşa, bugün kendi adıyla anılan mahallede “Evkâf-ı Avârız-ı Fukarâ-i Ahmed Paşa” isimli, içinde cami, medrese, imaret (aşevi), hamam ve hanın bulunduğu bir vakıf tesis etmiş; Akhisar’dan başka Manisa’ya bağlı Marmara Kazası’nda, Edremid Kazası’na bağlı Kemer Köyü’nde, Karesi Sancağı’na bağlı Ayazmend’de de eserler yaptırmıştır.¹⁷⁷

Ahmet Paşa’nın Bilal Çelebi, Mahmud Çelebi ve Hasan Çelebi isminde üç oğlu ile Meryem, Fatma, Rabia, Safiye ve Hatice isimli beş kızı vardır.¹⁷⁸ Ailenin erkek soyu devam etmemesine rağmen, torunu Hatice Hanım’ın Akhisarlı önde gelen bir aile olan Ali zâde Osman Ağa oğlu Mehmed Ağa ile evliliğinden doğan çocuklar ve bundan mütevellid sonraki kuşaklar

¹⁷² Müderrisoğlu; Haremeyn aşireti beyi ve voyvoda olan Hamza Beyoğlu “Gündüz Bey”in mezar taşında Hafız İsmail Nazifi Efendi tarafından yazılan bir manzume olduğunu belirtmektedir. (Müderrisoğlu, age, s. 65)

¹⁷³ Çağatay Uluçay, 18. ve 19. Yüzyılda Saruhan’da Eşkiyalık ve Halk Hareketleri, Manisa: Berksoy Matbaası, 1955, s. 227.

¹⁷⁴ Yuzo Nagata, Tarihte Ayanlar Karaosmanoğulları Üzerine Bir İnceleme, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1997, s. 113.

¹⁷⁵ Münir Aktepe, “Kara Osman Oğlu Hacı Osman’a Ait İki Vakfiyesi”, Vakıflar Dergisi, (09/1973), s. 162.

¹⁷⁶ Müderrisoğlu; Haremeyn aşireti beyi ve voyvoda olan Hamza Beyoğlu “Gündüz Bey”in mezar taşında Hafız İsmail Nazifi Efendi tarafından yazılan bir manzume olduğunu belirtmektedir. (Müderrisoğlu, age, s. 65)

¹⁷⁷ Erdoğan, Bıyık, age, s. 153.

¹⁷⁸ Ömer Bıyık, "XVI. Yüzyılda Akhisar’ı İhya Eden Bir Hayırsever: Sarı Ahmet Paşa ve Vakfı", CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 13/1 (2015), s. 394.

vakfın idaresinde görev yapmışlardır. Günümüzde de vakfın yöneticiliğini bu soydan gelen aileler yapmaktadır.¹⁷⁹

1.1.4. Menşei Belli Olmayanlar

Mahalli velîlerle ilgili kitabı bilgi yok denecek kadar azdır. Bu velîlere isnat edilen ziyaret yerlerinin büyük bir bölümü, yatır olarak hüviyet kazanmış bir yerin yakın bir zamanda etrafının duvarlarla örülmesi neticesinde türbe görünümü kazanmış şeklidir.

Menşei belli olmayan velîlere verilen isimler, Anadolu'nun değişik yerlerindeki yatırırlarla benzer özellikler taşımaktadır. Örneğin Akhisar ilçesinde olduğu gibi Anadolu'nun birçok yerinde “Garip Dede, Arap Dede, Ethem Dede” gibi ziyaret yerlerine rastlanılmakta bu yerlerin etrafında değişik inanç motifleri oluşmaktadır.

Akhisar şehrinde bazı köylerde kült konusu haline gelmiş herhangi bir ziyaret yerine bulunmamaktayken, bazı köylerde bu mekânların sayısındaki çokluk dikkat çekmektedir. Ziyaret yerleri sayısı ve ziyaretçi demografik yapısı bakımından en karakteristik yer şüphesiz Yatağan köyüdür. Köyde kült konusu haline gelebilmiş yirmiye yakın ziyaret yeri bulunmaktadır. Pehlivan, bu durumu köyün içerisinde eskiden bulunan Bektaşî tekkesiyle iltisaklı görmektedir. Köyün Bektaşî zaviyesinin yakınına kurulması günümüzde varlığını sürdüren birçok yatırın bulunmasını sağlamıştır. Bu zaviyenin etrafında gömülen şeyh ve dervişler yatır olarak kabul edilmiş, bunun sonucunda çok az köyde karşılaşılabilecek bir kült merkezi haline gelmiştir.¹⁸⁰

İbrahim Gökçen “*Tarihte Saruhan Köyleri*” isimli eserinde Akhisar ilçe merkezine bağlı köy adlarını ve bu köylerde yer alan yatırların adını belirtmiştir. Gökçen’in eseriyle sahadan yaptığımız derlemeler mukayese edildiğinde iki önemli husus göze çarpmaktadır:

1. Gökçen, eserinde köy adlarını belirtirken bu köylerde yer alan yatırların isimlerini ve bu yapıların hangi mevkiide olduğunu belirtmiştir. Sahada yaptığımız derlemelerde bazı ziyaret yerlerinin isimlerinin unutulduğu ya da başka bir adla isimlendirildiği gözlenmiştir. Örneğin; İbrahim Gökçen, eserinde Moralılar köyünde bulunan ziyaret yerinde Nazife Canip isimli bir yatırın olduğu kaydetmiş; fakat köylüler bu ismi hatırlamamış, bazıları ise ilk defa duyduklarını belirtmişlerdir. Bir başka dikkat çeken husus ismi değişmiş olan yatırlardır. Örneğin; Gökçen, Selçikli köyü Söğütlü Çeşme mevkiinde Çaputlu Dede yatır olduğunu söylemekte, köylüler ise söz konusu mekânı Kara Veli Dedesi olarak bilmektedirler.¹⁸¹
2. Akhisar ilçesinde bazı ziyaret yerlerinin ismi, zikredilen yapıtta bulunmamaktadır. Bu şu şekilde yorumlanmalıdır: Gökçen’in eserinde köyler hakkında dipnot olarak belirttiği folklor bilgisine bakıldığında bu köyleri bire bir gezmiş ya da kaynak kişilerden bilgi almış olmalıdır. Bu bilgiden hareket ederek bazı ziyaret yerlerinin

¹⁷⁹ Müderrisoğlu, *age*, s. 22.

¹⁸⁰ Gürol Pehlivan, “Manisa İli Akhisar İlçesi Yatağan Köyü’nde Evliya Kültü”, *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, 1 (12/2009) s. 144.

¹⁸¹ Gökçen, *Tarihte Saruhan*, s. 78-81.

1950'den önce olmadığını, daha yakın bir zamanda inşa edildiği söyleyebiliriz. Bu ziyaret yerlerinin oluşmasında kişilerin kendi çabaları dışında, bölgedeki bazı dini kanaat önderlerinin etkili olduğu görülmektedir.¹⁸²

1.1.4.1. Ahmet Dede

Ahmet Dede'nin hayatıyla ilgili herhangi bir tarihî belge bulunmamaktadır. Saruhanoğulları tarafından Büknüş köyüne irşad ve iskân amacıyla gönderilmiş dervişlerden biri olduğu düşünülmektedir.

Büknüş köyüne Saruhanoğulları beyliği bünyesinde bulunan Buğurcu (Deveci) Yörüklerinin gönderilmesi ve günümüzde Deveci soyadı taşıyan bir ailenin bulunması, köye ilk yerleşenlerin Saruhanoğulları beyliği zamanında yerleşen Yörükler olduğu tezini doğrulamaktadır. Köyün eski mezarlığında kabri bulunan Ahmet Dede de Buğurcu Yörüklerinden olup sahip olduğu dini ve ahlâkî bilgiler ile keramet sahibi bir velîdir.¹⁸³

1.1.4.2. Ahsen Dede (Göremez-Görenez Dedesi, Garip Dede)

Horasan evliyalarından olduğu düşünülmektedir. Türbenin giriş kapısındaki yazıya göre 750 yıl önce bugünkü Görenez köyüne geldiği; ancak köyde istenmeyince dağın tepesine çekilip burada mütevazı bir yaşam sürdüğü, 83 yaşındayken vefat ettiği belirtilmektedir. Ahsen Dede'nin dağın tepesine çıkıp inzivaya çekilmesi ve burada onun başkaları tarafından görülemeyeceği inancının bu dağa isim verdiği "Göremez" adının zamanla "Görenez" şekline dönüştüğü ifade edilmektedir:

"Ahsen Dede, köylüler tarafından Garip Dede olarak da bilinmektedir. Türbe geç fark edildiği için "Göremez" veya "Garip Dede" adını almıştır."(K.K. 9)

1.1.4.3. Akçeşme Dedesi

Kimliği konusunda bir bilgi yoktur. Aynı bölgede yer alan Palaz Dede ve Süleyman Dede gibi, gaza ruhuyla hareket edip şehit düşen bir velî olduğu düşünülmektedir.

¹⁸² Bu ziyaret yerlerinin çoğu aynı mimari özellikler taşımakta olup bu ziyaret yerlerinin girişinde yer alan ve velînin kimliğiyle ilgili bilgiler veren levhalarda benzer üslup kullanılmaktadır. Tekke Dede, Ahsen Dede, Ahmet Dede, Sami Efendi, Seyyid Ahmet gibi ziyaret yerlerindeki sandukalarla Manisa'nın Recepli köyünde bulunan Muhammed Zühtü Efendi'ye isnat edilen sandukalar birbirinin kopyası niteliğindedir. Adları zikredilen ziyaret yerlerinin girişindeki levhalarda yer alan "*bir zatın delalet ve işaretinden bu merhum ve muhterem zatı buldular*" A.M.İ ifadesinden bahsi geçen kişinin Muhammed Zühtü Efendi'nin oğlu Ahmed-i Müştaki olduğu anlaşılmaktadır. Bu sebeple ziyaret yerlerinin girişindeki bilgiler de Ahmed-i Müştaki'ye ait olmalıdır. Bu ziyaret yerlerin yapımı ve restore edilmesinde önemli bir rol oynayan Muhammed Zühtü Efendi'nin müritleri ve sevenleri tarafından kurulan Manisa İl, İlçe ve Köyleri Dayanışma Derneği'nin bölgedeki bazı ziyaret yerlerini inşa edip onardığı bilinmektedir. Derneğin Amaçlar başlığını taşıyan 3. Maddenin d bendinde "*halkımızın ortak kullanım alanı olan yerlerin yapım onarım ve tamirata ya da çevre düzenlenmesine ihtiyaç duyulan yapıları yaptırmak, korumak, yaşatmak*" ifadesinde türbe ve kabristanlar da geçmektedir. Yukarıda yazılanlar bağlamında bu bilgilerin geleneksel nitelik taşımadığını ifade etmeliyiz.

¹⁸³ Talip Bayar, *Akhisar İlçesinde Türbe ve Yatır Kültü*, Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (Yayınlanmamış Bitirme Tezi), 2005, s. 41-44.

1.1.4.4. Akkocalı Dedesi

Kimliği konusunda herhangi bir bilgi yoktur. Horsan evliyalarından olduğu düşünülmektedir.

1.1.4.5. Arap Dede

Hayatı hakkında bilgi yoktur. Horasan evliyalarından olduğu düşünülmektedir.

1.1.4.6. Âşık Ethem

Hayatı hakkında bir bilgi yoktur. Âşık Ethem'in bir âşık olduğu (saz şairi), İzmir'den Beyoba'ya göçüp bugünkü türbenin bulunduğu alana defnedildiği rivayet edilmektedir:

“Âşık Ethem, Horasan erenlerindendir. Köye ilk geldiğinde sazını eline alıp tepeye çıkar ve yukarıdan geçen turnalara sazı ile semah dönderir. Ve o zamandan beri hak aşığı olarak bilinir. Öldüğü zaman da o tepeye gömülür.” (K.K. 10)

Âşık Ethem'in kimliği konusunda diğer bir görüş şu şekildedir:

“Âşık ve Ethem baba oğuldur. Saz çalarak gökteki turnaları yere indirmiştir. Öldükten sonra baba ve oğul bugünkü türbenin olduğu yere defnedilmiştir.” (K.K. 11)

Rıza Yetişen *Tahtacı Aşiretleri* isimli yapıtında Narlıdere Tahtacılarının silsilelerini anlatırken Yanyatır Ocağına mensup Toros Tahtacılarının Adana Derebeyi Hızır Paşa'yla çatışmaya geldiklerinde Ege Bölgesi'ne göç ettiklerini aktarır. Yetişen, göç eden Tahtacılar arasında Durhasan Dede'nin oğlu Kürklü Hasan Efendi de bulunmaktadır. Yetişen, Kürklü Hasan Efendi'nin Kemalpaşa ilçesinin Kızılüzüm mevkiinde, arkadaşı Âşık Ethem'in ise Akhisar'ın Kocaova köyünde yattığını belirtmektedir.¹⁸⁴ Rıza Yetişen'in zikrettiği Âşık Ethem'in Beyoba köyündeki Âşık Ethem olmadığını düşünüyoruz. Günümüzde Akhisar'da Kocaova adında bir köy bulunmamaktadır. İsmail Ergin'in de Tahtacı köylerini indekslerken belirttiği Kocaova köyünün¹⁸⁵ Akhisar ilçesinde değil Gelenbe sınırları içinde bir mevki olabileceğini söylemek daha doğru olacaktır.

1.1.4.7. Başlamış Dedesi

Başlamış Dedesi hakkında herhangi bir bulunmamaktadır. Gökçen, adı geçen yatırın Taşlıdede yatır olarak bilindiğini belirtse de köyde yaşayanlar tarafından “Dede” olarak bilinmektedir.¹⁸⁶

1.1.4.8. Çıbancı Dede (Karaağaç Dedesi)

Çıbancı Dede çıbanlı hastalara dağıttığı şifa ile bilinmektedir. Çıbancı Dede eskiden yatırının olduğu alandaki Karaağaçtan dolayı “Karaağaç Dedesi” olarak da bilinmektedir.

¹⁸⁴ Rıza Yetişen, *Tahtacı Aşiretleri*, İzmir: Memleket Gazetecilik ve Matbaacılık, 1986, ss. 8-9.

¹⁸⁵ İsmail Engin, *Tahtacılar*, İstanbul: Ant Yayınları, 1998, s.118.

¹⁸⁶ İbrahim Gökçen, *Tarihte Saruhan Köyleri*, İstanbul: Berksoy Basımevi, 1950, s. 51.

1.1.4.9. Ciğerci Dede

Ciğerci Dede'yle ilgili herhangi bir bilgi olmamakla birlikte, avucunun içinde ciğeri pişirebildiği ve gösterdiği bu kerametle anıldığı anlatılmaktadır. Ciğerci Dede hakkındaki bir başka rivayetse Yâren Baba'nın sağ kolu olduğu, önemli meselelerde ona danıştığı yönündedir.

1.1.4.10. Çomaklı Dede (Süleyman Dede)

Çomaklı Dede, Süleyman Dede olarak da bilinmektedir. Hayatı hakkında bilgi olmamakla birlikte bugün kabrinin olduğu bölgede 16. yüzyılda Divâne-i Süleyman adında bir mahalle olduğu bilinmektedir.¹⁸⁷ Divane Düleyman'ın bugün Kantarcı Cami'ne yakın bir bölgede bulunan Divane Süleyman Medrese'sinin kurucusu ya da müderrislerinden biri olduğu tahmin edilmektedir.

XVI. yüzyıla ait bir vakıf kaydında, Sarı Ahmet Paşa'nın kızı Safiye Hatun, Gördük çayı üzerinde Baba Burnu denilen yerde, Oluklu Değirmen adıyla bilinen bir değirmenini, meşayih erbâbından Süleyman Dede'nin mezarının bulunduğu yerde ikamet eden dervişlere vakfetmiştir ifadesi yer almaktadır.¹⁸⁸

1.1.4.11. Çökekli Dede

Kimliği konusunda herhangi bir bulunmamaktadır. Halk arasında anlatılan bir efsaneye göre Sindelli köyünün kurucusudur.¹⁸⁹

1.1.4.12. Cuma Yakası Dedesi (Kadınlar Dedesi)

Akhisar'ın Arabacıbözköy köyünde Yayaköy mevkiinde küçük bir tepenin üzerinde kabri bulunan Cuma Yakası Dedesi hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Kadınlar Dedesi olarak da bilinen Cuma Yakası Dedesi özellikle kadınlar tarafından ziyaret edilmektedir.

1.1.4.13. Dedebaş Yatırı

Akhisar ilçe merkezine 26 km uzaklıktaki Sakarkaya köyünün Dedebaş mevkiinde kurumuş bir servi ağacının altında kabri bulunan Dedebaş yatırıyla ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Âlim Can, bahsi geçen kabrin Abdal Musa'ya ait olduğunu, söz konusu bölgede eskiden bir zaviye bulunduğunu ifade etmektedir.¹⁹⁰ Bu bilginin yanlış olduğunu düşünüyoruz. Abdal Musa'nın nefeslerinde geçen “*Pirim pir sultanım Yatağan Babam*” ifadesindeki Yatağan

¹⁸⁷ Emecen, *age*, s. 372.

¹⁸⁸ Erdoğan, Bıyık, *age*, s. 194.

¹⁸⁹ Çökek, Sindelli köyünün üst kısmında yer alan köyün ilk yerleşim yerinin adıdır. Günümüzde bu bölgede herhangi bir yerleşim bulunmamaktadır.

¹⁹⁰ Yıldız, *age*, s. 168.

Baba, Denizli Serinhisar’da türbesi bulunan Yatağan Baba olmalıdır.¹⁹¹ F.W.Hasluck; Paul Lucas’ın 18. asırda Karahöyük civarında Yatağan Baba’nın mezarını ziyaret ettiğini, Yatağan Baba’nın da Abdal Musa’nın piri olduğunu belirtir.¹⁹² Âlim Can, Karahöyük ifadesinin ilçe merkezimizde bulunan bir dağ adı olma münasebetiyle ve Uluçay’ın Sakarkaya köyünde bir Abdal Musa zaviyesi olabileceği yönünde verdiği bilgiden hareket ederek Hasluck’un söz ettiği yerin Akhisar Yatağan olduğunu ifade edip öğrencisi Abdal Musa’nın da Akhisar Sakarkaya köyünde olduğunu ifade eder. Ancak Hasluck bahsi geçen yerle ilgili aktarımlar yaparken aynı mahalde Abdi Beğ Sultan isimli başka bir tekke ve mezardan daha bahseder. Abdi Beğ Sultan tekkesi Yatağan Baba türbesinin batı tarafında bulunan bir yapıdır. Söz konusu iki yapı da Denizli il sınırları içindedir. Uluçay’ın zikrettiği yapı, Sırtköy’de bulunan Abdil Musa isimli yapıdır. Bu yapının Sırtköy’de kendisine evlatlık statüsünde bir vakıf bağışlanan Abdal Musa için yapılan bir makam yeri olabileceğini düşünüyoruz.

1.1.4.14. Dedecik

Kimliği konusunda bir bilgi bulunmamaktadır. Yaren Dede’yle birlikte Yatağan köyüne gelip bölgenin Türkleşmesi ve İslamlaşmasını sağlayan bir eren olduğu düşünülmektedir.

1.1.4.15. Garip Dede

Kimliği konusunda bir bilgi bulunmamaktadır. Akhisar şehir merkezinde yer alan bu yapının Şeyh Îsâ Mahallesi’nde bulunan eski mezarlıkla ilişkili olabileceğini düşünüyoruz. Şeyh Îsâ türbesinin içinde bulunduğu alanda eskiden tekke (dergâh) dışında bir de mezarlık bulunmaktadır. Türbenin haziresindeki mezar taşları bu mezarlıktan kalmıştır. Bu husus, Garip Dede adıyla bilinen kabrin bu mezarlığa ait olma savını güçlendirmektedir.

1.1.4.16. Genç Kız

Akhisar’a 25 km uzaklıktaki Sindelli köyünde yatırı bulunan “Genç Kız” hakkında herhangi bir bilgi olmamakla birlikte, genç yaşta birçok keramet gösterdiği ve genç yaşta öldüğü rivayet edilmektedir:

*“Bu genç kızın annesi bir gün hacda olan babasının en sevdiği yemeği yapar. Kız, babası yokken bu yemeği yiyemeyeceğini, yemekten birazını babasına götüreceğini söyler. Yemekten bir kap içine doldurur ve dışarı çıkar. Köydekiler kızın kaybolduğunu zanneder. Kız ertesi gün geri döner ve babasın yanından geldiğini söyler. Kimse ona inanmaz. Babası hacdan döndüğünde, kızının oraya geldiğini, yemeği bıraktıktan sonra ortadan kaybolduğunu söyler. Bu olaydan sonra herkes onun ermiş biri olduğuna inanır.”*¹⁹³

¹⁹¹ Tuncer Baykara, *Yatağan Her Şeyi İle Tarihi Yaşatma Denemesi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2013, s. 66.

¹⁹² Haslok, age, s. 8.

¹⁹³ Bayar, agt, s. 47.

“Genç Kız’ın kabrinin yeri tam olarak bilinmemektedir. Kaybolduğu sırada yaşmağını düşürmüş. Yaşmağının bulunduğu yere onun kabrini yapmışlar”. (K.K. 12)

1.1.4.17. Göcek Dedesi (Kara Mollu)

Akhisar şehir merkezine 35 km uzaklıktaki Göcek Köyünde köy mezarlığının girişinde kabri bulunan Göcek Dedesi Kara Mollu¹⁹⁴ olarak bilinmektedir:

“Karamollu, Göcek’te doğmuş Kayacık Beldesi’nde 40 sene medrese eğitimi görmüş ve Göcek’te Hakkın rahmetine kavuşmuş önemli bir zattır.”¹⁹⁵ (K.K.13)

1.1.4.18. Hamitköy Dedesi (Bayrakçı Dede, Bayrak Dede, Bayraktar Seyfullah)

Akhisar ilçe merkezine 39 km uzaklıktaki Hamitköy’de Bozeser mevkiinde bir palamut ağacının altında kabri bulunan Hamitköy Dedesi hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Gökçen, adı geçen yatırın Bayraktar Seyfullah diye anıldığını aktarmaktadır.¹⁹⁶

Ziyaretgâhın önünde bulunan alanda kuraklığın şiddetli olduğu dönemde yağmur duasına çıkılmaktadır.

1.1.4.19. Kalburca

Bu yatırda bulunan velinin kimliği tam olarak bilinmemektedir. Kalburla su taşıdığı için bu isimle anıldığı söylenmektedir.

1.1.4.20. Karayağcı Dedesi

Hayatı hakkında bir bilgi yoktur. Horasan evliyalarından olduğu düşünülmektedir.

1.1.4.21. Kara Veli Dede

Hayatı hakkında bilgi yoktur. Türbenin bulunduğu alanda iskân edilen Kara Veliler adını taşıyan nüfuzlu bir ailenin reisi olduğu tahmin edilmektedir. Gökçen, adı geçen yatırı Çaputlu Dede olarak da aktarsa da köylüler tarafından Kara Veli namıyla bilinmektedir.¹⁹⁷

1.1.4.22. Kırklar Dedesi (Zeynel Abidin)

Kırklar Dedesiyle kastedilen Zeynel Abidin ve kırk askeridir:

“Zeynel Abidin 1640’lı yıllarda kırk askeriyle buraya gelmiş. Burada şehit olunca şimdiki türbenin bulunduğu alana defnedilmişler. Türbenin içinde Zeynal Abidin, eşi ve

¹⁹⁴ “Mollu” sözcüğünün Molla sözcüğündeki ses değişimi sonucunda Mollu sözcüğüne dönüştüğünü söyleyebiliriz.

¹⁹⁵ XIX. yüzyılın sonu XX. yüzyılın başlarında Kayacık’ta bir adet medrese olduğu bilinmektedir. Eskiden medrese olarak kullanılan bu yapı, daha sonra jandarma birliklerine tahsis edilmiştir. Günümüzde bu yapı, konut ve depo olarak kullanılmaktadır. (Göze Bayram, *Egede Kırsal Mimari Araştırmaları (Manisa Kayacık Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2012, s. 90.)

¹⁹⁶ Gökçen, *Tarihte Saruhan*, s. 85.

¹⁹⁷ Gökçen, *age*, 64.

iki bakıcısı yatmaktadır. Türbenin üst kısmında yer alan kısımda ise kırk velî gömülüdür. Bu türbenin bulunduğu alan bir şahsa aitmiş; ama bu kişi bu alanı içinde bulunduğu velîlerden dolayı Belediye'ye bağışlamış.” (K.K. 16)

1.1.4.23. Kız Dede

Kız Dede'nin kimliği konusunda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. İbrahim Gökçen, *Sicillere göre XVI. ve XVII. asırlarda Saruhan Zaviye ve Yatırları* isimli eserinde Palamud nahiyesi Üçavlu köyünde “Kız Bacı Dede” zaviyesi olduğunu aktarmaktadır.¹⁹⁸ Palamud nahiyesi bugünkü Mecidiyeköy'ü de içine alan bölgenin adıdır. Mecidiyeköy'de tespit ettiğimiz bu yapının söz konusu zaviyeyle ilişkili olabileceğini düşünüyoruz.

1.1.4.24. Kobaşdere Dedesi (Garip Dede)

Hayatı hakkında herhangi bir bulunmayan Kobaşdere Dedesi, köyün eski sakinleri olan Tahtacılar tarafından “Garip Dede” olarak da bilinmektedir.

1.1.4.25. Kozan Dede

Kimliği konusunda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Horasan erenlerinden olduğu düşünülmektedir.

“Kozan Dede, Kılıç Dedesi ve Yaşın Dede üç kardeşmiş. Bunlar bazen bir yıldızla dönüşüp birbirlerini ziyaret ederek konuşurlarmış.”¹⁹⁹ (K.K. 17)

1.1.4.26. Körüklü Dede

Hayatı hakkında bir bilgi yoktur. Yatırın bulunduğu bölgedeki “Körüklü Çeşmesi”nden dolayı bu adı aldığı belirtilmektedir.

1.1.4.27. Kurtulmuş Dedesi

Kimliği konusunda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Mısır'dan gelen bir evliya olduğu düşünülmektedir. Gökçen; zikredilen yatırın “Kavuklu Dede” olduğunu belirtse de köyde bulunanlar çoğunlukla “yatır ya da dede” diye isimlendirmekte Kavuklu Dede ismini duymadıklarını belirtmektedir.²⁰⁰

1.1.4.28. Küçük Dede

Kimliği konusunda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Horasan evliyalarından olduğu düşünülmektedir.

---

¹⁹⁸ Gökçen, *age*, s. 65.

¹⁹⁹ Bu velîlerin Akhisar'da yaşadıklarına dair herhangi bir bilgi ya da menkıbeye rastlanmamıştır.

²⁰⁰ Gökçen, *age*, s. 64.

1.1.4.29. Martla (Mert Dede)

Martla Dede'nin kimliği konusunda herhangi bir bilgi olmamakla birlikte, Mert Dede olarak da bilinmektedir. Mert Dede'nin Yâren Dede'yle aynı dönemde gelmiş bir derviş ya da Yatağan Mahmut tekkesinde ders vermiş âlim bir zat olduğu söylenmektedir.

1.1.4.30. Mecidiyeköy Dedesi

Mecidiyeköy Dedesi'yle ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Mecidiyeköy Dede'sinin köy eşrafından nüfuzlu biri olduğu, öldükten sonra kabrin bulunduğu alana bir yapı eklendiği aktarılmaktadır.

1.1.4.31. Moralılar Dedesi

Moralılar Dedesiyle ilgili herhangi bir tarihi vesika bulunmamakla birlikte kimliği konusunda farklı görüşler bulunmaktadır:

“Dede; Yunan harbinden evvel de buradaymış. Yunanlılar burada kaçarken demişler ki: bu dede bizimdi ama bundan sonra dedeye siz bakacaksınız. Sizin bu dede demiş. Ondan sonra bu köylüde itikat etmiş. İşte altmış, yetmiş, seksen sene mi oldu daha evvelce de varmış. İtikada gelince bizim köyümüz öyle büyük bir felaket dede olduğu sürece geçirmedi. Hani ne bir yangın oldu ne kimsenin evi yandı. Hiç öyle bir şey olmadı. Sonra buna bakan yaşlı bir nine vardı. O nine ölünce bu harap oldu. Bakılmadı. Bakılmayınca tabi viranlık. Şimdi iki, üç sene oldu, biz bunu muhtarlık olarak yıktırdık. Yani yaptırdık. Şimdi ziyaretçiler gelip gidiyor. Tanıyorlar. Gelen ziyaret ediyor. Bir namaz kılacak yeri var. Abdest alacak yeri var. Lokma yapılıyor. Burada hayır yapılıyor.”²⁰¹

Gökçen, köyün içinde bulunduğu yatırda sandukası bulunan kişinin Nazife Canip olduğunu belirtse de köylülere göre türbede yatan şahsiyetin kimliği bilinmemektedir.²⁰²

Türbede yatan şahsiyetle ilgili sahada başvuru alan kişiler çoğunlukla: “velî, dede, evliya” ifadelerini kullanmışlar isim vermekten kaçınmışlardır. Köylülere göre türbede sandukası bulunan velî; Karaköyde mezarı bulunan Karaca Ahmet'in kardeşidir. Bir diğer bir inanışa göre Akhisar'ın fethinde önemli rol üstlenmiş kırk veliden biridir.²⁰³

Söz konusu ziyaretgâhta yaşanan cinsiyet karmaşası, velîye biçilen savaşçılık ve fetih etme rolleriyle ilgilidir. Velîye biçilen alp rolü eril kimliğinin baskın çıkmasını sağlamış “Kadından evliya olur; ama bu bizimkisi savaşçymış, bu yüzden erkek diyorlar.” inancının yerleşmesini sağlamıştır.

²⁰¹ Hüseyin Yıldız, *Manisa-Akhisar ve Çevresindeki Sözlü Halk Edebiyatı* (Yayınlanmamış Bitirme Tezi), Manisa: Celal Bayar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, 2017. s. 40.

²⁰² Gökçen, *age*, s. 238.

²⁰³ Benzer inanışa Yatağan, Beyoba, Sazoba ve Karaköy'de de rastlanılmıştır. Kırk velî birbiriyle kardeş olmakla birlikte, Akhisar'ın Müslümanlaştırılmasında önemli roller oynamış evliyalar topluluğudur. Halk arasındaki inanışa göre bu velîler çeşitli zamanlarda bir araya gelmekte ve yarenlik etmektedir.

Türk halk inançlarında evliyalara ait olduğu düşünülen efsane ya da inanç anılarında cinsiyet farkı bir faktör değildir. Bu özellik Türklerin İslâm evveli ve sonrası inançlarında aynı olmakla birlikte; Akhisar şehrinde Kızlar Yâreni, Manisa merkezde bulunan Yedi Kızlar bu inanın somut bir göstergesidir.²⁰⁴

1.1.4.32. Muhammet Lütfü Baba

Muhammet Lütfü Baba'yla ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Muhammet Lütfü Baba'nın Hz. Musa soyundan gelen Horasanlı bir evliya olduğu düşünülmektedir.

1.1.4.33. Musalar Dedesi

Kimliği konusunda bir bilgi yoktur. Horasan evliyalarından olduğu düşünülmektedir.

1.1.4.34. Muştullar Dedesi (Abdullah Dede, Ekmekçi Dede)

Muştullar Dedesi hakkında herhangi bir tarihi bilgi bulunmamakla birlikte Horasan evliyalarından olduğu düşünülmektedir.

Muştullar Dedesi bölge halkı tarafından Abdullah Dede/ Ekmekçi Dede adlarıyla da bilinmektedir.

“Savaş zamanında askerlere ekmek dağıtıyormuş ondan Ekmekçi Dede denilmiş.” (K.K. 18)

1.1.4.35. Palaz Dede

Palaz Dede hakkında tarihî bir vesika olmamakla birlikte savaşçı bir velî olduğu, şehit düştüğü ve bugünkü ziyaretgâhın olduğu yere defnedildiği belirtilmektedir. Palaz olarak anılmasındaki menkıbe şu şekildedir:

“Dağdan su içmeye inen palaz sürüsünün arasından bir palaz ayrılır ve köyümüzde yaşayan ve keçilerini otlatan İlimonoğlu Recep adında birinin yanında durur. Köylü, palaza ekmek kırıntısı verir. Bir süre sonra köylü arkasını döndüğünde palazın konuştuğunu görür. İlimonoğlu, palazın bir cin olabileceğini düşünüp irkilir. Palaz biraz ilerleyip bugünkü yatırın olduğu bölgeye gelir: 'Ben cin değilim, ben burada yatan bir metfunum, benim kabrimin üstünde köpekler oturuyor hayvanlar geziyor; neden bana bir kabir yapmazsın?' der. Palaz, daha sonra yürüyüp gider ve sürüye katılır. İlimonoğlu, palazın bulunduğu bölgeyi tam olarak tespit edemez. İlimonoğlu ve palaz arasındaki bu hadise üç kere tekrarlanır ve sonunda kabrin yeri tespit edilip yatır haline getirilir. Bu yatırda yatan velîye de bu menkıbeden dolayı Palaz Dede adı verilir.” (K.K. 19)

²⁰⁴ Yaşar Kalafat, “Anadolu’da Ulu Kadın Kişiler ve Halk İnançları”, *Yörtürk, Fikir, Kültür ve Sanat Dergisi*, 66 (Şubat/2006), s. 8.

1.1.4.36. Pınarcık Dedesi (Süleyman Dede, Yılan Dede)

Hayatı hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Pınarcık Dedesi yörede “Süleyman Dede” olarak da bilinmektedir. Köylülere göre savaş sırasında şehit düşmüş ve bugün türbesinin olduğu yere defnedilmiştir.

1.1.4.37. Rahmetçi Dede

Rahmetçi Dede'nin hayatı konusunda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Mekke-Medine bölgesinden göç edip buraya geldiği, köye rahmet getirdiği ve âlim bir kişi olduğu rivayet edilmektedir:

“Menkıbeye göre çok eski zamanlarda köye bir yabancı gelir. Rahmetçi Dede'nin rüyasına girdiğini söyleyip hiç bilmediği bir yere onun kabrini ziyaret etmek için geldiğini söyler. Köylüye kıtlık ve kuraklık olduğunda buğday ya da ekmek kırıntısını alıp kabrin üzerine saçmalarını ve ardından Ebu Müslim namazı için niyetlenip dört rekât namaz kılmalarını söyler.”²⁰⁵

1.1.4.38. Sait Dede

Kimliği konusunda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Horasan evliyalarından olduğu düşünülmektedir. Köylülere göre bu velî çoğunlukla Perşembe gecesi (bazen cüppeli bazen de allı duvaklı kadın şeklinde) görülmektedir.

1.1.4.39. Sakarkaya Dedesi

Kimliği konusunda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

1.1.4.40. Sâmi Efendi (Yeniceköy Dedesi)

Sâmi Efendi olarak da bilinen Yeniceköy Dedesi hakkında tarihi bir vesika bulunmamaktadır.

Ziyaretgâhın girişinde yer alan yazıya göre; 503 yıl önce Horasan'ın Şanlıdere köyünde medfun bulunan Hacı Hafız Kâmil Efendi tarafından kardeşi Selim Efendiyle birlikte bölgeye irşad amacıyla gönderilmiştir. Sâmi Efendi, Görenez Dağında medfun bulunan Seyid Ahmet Efendi'yle (Görenez Dedesi) amca çocuklarıdır. Sâmi Efendi 23 yaşındayken Yenice köyünden Hüseyin Efendi'nin kızı Ayşe ile evlenince bu köye yerleşmiş ve 59 yaşında vefat etmiştir. Bu bilginin derneği tarafından eklenmiş olması, günümüze çok yakın bir tarihte bir rüya sonucu edinildiği izlenimi vermektedir.

Yeniceköy Dedesi'nde her yıl 6 Mayıs'ta köy hayrı yapılmaktadır.

---

²⁰⁵ Bayar, agt, s. 45.

1.1.4.41. Sarı Hoca

Sarı Hoca'nın kimliği konusunda bir bilgi yoktur. Horasan evliyalarından olduğu düşünülmektedir.

1.1.4.42. Seyyid Ahmet (Doğankaya Dedesi)

Seyyid Ahmet (Doğankaya Dedesi) hakkında tarihi bir vesika yoktur. Ziyaretgâhın girişinde yer alan mermerdeki bilgilere göre Seyyid Ahmet 697 yıl önce 28 yaşındayken Horasan'ın İnлідere isimli küçük bir kasabasından çıkarak Akhisar'a yerleşmiş, Kabağaçkıran köyünden Süleyman Efendi'nin kızı Nazlı'yla evlenmiş ve 87 yaşında ölmüştür. Görenez Dağında medfun bulunan Ahsen Dede (Görenez Dedesi), Seyyid Ahmed ve Nazlı'nın oğludur. Dağın adı Görnazlı'yken zamanla Görenez şekline dönüşmüştür.

Ahmet Munis Armağan, *Asya'dan Anadolu'ya Türklerin Anı Defteri* isimli eserinde Manisa Şeriyeye Siciline dayanarak Akhisar Doğankaya'da Şeyh Süleyman isimli bir Bektaşî büyüğüne ait bir zaviye olduğunu aktarır. Şeyh Süleyman, namaz kılmaz suçlamalarıyla eleştirilen Şamanist davranışlar gösteren bir Horasan erenidir. Türbesi Aydın Karacasu'da olan velînin Doğankaya'da da bir zaviyesinin bulunması geniş bir alanda etkili olduğunu göstermektedir.²⁰⁶ Ancak iki ayrı yerdeki Şeyh Süleyman'ın aynı kişi olması ispatlanamaz niteliktedir. Günümüzde bu zaviyeyle ilgili herhangi bir kalıntıya ulaşılamamıştır.

1.1.4.43. Sıdan Dede (Sinan Dede)

Hayatı hakkında kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte derviş olduğu, bilinmeyen bir zamanda Sıdan Yaylası'na geldiği ve Sıdan Dağı eteklerinde bugünkü ziyaretgâhının olduğu yerde öldüğü tahmin edilmektedir.

Sinan Dede'nin kimliği konusunda halk arasında yaygın olan iki görüş bulunmaktadır. Halk arasındaki ilk rivayete göre Sıdan Dede, İran Horasanı'ndan yola çıkmış ve Sıdan Dağına yerleşmiş bir velîdir:

“Sinan Dede, Horasan'dan göç eden Gündeşli aşiretine mensuptur. Beyoba'daki Bektaş Dede'yle aynı soydan gelmektedir. Sinan Dede, ehl-i beytin torunlarındanır.”
(K.K. 2)

“Sinan Dede, Horasan'dan gelmiş bir evliyadır.” (K.K. 20)

“Sıdan Dede, Peygamber soyundan gelmiş; 100-150 yaşında kadar yaşamış.”
(K.K. 21)

Sıdan Dede'yle ilgili ikinci bir inanışsa, Kurtuluş Savaşı döneminde yaşadığı ve Yunanlılarla savaştığı yönündedir:

²⁰⁶ Ahmet Munis Armağan, *Asya'dan Anadolu'ya Türklerin Anı Defteri*, İzmir: Karınca Matbaacılık, , 2006, ss. 439-440.

“Sıdan Dede şeyhmiş, Kurtuluş Savaşı döneminde yaşamış ve insanlara yardım etmiş.” (K.K. 22)

“Yunanlılar Sıdan Dağı’nı işgal etmeye çalışırken Sinan Dede engel olur ve Sıdan Dağı’nın eteğine türbesi yapılır.” (K.K. 23)

1.1.4.44. Sırtköy Dedesi

Gökçen; adı geçen yapının Abdilmusa olduğunu belirtse de²⁰⁷ sahada yaptığımız gözlemlerde bu isme rastlayamadık. Köylülere göre bu yapı “Türbe ya da Dede” olarak bilinmektedir.

Abdilmusa adının Sulucakarahöyük’te Hacı Bektaş Zaviyesinde yetişen Abdal Musa’yla ilişkili olabileceğini düşünüyoruz. Saruhanoğlu İshak Bey zamanında Manisa’ya gelerek bir müddet burada kalan Abdal Musa’ya Palamud Nahiyesinin Sir (Sırt) köyünde evlatlık statüsünde bir çiftlik vakfedilmiştir. 1703 tarihli bir sicil kaydına göre “Zaviye-i Abdal Musa Nahiye-i Palamud” ifadesinin yer alması söz konusu bölgede bir zaviye olduğu savını doğrulamaktadır.²⁰⁸

1.1.4.45. Süleyman Dede

Süleyman Dede’nin kimliği konusunda tarihi bir belge olmamakla birlikte Süleymanlı Köyünün kurucusu olduğu rivayet edilmektedir. 16. yüzyıl tapu tahrir defterlerinde Süleymanlı adıyla, Kızık Boyu’na mensup olarak Karaca Yörükleri taifesinden Saruhan sancağı Manisa kazâsı Palamud nahiyesi Süleymanlı köyü yakınlarında bir cemaat bulunmaktadır. Yöre halkından ve Süleymanlı belediyesi kayıtlarından edinilen bilgiye göre Saruhanoğulları Beyliği sınırları içerisinde halkı Türk olan bir obanın beldenin 5 km. kuzeydoğusundaki Değirmenönü Mevkisi’nde yerleşik düzene geçmesiyle, o zamanlar köy olan Süleymanlı köyü kurulmuştur. Değirmenönü Mevkisi’nde tarımla uğraşan yöre halkı, sel gibi doğal afetlerden korunmak için daha yüksekte yer alan Oban Mevkisi adıyla bilinen, eski adı Kâfir Hasan Çamlığı olan yere taşınmıştır. Ancak yeni yerleştikleri bu bölgenin toprak yapısı bakımından zararlı haşerâtın çoğalmasına, barınmasına elverişli olması ve haşerelerin halka zarar vermesi nedeniyle zamanın bilgin zâatlarından Hacı Süleyman Efendi’nin girişimi ve öncülüğünde beldenin şimdiki bulunduğu alan yeni yerleşim yeri olarak seçilmiştir. Hacı Süleyman Efendi’nin etrafında saygı gören ve halka önderlik eden bir kişi olması nedeniyle beldenin adı Süleymanlı olarak benimsenmiştir.²⁰⁹

“Süleyman Dede ve kardeşi ilk olarak köyün girişindeki çamlık bölgeye gelmişler. Bir bakmışlar ki etrafların yılanlar, kuyruklular çok. Demişler ki şimdi biz buraya köy kurarsak bunlar bize zarar verir. Süleyman Dede yayını çıkarıp okunu fırlatmış. Demiş ki: Okum nereye düşerse köyümüzü oraya kuracağız. Ok havalanmış ve bugün Süleyman Dede’nin mezarının olduğu yere düşmüş. Köyün adını da Süleymanlı koymuşlar.” (K.K. 24)

²⁰⁷ Gökçen, *age*, s. 54.

²⁰⁸ Eravcı, Korkmaz, *age*, s. 138.

²⁰⁹ Akınlı, *age*, s. 142.

1.1.4.46. Tekke Dedesi

Tekke Dedesi olarak bilinen zatlar; Süleyman Efendi ve kardeşi Seyyid-i Ali'dir. Süleyman Efendi'nin sandukasında yer alan bilgiye göre bundan tam 500 yıl önce efendisi Hüseyin Zade'nin emriyle Horasan'ın Gümüldek ilçesinden buraya irşad amacıyla geldiği belirtilmektedir.

Seyyid Ali'nin sandukasındaki yazıda Süleyman Efendi'nin küçük kardeşi olduğu; 42 yaşına kadar maceralı bir hayat yaşadığı ve karın ağrısından vefat ettiği belirtilmektedir. Mücerred olan Seyyid Ali hükmen şehit sayılmış ve kardeşinin yanına gömülmüştür.

1.1.4.47. Yeşil Dede

Yeşil Dede'nin kimliği konusunda bir bilgi bulunmamaktadır. Horasan evliyalarından olduğu düşünülmektedir.

1.1.4.48. Uzun Dede

Akhisar ilçesine 25 km uzaklıktaki Gebeçınar köyünde yatırı bulunan Uzun Dede hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Uzun Dede yatırı çoğunlukla Tahtacılar tarafından ziyaret edilmektedir.

Hamit Zübeyr Koşar 1954 yılında Türk Yurdu dergisinde yayımlanan bir makalesinde Akhisar folkloruna ait gözlemlerini aktarırken Tahtacıların gelenek, yaşayış ve eğlence ritüellerine yer vermiş; bu ilçeye bağlı Hanpaşa, Kocakağan, Başdere ve Gebeçınar'ın Tahtacı köyler olduğunu belirtmiştir.²¹⁰ İsmail Ergin de bu yerleşim yerleri dışında Kobaşdere köyünün de bir Tahtacı köyü olduğunu aktarır.²¹¹ 17. *Yüzyılda Saruhan'da Eşkiyalık ve Halk Hareketleri* isimli eserinde Tahtacı adını zikretmeyen Çağatay Uluçay 18. ve 19. *Yüzyılda Saruhan'da Eşkiyalık ve Halk Hareketleri* eserinde Akhisar bölgesinde Kündeşli, Gündüz ve İğneci aşiretleri dışında Tahtacı aşiretlerinin de olduğundan söz eder.²¹² Tahtacılar Akhisar bölgesine ilk geldiğinde ormanlık alanları kendilerine mesken edinmiştir. Gebeçınar ve Kobaşdere köylerine yapılan göçlerde ilk yerleşim noktası olarak Boğazhan bölgesi ve Süleymanlı köyü seçilmiş ancak söz konusu bölgedeki ormanlık arazinin kısmen yetersiz oluşu bu grupları Akhisar'ın kuzeyinde bulunan ağaç yönünden zengin Gebeçınar ve Kobaşdere köylerine yöneltmiştir. Aydın Vilayet salnamelerinde 1889-1890 yıllarında Gebeçınar köyünün adı zikredilirken (215 nüfus, 28 hane)²¹³, Kobaşdere ismine rastlanılmaz. Ancak yine söz konusu salnamelerde 401 nüfuslu 67 haneli bir Tahtacı köyünden söz edilmekte²¹⁴ söz konusu köyün bugünkü Kobaşdere adıyla bilinen yerleşim yerine tekâbül ettiği anlaşılmaktadır. Akhisar'a yapılan en büyük Tahtacı göçünün bu yerleşim yerinden yapılması ve söz konusu köyün nüfus olarak bir başka Tahtacı yerleşim yeri olan Gebeçınar'dan daha kalabalık olması bu savı destekler niteliktedir.

²¹⁰ Koşay, agm, ss. 111-118.

²¹¹ Ergin, age, s. 118.

²¹² Uluçay, 18. ve 19. *Yüzyıl*, s. 270.

²¹³ İbrahim Cavid, age, s. 493.

²¹⁴ İbrahim Cavid, age, s. 493.

Tahtacılar arasındaki yaygın inanışa göre bahsi geçen kabirdeki zatın Uzun olarak anılmasında:

“Uzun Dede insanların rüyalarına giriyormuş; ben bu kabre sığmıyorum benim kabrimi genişletin diyormuş. Köylüler de bu rüyalardan sonra kabri büyütmeye karar vermişler.” şeklindeki efsane etkili olmuştur (K.K. 25).

Balıkesir’in Edremit ilçesinin Tahtakuşlar köyünde de aynı isimde bir yatır bulunmakta; bu zatla Karaköy’deki Karaca Ahmet Sultan arasında yaşanan çeşitli menkıbeler anlatılmaktadır.²¹⁵ Her iki yerleşim yerinin de Tahtacı topluluklar olduğu düşünüldüğünde veliye verilen adlandırmada bu menkıbelerin etkili olduğu düşünülebilir. Yusuf Ziya Yörükan da Tahtacıların siyasi ve coğrafi münasebetlerle büyük göçler meydana getirdikleri zaman yeni yerleştikleri yerlere eskiden oturdukları yerlerin, tepelerin, nehirlerin ve yatırların adlarını verdiklerini belirtir.²¹⁶

1.1.4.49. Yâren (Üçavlu köyü)

Kimliği konusunda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

1.1.4.50. Yâren (Sünnetçiler Köyü)

Horasan erenlerinden olduğu düşünülmektedir. Sünnetçiler köyünde bulunan bu yatırın, Yatağan köyündeki Yâren Baba için yapılmış bir makam mezarı olabileceğini düşünüyoruz.

1.1.4.51. Yayakırıldık Dedesi

Yayakırıldık Dedesi’nin kimliği konusunda herhangi bir bilgi olmamakla birlikte köyün kurucu Musa Bey olabileceği düşünülmektedir.

“Caminin yapıldığı alanda tarihî taşlar çıkarılmıştır. Bu yerin eski bir tapınak olması yönünde işaretler vardır. Köyümüzün kurucusu Musa Bey’e ait tarihî malumat olmasına rağmen, Yunan Mezalimi sırasında bu izler silinmiştir.” (K.K. 26)

1.1.4.52. Yiğit Ali (İğdeli Dede)

Yiğit Ali Dede hakkında herhangi bir bilgi olmamakla birlikte, Horasan Evliyalarından olduğu belirtilmektedir.

Türbenin yanında bulunan iğde ağacından dolayı İğdeli Dede olarak da bilinmektedir.

²¹⁵ Necmi Akyalçın, *Balıkesir Yöresinde Yatır Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma*, Balıkesir: Balıkesir Belediyesi Kültür Yayınları, 1998, s. 27.

²¹⁶ Yörükan, *Anadoluda Aleviler*, s. 74.

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. Ziyaret Mahalleri

E. Durkheim kutsalı, “*Kaynağını toplumdan alan kolektif değerler sistemidir. Hiçbir taş, ağaç, kaya, mezar, türbe vb. kendiliğinden kutsal değildir. Onlara kutsallık kazandıran, mana diye tanımlanan ve yayılmacı bir karaktere sahip olan görülmeyen güçtür.*” şeklinde tanımlar. Kutsal şeyler, şeref ve kuvvet açısı sından din dışı şeylere ve özellikle de insana nispetle daha üstün olarak kabul edilirler.²¹⁷ Eliade’ye göre kutsal: “*Kendini her zaman doğal gerçeklerden tamamen farklı bir gerçek olarak gösteren; tamamen farklı bir şeyin bizim dünyamıza ait olmayan bir gerçeğin doğal, din dışı dünyamızın ayrılmaz bir parçası olan nesneler içinde açığa çıkmasıdır.*”²¹⁸ Kutsalın açığa çıktığı nesne, kendi doğal fiziksel özellikleri nedeniyle değil, kendilerinden farklı bir şeyi ifşa ettikleri için kutsal sayılırlar. Kutsalın tecellisi durumunda, kutsala konu olarak seçilmiş olan nesne, başkası olmakta ve kendini çevreleyen diğer şeylerden ayrılmaktadır. Bu anlamda nesne, kendisi olmaya son vermektedir. Kutsallık boyutu kazandığı andan itibaren, dolaysız ve görünür kimliğinden farklı bir duruma gelmektedir.²¹⁹ İnsanlar bu mekânlardaki kutsala ulaşmak ve buralardaki bereketi temin etmek için bazı telkinlerde bulunmaktadır. Bu prensibe “do ut des” prensibi denilir ki “Ben vereyim sen de ver.” demektir.²²⁰ Maddi ve manevi bir sıkıntısı olan bir insanın herhangi bir mekânda teneffüs ettiği hava, içtiği su veya bir ağacın altında yatarak rahatlaması ve sıkıntılarından kurtulması, o mekânın kutsallığına işaret etmesi için yeterlidir. Türkiye’de birçok yerdeki su kaynakları, ağaç, taş ve tepe gibi unsurlar çeşitli şekillerde bazı hastalıkların tedavisinde veya çaresizlik durumlarında ümit kapısı olarak ilgi görmektedir.²²¹ Esasen ziyaret fenomeni etrafında sergilenen kurban olayı altında da bu temel düşünce yatar.

Anadolu’da “Dede, Baba, Seyid, Hoca, Şeyh, Velî, Evliya” gibi kutsiyet atfedilen kişilerin defnedildiğine inanılan mekânlar kutsal mekân özelliği taşımaktadır. Bu mekânlar, kutsal olarak addedildiklerinden dolayı günlük yaşantının dışında tutulurlar, ‘tabulaştırılırlar’. Çünkü onların etkin olarak var olabilmeleri için dünyevi ilişkilerden uzak tutulmaları gerekir.²²² Bu mekânlar kutsalın bahşedildiği yerler olmak dışında insanların kendisini güvende hissettikleri bir iç mekân olma özelliği taşımaktadır. Kutsal mekânlar her ne kadar güvenlik zırhıyla kaplı da olsa ona aidiyet duymayan kutsala aykırı davrananlar için korkutucu ve cezalandırıcı bir özellik de taşımaktadır.

Akhisar şehrinde velîlerin yattıklarına inanılan yerlere bakıldığında dört türlü ziyaret mahallinde söz etmek mümkündür: Türbeler, mezarlar, taşlar ve ağaçlar.

²¹⁷ Emile Durkheim, *Dini Hayatın İlkel Biçimleri*, çev. Hüseyin Cahit, haz. Fuat Aydın, İstanbul: Ataç Yayınları, 2005, s. 56- 57.

²¹⁸ Mircea Eliade, *Kutsal ve Dindışı*, çev. M. Ali Kılıçbay, Ankara: Gece Yayınları, 1991, s. 8.

²¹⁹ Fatma Büşra Yılmaztürk, *Mircea Eliade’nin Kutsal Anlayışı* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Dinler Tarihi Ana Bilim Dalı, 2003, s. 54-55-56.

²²⁰ Sergei Aleksandrovich Tokarev, *Dünya Halklarının Dinler Tarihi*, çev. Rauf Aksungur, İstanbul: Ozan Yayıncılık, 2006, s. 95

²²¹ Hikmet Tanyu, *Türklerde Taşla İlgili İnançlar*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1987, s. 108.

²²² J. Wach, *Din Sosyolojisine Giriş*, çev. Battal İnandı, İstanbul: A.Ü.İ.F Yayınları, 1995, s. 13.

Türbelerin büyük bir bölümü yatır ya da kabir olduğu düşünülen bir alanın sonradan etrafının örülmesiyle günümüzdeki görünümünü kazanmıştır. Karaca Ahmet Sultan, Yatağan Mahmut Sultan ve Şeyh İsmâ türbelerini bu genellemenin dışında tutmak doğru olacaktır.

Velilere isnat edilen yatırların neredeyse tamamı köy mahallinde olup umumiyetle bir dağın tepesinde ya da ağaçlarla çevrili kuytu bir alandır. Bu durumun eski Türk inanç sistemindeki doğa kültleriyle ilgili olduğu düşünülebilir.

Şehirde bazı ağaçlar ve taşların da ziyaret yeri gibi algılandığını ve bu yerlerin birer yatır olma hüviyeti kazandığı gözlenmiştir. Bu inanç unsurunda halkın eski tabiat kültürünü İslâmi bir kılığa büründürdüğü görülmektedir.

2.1.1. Türbeler

2.1.1.1. Ahmet Dede

Ahmet Dede'nin türbesi Akhisar'a 30 km uzaklıktaki Büknüş köyünün girişinde yolun sol tarafında 50 m kadar içeridedir (Fotoğraf 1).

Türbe, eskiden yatır olarak bilinen bir kabrin etrafını çevirip üstünün kapatılmasıyla türbe görünümü kazanmıştır.

Yatır, köylüler tarafından Ahmet Dede olarak bilinse de sandukanın başucundaki yazıtta Müslim Efendi olarak geçmektedir. Mermer kitabede anlatılanlara göre:

*“Müslüm Efendi 599 sene önce Horasan'ın Şerefiyar diyarından buraya gelmiş Müslime Hanımla evlenmiştir. Müslüm Efendi'nin babası hocadır. 25 yaşında buraya yerleşmiş bir kulübe yaparak vaktini orada geçirmiş ve 89 yaşında vefat etmiştir. Nakşî ve Rûfai tarikatına mensuptur.”*²²³

Bayar'ın saha araştırması yaptığı dönemde Ahmet Dede adını zikretmesi Müslüm Efendi adını belirtmemesinden de anlaşılacağı üzere, söz konusu bilgiler 2005 yılından sonra eklenmiştir. Bu türbe; Ahsen Dede, Tekke Dede ve Seyyid Ahmet türbeleriyle benzer üslup ve mimari özellikler taşımaktadır.

Eskiden köy hayırlarının yapıldığı ziyaret yerinde bu geleneğin eskisi kadar canlı olmadığı gözlenmiştir.

2.1.1.2. Ahsen Dede

Ziyaretgâh, Akhisar-Gördes yolu üzerinde Sarnıç köyünün yaklaşık 5 kilometre kuzeyindedir (Fotoğraf 2).

---

²²³ Büknüş köyünde Rîfâî tarikatına ait herhangi bir inanış bulunmamaktadır. Büknüş Ovasında, köye 8 km uzaklıktaki Bozköy'de ikamet etmiş Kadîrî şeyhi Yılmaz İrşadi'ye isnaten belirli dönemlerde Kadîrîler tarafından Kadîrî zikri yapıldığı bilinmektedir.

1173 metre yüksekliğindeki Görenez dağının zirvesinde bulunan türbeye ulaşım güçlükle sağlanmaktadır. Türbenin bulunduğu alandan Akhisar Ovası ve Sıdan Yaylası rahatlıkla görülebilmektedir. 1995 yılında köylüler tarafından inşa edilen türbenin düzenlenmesi Manisa İl İlçe ve Köyleri Yardımlaşma Derneği tarafından yapılmış, sandukanın bulunduğu mekânın yanına yeni bölümler inşa edilmiştir. Elektrik ve su gibi altyapı hizmetlerinin bulunmadığı ziyaretgâhta su ihtiyacı köylüler tarafından getirilen tankerle sağlanmaktadır. Türbede çeşitli köy hayırları yapılmakta umumiyetle mevlid ve kandillerde ziyaret edilmektedir.

2.1.1.3. Akçeşme Dedesi

Ziyaretgâh, Akhisar ilçe merkezine 15 km uzaklıktaki Akçeşme köyünün 500 m kuzeyinde küçük bir tepe üzerindedir (Fotoğraf 3). Yatır olarak düşünülen bir alan daha sonra etrafı tuğlalarla örülerek türbeye dönüştürülmüştür. Sandukanın üstünde yer alan mermerdeki kılıç motifine bakıldığında gaza ederken şehit düşmüş bir velî olabileceği hususuna vurgu yapılmak istendiği anlaşılmaktadır:

“Burayı kazıyorlar defneciler. Bir sanduka buluyorlar. Sandukanın içinde de küçük bir şişe. Değerli bir eşya bulamadıkları için öylece bırakıp gidiyorlar. Köylüler açık bir kabir ve yanında küçük bir şişe bulunca anlam veremiyorlar bu işe. Şişeyi bir açıyorlar mis gibi koku yayılıyor etrafa. Akhisar’dan Şahin Hoca’ya soruyorlar. Şahin Hoca da: 'Burada kabri olan zat, şehit düşmüş bir velidir.' diyor. Köylüler de kabri onarıp etrafını da pirketle örülüyorlar.” ²²⁴

Eskiden köy hayırlarının yapıldığı Akçeşme Dedesi’nde bu geleneğin devam etmediği gözlenmiştir.

2.1.1.4. Akkocalı Dedesi

Ziyaret Akhisar ilçe merkezine 37 km uzaklıktaki Akkocalı köyündedir (Fotoğraf 4).

Yatır olarak bilinen alanın etrafı Sadık Bilgen ve köylülerin yardımıyla tuğlalarla örülmüş türbeye dönüştürülmüştür. Akkocalı Dedesi’nde yılda bir kere köy hayrı, değişik zamanlarda ise kişisel hayırlar yapılmaktadır.

2.1.1.5. Arap Dede

Arap Dede Türbe’si, Akhisar ilçe merkezine 6 km uzaklıktaki Medar köyünün çıkışında Kadıdağ köy yolunun başındadır (Fotoğraf 5).

²²⁴ 1936 yılında Erzurum’un İspir ilçesinde doğan Şahin Yılmaz; Çolak Mehmed Efendi, Sâlih Efendi, Abdulhalim Efendi’nin de içerisinde bulunduğu hocaların yanında yetişmiş, Safvet Efendi’den belâgat, ilm-i kelâm, usûl-ı fıkıh ve mantık dersleri almıştır. 1981 yılında Manisa/Akhisar ilçesinde Hilaliye Eğitim Vakfını kurmuş, bu vakıf sayesinde birçok hafızın yetişmesine katkıda bulunmuştur. 2007 yılında vefat eden Şahin Yılmaz, Akhisar Su Yolu Mezarlığı’na defnedilmiştir.

Yatır olarak bilinen yer köylüler tarafından restore edilmiş ve türbe görünümünü kazanmıştır. Herhangi bir kitabenin bulunmadığı türbede kabir olarak bilinen bir alan mermer bir mozalit içine alınmıştır. Arap Dede’de kişisel hayırlar ve mevlidler yapılmaktadır.

2.1.1.6. Âşık Ethem

Âşık Ethem Türbe’si, Akhisar ilçesine 18 km uzaklıktaki Beyoba köyünün güneybatısında küçük bir tepe üstündedir (Fotoğraf 6).

Eskiden yatır olarak bilinen yapının etrafı tuğlayla çevrilmiş ve türbe görünümünü kazanmıştır. Âşık Ethem türbesinde iki sanduka bulunmaktadır. Sandukalardan birinde Âşık Ethem’in diğerinde ise kızının ya da sevdiği kadının bulunduğu rivayet edilmektedir. Bölgede yaşayan köylülerin bazıları ise sandukalarda Âşık ve Ethem adlı iki zatın defnedildiği belirtilmektedir (K.K. 11). Türbede herhangi bir kitabe bulunmamaktadır.

2.1.1.7. Başlamış Dedesi

Ziyaret yeri, Akhisar ilçe merkezine 23 km uzaklıktaki Başlamış köyünün 2 km içerisinde Korudağ mevkiindedir (Fotoğraf 7).

Yatır olarak düşünülen alanın etrafı duvarla çevrilmiş, türbe görünümünü kazanmıştır. Türbenin onarımı 2000 yılında o dönemin köy muhtarı Nuri Güler ve köylülerin yardımlarıyla gerçekleştirilmiştir. Başlamış Dedesi’nde yılda bir kere köy hayrı yapılmaktadır.

2.1.1.8. Bektaş Dede

Bektaş Dede Türbesi, Akhisar ilçe merkezine 18 km uzaklıktaki Beyoba köyünün 5 km batısındadır (Fotoğraf 8).

Sekizgen bir yapıya sahip olan yapının üstü kurşun bir kubbeyle kaplıdır. Türbede Bektaş Dede’ye isnat edilen kabrin dışında “Gündüzbeyzade Mehmet Bey kızı Fatma” yazılı başka bir mezar daha bulunmaktadır. Türbenin arka cephesinde yer alan mezarlıkta Bektaş Dede’nin soyundan geldikleri söylenen kişilerin mezarları bulunmaktadır. Türbenin onarımı Mustafa Kip tarafından yapılmış; restore edilen yapının yanına Kip Camisi inşa edilmiştir. Caminin ve türbenin inşasıyla ilgili şu inanç anısı mevcuttur:

“Mustafa Kip iş için yurtdışına gitmiş. Yurtdışından dönerken benzini bitmiş ve ormanlık bir alanda kalmış. Hiçbir şeyi yokmuş, benzinlik alana gidemiyormuş; dağlık, engebeli bir yermiş. Mustafa Kip; Rabbim, Koca Bektaş Dedem beni Türkiye’ye sağ salim getirir misin, ne olur, diye yalvarmaya başlamış. Yabancı ellerde beni bırakma demiş. Daha sonra biri omzuna dokunmuş ve: 'Hiç üzülme arkana bak; arkanda senin Türkiye’ye gelmene yetecek kadar her şey var.' demiş. Bir de bakmış ki 2-3 bidon benzin. Dedenin kendisini görmüş ve bir daha baktığında kimse yokmuş. Arabasına binip Türkiye’ye doğru yola çıkmış. Dedem sen beni yollarda bırakmadın, ben de sen ne dilersen her şeyi yapacağım, demiş. Sonra Dedeyi rüyasında görmüş. Dede: 'Ben senden tek bir şey istiyorum, sadece benim üzerimi kapat; ben olduğumu bilsinler bir de cami gibi bir şey yap.' demiş. Türkiye’ye adımını atar atmaz hemen o dedenin mezarlığının her

tarafını ördürmüş, cami yaptırmış, dedenin kubbesini yaptırmış; hatta oralara halı falan döşetmeyi düşünmüş ama Dede istememiş. 'Ben sıkıntıya gelemem, sadece kafamı kapat; etrafım açık kalsın. Senden hiçbir şey istemiyorum.' demiş.” (K.K. 1)

Bektaş Dede türbesinde kişisel hayırlar yapılmakta mevlid ve kandillerde ziyaret edilmektedir.

2.1.1.9. Ciğerci Dede

Ziyaret, Akhisar ilçe merkezine uzaklıktaki Yatağan köyünün güneyinde küçük bir tepenin üstündedir (Fotoğraf 9).

Herhangi bir kitabenin bulunmadığı türbenin bakım ve onarımı köyde yaşayan “Ciğerci Ailesi” tarafından yapılmaktadır.

2.1.1.10. Doğankaya Dedesi (Seyyid Ahmet)

Ziyaret, Akhisar ilçe merkezine 27 km uzaklıktaki Doğankaya köyünde bir tepe üzerindedir (Fotoğraf 10).

Eskiden yatır olarak tahmin edilen bir alanın etrafı çevrilerek türbe görünümü kazanmıştır. Türbenin yapımında köylüler ve Manisa İl İlçe ve Köyleri Yardımlaşma Derneği etkili olmuştur:

“Koyunlar bu bölgeden geçerken türbenin olduğu yerdeki otları yemiyorlarmış, bu şekilde orda önemli bir zatın yattığı tespit edilmiş. Sonra buraya türbe yapılmış.”
(K.K. 4)

Doğankaya Dedesi’nde yılda bir kere köy hayırları yapılmakta; mevlid ve kandillerde ziyaret edilmektedir.

2.1.1.11. İbn-i İsa (İlyas Çelebi)

İlyas Çelebi Türbesi, Akhisar ilçe merkezinde bulunan Şeyh Îsâ Türbesinin yanındadır (Fotoğraf 10).

Şeyh Îsâ ve oğlu İlyas Çelebi’nin sandukalarının bulunduğu odalar yan yanadır. Kapıları gün içerisinde açık olan ziyaretgâh mevlidlerde, kandil gecelerinde ve özel günlerde ziyaret edilmektedir.

2.1.1.12. Kalburca

Kalburca Dede’ye isnat edilen türbe, Akhisar ilçe 17 km uzaklıktaki Yatağan köyünde bir dağ sırtındadır (Fotoğraf 12).

Köylüler tarafından inşa edilen yapıda kişisel hayırlar yerine getirilmekte; Hıdırellez zamanı Yatağan ve çevre köylerden gelenler tarafından ziyaret edilmektedir.

2.1.1.13. Karaca Ahmet Sultan (Karaköy Dedesi)

Karaca Ahmet Türbesi, Akhisar ilçe merkezine 15 km uzaklıktaki Karaköy'ün 150 m güneyinde ağaçlarla kaplı küçük bir tepenin üzerindedir (Fotoğraf 13).

Türbenin 1950'li yıllardaki halini tasvir eden Müderrisoğlu, kerpiçten inşa edilen türbenin etrafında hiçbir bina olmadığını, yalnız türbenin doğusunda ve hemen yakınında bir çeşme ile bina enkazı olduğunu belirtir. 1991, 1992, 1994 ve 1995 yıllarında türbeyi ziyaret eden Şükrü Haluk Akalın; türbenin ve çevresindeki binaların onarımdan geçirildiğini, çevrenin daha da düzenli hale getirildiğini aktarır. Akalın'a göre, yapılan onarımlar sırasında türbenin giriş kapısının yeri de değiştirilmiştir. Bugün türbenin kapısı doğuya bakmaktadır. Ancak, türbenin kuzeye bakan duvarındaki basamaklardan ve taşlardan, eskiden türbenin girişinin kuzeyden olduğu anlaşılmaktadır.²²⁵

Türbenin son onarımı Manisa Büyük Şehir Belediyesi tarafından yapılmış; 2006 yılında sandukanın bulunduğu mekânın hemen yanına Misafir Camii inşa edilmiştir.

Karaca Ahmet türbesinin bakımını yapacak türbedar; müftülük tarafından yapılan ihale sonucu belirlenmektedir.

2.1.1.14. Kara Gündüz Dede

Kara Gündüz Türbesi, Akhisar ilçe merkezine 14 km uzaklıktaki Sazoba köyünün Kumkuyucak güzergâhındadır. Ziyaretgâh, Kumkuyucak köyünde oturan Süleyman Dönmez tarafından inşa edilmiştir (Fotoğraf 12).

Kara Gündüz Dede türbesinde iki sanduka bulunmaktadır. Bu sandukalardan birisi kendisine ait olmakla birlikte, diğer sandukadaki kişinin babası Hamza Bey olduğu tahmin edilmektedir. Türbede herhangi bir kitabe bulunmamaktadır.

2.1.1.15. Kara Veli Dede

Ziyaret, Akhisar ilçe merkezine 20 km uzaklıktaki Selçikli köyündedir (Fotoğraf 15). Selçikli-Çanakçı yolunun Söğütlü Çeşme mevkiinde bulunan türbede yılın belirli dönemlerinde köy hayırları ve kişisel hayırlar yapılmaktadır.

2.1.1.16. Kırklar Dedesi

Ziyaretgâh, Akhisar ilçe merkezinde 18 km uzaklıktaki Beyoba köyünün Dalı Tepe mevkiindedir (Fotoğraf 16).

Yarım asır önce onarımı yapılan ziyaretgâhın yanında eskiden bir cem evi olduğu aktarılmış, ancak günümüzde bahsi geçen yapıyla ilgili bir bulguya rastlanmamıştır. Ziyaretin türbedarlığını, Kaymak Ailesi yapmaktadır:

---

²²⁵ Şükrü Halûk Akalın, "Akhisar'daki Karaca Ahmed Türbesi ve Bu Türbe ile İlgili İnançlar", *V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi*, C. 2, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1997, s. 21.

“Biz Sudan’dan buraya gelen Arap kökenli bir aileyiz. Türbenin bakımı ve temizliğiyle ilk olarak Hacı Kaymak Dede ilgileniyormuş. Benim anaannemler bu dedenin torunlarıdır. Anaannemden anneme ordan da bize geçmiş.” (K.K. 27)

Hıdırellez zamanı Dallı Tepe alanına gelen kalabalık bir ziyaretçi topluluğu Kırklar Dede’ye de uğramakta; dedeye ve kırk şehidine niyaz etmektedir.

2.1.1.17. Kobaşdere Dedesi (Garip Dede)

Ziyaret, Akhisar ilçe merkezine 37 kilometre uzaklıktaki Kobaşdere köyündedir (Fotoğraf 17).

Garip Dede’ye ait olduğu düşünülen kabir yeri, geleneksel köy yatırılarından farklı bir özellik taşımaktadır. Türbeler çoğunlukla yerleşim yerlerinin dışında daha yüksek ve daha tenha yerlerde inşa edilirken Garip Dede’ye isnat edilen yatır, köyün içinde bulunmaktadır. Sandukasının bulunduğu alan bir oda içerisinde olup etrafı duvarla çevrilmiş, uzaktan bakıldığında bir köy evi görünümü kazanmıştır. Türbenin köyün eski sakinleri olan Tahtacılar tarafından inşa edildiği tahmin edilmektedir.

2.1.1.18. Kozan Dedesi

Kozan Dedesi, Akhisar ilçe merkezine 22 km uzaklıkta; Yaykın-Dolma köy yolu ayrımına girerken yola 100 m uzaklıkta bulunan köy mezarlığının yanındadır (Fotoğraf 18).

Yatır olarak bilinen yapı, köy muhtarı başta olmak üzere, köylüler tarafından onarılmış; sandukanın içinde bulunduğu yapının yanına mescit ve mutfak inşa edilmiştir.

Kozan Dedesi’nde yılda bir kere köy hayrı yapılmaktadır.

2.1.1.19. Körüklü Dede

Ziyaret, Akhisar ilçe merkezine 21 km uzaklıktaki Çanakçı köyündedir (Fotoğraf 19). Yatır olarak bilinen alan; Kemal Demirci ve köylülerin yardımıyla onarılmış, türbe görünümü kazanmıştır. Herhangi bir kitabeye rastlanmayan türbede yılda bir kere köy hayrı yapılmaktadır.

2.1.1.20. Martla (Mert Dede)

Mert Dede’nin bulunduğu bu yapıya köylüler tarafından Martla denilmektedir (Fotoğraf 20). Yatağan-Sünnetçiler arasında bulunan bu ziyaret yerine özellikle Hıdırellez döneminde ziyaretçi gelmektedir. Martla ’ya bir işinin gerçekleşmesini isteyenler ve özellikle çocuğu olmayanlar ziyaret eder. Ziyaret yerinde bulunan mezarlardan birinde Mert Dede’nin diğerinde de hanımının yattığı söylenir.²²⁶

---

²²⁶ Can, *age*, s. 271.

2.1.1.21. Mecidiyeköy Dedesi

Akhisar ilçe merkezine 18 km uzaklıktaki Mecidiyeköy’de eski köy mezarlığı girişindedir. Sandukanın da içinde bulunduğu kerpiç yapının 1930-1940’lı yıllarda yapıldığı tahmin edilmektedir (Fotoğraf 21).

2.1.1.22. Morahılar Dedesi

Ziyaretgâh, Akhisar ilçe merkezine 7 km uzaklıkta bulunan Morahılar köyünün girişinde yer almaktadır (Fotoğraf 22).

Morahılar Dedesi’ne isnat edilen yapının köyün eski sahipleri olan Rumlardan kaldığı tahmin edilmektedir. Anadolu kentlerinde bir kısım Hristiyan azizlerin mezar veya makamları Türkler arasında zamanla evliya olmuş, böylece bu makam ve mezarlar iki kesim arasında ortak ziyaretgâhlara dönüşmüştür. Hristiyanların Aya Yorgi (Hagios Georgios, Saint George), Müslüman Türklerin Hıdrellez (Hızır-İlyas) adını verdikleri aynı günde (6 Mayıs) büyük ölçüde birbirleriyle benzeşen yaz kutlamaları ortak velî kültü ekseninde gelişen uygulamalardır.²²⁷

Köydeki nüfusun önemli bir kısmını Yunanistan’ın Mora Yarımadasında yaşayıp daha sonra bu köye yerleştiği; başlangıçta kerpiç bir yapıdan oluşan ve oldukça hasar gören ziyaretin daha sonra pirketle yeniden örüldüğü son olarak da 2012 yılında köylüler tarafından onarılıp bugünkü şekline kavuştuğu bilinmektedir.

2.1.1.23. Muhammet Lütfü Baba

Ziyaret, Akhisar ilçe merkezine 21 km uzaklıktaki Çanakçı köyündedir. Muhammet Lütfü Baba çoğunlukla çocuğu olmayan aileler tarafından ziyaret edilmektedir (Fotoğraf 23).

2.1.1.24. Musaca Dedesi

Akhisar’a 14 km uzaklıktaki Musaca köyünün Emen mevkiinde köy mezarlığının girişindedir (Fotoğraf 24). Türbenin hemen arkasında eski bir mezarlık bulunmaktadır. Türbenin yapımı köylüler ve Akhisar Mermeciler Kooperatifi’nin yardımlarıyla gerçekleşmiştir. Sandukanın bulunduğu alanın hemen yanında mescit bulunmaktadır.

Musaca Dedesi’nde yılda bir kere köy hayrı, değişik zamanlarda ise kişisel hayırlar yapılmaktadır.

2.1.1.25. Musalar Dedesi

Ziyaret, Akhisar ilçe merkezine 13 km uzaklıktaki Musalar köyünün girişindedir (Fotoğraf 25).

2.1.1.26. Muştullar Dedesi (Abdullah Dede, Ekmekçi Dede)

Ziyaretgâh, Akhisar ilçe merkezine 20 km uzaklıktaki Muştullar köyünün 2 km uzaklığında bir dağ sırtının ortasında ormanlık bir arazidedir (Fotoğraf 26). Yatır olarak

²²⁷ Ocak, *Türk Sosyal Tarihinde*, s. 153-154; Manisa örnekleri için (Yedi Kızlar) bkz. Pehlivan, *Manisa Şehrinde*, s. 88.

düşünülen alan Mustafa Yüksel ve köylülerin imkânlarıyla etrafı çevrilerek türbe görünümü kazanmıştır.

Muştullar Dedesi'nde yılda bir kere köy hayrı, değişik zamanlarda ise kişisel hayırlar yapılmaktadır.

2.1.1.27. Palaz Dede

Akhisar ilçe merkezine 9 km uzaklıktaki Harmandalı köyünün Palaz mevkiinde küçük bir tepe üzerindedir (Fotoğraf 27). Köylüler tarafından onarımı yapılan yapı, tel örgülerle çevrilidir.

Palaz Dede'de yılda bir kere köy hayrı, değişik zamanlarda ise kişisel hayırlar yapılmakta; kuraklığın şiddetli olduğu dönemlerde yağmur duasına çıkılmaktadır.

2.1.1.28. Pınarcık Dedesi (Süleyman Dede, Yılan Dede)

Ziyaretgâh, ilçe merkezine 10 km uzaklıktaki Pınarcık köyü içindedir (Fotoğraf 28). Ziyaretgâhın içinde bulunan mezarın şeklinden dolayı bölgede “Yılan Dedesi” olarak da bilinmektedir. Süleyman Dede'ye ait olduğu düşünülen yataının 50 metre uzağında bir başka yataın daha bulunmaktadır. Bu türbede yatan velinin adı konusunda herhangi bir bilgi bulunmamakla birlikte kardeş ya da amca çocuğu olabilecekleri yönünde rivayetler belirtilmiştir.

Süleyman Dede yataında eskiden köy hayırları yapılmaktayken bu geleneğin günümüzde sürdürülmediği gözlenmiştir.

2.1.1.29. Sarı Dede

Ziyaret, Akhisar'a 37 km uzaklıktaki Dağdere beldesinin kendisiyle aynı adı taşıyan Sarı Dede Mahallesi mevkiindedir (Fotoğraf 29). Türbede herhangi bir kitabe bulunmamaktadır.

2.1.1.30. Sıdan Dede (Sinan Dede)

Akhisar ilçe merkezine 37 km uzaklıktaki Kocakağan köyünde Sıdan (Seyit Han) dağı eteğindedir (Fotoğraf 30).

Türbenin içerisinde Sıdan Dede'ye isnat edilen kabir dışında üç sanduka daha bulunmaktadır. Sandukalarda eşinin ve çocuklarının bulunduğu rivayet edilmektedir. Türbe, Kırkağaçlı Hacı Fuat tarafından inşa edilmiştir.

Sıdan Dede türbesinde yılda bir kere köy hayrı yapılmakta, mevlid ve kandillerde ziyaret edilmektedir.

2.1.1.31. Seyyid Ahmet

Seyyid Ahmet Türbesi Akhisar ilçe merkezinde kendi adıyla bilinen Seyit Ahmet Mahallesindedir (Fotoğraf 31).

Seyyid Ahmet'in sandukasının da içinde bulunduğu mescit 1938 yılında mahalle sakinleri tarafından inşa edilmiş; 2002 yılında kurulan “Seyyid Ahmet Türbesini Yaşatma Derneği” aracılığıyla Mimar Mehmet Yumukoğlu tarafından restore edilmiştir. Ziyaretgâh tuğlayla örülü bir yapıya ve sekizgen tamburlu bir kubbeye sahiptir. Kabir alanı olarak geçen bu bölgede türbeye emek vermiş diğer velîlerin mezarları bulunulduğu söylene de Osmanlı Türkçesiyle yazılmış mezar taşlarının sınırlı sayıda olduğu ve birçoğunun tahrip edildiği görülmektedir.

Ziyaretgâhın bahçesinde taşların Helenistik, Roma ve Bizans dönemine ait mimari ve plastik parçalar olduğu tahmin edilmektedir. Bu parçalardan hareket ederek bölgenin uzun zamandır kutsal bir alan olarak kullanılmış olabileceği görüşü ağırlık kazanır. Akhisar'ın değişik bölgelerinde inşa edilen dinî tarihî yapılarda da benzer bir durum söz konusudur. Örneğin 15. yüzyılda Saruhan Beyliği döneminde inşa edilen ve ilk adı Fetih Camisi olan Ulu Cami'nin içinde bulunduğu alanın ilk olarak bir Roma tapınağı ardından da erken Hıristiyanlık döneminde bir kilise olarak kullanıldığı son olarak da camiye dönüştüğü bilinmektedir.²²⁸

Kandil ve mevlitlerde yoğun bir ziyaretçi akımının gözlemlendiği Seyit Ahmet türbesi, Türkiye'nin değişik bölgelerinden gelen insanlar tarafından ziyaret edilmekte, kişisel hayırlar ve adaklar yapılmaktadır.

2.1.1.32. Şeyh İlyas Baba (İlyas Dede)

Şeyh İlyas türbesi Akhisar ilçe merkezine Akhisar ilçe merkezine 14 km uzaklıktaki eski adı Milinge olan Tütenli köyündedir (Fotoğraf 32). Türbenin içinde bulunan kabir 8 m'lik boyuyla Akhisar ilçesinde evliyalara isnat edilen kabirlerin en uzunudur. Türbede herhangi bir kitabe bulunmamaktadır.

Âlim Can'ın türbeyi ziyaret ettiği 1995 yılında yaptığı aktarımlarla bizim ziyaret ettiğimiz 2017 yılı kıyaslandığında fiziksel yapısında herhangi bir değişiklik olmadığı gözlenmiştir. Kabrin etrafını çevreleyen kerpiç duvarın altındaki mermerler zaviyeden kalmış olmalıdır. Türbenin hemen yanında bulunan yapı kırmızı tuğlalarla örülmüş ve sıvası tamamlanmamıştır.

Geçtiğimiz yıllarda köy hayırlarının gerçekleştirildiği ziyaretgâhta su ve elektriğin olmaması, günümüzde bu geleneğin devam etmemesine sebep olmuştur.

2.1.1.33. Şeyh Îsâ

Şeyh Îsâ Türbesi, Akhisar ilçe merkezinde kendi adıyla anılan Şeyh Îsâ Mahallesindedir (Fotoğraf 33). Kesme taştan yapılan Şeyh Îsâ türbesinin yapımı 16. yüzyıla denk gelmektedir. Bu yapı 1999'da restore edilmiştir. Biri Şeyh Îsâ'ya diğeri İlyas Çelebiye ait mezar odalarının bulunduğu yapı dışında bir de mescitten oluşan bu yapı üç bölümden oluşmaktadır. Türbenin yanındaki eski mezarlarda; eskiden mescitte imamlık görevi yapmış şahsiyetlerin naaşı olduğu tahmin edilmektedir. Yaşar Kalafat, Manisa Akhisar'daki Şeyh Îsâ Türbesi'nde şeyh, karısı İnci

²²⁸ Ekmel Özdem, *Dünkü Bugünkü Akhisar (Tarihi, coğrafyası-folkloru)*, Ankara: Ülkü Basımevi, 1944, s. 22.

Hatun oğlu İlyas ve annesi Meryem birlikte yatmaktadırlar, bilgisini aktarsa da türbenin içinde Şeyh İsâ ve oğlu olmak üzere iki sanduka bulunmaktadır.²²⁹

Şeyh İsâ'nın sandukasının bulunduğu bölümün tepesi kurşun bir kubbeyle kaplıyken diğer bölümler ahşapla kaplıdır. Türbenin girişinde Şeyh İsâ ve İbn-i İsa'nın hayatlarına yer veren iki levha dışında ziyaretçilerin uyması gereken kuralları belirten bir uyarı tabelası bulunmaktadır.

Türbenin karşısında “Şeyh İsâ Kurban Kesim, Lokma Döküm ve Hayırevi” bulunmaktadır. Kişisel hayırlar ve adak kesimi burada yapılmakta ihtiyaç sahiplerine dağıtılmaktadır.

2.1.1.34. Yeniceköy Dedesi (Sami Efendi)

Akhisar ilçe merkezine 13 km uzaklıktaki Yeniceköy'ün 1 km kuzeyinde çamlık bir alandadır (Fotoğraf 34).

Sami Efendi'ye isnat edilen ziyaretgâh 2005 yılında köylüler ve “Manisa İl İlçe ve Köylere Yardımlaşma Derneği” tarafından inşa edilmiş, bugünkü görünümünü kazanmıştır. Köylülere göre yılın belirli zamanlarından köy çamlığı içinden görünen ışığın bir velîye ait olabileceği noktasındaki görüş ve eskilerin anlattığı menkıbeler neticesinde kabrin yerinin belirgin olması ve köylülerin de kabir ziyaretlerini rahatlıkla yapabilmesi noktasında böyle bir yapılaşmaya gidilmiştir.

Yeniceköy Dedesi'nde her yıl 6 Mayıs'ta köy hayrı yapılmaktadır.

2.1.1.35. Tekke Dedesi

Akhisar'a 30 kilometre uzaklıktaki Sarnıç köyüyle Kabağaçekirən köyleri arasında yer alan ziyaretgâh çam ağaçlarıyla kaplı kuytu bir arazide olup etrafı korunaklıdır (Fotoğraf 35). Türbe, Katır Dağı'nın eteklerindedir. Süleyman Efendi ve Seyyid Ali'nin sandukaları farklı odalarda olup birbirine bitişik bir şekilde inşa edilmiştir. Türbenin dışındaki eski mezarlıkta Süleyman Efendi'nin müritlerinin kabirleri olduğuna inanılmaktadır.

Tekke Dedesi özellikle hasatın ekilip toplandığı sonbaharın başı ve ilkbaharın sonunda civar köylerden gelen insanlar tarafından düzenlenen hayırlara ev sahipliği yapmaktadır. Türbenin; mevlidlerde ve kandillerde de yoğun bir ziyaretçi akınına uğradığı tespit edilmiştir.

2.1.1.36. Yâren Baba

Yâren Baba Türbesi, Akhisar ilçe merkezine 17 km uzaklıktaki Yatağan köyünün Kırklar Dağı adlı bölgesinde çam ağaçlarıyla kaplı bir tepe üzerindedir (Fotoğraf 36). Çevresine göre daha yüksek bir bölgede yer alan bu ziyaret yeri Kırklar Tepesi olarak da bilinir. Yatır olarak bilinen alan 1962 yılında köylülerin yardımıyla türbe haline dönüştürülmüş, zaman

²²⁹ Kalafat, *Anadolu'da Ulu Kadınlar*, s. 8

içinde türbenin yanına yeni yapılar inşa edilmiştir. Türbenin son restorasyonu 2017 yılında “Baktat” isimli ticari bir işletme tarafından yapılmıştır.

Yâren Baba’ya isnat edilen türbenin çevresinde etrafı taşlarla örülmüş “sofa” adı verilen yapılar bulunmaktadır. İnanişâ göre bu yapılar Yâren Baba’nın Saruhan Beyi ve askerlerine ziyafet verdiği alandır. Türbenin hemen girişinde Yâren Baba’nın ayak izini taşıyan bir adet kaya bulunmaktadır.

Âlim Can, söz konusu bölgenin coğrafi özelliklerini de dikkate alarak Karapivli adıyla bilinen dönemde buranın bir kale olduğunu düz bir ova görünümünden dolayı gelebilecek tehlikelere karşı bir korunma bölgesi olabileceğine dikkat çeker. Bu kaleden günümüze bazı kalıntılar kalmıştır.²³⁰

Yâren Dede’nin bulunduğu ziyaretgâhtan Akhisar Ovası rahat bir şekilde görülebilmektedir. Düzlük bir alanın oldukça yüksek bir noktasında bulunması ve diğer ziyaret yerlerine göre daha تنها bir noktada olması söz konusu ziyaret yerine böyle bir yakıştırma yapılmasında etkili olmuştur.

Yâren’in bulunduğu alanın ağaçlık bir bölgede olması ağaçla ilgili inanışları da beraberinde getirmiştir. Bu bölgeden kesilen ya da dışarıya götürülen ağacın felaketlere yol açabileceği halk arasında yaygın olan bir inanıştır.

2.1.1.37. Yâren (Sünnetçiler Köyü)

Ziyaret yeri, Akhisar ilçe merkezine 9 km uzaklıktaki Sünnetçiler köyündedir. Sünnetçiler-Yatağan yolunun batısında zeytin ağaçlarıyla kaplı bir alanda bulunan bu ziyaretgâh, çocuğu olmayan kişiler tarafından ziyaret edilmektedir.

2.1.1.38. Yatağan Mahmut Sultan

Ziyaretgâh, Akhisar merkezine 17 kilometre uzaklıktaki Yatağan köyündedir (Fotoğraf 37).

Yatağan Mahmut Sultan’ının kabrinin bulunduğu türbede iki mezar bulunmaktadır. Yapının ilk olarak ne zaman inşa edildiği bilinmese de 1799 yılında onarımdan geçtiği bilinmektedir. Kendi mezar taşında herhangi bir yazı bulunmamakla birlikte, diğer mezar taşında: Leylihan Mehpare Sultan adı geçmektedir. Bahsi geçen kişinin taşıdığı Sultan unvanından dolayı Saruhan Bey’in kızı olabileceğini savunulsa da elimizde bununla ilgili tarihi bir belge bulunmamaktadır. Köy sakinlerinin bir bölümü Mehpare Sultan’ın Yatağan Mahmut’un annesi olduğunu aktarır (K.K. 34).

Yatağan Mahmut Sultan türbesinin yanında Yatağan Mahmut Sultan’ın bakıcısı ya da askeri olabileceği iddia edilen bir kabir daha bulunmaktadır. Can; bahsi geçen yapının Yatağan kolunun başı Mehmet Ağa olduğunu belirtir.²³¹ Türbenin giriş kapısının sol tarafında yer alan

²³⁰ Can, *age*, s. 271.

²³¹ Can, *age*, s. 269.

kabrin ise kimliğı belli olmamakla birlikte Mısır'dan Yatağan'a göç etmiş bir velî olabileceğı yönünde rivayetler vardır.

Gökçen, Akhisar ilçesinin Yatağan köyünde Ataullah türbesi olduğunu belirtse de böyle bir yapıyı tespit edemedik. Sahada yapmış olduğumuz görüşmelerde de bu isme ulaşamadık.

232

2.1.1.39. Yiğit Ali

Ziyaretgâh, Akhisar ilçe merkezine 12 km uzaklıktaki Gökçeahmet köyünün 1 km kuzeyindedir (Fotoğraf 38).

Eskiden taşlarla örülmüş kabir alanı Adanalı bir aile ve köy sakinlerinin yardımlarıyla restore edilmiş, türbenin etrafına eklenen ek binalarla bugünkü görünümünü kazanmıştır. Türbenin arkasında eski bir yerleşim yerine ait kalıntılar bulunmaktadır.

Yiğit Ali Türbesi'nde güz ve yaz dönemi olmak üzere yılda iki kere köy hayrı yapılmakta, kuraklığın yoğun olduğu dönemlerde yağmur duasına çıkılmakta yılın belirli dönemlerinde ise Kadiri zikirleri yapılmaktadır.

2.1.2. Mezarlar

2.1.2.1. Bektaş Hamza Baba

Bektaş Hamza Baba'ya isnat edilen kabir, Akhisar ilçe merkezine 6 km uzaklıktaki Medar köyündedir (Fotoğraf 39). Eski belediye binasının karşında bahçeli bir evin içinde bulunan kabrin etrafı korunaklıdır. Kabirde herhangi bir kitabe bulunmamaktadır.

2.1.2.2. Cuma Yakası Dedesi

Akhisar'ın Arabacıbözköy köyünde Yayaköy mevkiinde küçük bir tepenin üzerindedir (Fotoğraf 40). Kabirde herhangi bir kitabe bulunmamaktadır.

2.1.2.2. Çıbancı Dede

Ziyaret, Akhisar ilçe merkezine 17 km uzaklıktaki Yatağan köyündedir. Kabirde herhangi bir kitabe bulunmamaktadır.

2.1.2.4. Çökekli Dede

Çökekli Dede'ye isnat edilen kabir, Akhisar ilçe merkezine 25 km uzaklıktaki Sindelli köyündedir. Kabirde herhangi bir kitabe bulunmamaktadır.

---

²³² Gökçen, *age*, s. 27.

2.1.2.5. Dedebaş Yatırı

Akhisar ilçe merkezine 26 km uzaklıktaki Sakarkaya Köyünün Dedebaş mevkiindeki yapı, demir parmaklıklarla çevrilmiştir (Fotoğraf 41). Kabrin hemen başında yıldırım çarpması sonucu kurumuş bir servi ağacı bulunmaktadır. Kabirde son zamanlarda yazıldığı belli olan “Dedebaş Yatırı” isimli levha dışında herhangi bir kitabeye rastlanmamıştır.

Emecen; Vakıf defterlerinden hareket ederek Sakarkaya köyünde 1521 tarihili beratla Derviş Hamza b. Beyazıd’ın tasarrufunda olan bir zaviye bulunduğunu aktarır. Bu zaviyeyle ilgili herhangi bir kalıntıya rastlanılmamıştır.²³³

2.1.2.6. Dedecik

Ziyaretgâh, Akhisar merkezine 17 kilometre uzaklıktaki Yatağan köyündedir. Kabirde herhangi bir kitabe bulunmamaktadır.

2.1.2.7. Garip Dede

Akhisar şehir merkezinde, Hashoca Mahallesi 256 sokakta bulunan bir evin bahçesindedir (Fotoğraf 42). Eskiden yatır olarak bilinen alan mermerle kaplanıp kabir görünümü kazanmıştır. Kabrin başında bulunan taşta “*Pamuk Dedenin kardeşi Garip Dede*” yazmaktadır. Yatırın bulunduğu evin kapıları, Cuma günleri ziyaretçilere açılmaktadır.

2.1.2.8. Genç Kız

Akhisar’a 25 km uzaklıktaki Sindelli köyünde, köy mezarlığının karşısındadır (Fotoğraf 43). Bir köy evinin bahçe duvarının dibinde yer alan yapı fayansla kaplanmış, tabuta benzetilmeye çalışılmıştır. Kabirde herhangi bir kitabe bulunmamaktadır.

2.1.2.9. Göcek Dedesi

Akhisar şehir merkezine 35 km uzaklıktaki Göcek Köyünde köy mezarlığının girişindedir (Fotoğraf 44).

Etrafı çevrili olan ziyaretgâhta iki adet kabir bulunmaktadır. Karamollu’ya isnat edilen mezar taşında Hacı Ahmet Oğlu Mehmet-1934 ifadesi yer almaktadır. Diğer kabirde ise Mehmet oğlu Hacı Hilmi Yıldız yatmaktadır.

Göcek sınırları içinde (Eskiden Akhisar sınırları içindeyken bugün Gördes Kayacık’a bağlı olan bölgede) Seyitoba namıyla bilinen ve Horasan Evliyalarından olduğu düşünülen bir yatır daha bulunmaktadır. Köy hayırları eskiden bu ziyaretgâhta yapılmaktayken günümüzde bu gelenek devam etmemektedir.

---

²³³ Feridun Mustafa Emecen, *On Altıncı Asırda Manisa Kazâsı*, Ankara: Atatürk Kültür, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989, s. 198.

2.1.2.10. Hacı Kâmil Mısırlı (Mısırlı Kâmil Efendi)

Mısırlı Kâmil Efendi'nin kabri, Akhisar ilçe merkezi Cumhuriyet Mahallesi mevkiinde bulunan Su Yolu Mezarlığı'ndadır. Kabir, Akhisar başta olmak üzere Türkiye'nin değişik bölgelerinden gelen Uşşâkîler tarafından ziyaret edilmektedir.

2.1.2.11. Hacı Sadık Efendi

Hacı Sadık Efendi'nin kabri, Akhisar ilçe merkezine 49 km uzaklıktaki Kömürcü köyünde Merkez Camii haziresindedir (Fotoğraf: 45). Kabir, çoğunlukla Uşşâkîye tarikatına mensup kişiler tarafından ziyaret edilmekte, yılın belirli dönemlerinde köy hayırları yapılmaktadır.

2.1.2.12. Hafız Aktap Osman Çelebi

Hafız Aktap Osman Çelebi'nin kabri, Akhisar ilçe merkezine 8 km uzaklıktaki Çamönü köyündedir. Köy mezarlığının yanında kabri bulunan Osman Efendi'nin aile ziyaretgâhının içinde kendisiyle birlikte eşi Nuriye Kılıç, oğulları Ahmet Kılıç, Ali İhsan Kılıç ve Ali İhsan Kılınc'ın kızı Fatma Akcora ile eşi Hacı Mehmet'in kabirleri bulunmaktadır (Fotoğraf 46).

Ziyaretgâhın yanında 1979 yılında inşa edilen Türbe Camisi bulunmaktadır. Hafız Osman'ın kabrinin bulunduğu alanın etrafı örülü aile kabristanı niteliğindedir. Ziyaretgâh, gün içerisinde ziyaret edilmekte; kabrin önünde Kuran-ı Kerim, çeşitli âyet-i kerimeler ve sûreler okunmaktadır.

Çamönü köyünde daha önce Küçük Dede yatırımının bulunduğu alanda gerçekleştirilen köy hayırları son zamanlarda Hafız Osman Efendi'nin ziyaretgâhının bulunduğu alanda gerçekleştirilmekte, Ramazan ayında, Kandillerde ve Kadir Gecesinde yoğun bir ziyaretçi akımı gözlenmektedir.

2.1.2.13. Hamitköy Dedesi (Bayraklı Dede, Bayrakçı Dede, Bayraktar Seyfullah)

Akhisar ilçe merkezine 39 km uzaklıktaki Hamitköy'de bulunan kabrin başucunda bir palamut ağacı bulunmaktadır (Fotoğraf 47). Herhangi bir kitabeye rastlanılmayan kabrin etrafı demir korkuluklarla kaplıdır.

Hamitköy Dedesi'nde kuraklığın şiddetli olduğu dönemlerde yağmur duasına çıkılmakta ve kişisel hayırlar yapılmaktadır.

2.1.2.14. İbrahim Yılmaz İrşâdî

İbrahim Yılmaz İrşâdî'nin kabri Akhisar ilçe merkezi Cumhuriyet Mahallesi mevkiinde bulunan Su Yolu mezarlığındadır. Kabir; Akhisar başta olmak üzere Türkiye'nin değişik bölgelerinden gelen Kadirîler tarafından ziyaret edilmektedir.

2.1.2.15. Karayağcı Dedesi

Karayağcı Dedesi'ne isnat edilen kabir, Akhisar ilçe merkezine 17 km uzaklıktaki Karayağcı köyündedir (Fotoğraf 48). Ziyaret yerinin onarımı 1990'lı yıllarda Mehmet Türker tarafından yapılmıştır.

2.1.1.16. Kız Dede

Kız Dede diye adlandırılan yatır, Akhisar ilçe merkezine 19 km uzaklıktaki Mecidiyeköy'dedir. Yatırın içinde bulunduğu alan bir köy evinin bahçe duvarına yaslanmış bir taş yığınının ibarettir. Kabirde herhangi bir taş ya da kitabeye rastlanmamıştır.

2.1.2.17. Korkut Baba

Korkut Baba'nın mezarı, Akhisar ilçe merkezine 6 km uzaklıktaki Kızlaralanı köyünde Tekke mevkiindedir (Fotoğraf 49).

“Korkut Baba buraya geldiğinde zamanla etrafında nüfus artmış. Dinî ve örfî bayramları kutlamak için bugünkü köyün üzerinde bulunduğu yüksekçe yer bayram kutlama alanı olarak tercih edilmiştir. Bu alanın bayanlara/kızlara ayrılan en yüksek ve gözden ırak yerine “Kızların Alanı” denilmiş; bu isim de 19. yüzyılın başlarında “Kızlaralanı Karyesi” olarak kayda geçmiştir.” (K.K 6)

Köyün güneybatı tarafından yaklaşık 1 kilometre uzaklıktaki kuru bir derenin 15 metre kadar yukarısında yalnız taşlarla örülmüş bir alanda eşi Elif Hatun'la defnedildiği tahmin edilmektedir. Kabrin karşısındaki alanda eski bir yerleşim yerini andıran bina kalıntıları bulunmaktadır. Köy sakinlerine göre bu kalıntılar eski bir kervansaraya aittir (K.K. 29).

2.1.2.18. Kurtulmuş Dedesi

Akhisar ilçe merkezine 25 km uzaklıktaki Kurtulmuş köyünün Korudağ mevkiindedir (Fotoğraf 50). Sahada yaptığımız incelemede yatırın yerinin değiştirildiği günümüzdeki kabrin sembolik bir anlam taşıdığı bilgisine ulaşılmıştır. Mevcut olan kabrin üstünde “Mısırlı Veli Efendi'nin oğlu Mısır Evliyalarından Mahmut Efendi” yazmaktadır:

“Bu dede daha yukarıdaydı aslında. Sonra köyden bir yardımsever etrafını örüyor bir de çatı yaptırıyor üstüne. Ertesi gün bir bakıyorlar ki çatı duvar falan kalmamış. Mısırlı Kamil Efendi'yi çağırıyorlar.²³⁴ O da diyor ki: 'Burada yatan zat üstünün örtülmesini istemiyor.' Ondan sonra bu kabir yapılıyor işte.” (K.K. 28)

2.1.2.19. Küçük Dede

Küçük Dede yatırı, Akhisar ilçe merkezine 8 km uzaklıktaki Çamönü köyünün güneybatısında küçük bir tepenin üstündedir.

²³⁴ Mısırlı Kamil Efendi, Uşşâki şeyhlerindendir. Ayrıntılı bilgi için bkz. 2. Bölüm, 14. Madde.

2.1.2.20. Molla Veli

Molla Veli'nin kabri, Akhisar ilçe merkezine 39 km uzaklıktaki Hamitköy'de, köy camisinin haziresindedir (Fotoğraf 51). Köyde anlatılan bir efsaneye göre Molla Veli ölmeden önce köy camisine gömülmek istemiş ancak bu isteği kabul edilmemiştir. Molla Veli'nin ölümü ardından gerçekleşen olaylar neticesinde bu istek yerine getirilmiş, camii avlusuna defnedilmiştir.

2.1.2.21. Müderris Hacı Bekir Efendi

Müderris Hacı Bekir Efendi'nin kabri, Akhisar ilçe merkezine 49 km uzaklıktaki Kömürcü köyünde Merkez Camii'nin içindedir (Fotoğraf 41). Sandukanın bulunduğu odanın ön bölümünde (cami avlusunda) oğlu Sadık Erenbaş'ın (Sadık Hoca) kabri bulunmaktadır (Fotoğraf 52). Bekir Efendi ve oğlu Sadık Hoca'nın kabirleri başta Akhisar ve köyleri olmak üzere Türkiye'nin değişik bölgelerinden gelen Uşşakiler tarafından ziyaret edilmektedir.

2.1.2.22. Rahmetçi Dede

Rahmetçi Dede yatır, Akhisar'ın 36 km uzaklığındaki Arabacıbozköy köyünün dışında küçük bir tepenin üzerindedir. Kabirde herhangi bir kitabe bulunmamaktadır.

2.1.2.23. Sait Dede

Kabir, Akhisar ilçe merkezine 30 km uzaklıktaki Yayakırıldık köyünde eski köy okulunun bahçesindedir. Kabirde herhangi bir kitabe bulunmamaktadır.

2.1.2.24. Sakarkaya Dedesi

Sakarkaya Dedesi, Akhisar ilçe merkezine 26 km uzaklıktaki Sakarkaya köyündedir. Köy meydanında yer alan yatırın eskiden pirketlerle örüldüğü, yakın bir zamanda ise tuğlalarla çevrildiği görülmektedir. Yatırda herhangi bir kitabe bulunmamaktadır.

2.1.2.24. Salih Kılınç (Salih Hoca)

Salih Hoca'nın mezarı, Akhisar ilçe merkezine 11 km uzaklıktaki Süleymanlı köyünde, köy mezarlığının içindedir (Fotoğraf 53).

Bir aile kabristanlığı biçiminde düzenlenen yapının içinde Salih Hoca dışında, eşi Hacı Emine Hanım; kızları Hatice ve Gülizar Hanımların kabirleri bulunmaktadır.

Kabrin yanına inşa edilen bölümlerde sohbet-zikir odası ve misafir dinlenme odaları, dış çevresine abdest yerleri yapıp, ziyarete gelenler isteklerine göre buradan faydalanmaktadır.

2.1.2.25. Sarı Ahmet Paşa

Ahmet Paşa'nın kabri, Akhisar ilçe merkezinde Paşa Mahallesi'nde kendi yaptırdığı ve Paşa Cami olarak bilinen caminin kuzey kısmındaki hazirede yer almaktadır.²³⁵

Dikdörtgen prizması şeklindeki mezarın ayak ve başucu çevresinin ortasında simetrik olarak iç içe iki daire içine yerleştirilmiş ay ve beş kollu yıldız motifi bulunmaktadır (Fotoğraf 54). Kabrin ön cephesinde:

“ Kale'n Nebî yyu Sallâllâ hu aleyhî ve sellam
ku'n fi'd dünyâ gariben ve abire sebîlîn
ve'l kabru immâ ravzatun min riyâz'il cenneti
Ve hufratun min hufrat'in-nîrân sadaka resulullah”

Arka cephesinde:

“Kudâtûl-merhum el-mafûr es-said
Eş şehîd el-muhtâc ilâ rahmeti'llahi teala
Binti paşa ahmedullah Abdullah kabr-i bekâül cenneh ve ceфа Fî şehri ve âmûn”
yazılıdır.²³⁶

Mezar taşı kitabesinde yazıldığına göre H. Evâil-i Zilkade 893 (Ekim 1488) tarihinde vefat etmiştir.²³⁷

2.1.2.26. Sırtköy Dedesi

Sırtköy Dedesi yatırı, Akhisar ilçe merkezine 21 km uzaklıktaki Sırtköy köyündedir. Köyün girişindeki mezarlıkta bulunan yapının etrafı kesme taşlarla çevrilmiştir. Kabirde herhangi bir kitabe bulunmamaktadır.

2.1.2.27. Süleyman Dede

Süleyman Dede'ye isnat edilen kabir, Akhisar şehir merkezine 12 km uzaklıktaki Süleymanlı Köyünde, Çarşı Camiinin önündedir (Fotoğraf 55). Yakın bir dönemde onarımı yapılan kabrin mezar taşında Latin harfleriyle yazılmış bir manzume bulunmaktadır:

²³⁵ Akhisar şehrinde bulunan bazı tarihî camilerin hazirelerinde yapının inşasını gerçekleştirmiş ya da onarımını yapmış şahsiyetlerin kabirleri bulunmaktadır. Bu yapıların başlıcaları şunlardır: Aynalı Cami: Selimzade Raşid Beyoğlu Muhammed Ağa, Selimzade Ali Şefik Bey, Şefik Beyin oğlu Raşit Bey ve Karaosmanoğlu Halit Paşanın mezarları. Emetli Cami: Mühendis Hacı İshak'ın mezarı. Köfünlü Cami: Pîrî Cân Azîz'in mezarı.

²³⁶ Paşa Cami haziresinde Sarı Ahmet Paşa dışında ailesi ve 15.yüzyıldan 19. yüzyıla kadar vakfın yöneticiliğini yapmış şahsiyetlerin kabirleri bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Tuba Erdem, *Akhisar Ulu Cami ve Paşa Cami Hazirelerindeki Mezar Taşları* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Dalı, 2009.

²³⁷ Ömer Bıyık, “XV. Yüzyılda Akhisar'ı İhya Eden Bir Hayırsever: Sarı Ahmed Paşa ve Vakfı” , *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 13/1 (Kış/2015), s. 392.

“Çıktım dağlar başına sehraya hacet kalmadı

Ümidim ecel şerbeti lokmana hacet kalmadı” (Seydi Ali-1951)

2.1.2.28. Şeyh Eyne Bey

Şeyh Eyne Bey’e isnat edilen kabir, Akhisar ilçe merkezine 37 km uzaklıktaki Dağdere köyünde Aşağı Camii’nin bahçesindedir. (Fotoğraf 56)

“Normal mezarların başucu kibleye dönüktür; ama Enibey’in kabri Mescid-i Aksaya bakar. Hangi mezarın ona ait olduğunu tam olarak bilmiyoruz. En eski mezarın ona ait olduğunu tahmin ediyoruz.” (K.K. 7)

Eyne Bey’in kabri konusunda sahada gözlemlediğimiz bir başka ayrıntı Yunan işgaline karşı duran Eyne Bey’in Maymun mevkiinde şehit edilip yine aynı bölgeye defnedildiği yönündedir. Bahsi geçen bölgedeki eski mezar taşları dikkat çekmektedir:

“Yunanlılar köyümüze saldırdığında Eni Bey ve kardeşi omuz omza çarpışmışlar. Düşmanın köyümüze girmesine engel olmuşlar. Çarpışmanın sonucunda Maymun adını verdiğimiz bölgede şehit düştüğünden kardeşiyle birlikte oraya defnedilmişler.”(K.K. 94)

2.1.2.29. Uzun Dede

Ziyaret yeri, Akhisar’a 25 km uzaklıktaki Gebeçınar köyündedir. Gebeçınar köyünde günümüzde herhangi bir yerleşime rastlanılmamaktadır. Köyün eski sahipleri Akhisar ilçe merkezine taşınmıştır. Ziyaretgâh eskisi kadar sık olmasa da Akhisar’daki Tahtacılar tarafından ziyaret edilmekte, çeşitli adaklar yerine getirilmektedir.

2.1.1.30. Yâren (Üçavlu Köyü)

Ziyaret yeri, Akhisar ilçe merkezine 19 km uzaklıktaki Üçavlu köyünün Köy Önü mevkiinde küçük bir tepenin üstündedir. Yatırın bulunduğu alanda asırlık bir çam ağacı bulunmaktadır.

2.1.2.31. Yayakırıldık Dedesi

Kabir, Akhisar ilçe merkezine 30 km uzaklıktaki Yayakırıldık köyünde Aşağı Cami’nin bahçesindedir (Fotoğraf 57). Üstünde sarıklı bir taş bulunan kabrin etrafı eskiden kerpiçle yapılı bir duvarla çevriliyken caminin yapılmasıyla günümüzdeki görünümü kazanmıştır.

2.1.2.32. Yeşil Dede

Ziyaret yeri, Akhisar ilçe merkezine 28 km uzaklıktaki Üçavlu köyünde “Dedeler” mevkiindedir. Yeşil Dede’ye isnat edilen yatırın etrafı kesme taşlarla yükseltilmiş, yüksek bir kabir görünümü kazanmıştır.

2.1.3. Taşlar

2.1.3.1. Kulak Dede (Kulaklı Dede)

Akhisar'da ilçe merkezine 3 km uzaklıktaki Yenidoğan köyünde İzmir Dağı adı verilen bölgede yer alan Kulaklı Dede hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır (Fotoğraf 58). Bir mağara ağzını kaplayan kulak şeklindeki kayadan dolayı bu isimlendirme yapılmış olmalıdır:

“Akhisar'da Kulak Dede adlı ermiş bir dervişi, Kulak Dede denilen yerde öldürmüşler veyahut ölmüş, mağaraya kulakları ağrıyan birisi girerek Dede'yi aramış, bulamamış; fakat kulaklarının ağrısı geçmiş. Başka bir efsaneye göre kulağı ağrıyan birisi, Kulak Dede civarında gezinirken gaiten gelen bir ses "içeri gir, damlayan sudan kulaklarına akıt, şifa bulursun." deyince, o da kulaklarını mağara tavanından sızan su ile yıkamış, iyileşmiş, bunu herkese söylemiş, böylece Kulak Dede" bir şifa ve ziyaretgâh" olmuş.”²³⁸

2.1.3.2. At Oynadan

Martla ve Kalburca arasındaki ormanlık alanda bulunan yatırdan ziyade, geniş bir alanı kaplayan bir kayadan oluşmaktadır. Bu kayanın üzerinde insan ve hayvanlara dair çeşitli izler bulunmakta ancak günümüzde bu izlerin büyük çoğunluğunun silindiği gözlemlenmektedir.²³⁹ Halk arasındaki anlatılara göre bu izler Yatağan köyünün iskânında rol oynayan velilerin bindikleri atlara aittir.

2.1.3.3. At Nalı

At nalını andıran bu taşlar Görenez Dağı'nda bulunan Ahsen Dede Türbesi'ne giden patika yol üzerindedir. Bu taşlardan geçen çocukların çabuk yürüyebileceğine inanılmaktadır.

2.1.3.4. Dondurma Yeri

Akhisar'da ilçe merkezine 3 km uzaklıktaki Yenidoğan (Araplar) köyü'nün 1 km kuzeydoğusunda “Dondurma Yeri” adı verilen mevkide yatır olarak düşünülen, taşlarla kaplı bir alan bulunmaktadır. Zeytin ağaçlarıyla çevrili bölgede zaman zaman çeşitli sesler (davul sesleri, horoz ötmesi vb.) duyulduğu belirtilmektedir:

“Eskiden Arap mezarları varmış burada. Babamın bize anlattığına göre küçükken dışarıdan gelen Araplar burada toplanıp festival havasında kutlamalar yaparlarmış.”²⁴⁰
(K.K. 30)

²³⁸ Özdem, *age*, s. 105.

²³⁹ Can, *age*, s. 273.

²⁴⁰ Bu kutlamaların Manisa ve ilçelerine eskiden göç eden Zencilerin “Dana Bayramı” çerçevesinde yaptığı kutlamalar olarak düşünüyoruz. Yenidoğan köyünün eski adı Araplar'dır. Köyün bu isimle anılmasında ilk sakinlerinin Cezair asıllı zenci vatandaşlar olduğu düşünülmektedir. Dana Bayramı kutlamalarında para ile satın alınan bir dana süslenerek köy meydanında gezdirildikten sonra kesilip pilav ve zerde ile beraber yenilip eğlenilir. Zenciler kimi zaman bu kutlamaları saygı gösterilen kutsal ziyaretgâhlarda da yapmaktadır. Manisa merkezdeki Kırtık Dede yatırının Zenciler tarafından ziyaret edilip Dana Bayramı kutlamalarının da yine bu alanda yapıldığı bilinmektedir. (Pehlivan, *Manisa Şehrinde*, s. 150.)

2.1.3.5. Göktaş

Akhisar'da ilçe merkezine 3 km uzaklıktaki Yenidoğan (Araplar) köyü Göktaş mevkiinde asırlık bir çınar ağacının altındaki büyük kayanın altında bir velînin mezarı olduğu aktarılmaktadır (Fotoğraf 59). Göktaş mevkiî ağaçlarla kaplı kuytu bir alandır. Bölgede Romen harfleriyle yazılmış bir lahit ve sulağın bulunması yapının eski bir ayazma ya da yerleşim yeri olabileceği savını güçlendirmektedir.

2.1.4. Ağaçlar

2.1.4.1. Çitlenbik Dede

Ziyaret yeri, Akhisar ilçe merkezine 10 km uzaklıktaki Sünnetçiler köyündedir (Fotoğraf 60). Bu ziyaret yerinin oldukça yeni olduğu 1998 yılında bölgede çalışan Gürol Pehlivan tarafından tespit edilmiştir:

“Kadının biri rüyasında aksakallı bir dede görüyor. Sonra yataktan kalkıp Dede'yi takip ediyor. Dedeyi zeytin ağaçlarının içine girerken görüyor. Aksakallı Dede birden Çitlenbik ağacının içine girip kayboluyor. O günden beri orası ziyaret yeri olarak kabul ediliyor.” (K.K. 31)

Çitlenbik Dede, günümüzde kurumuş bir ağaç kovuğundan ibarettir. Ziyaretler eskisi kadar sık olmasa da kovuğun içindeki mum ve ekmek kırıntılarına bakıldığında halk inançlarının devam ettiği gözlenmektedir:

“Bu dedeye bazı işlerin olması için adak adanır. İş olunca çoğunlukla pide yapılır ve dedenin önündeki çocuklara dağıtılır. Çocuklar ağacın gövdesini öper, pidenin iç kısmından bir parça gövdeye yapıştırır; daha sonra pideyi yemeye devam ederler.”²⁴¹

2.1.4.2. Kabaagaç Dedesi

Akhisar ilçe merkezine 14 km uzaklıktaki Tütenli (Milinge) köyündedir (Fotoğraf 61):

“Bu ağacın altında bir yatır olduğunu söylerlerdi. Yani başka bir dede mi vardı yoksa ağaç mı dedeydi onu bilmiyorum. Biz küçükken akşamları buraya mum yakılırdı. Özellikle Ramazan aylarında olurdu bu mum yakma olayı. Ama şimdi bu inanış unutuldu gitti.” (K.K. 71)

2.1.4.3. Sulu Dede

Akhisar ilçe merkezine 10 km uzaklıktaki Sünnetçiler köyünde, Çitlenbik Dedesi'nin yanında etrafı duvarlarla çevrili bir yapının içindedir.

Sulu Dede, iki parçadan oluşan bir ağaç gövdesidir. Aynı bölgede yer alan Çitlenbik ve Yemiş Dede gibi canlı bir ağaç değildir.

---

²⁴¹ Can, age, s. 88.

2.1.4.4. Yemiş Dede

Akhisar ilçe merkezine 10 km uzaklıktaki Sünnetçiler köyündedir.

Yemiş Dede'nin varlığıyla ilgili aktarımlar yapılsa da bu ağacın varlığını tespit edemedik. Eskiden zeytin ağaçlarıyla kaplı bir alanda olan Yemiş Dede'nin etrafındaki diğer ağaçlara zarar vermesi endişesinden kesilmiş ya da köklenmiş olabileceğini tahmin ediyoruz.

2.1.5. Günümüzde Mevcut Olmayan Yatırlar

2.1.5.1. Ahmed Rumî Akhisarî

Ahmed Rumî Akhisarî'nin kabri Akhisar Uzuntaş Kabristanındadır.²⁴² Uzun Taş Kabristanı 1931 yılında çamlık ve koruluk haline dönüştürülmüş; kalan 18 parça arsa ise satışa çıkarılmıştır.²⁴³ Adı geçen kabristanın bulunduğu yerde bugün Çarşamba pazarı kurulmaktadır (Fotoğraf 62).

2.1.5.2. Çomaklı Dede

Çomaklı Dede'ye isnat edilen ziyaret yerinin de içinde bulunduğu mezarlık (Süleyman Dede Mezarlığı) günümüzde kaldırılmış, yakın dönemde defnedilenlerin naaşları Akhisar Su Yolu Mezarlığına taşınmıştır. Ziyaret yerinin bulunduğu alanda bugün asfalt bir yol geçmektedir. Çomaklı Dede'nin kabrinin de bu yol altında kaldığını düşünüyoruz (Fotoğraf 63).

²⁴² Bursalı Mehmed Tahir Bey, *Osmanlı Müellifleri*, haz. Fikri Yavuz-İsmail Özen, İstanbul: Meral Yayınevi, 1972, s. 35.

²⁴³ A.B.H.K.D (1930-1934), Karar no: 42 Karar tarihi: 20.02.1932. (Ayaz, *age*, s. 118.)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. Uygulamalar

Kendilerine beşer üstü güçler yüklenen velîlere ait türbe, yatır, mezarlar ve bu inanış ekseninde kutsanan taş ve ağaçlar çeşitli amaç ve usullerle ziyaret edilmektedir. Her ne kadar kabir ziyaretleri dinî, kültürel ve tarihî bir inanış olarak görülse de velî kültü bağlamında gerçekleşen ziyaretler belirli bir dilek ve şikâyet gibi inanç uygulamalarını taşıyan özel bir alanı da ifade etmektedir. Ziyaretçi bu tarz mekânları ziyaret ederek, dinî bir görevi yerine getirip tarihsel ve kültürel bir geleneğin unutulmamasını sağlamaktadır. “*Ziyaret sırasında herhangi bir dileğin olması, yerine getirilmesi şartıyla adı bildirilerek yapılan şartlı bir vaat, bir söz, bazen şartlı bazen peşin (mum, para, seccade vb.) bir ant şeklinde bireysel veya topluca yapılan bir inanışı da yerine getirilmektedir.*”²⁴⁴

3.1.1. Ziyaret Adabı

3.1.1.1. Ziyaretlere Giriş Çıkış

Türbe ve yatırlara girmenin belirli bir adabı bulunmaktadır. Ziyaretçi öncelikle abdestli olmalıdır, abdestli olmayan ziyaretçiyi çoğu zaman bir musibet beklemektedir. Ziyaret yerine girecek erkekler ve kadınlar abartısız ve temiz kıyafetler tercih etmeli, kadınlar başlarını kapatmalı; beyaz renkli süssüz (oyasız) bir örtü tercih edilmelidir.

Ziyaretgâha sağ ayakla girilip besmele çekildikten sonra esselâmü aleyküm denilerek selam verilir. Ziyaretgâhtan çıkarken velîye sırt dönülmemeli, kapıya doğru geri geri yürünmelidir.

Ziyaretin yoğun olduğu ve ziyaretgâha girişte zorluk yaşandığı günlerde (Mevlidler, Kadir Gecesi vb.) türbenin demir korkuluklu penceresinden içeri bakılarak çeşitli dualar okunmaktadır. Bu uygulama çoğunlukla şehir merkezinde yer alan Şeyh Îsâ ve Seyyid Ahmet türbesinde görülmektedir.

Alevi geleneğin hâkim olduğu ziyaretgâhlarda (Bektaş Dede, Karaca Ahmet ve Yatağan Sultan'da) kapı eşiği üç kere öpüldükten sonra besmele çekilerek sağ ayakla içeri girilir ve çıkarken kapı eşiğine basılmadan ve eşik öpülerek dışarı çıkılır. Eşik, Alevilikte yola girişin ilk basamağı sayıldığından ona bir kutsiyet atfedilmektedir. Eşik, Anadolu Aleviliğinde Hz. Ali'yi simgelemekte ve eşiğe yapılan saygısızlık günah kabul edilmektedir.²⁴⁵ Yatırın ya da türbenin içine giren ziyaretçi, “sanduka tavafı” gerçekleştirir (Fotoğraf 64). Tavaf sırasında sandukanın ayakucuna, bel hizasına ve başucuna eller temas ettirilerek niyaz edilir.²⁴⁶ Sanduka etrafında üç kez dönülür. Buradaki üçlemede Alevilerdeki evren yaratılışına ait bir gönderme yapılmaktadır. Allah öncelikle nuru yaratmış ve bu nur evrene indiğinde Hz. Muhammed ve Hz. Ali'nin bedenlerine taksim edilmiştir.²⁴⁷

²⁴⁴ Tanyu, *age*, s. 9.

²⁴⁵ Yörük, *age*, s. 254.

²⁴⁶ Bedri Noyan, *Bütün Yönleriyle Alevilik ve Bektaşilik*, C. 9, Ankara: Ardıç Yayınları, 2011, s. 82.

²⁴⁷ Ethem Ruhi Fıçlalı, *Türkiye'de Alevilik ve Bektaşilik*, İstanbul: Selçuk Yayınları, 1996, s. 228.

3.1.1.2. Ziyaretlere Gidilme Zamanı

Halk arasında türbelerin ne zaman ziyaret edilebileceği konusunda herhangi bir sınırlandırmaya tanıklık edilmemekle birlikte, bazı ziyaret yerlerinin yılın belirli dönemlerinde diğer zamanlara nazaran daha çok kişiyi ağırladıkları gözlenmiştir.

Türbe ve yatırlar çoğunlukla dışarıdan gelen ziyaretçiler tarafından hafta sonları ziyaret edilmekte, perşembe gecesi ve cuma günü yapılacak ziyaretin ise ayrı bir önem taşıyacağı belirtilmektedir. Perşembe ve cuma günü yapılan ziyaretlerde türbede yatan kişinin yüzü suyu hürmetine istenen bir dilekten sonra, bu uygulamanın üç kere tekrarlanmasına özen gösterilir. Bu ziyaretler kişisel bir temenni amacını taşıyan bir uygulama olabildiği gibi, belirli bir ailenin adak adaması ve bu adağın gerçekleştirebilmesi yönünde de olabilmektedir.

Mahalle ya da köy merkezinde yer alan türbe ve yatırlar gün içerisinde de ziyaret edilebilmekte; namaz, dua gibi uygulamalar yerine getirilmektedir.

Türbe ve yatırlarda yıl içerisinde belirli bir topluluk tarafından ve çoğunlukla gelenekselleşerek günümüze kadar devam eden ziyaretler de bulunmaktadır. Hıdırellez, Kandil ve Mevlid günleri devam eden en yaygın uygulamalardır.

Şeyh İsâ, Seyyid Ahmet gibi şehir merkezinde yer alan türbelerle Karaköy Dedesi, Palaz Dede, Sıdan Dede, Tekke Dedesi, Ahsen Dede gibi ziyaret yerlerinde; kandillerde, arife gününde ve kadir gecesinde yoğun bir ziyaretçi akımı gözlenmektedir.²⁴⁸

Bektaş Dede, Kara Gündüz Dede ve Yatağan Mahmut Sultan başta olmak üzere Yatağan köyündeki diğer yatırlar umumiyetle Hıdırellez gününde ziyaret edilmekte, özellikle Kırklar dedesinin bulunduğu Beyoba köyünün Dallı Tepe mevkiinde bu uygulamanın uzun bir süredir devam ettiği gözlenmiştir.²⁴⁹ Yukarıda zikredilen köylerde devam eden bu uygulamada kuşkusuz köylerin demografik yapısı da birinci derecede etkilidir. Alevi geleneğin hâkim olduğu bu köylerde Hızır kültünün oldukça canlı olduğu görülmektedir (Fotoğraf 65).

Akhisar şehrinde Hıdırellez günüyle özdeşleşen “Martifal” adı verilen kutlamaların da velî kültüyle ilişkili olduğu görülmektedir:

“6 Mayıs’tan bir gün evvel küp hazırlanır. Herkes bu küpün içine bir şeyler atar: yüzük, düğme vesaire... Küpün üstü yeşil yapraklar ve çiçeklerle kapatılır. Ezan vakti bu küp bir gül dalının altına bırakılır. Bazıları Allah ev versin diye küçük çamurdan yapılmış evler yaparlar; bazıları da kâğıt parçalarını ufaltıp altın niyetine boyunlarına asarlar;

²⁴⁸ Tekke Dede’ye gelen ziyaretçi sayısının fazla olmasında türbeye ulaşımın daha kolay olması, su kaynakları bakımından zengin olması ve elektrik altyapısına sahip olması gibi nedenler etkili olmaktadır. Görenez Dağı’nın zirvesinde bulunan Ahsen Dede’ye ulaşım güçlükle sağlanmakta elektrik ve su bulunmamaktadır. Köylüler ziyaret öncesi su ihtiyacını tankerlerle sağlamaktadır.

²⁴⁹ Hızır velîliğinin ideal görünümünü sunan bir motiftir Hakîm Tirmizî, velîliğin alametlerini sıralarken velîliği söz konusu olan kişinin gücünde olağanüstü bir artış olacağından, su üzerinde yürüyebileceğinden, tayy-ı mekân yapabileceğinden, bu kişiye zarar verenlerin çıldıracağından ve bu kişilerin Hızır’la sohbet edebileceğinden bahsetmektedir. (Hakîm Tirmizî. *Hatmu’l-evliyâ (Velîliğin Sonu, Velayet-Nübüvvet Tartışması)*, haz. Salih Çift, İstanbul: İnsan Yayınları, 2006, s. 142.)

kimi kişiler de zengin olmaları için ufak keselere para koyup gül dalına asarlar. Hızır'ın o gece gelip tavaf edeceğine ve muradın gerçekleşeceğine inanılır.”²⁵⁰

Gadir-i Humm gününde Bektaş Dede Türbesi Arap Alevileri tarafından ziyaret edilmektedir.

Baharın gelişi ve hasatın verimli olması amacıyla çoğunlukla mayıs, temmuz ve ekim aylarında yapılan köy hayırları da ziyaret yerleri ekseninde gelişen toplumsal aktivitelerdir. Eski Türklerdeki “toy, yağmalı toy, şölen” gibi uygulamalarla benzerlik gösteren bu hayırlar açların doyurulması, ihtiyaçların giderilmesi, yardımlaşma ve dayanışma amacı gibi çeşitli toplumsal normları taşırlar:

“Köy hayırları, ortak şuurla karşılık beklemeden yapılan bir yardımı ifade etmekle birlikte, bir sevap kazanma amaç ve ümidi de taşımaktadır. Gerek hayır kelimesinin İslâmî bir yönünün oluşu, gerekse icracıların beklentileri, bu törensel uygulamanın daha ilk bakışta, ismen dinî karakterli olduğunu düşündürmektedir. Uygulama esnasında topluca kılınan namaz, okunan ilâhîler, mevlitler ve edilen dualarla dinî yön daha da ön plana çıkmaktadır.”²⁵¹

Köy hayırları umumiyetle türbe ve yatır çevresinde yapılmakta bu tip mekânların bulunmadığı köylerde ise cami avlusu ya da mezarlıklar tercih edilmektedir (Fotoğraf 66).

Palaz Dede, Sıdan Dede, Tekke Dede, Ahsen Dede, Kozan Dede, Muştullar Dedesi, Musaca Dedesi, Kara Veli Dede, Ahmet Dede, Yiğit Ali, Kozan Dede, Yeniceköy Dedesi köy hayırlarının yapıldığı başlıca ziyaret yerleridir. Örneğin Sıdan Dede'nin Horasan'dan gelip Sıdan Yaylası'na yerleştiği zamandan itibaren geleneksel olarak her yıl Akdal mevkiinde yapılan köy hayrına civar köylerden de geniş bir katılım olmaktadır. Köy hayırları yılda bir kere çoğunlukla Temmuz-Eylül aralığında yapılmaktadır. Yeniceköy'de ise köy hayrı 6 Mayıs'ta (Hıdırellezde) yapılmaktadır.

Köy hayırları imece usulü yapılmakta, her fert maddi gücü oranında yardım etmektedir. Kavurma, pilav, keşkek ve hoşmerim gibi yemekler yapılmakta, ocaklarda çay pişirilmektedir. Köy hayırlarında verilen yemeklerin çeşitliliği köylülerin ekonomik durumunda göre değişmektedir. Tezcan'a göre yemek; toplumların bir statü unsurudur. Verilen yemekler bir bakıma o köyün saygınlığını ve statüsünü de göstermektedir.²⁵²

Köy hayırlarında hasatın verimli geçmesi amacıyla velîye ait yatırın ya da türbenin üstüne buğday, arpa veya nohut serpilir. Palaz Dede, Ahmet Dede'ye isnat edilen ziyaret yerlerinde pişirilen yemeklerden bir parça, kabrin ayakucuna dökülmektedir. Jean Paul Roux; Altay Türklerinde mezardaki ruhun gıdası amacıyla sungu adı verilen sunakla yemekler

²⁵⁰ İzdem, age, s. 100.

²⁵¹ Mustafa Tekin, “Çanakkale Köy Hayırları”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 24/24 (2007), s. 88-89.

²⁵² Mahmut Tezcan, *Türk Yemek Antropolojisi*, Ankara: T.C.Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000, s.15.

birakıldığını, kimi zaman da ölünün “bir çanak dolusu et ve bir sürahi kımız dolu bir masayla” defnedildiğini belirtmektedir.²⁵³

Köy hayırlarından sonra bir tabak yemek bir de zerde adını verdiğimiz tatlıyı Ahmet Dede'nin ayakucuna dökeriz (K.K. 32).

Akhisar şehir merkezinde yer alan Şeyh Îsâ ve Seyyid Ahmet türbelerinin kapıları kandil gecelerinde sabaha kadar açık kalmakta, ziyaretgâha giden vatandaşlar dua okumakta ve dilek dilemektedir. Şeyh Îsâ türbesinde kandil geceleri gözlenen bir başka uygulama ise “Sakal-ı Şerif” ziyaretleridir.

Türbe ve yatırların ziyaret edildiği bir başka zaman dilimi asker uğurlamasıdır. Askerlik yerleri belli olan gençler; görevlerini sağ salim tamamlayıp memleketlerine dönebilmeleri, vatanlarına hayırlı bir evlat olabilmeleriyle amacıyla bu yapıları ziyaret edip dua etmekte, ziyaret yerlerinden bir parça toprak ya da taş alıp terhis olduklarında bu emanetleri söz konusu yapılara geri getirmektedir.²⁵⁴

Sırtköy’de vatani göreve gönderilen gençler, köyün çıkışında bulunan ve türbe adı verilen yerde bütün köyün katılımıyla asker duası yapılarak gönderilir.²⁵⁵

3.1.2. Şifa Talebine Yönelik Uygulamalar

Türbe ve yatırlarda içinde yattığı düşünülen velînin gücüne dayanarak sağlık talebine yönelik çeşitli uygulamalar yapılmakta, şifa talebine yönelik dilek ve temenniler de bulunmaktadır. Türbe ve yatırlara yönelik sağlık talebine yönelik temenniler benzerlikler taşıdığından bu bölümde, hastalığa özgü kült konusu haline gelmiş uygulamalardan bahsedilecektir.

Karaca Ahmet Türbesi’ne çoğunlukla psikolojik sorunları olan, akli dengesi yerinde olmayan, madde bağımlılığı bulunan kişiler gitmekte; adanan adaklarla bu istek bir bakıma kuvvetlendirilmektedir. Karaca Ahmed'in ruh hastalarını tedavi eden bir hekim olduğu inancı “*Karaca Ahmed ulu velî /Uslu olur gelen deli*” beyitiyle günümüzde de devam etmektedir.²⁵⁶

²⁵³ Jean-Paul Roux, *Altay Türklerinde Ölüm*, çev. Aykut Kazancıgil, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2010, s.288.

²⁵⁴ Akhisar şehrinde velî kültü bağlamında değerlendirilmesi gereken şehit mezarları da bulunmaktadır. Ekvatekke köyünde yer alan *Süleyman Oğlu Halil* isimli şehit askerin mezarında civar köylerden gelen insanlar tarafından her yıl hayırlar düzenlenmektedir. Yine şehit velî bağlamında eski adı *Eceler(Ecirler)* günümüzdeki adı *Şehitler* olan köyde de benzer bir inanış görülmektedir.1920 yılında Yunanlılar tarafından 11 kişinin toplu olarak şehit edilmesi nedeniyle 11 şehidin anısına köye *Şehitler* adının verildiğini ifade etmektedir. Yunanlılar tarafından şehit edilen bu şehitlerin mezarı köyün girişinde mevcut olup, her yıl şehitler için “*Şehitler Hayırı*” adıyla köyde mevlid okutulmaktadır.(Akınlı, *agt*, s.123.)

²⁵⁵ Abdülhalim Durma, *Evlialar Şehri Manisa*, Ankara: Yenigün Matbacılık, 2013, s.101.

²⁵⁶ Akhisar Karaköy’deki Karaca Ahmet Sultan Türbesinde 30 yıl kasaplık yapan Şemseddin Özkan’a göre türbenin şimdiki yerinde eskiden ruh hastaları tedavi edilmektedir. Özkan’a göre Nezihe Araz’ın *Anadolu Evliaları* isimli eserinde zikrettiği ve Karaca Ahmet Sultan’ın soyundan geldiğini belirttiği Derviş Hoca kendi köylerinde yaşamış ve ruh hekimliğine devam etmiştir. “*Köyümüzdeki yaşlılar, çocukluk zamanlarında böyle bir adamın olduğunu söylerdi. Demek ki bu kitap 1950’lerde yazıldığına göre, ondan öncesinde böyle bir adam varmış ve hekimlik yapmaya devam etmiş.*” (K.K.3)

Sahada edindiğimiz bir başka ayrıntı ise türbenin bugünkü yerinde eskiden büyük tomrukların bulunduğu ve bu tomrukların ne işi yaradığının bilinmemesinden dolayı türbe dışına çıkarıldığı ve sonradan ortdan kaybolduğu yönündedir. “*Burada eskiden büyük ağaç tomruklar varmış, ruh hastaları bu tomruklara bağlanıp tedavi edilmeye*

“Bir komşumuz vardı, hastane hastane dolaştılar bir fayda göremediler. Kardeşini kazada kaybedince kafa gitmiş adamın. En sonunda Karaca Ahmet Dede’ye geldiler. Dede’nin yüzü suyu hürmetine yardım dilediler. Gel zaman git zaman düzeldi adamcağız. Her sene türbeye gelip kurbanlarını keser, etleri de fakirlere dağıtırlar.” (K.K. 33)

Mide rahatsızlığı ve karın ağrısı şikâyeti bulunanlar, Sıdan Dede Türbesinin önünde bulunan şifalı sudan içer. Ağrının kısa bir süre sonra ortadan kalkacağına inanılır.

Yörede sıtmaya yakalananlar Kalburca’ya bir tavuk ya da horoz getirir ve bu tavuğu o alana salarlar. Çeşmeden ellerini ve yüzünü yıkayan sıtmal hasta sıtmanın orda kaldığına inanır. Sıtması geçen hasta Kalburca’ya yeniden geldiğinde adak olarak saldığı hayvanı bulabildiğı takdirde kesebilir (K.K. 34). Eski Türklerde ıdık/ıduk diye bilinen ve Tanrı için doğaya salınan hayvanlarla bu uygulama benzerlik göstermektedir.²⁵⁷

Vücudunda çıban çıkan hastalar Yatağan Köyündeki Çıbancı Dede’ye gelir ve kabrin içerisine bir adet çivi saplar. Kabrin önüne hayır amacıyla yağlı pide bırakır ve arkasına bakmadan oradan uzaklaşır. Bir hafta sonra gelip sapladığı çiviye yerinden çıkarır:

“Eskiden Çıbancı Dede’nin olduğu yerde bir Karaağaç vardı. Çıbanlı hastalar çiviye oraya saplardı ama artık o ağaç kurudu. Bu yüzden çiviler yatırın toprağına saplanıyor.” (K.K. 34)

Hasta olan çocuklar, Sirtköy’de bulunan yatırın çevresindeki pencereye benzer oyuktan geçirilir. Bu inanışın hastalığın tedavisine iyi geleceğine inanılır. Cilt rahatsızlığı bulunan, vücudunun değişik yerlerinde yaralar çıkan hastalar da aynı yatırın etrafındaki suyu toprakla karıştırıp cildine sürer. Bu karışım cildi eski haline döndürmektedir:

“Eskiden ta İstanbul’dan buraya gelip bu çamuru vücuduna sürenler oluyordu. Bu suyun çıktığı yerde eskiden bir velînin mezarı varmış bu su ve toprak ondan şifalıymış.” (K.K. 35)

Ağrısı, acısı olanlar ve yüreğı darlananlar Yâren Dede’de bulunan delikli taşın içinden geçirdikleri sudan içerler. Ağrıların bu şekilde biteceğine inanılır.

“Bu taşı Yâren Baba’nın oğlu Yatağan Sultan ayağıyla atmış ve taş delinmiş. Yüreğı darlananlar, sıkıntısı olanlar bu sudan içerse bir şeycikleri kalmaz.” (K.K. 34)

Sırt ağrısı olanlar Yatağan Köyündeki At Oynadan adı verilen taşlardan yuvarlanıp sırtlarını taşa değdirirler. Sırt ağrısının bu şekilde geçeceğine inanılır.

çalışılıyormuş. Bu gelenek ortadan kalkınca tomruklar da boşa çıkmış. Köylüler ve ziyaretçiler bu tomruklara anlam verememiş. Zamanla bunlar işe yaramadıkları için ya türbenin dışına çıkarılmış ya da atılmışlar. Meğer bu ağaç parçaları tedavi aracıymış.” (K.K. 74)

²⁵⁷ Bahaddin Ögel, *Türk Mitolojisi*, C. 1, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014, s. 431.

Kulak ağrısı çekenler Kulak Dede mağarasındaki sudan kulaklarına birkaç damla damlatır. Benzer bir inanış işitme kaybına uğramış ya da işitme güçlüğü çeken kişiler tarafından da yapılmaktadır (K.K. 30).

Şeyh İsâ Türbesinde Cuma günleri şifa niyetine gelen kadınlara sandukanın etrafında döndürülen şekerden ikram edilir. Hasta olan ya da yiyemeyecek durumda olan kadınlar ikramı geri çevirmez ve bu şekeri yanlarında taşırlar (K.K. 6).

Çocuğu olmayan kadınlar Bektaş Dede'ye gelip türbenin içinde bir kuyu içerisinde bulunan toprak parçasını yutarlar (Fotoğraf 67). Benzer bir uygulama Karaca Ahmet, Şeyh İlyas ve Yatağan Sultan türbelerinde de görülmektedir:

“Çocuğu olmayan bayanlar pire (Yatağan Sultan'a) saygı ve sevgi duyarak pirin kabrinin başucundaki bir çukurdan eli ile bir tane alması (o an eline gelen tane bir böcek, bir çöp, bir toprak parçası da olabilir) ve o taneyi veya canlı böceği tiksirmeden yutması gerekir. Bunu yapanların yüzde doksan çocuğu olur. Çocuk sahibi olan ailenin yedi tane kurban kesmesi gerekir. Bu bir horoz da olabilir, küçükbaş ya da büyükbaş da olabilir. Çocuğa isim anneliğini ya da isim babalığını ocaktan birinin yapması gerekir. Çocuğa verilen isim kesinlikle “S” harfiyle başlamalıdır.” (K.K. 2)

“Çocuğu olmayan bayanlar eşleriyle birlikte Yatağan Sultan'ın kabrinin üstündeki örtüleri kaldırmaya başlar. İlk çıkan böceği yutmak zorundadır. Doğacak çocuğun vücudunun herhangi bir yerinde o böceğe benzeyen bir iz bulunur. Doğacak bebeğe erkek olursa Mahmut, kız olursa Leyla adını koymak zorundadır.” (K.K. 34)

“Karaca Ahmet'in türbesinin yanında bir delik vardır. Çocuğu olmayan kadınlar bu deliğe elini soktuklarında çıkan şeyi yerlerse çocukları olur. Bir gün kadına böcek çıkmış. Kadın da böceğin ellerini ve kollarını kopartarak yemiş. Kadının çocuğu kolsuz bacaklı doğmuş. Bir kadına da mavi boncuk çıkmış. Kadın bunu yutmuş. Boncuk gibi masmavi gözleri olan çocukları doğmuş.” (K.K. 36)

Çocuğu olmayan kadınların bu taleplerine yönelik diğer bir uygulama da Yatağan Köyünde bulunan Mert Dede'yle ilgilidir. Çocuğu olmayan kadınlar türbenin önünde bulunan meşe ağacına beyaz bir çaput bağlayıp dededen kendilerine bir evlat vermesi için dua ederler. Çocuğu olmayan kadınlarla ilgili diğer bir inanç uygulaması söz konusu bölgede bulunan ve efsunlu olduğu inanılan böcekleri yuttuktan sonra Mert Dede'ye dilekte bulunmalarıdır. Böceğin şekliyle doğacak çocuğun fiziksel şeklinin benzer olacağı inanışı hâkimdir.²⁵⁸

Karaca Ahmet Türbesi'ndeki bir inanışa göre çocuğu olmayan bir kadının türbe ziyareti çocuğu istediğine dair bir uygulamayken hamile kadınların ziyaretleri sakıncalı görülmektedir:

“Karaca Ahmet Türbesi'ne boş giren dolu, dolu giren boş çıkarmış. Yani hamile bir kadın girerse çocuğunu düşürür, çocuğu olmayan bir kadın girerse çocuğu olurmuş.” (K.K. 36)

²⁵⁸ Ali Şahan, *Manisa'nın Akhisar İlçesine Bağlı Yatağan Köyü Monografisi* (Yayınlanmamış Bitirme Tezi), Celal Bayar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Manisa, 2005, s. 29.

Martla Dede’de çocuk talebinde bulunan kadınlar evde yaptıkları bezden beşikleri ağacın dallarına bağlayıp sallamaya başlarlar. Beşik uzun süreli sallanmaya devam ederse bu isteğin gerçekleşeceğine inanılır (K.K. 34).

Akhisar’ın Çanakçı köyünde Muhammet Lütfü Baba’ya isnat edilen kabrin yanındaki avluya anne karnındayken ya da doğduktan kısa süre sonra ölen bebek ve çocukların gömülü olduğu belirtilmektedir. Doğacak yeni çocukların sağlıklı ve uzun ömürlü olmasına yönelik bu inanış günümüzde devam etmemektedir (K.K. 52).

Görenez Dağı’nda Ahsen Dede türbesine giden patika yol üzerinde üstünde at nalına benzeyen işaretleri andıran çeşitli kaya parçaları bulunmaktadır. Bu kayadan geçen çocukların yürümeyi kolay öğrenebileceğine inanılır (K.K. 51).

Akhisar şehrinde Seyyid Ahmet türbesiyle özdeşleşen Kanser otuna da evliya kültü eksenli bakmak doğru olacaktır. Akhisar şehrinde kansere çözüm bulduğu düşünülen Latince adı *Inula Viscosa* olan bu bitki, halk arasında yapışkan Andız otu olarak bilinmektedir. Andız otu sadece ilkbahar aylarında yetişmekte, en geç ağustos ayı içerisinde kurumadan toplanmaktadır. *Inula Viscosa* (Asteraceae), Akdeniz Havzası’nda yaygın olarak bulunan, her dem yeşil ve kendiliğinden yetişen bir bitkidir. Tıbbi olarak yatıştırıcı, ateş düşürücü, iltihap azaltıcı ve antiseptik özelliklerinden dolayı eski çağlardan beri ilaç olarak kullanılmaktadır.²⁵⁹ Attarlardan ya da Anadolu’nun değişik bölgelerinden rahatlıkla temin edilebilecek yapışkan Andız otunun özellikle Akhisar bölgesinde yetişeninin daha çok rağbet görmesinde Hasan Alemdar’ın Akhisarlı velilerden Seyyid Ahmet’le ilgili yaptığı aktarımlar birinci dereceden önemlidir. Alemdar ve arkadaşları 2002’de kurdukları “Seyyid Ahmet Türbesini Yaşatma Derneği” ile söz konusu evliyanın mezarını da içinde barındıran türbeyi tamir ve onarmışlar söz konusu şifalı bitki de yine bu kişiler tarafından toplanıp ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmıştır.²⁶⁰ Hasan Alemdar’ın kendisine Amerika’dan dahi bu ottan talep ettiklerini ifade etmesi ve çoğunlukla bir hekime başvurup kısa bir ömrü oldukları söylenen hastaların kendilerine ulaştıklarını belirtmesi modern tıbbın cevap veremediği noktada bireylerin alternatif tıp metotlarını uygulamaktan çekinmemekte olduklarını göstermektedir. Bunun için herhangi birinin “*Bir yakınımız kanserdi bu ilacı kullandı ve hastalığı yendi.*” tarzındaki bir inanç anısı bile yeterlidir. Söz konusu tecrübelerden birisi bizzat bu bitkinin toplanıp temin edilmesini sağlayan Lütfü Acet’tir. Çünkü Acet, yaklaşık 30 yıl önce gırtlak hastalığına yakalandığını bu ot sayesinde bu hastalığı yendiğini belirtmektedir. Yukarıda saydığımız hususlar bitkinin doğal iyileştirici gücü olmasından öte değildir. Halk şifalı olanı ararken mantıki değil, hissi davranır. İnanmaktan ziyade, inanmanın getirdiği mutluluk ya da plasebo etkisi dediğimiz psikolojik rahatlama etkilidir. Şifa dağıttığı düşünülen bitkinin sözkonusu türbeye yakın çevrede yetişmesi, halkın bitkiden değil de bir nevi veliden keramet beklediğini göstermektedir. Türbede yatan şahsiyetin kutsallığından dolayı türbenin etrafında bulunan ağaç, bitki ve taş gibi unsurlar da kutsal kabul edilmektedir. Eski Türk inanışındaki tabiat kültüyle ilgili olan bu durum, diğer bir açıdan bakıldığında temas büyüsüyle ilgilidir. Parça bütüne aittir savıyla,

²⁵⁹Nurdan Topakçı, Cengiz İkten, Hüseyin Göçmen, “*Inula Viscosa* (L.) Ait. (Asteraceae) Yaprak Ekstraktının Pamuk Kırmızı Örümceği *Tetranychus Cinnabarinus* (Boisd.) (Acarı: *Tetranychidae*)’e Karşı Bazı Etkileri Üzerine Bir Araştırma”, *Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, (3/18) 2005, s. 411-415.

²⁶⁰ Ahmet Günsel, “Akhisarlı Hasan Amcanın Şifalı Bitkileri”, *Keyf-i Safa Dergisi*: Akhisar, 15 (2016), s. 44.

bütüne ait kutsallık parçada da kendisini hissettirir.²⁶¹ Türbenin etrafında yetişen bir bitkinin tüketilmesiyle türbede bulunan şahsiyete ait kutsal gücün hastaya geçeceği ve bu sayede hastalıklardan kurtulacağı inanışı hâkimdir.

3.1.3. Mal, Mülk, Servet Talebine Yönelik Uygulamalar

Malk, mülk ve servet talebine yönelik uygulamalar niyet etmekle başlar.

Kişi önce niyet eder, “*Dedem senden bir isteğim var örneğin evim ya da arabam olursa sana şunu adayacağım.*” İstek gerçekleşirse adak yerine getirilir. Yerine getirilmeyen adaklar kişinin ekonomik durumunun buna el vermemesi şartıyla başka bir zamana da ertelenebilir. Adak keyfi olarak yerine getirilmezse gelecek olan mal ya da eşyanın bir hayrının olmayacağına inanılır.

Ziyaret yerlerindeki bu uygulamalar değişik şekillerde karşımıza çıkmaktadır:

“*Ev isteyenler, taşları üst üste koyar, taşların yıkılmaması gerekir.*” (K.K. 37)

“*Türbenin yakınındaki bir taşla türbenin yanındaki bir toprağa ev çizilir.*” (K.K. 37)

“*Araba isteyenler bir araba anahtarını türbesinin kapısına sokmaya çalışır. Anahtar zorlanmadan girerse dilek gerçekleşir.*” (K.K. 37)

Aynı uygulama ev isteyen kişiler tarafından da yapılmakta, bu durumda araba yerine ev anahtarıyla kullanılmaktadır.

Maddi sıkıntı çeken kadınlar Seyyid Ahmet Türbesi’nde sandukanın sağ tarafına yatıp rüyalarında bu soruna uygun bir çözüm ararlar.

İşlerinin kötü gittiğini söyleyen kişiler türbeye gelip adak keser:

“*Bir ara işlerimiz iyice kesattı. İçimden dedim ki Bektaş Dedem benden kurban ister. Hafta sonu konu komşu tuttuk arabamızı gittik dedemize. Sonra işler açıldı şükürler olsun.*” (K.K. 38)

Köylüler, sabah işe gittiklerinde ziyaret yerlerini selamlar ve onlara niyaz ederler. Bu uygulamayla çalışmanın daha verimli geçeceğine ve elde edilecek ürünün daha bol olacağına inanılır:

“*Sabah kalkarız erkenden, Motora binmeden Yâren Dedeme döneriz, bir dua okuruz.*” (K.K. 39)

Ziyaret yerleri ekseninde yapılan köy hayırları da bolluk talebine yönelik bir uygulamadır:

²⁶¹ Sedat Veyis Örneş, *100 Soruda İlkellerde, Din, Büyü, Sanat, Efsane*, Ankara: Bilgesu Yayınları, Ankara, 2014, s. 138.

“Karaca Ahmet Türbesi’nin Karaköy ve çevre çiftçiler için önemi pek fazladır. Köylüler, Karaca Ahmet’in kendilerini tehlikelerden, afetlerden koruduğuna inanmaktadır. Ekim ayında mahsul kaldırıldıktan sonra köylüler ovadan köylerine inmektedirler. Köylerine gelen çiftçilerin ilk yaptıkları iş Dede olarak adlandırdıkları Karaca Ahmet’in Türbesi’ni ziyaret etmek, türbede kurbanlar keserek etlerini dağıtmak ve çeşitli hayırlar yapmaktır.”²⁶²

3.1.4. Talih ve Kısmet Açmaya Yönelik Uygulamalar

Talih ve Kısmet Açmaya Yönelik Uygulamalar Akhisar şehrindeki ziyaret yerlerinin birçoğunda karşılaşılan bir inanış olmakla birlikte; Beyoba, Yatağan, Karaköy, Sünnetçiler, Arabaibözköy ve Sindelli köylerindeki yatırlarda daha sık görülmektedir.

Yatağan köyünde Yâren Baba olmak üzere muhtelif yatırlar, Sünnetçiler köyündeki Kızlar Yâreni ve Yâren Baba, Sindelli köyündeki Genç Kız yatır, Beyoba’daki Bektaş Dede, Âşık Ethem ve Kırklar Dedesi, Arabacıbözköy’deki Cuma Yakası Dede’si gibi yatırlar kısmetinin açılmasını isteyenler tarafından ziyaret edilmektedir.

Bu yatırlarda ziyaretçi grubunun çoğunluğunu kadınlar oluşturmakta, erkekler azınlıkta kalmaktadır. Kısmet açmak isteyen erkeklerin dilekleri; annesi, kız kardeşi ya da yakın bir akrabası tarafından onun niyetine gerçekleştirilmektedir.

Talih ve kısmet açmak isteyenler kızlar, ziyaret yerlerinin yakınındaki ulu ağaçlara ya da ziyaret yerinde bulunan bir objeye yazma ya da eşarp bağlamaktadır. Kısmet açıldığında düğüm çözülür ve dilenen adak yerine getirilir (Sünnetçiler-Yatağan-Beyoba).

Kısmet açmaya yönelik bir diğer uygulama, nişanlanan çiftlerin yüzüklerinin bağlı olduğu kurdeleyi ya da yeni evlenen bir arkadaşın gelinlik kuşağından bir parçayı saklayıp ziyaret yerinin içinde yüksek bir noktaya asmaktır (Fotoğraf 58), (Sünnetçiler Yâren Dede).

Kısmeti kapalı olan birinin çamaşırı türbeyi çevreleyen demir parmaklara asılır (Sünnetçiler-Yatağan). Bu uygulama talih ve kısmet açmaya yönelik bir inanış olduğu gibi hastaların sağaltımında kullanılan bir tedavi metodu olarak da uygulanmaktadır (Fotoğraf 69).

Kısmetinin açılmasını isteyenler, Beyoba’daki Âşık Ethem yatırında dua edip mum yakarlar (Beyoba).²⁶³

3.1.5. Feyz Talebine Yönelik Uygulamalar

Feyz, bütün insanlara şâmil olan Allah’ın rahmetini ifade etmesinin yanında bir de, Hakk’a ulaşma yolunda belli tasavvufî âdâb ve erkânı uygulayan sâlikler için kullanılmaktadır.²⁶⁴ “Âlemin Allah’tan derece derece fakat devamlı bir sûrette iniş tarzı ile ve

²⁶² Akalın, agm, s. 21.

²⁶³ Âşık Ethem’e ait olduğu düşünülen ziyaret yerinde iki sanduka bulunmaktadır. Bölgede anlatılan bir menkıbeye göre Âşık Ethem sevdiğine kavuşamamış ancak öldükten sonra sevdiğiyle aynı yere defnedilebilmiştir. Bu anlatı, ziyaret yerinin özellikle gençler tarafından ziyaret edilmesinde etkili olmaktadır.

²⁶⁴ Süleyman Uludağ, “Sülûk” maddesi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2010, s. 148.

başka bir mevcûdu meydana getirmek özelliğine sâhip olarak tekâmülüne ve bunun ilahî nazar altında devamı” na feyz denilmiştir.²⁶⁵ Feyz bir bakıma yokluktan varlığa ulaşma serüvenidir.

“Feyz talebine yönelik uygulamaların başında peygamber sünnetine haiz olma, salâvat okuma ve rabîta gelmektedir. Feyz talebine evliya kültü çerçevesinden baktığımızda “rabîta” fiiliyle ilişkili olduğu görülmektedir. Râbîta, müridin kalbini, Allah'ın peygamberlerinden birine, O'nun velî kullarından bir velîye veya hepsine birden ya da silsilesi Hz. Peygamber sallâllahu aleyhi ve sellem'e ulaşan kâmil bir mürşide, şeyhine, hakkında güzel duygular beslediği ve üstünlüğünü takdir ettiği birine bütün sevgi ve samimiyetiyle bağlanmasıdır. Tasavvufa göre şeyhi olmayan mürşit kurtuluşa eremez.”²⁶⁶ Müridin, şeyhine duyduğu bağlılık onun ölümüyle onun manevi dünyasını sembolize eden ziyaret yerleri aracılığıyla devam etmektedir.

Akhisar şehrinde kutsal olanın fenomeni bağlamında belirli bir tarikata aidiyet hissetmiş kişilerin bağlı bulundukları tarikat önderlerinin (şeyh, hoca, halife, çavuş) kabirlerine yaptıkları ziyaretler feyz talebine yönelik uygulamalar olarak değerlendirilmelidir. Uşşâkî tarikatı şeyhleri olan Hacı Bekir Efendi, Sadık Efendi, Kamil Efendi, Salih Hoca ve Hafız Osman Çelebi'ye ait kabirlerin ziyareti sırasında mezar taşlarına el sürüldükten sonra aynı elin vücuda değdirildiği görülür. Bu kabirlerdeki benzer bir inanış ise kabirleri (veya etrafındaki demir parmaklıkları) teberrüken öpmektir. Uşşâkî tarikatına özgü bu inanış, Kadirî tarikatında görülmemektedir. Akhisar Kadirilerinde rabîta usulünün zikirlerde yer aldığı, ancak kabir ziyaretlerinde görülmediği gözlenmektedir.

3.1.6. Adaklar (Kurban)

Adak kelimesinin Arapça karşılığı olan nezr sözcüğü lugatta "insanın yerine getirmeyi kendisine borç (vacip) kıldığı, vaat ettiği şey" manasına gelmektedir.²⁶⁷ Bir fıkıh terimi olan nezr: "dinen mükellef olmadığı halde, kişinin farz veya vacip türünden bir ibadeti yapacağına dair Allah'a söz vermesi" anlamına gelmektedir.²⁶⁸ İlkel dinlerden semavi dinlere mahiyetinden bir şey kaybetmemiş kuvvetli bir ritüel durumundadır. Doğumda, ölümden, düğünde, bayramda, yatır ziyaretinde, bereket dileme ve Tanrı'ya yakarıştaki hep kurban görülür.²⁶⁹

Kurbanın hem işlevsel örüntüsü hem de kavramsal genişliği düşünürlerin bu ritüele değişik anlamlar yüklediğini göstermektedir. Tylor'a göre kurban ilkelerin kendilerini sevdirmek için doğaya sunduğu hediyelerdir. Robertson Smith'a göre kurban totemizmle ilgili bir inanıştır. James Frazer da tıpkı Smith gibi kurbanın kökenini totemik kültle ilişkilendirmiş

²⁶⁵ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, İstanbul: Anka Yayınları, 2005, s. 251.

²⁶⁶ Ömer Ziyâuddin Dağıstâni, *Tasavvuf ve Tarikatlarla İlgili Fetvalar*, terc. İrfan Gündüz, Yakup Çiçek, İstanbul: Seha Neşriyat, 2009, s. 149.

²⁶⁷ Süleyman Uludağ, “Adak” maddesi, *DİA*, <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c01/c010417.pdf>, Erişim Tarihi: 21. 04. 207.

²⁶⁸ Uludağ, agm, Erişim Tarihi: 21. 04. 207.

²⁶⁹ Mehmet Eröz, “Türk Boylarında Kansız Kurban Geleneği”, *Türk Kültürü*, 18/211 (Mayıs/1980), s. 17-22.

ancak totemizmin toplumsal yönünü vurgulamıştır. Kurban psikalanatik açıdan bakan Freud bu inancı Oidipus kompleksiyle ilişkilendirmiştir.²⁷⁰

“Eski Türk boylarında ant törenlerinde; cenaze törenlerinde; düğünlerde; bir başarının kazanılmasında; evlat sahibi olma isteğinde; hastalıklardan kurtulma adına ve kurtulduktan sonra; kötülüklerden korunmada, mal mülk sahibi olma isteğinde ve daha pek çok durumda doğaüstü güçlere, bunların eğleştiği kabul edilen yerlerde kurban sunulmaktadır.”²⁷¹

Salahaddin Bekki “Türk Mitolojisinde Kurban” isimli makalesinde kurban ritüelinin sebeplerini beş madde halinde açıklar:

“1. Hayranlık: İnsanlar çeşitli sebeplerle bazı şeylere (gök, ay, güneş, hayvan vs.) hayranlık duymuşlar, bu hislerini de o hayran oldukları varlıklara kurban sunarak dile getirmişlerdir.

2. Şükran: Yeryüzünde çok çeşitli nimetlere sahip olma şansına erişen insan, bunları kendisine ihsan ettiğini düşündüğü Tanrı ya da Tanrılara kurban sunmak suretiyle, şükcrünü ifade etmiştir. Yani kurbanı bir teşekkür vasıtası olarak düşünmüştür.

3. Gönül alma: İlkel dinlerde insanlar, Tanrı/Tanrılarının gazabını dindirmek ya da işlemiş oldukları suçların cezasından kurtulmak için kurban eyleminde bulunmuşlardır. Kurbanı bir tür gönül alma vasıtası olarak kullanmışlardır. Ne de olsa "Yarım elma, gönül alma" için yeterlidir.

4. Pazarlık (Adak): İnsanlar bazı isteklerinin Tanrı/Tanrılar tarafından kabul edilmesini istemişler/ dilemişlerdir. Dilekleri yerine gelince de Tanrı'ya bu lütfunun karşılığı olarak kurban sunmuşlardır.

5. Kefaret: İnsanlar yaptıkları fenalıklar ve işlemiş oldukları cürümlerin karşılığı olarak kurban eylemini gerçekleştirmişlerdir.”²⁷²

3.1.6.1. Kanlı Kurban

Kanlı kurban geleneğinde adanan her hayvan insan ve yaratıcı arasındaki ilişkiyi pekiştirmekte, şükran ve minnet duygularını harmanlamaktadır.

Kanlı kurban geleneği Akhisar ilçesindeki türbe ve yatırlarda yaygın olarak görülen bir uygulamadır. İlçe merkezinde yer alan Şeyh İsa Türbesi'nde böyle bir uygulama görülmemekte, Seyyid Ahmet Türbesi'nde ise veteriner hekim kontrolünde kesim gerçekleştirilmektedir.

Türbe ve yatırlarda kanlı kurban geleneği çoğunlukla adak adama ve bu adağı yerine getirme şeklinde gerçekleştirilmektedir. Adak için çoğunlukla küçükbaş hayvan tercih edilmekte

²⁷⁰ Gürbüz Erginer, *Kurbanın Kökenleri ve Anadolu'da Kanlı Kurban Ritüelleri*, İstanbul: Yapı Kredi Kültür ve Sanat Yayınları, 1997, s. 22-23.

²⁷¹ Erginer, *age*, s. 131.

²⁷² Salahaddin Bekki, “Türk Mitolojisinde Kurban”, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 1/3 (Kış/1996), s. 16-28.

ekonomik etkenlerden dolayı tavuk ve horoz gibi kümes hayvanları da adak niyetine kesilmektedir.²⁷³

Bir iş akdine dayanan ve işin gerçekleşmesi halinde gerçekleştirileceğine dair söz verilen adaklar zaruret olmadığı sürece yerine getirilmelidir:

“Örneğin; ‘Doktor veya hemşire olduğum zaman dedeme kuzu kesip dağıtacağım ya da ailem ve komşularımla adağın kesildiği yerde pişireceğim ve yiyeceğim.’ veya ‘Dedem ben kuzuyu keseceğim ve hiç evime sokmadan yoksula ve komşulara dağıtmak istiyorum.’ şeklinde adakta bulunulur.” (K.K. 40)

“Koca Bektaş Dedemiz hiç kimseden : ‘Bana kurban kes’ diye bir istekte bulunmaz. Dileği gerçekleşen adağın sahibi o an için bunu yerine getirecek güçte değilse: ‘Dedem sen bana verdin ama benim şu anda durumum yok ben sana kalbimden yapacağım.’ dediği zaman kötü bir şey olmaz; ama umursamaz davranırsa kötü sonuçlar doğurur.” (K.K. 40)

Adak olarak adanan hayvanın eti türbede tüketilmeli ya da yoksullara dağıtılmalıdır. Bu inanış dışında gerçekleştirilen adaklar bir felaketin habercisi olarak yorumlanır.

“Bir gün Karaca Ahmet Türbesi’ne gelen ziyaretçiler adaklarını kestikten sonra kalan etleri yanlarına alıp Kertil’e doğru gidiyorlar. Yakıyorlar mangalları, kurban etlerini pişiriyorlar. Kurban etini yerlerken arada alkol de alıyorlar. Neyse bunlar gürültü, şamata eğleniyorlar. Yemekleri ve içkileri bitince biniyorlar minibüse yola düşüyorlar. Yolda araba tepe taklak oluyor, hiç kimse sağ çıkamıyor içinden. İçlerinden sadece küçük bir çocuk kurtuluyor. Köylüler kaza yerine geldiğinde küçük çocuğu ağacın dalına asılmış buluyorlar. Aralarında tek masum o küçük çocuk olduğu için Rabbim koruyor onu. Sonra bu küçük çocuk büyüyüp yetişkin olduğunda her sene türbeye gelip adak yapıyor.” (K.K. 41)

“Adak kesecek kişi hayvanın etinden yiyeabilmek için yediği miktar kadar hayır yapmalıdır. Örneğin kendisi ve ailesi 3 kilo et yiyecekse bu etin fiyatı kadar hayır ya da bağış yapmalıdır.” (K.K. 42)

Şükrü Akalın, Karaca Ahmet Türbesi’ni ziyaret eden adak sahiplerinin hayvanın sadece sağ böbreğini yiyeabileceğini belirtir.²⁷⁴

Bektaş Dede’ye bağlı şifa ocağına adanan hayvanlar, Mehmetçik Vakfı, Kızılay gibi sosyal müesseslere de bağış olarak verilebilmektedir:

²⁷³ Akhisar’da yaşayan Tahtacıların Uzun Dede, Garip Dede, Bektaş Dede ve Karaca Ahmet Sultan gibi ziyaretgâhlarda adak hayvanı horozu tercih etmelerinin inançsal bir alt yapısı da bulunmaktadır. Cebraîlin kuş gibi uçuşuyla horoz arasında benzerlik kuran Tahtacılar, hayvanlar arasında horozu büyük bir önem vermektedir. Tahtacı inanışına göre Allah gecenin sona erdiğini sadece horozu bildirmekte, horozun ötüşüyle şeytanın kaçtığına inanılmaktadır. (Ali Selçuk, *Tahtacılar*, İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2005, s. 112.)

²⁷⁴ Akalın, agm, s. 21.

“Ocağa gelenin adağı varsa ister Bektaş Dede’de keser, etleri yoksullara dağıtır; isterse bir vâkıfa bağışlar. Önemli olan burada adak olarak verilen sözde durulmasıdır.”
(K.K. 1)

Kanlı kurban geleneği türbe ve yatır çevresinde tertip edilen köy hayırlarında da görülmektedir. Yılın belirli zamanında köylüler bir yatır çevresinde hayırlar düzenlemekte imece usulüyle toplanan yardımlarla alınan hayvanlar kesilmektedir. Köy hayırları köye yakın yatırlarda gerçekleşmekte, bu yüzden bahsi geçen mekânlar Musaca Dede, Muştullar Dedesi örneklerinde olduğu gibi köylerin adıyla bilinmektedir.

3.1.6.2. Kansız Kurban

Eski Türk inanışlarında “saçı” olarak adlandırılan olağanüstü güçlere sahip olduğuna inanılan iye ve ruhlara sunulan ve onlar adına onların rızasını ve yardımını kazanmak için dağıtılan cansız nesnelere verilen bir isim, öz itibarıyla bir cins kurbandır. Saçı giderek İslamiyet’in de etkisiyle "sadaka" ile aynileşmiştir.²⁷⁵ Türbe ve yatır çevresinde yakılan mumlar, dağıtılan lokmalar, ağaçlara bağlanan bez ya da çaputlar kansız kurban örnekleridir.

3.1.6.2.1. Çaput Bağlama

Kökleriyle toprak anaya, dallarıyla Gök Tanrı’ya uzanan ağaçlar eski Türk inanışlarında yerle gök arasında bir iletişim aracı olarak algılanmış, dallarına bağlanan bez ve çaputlar da kutsal ağaçların kutsal ruhlarına verilen bir armağan olarak tasavvur edilmiştir.

Şamanlıkta dağ, orman, ağaç ve su ruhları koruyucu ruhlar oldukları için az şeye kanat etmekte, gerekmedikçe kanlı kurban istememektedir. İslamiyet’in kabul edilmesiyle doğa kültü için sunulan ve kansız kurban olarak kabul edilen bez ve çaputlar velîlerin mezarlarına ya da mezarlarının bulunduğu bölgedeki kutlu ağaçlara atfedilmiş, söz konusu inanış form değiştirerek günümüze kadar ulaşmıştır.²⁷⁶

“Türbeye ya da kabre çaput bağlanıldığından mahlûklar bundan korkar, türbe ve kabre yaklaşamaz.”(K.K. 7)

Akhisar ilçesindeki birçok ziyaretgâhta ağaçlara ya da demir parmaklıklara çaput bağlama geleneği devam etmektedir (Fotoğraf 70). Halkın görüşü çaput bağlamanın dinimizle bağdaşmayan bir akide olması yönünde olsa bile bu geleneğin devam ettiği gözlenmiştir. Türbedarların ziyaret yerlerine astıkları çaput bağlamanın yasak ve yanlış olduğunu belirten uyarı levhalarının hemen yanında bile çaput bağlanan ağaç dallarına rastlamak bu savımızı destekler niteliktedir.

Dilek, temenni, istek, şikâyetler etrafında bağlanan çaputu tamamıyla velî kültü eksenli düşünmek yanlış olacaktır. Ölen kişiye duyulan sevgi, saygı ve hatırlanma isteği doğrultusunda da çaput bağlandığı görülmektedir. Akhisar’ın Göcek köyü mezarlığında bulunan yatırda çaput

²⁷⁵ Yaşar Kalafat, *Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1995, s. 111.

²⁷⁶ Abdülkadir İnan, “Müslüman Türklerde Şamanizm Kalıntıları”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4 (1952), s. 78.

bağlama geleneği olmamasına rağmen, ziyaretgâhın yanı başındaki bazı kabirlere Arife günleri çaput bağlandığı gözlenmiştir. Ölen kişinin yakınları tarafından gerçekleştirilen bu uygulamayı kansız kurban geleneği dışında düşünmek gereklidir (Fotoğraf 71).

3.1.6.2.2. Mum Yakma

Türkler, ateşi bir canlı varlık olarak görmüşler, ona saygı göstermişler, ateşin bir ruhu olduğuna inanmışlardır. Türkler, ateşe çeşitli dinlerde olduğu gibi belirli bir kutsallık atfetmiş çeşitli dinsel törenlerde ateşe dualar edilmiştir. Ateşe yüklenen bu anlam İslâmiyet'in kabul edilmesiyle başka formlarda devam etmiştir: *“Şamanistlerin yaptığı her törende muhakkak ateş bulunur; kurbanlık hayvan herhangi bir ruh için olursa olsun bir parçası önce ateş ruhuna sunulur. Müslüman Kırgız ve Kazaklarda da ateş ve ocak, tıpkı şamanistlerde olduğu gibi en önemli unsurlardır.”*²⁷⁷

Mum yakmak, bir pagan âdeti olmakla birlikte²⁷⁸, günümüzde bazı dinler içerisinde ibadeti tamamlayan bir unsur olarak görülmektedir. Budizm ve Hinduizm'de kanlı kurban geleneği olmadığı için adak niyetine mum yakılmakta, Kilise ve sinagoglarda da benzer bir uygulama göze çarpmaktadır.

Akhisar şehrinde, türbe ve yatırlarda mum yakma geleneği çoğunlukla kırsal bölgelerde yer alan ziyaret merkezlerinde uygulanmaktadır (Fotoğraf 72). Merkezde yer alan Şeyh İsâ ve Seyyid Ahmet türbelerinde bu uygulamaya rastlanmamış; bu türbelerin giriş kısmında yer alan uyarı levhalarında ziyaretçilerin bu duruma özen göstermeleri istenmiştir.²⁷⁹ Kırsalda yer alan bazı yatırlarda da mevcut uygulamaya rastlanılmaktadır. Türbelerin ve yatırların bakımlarıyla ilgilenenlerin aktardığı bilgiler de bu uygulamayı destekler niteliktedir.

“Dinimizde mum yakmak haramdır. Türbeyi ziyarete gelenlerden bazıları çantalarından mum çıkarıp yakmaya çalışıyorlar ama buna müsaade etmiyoruz. Eskiden mum yakma olayı yüzünden birkaç kez yangın çıkmış burada. Ziyaretçinin niyet etmesi yeterli öyle mum yaktı diye bir şey olacağını beklemek yanlış.” (K.K. 5)

“Dinimizde mum yakmak gibi bir inanış yoktur. Ölüye mum yakmak değil, dua lazımdır. Eskiden elektrik olmadığı için böyle bir uygulama yapılmış olabilir. Günümüzde de aydınlanmak maksadıyla mum yakılabilir ama bunu bir inanış olarak görmek yanlıştır.” (K.K. 43)

Mum yakma inanışının Alevi-Bektaşî gelenekten gelen ziyaret yerlerinde daha sık rastlanılan hatta ziyaretçilerin uyması gereken bir adap olarak algılanması Alevi kültüründe

²⁷⁷ İnan, *Eski Türk Dini*, s. 45. Ayrıca bkz. Cemal Şener, *Şamanizm, Türklerin İslamiyet'ten Önceki Dini*, İstanbul: EtikYayınları, 2001, s. 54.

²⁷⁸ M. Sabri Koz, *Yağmur Duası Kitabı*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2007, s. 457.

²⁷⁹ Şeyh İsâ ve Seyyid Ahmet türbelerinde günümüzde olmasa bile eskiden mum yakma geleneğinin olduğu anlaşılmaktadır. Seyyid Ahmet Türbesi'nde birkaç kez mum ateşinden kaynaklı yangın felaketine maruz kalmış, bu hadiseden sonra ziyaretçiler bu uygulamaya özen göstermiştir. Şeyh İsâ Mahallesi sakinlerine göre de eskiden sandukanın bulunduğu odanın demir parmaklıklarında mumlar yakılmakta, dua edilmektedir. *“Biz küçükken türbeyi ziyaret eden kadınlar, dua okuduktan sonra demir parmaklıklarda mum yakarlardı. Sonra bizim uyarılarımız ve mahalle sakinlerinin de destekleriyle bu inanış ortadan kalktı. Türbeyi ziyaret edenlere dedik ki; illa bir şey yakacaksanız türbemizin hemen yanında cami var lamba alın o parayla onu yakmış oluruz.”* (K.K. 64)

ateşe verilen kutsiyetle ilgilidir.²⁸⁰ Ateş, alevi erkânında manevi bir arınma ritüeli olmakla birlikte, aydınlatıcı (yol gösterici) bir misyonu da bulunmaktadır. Türbede yakılan mum, velînin sonsuzluğuna göndermede bulunurken; cem evinde yakılan چراغ ya da çıra ise yola yeni giren bir can için bir simge durumundadır.

“Kabrin hemen yanında mum yakmak için bir bölüm var. Ziyaretçiler orada mumlarını yakabilirler. Mumları yoksa biz de tedarik edebiliriz. Mum niyettir, haram olduğunu düşünmüyorum.” (K.K. 27)

Türbe ve yatır çevresinde gelişen mum yakma geleneğinin değişik varyantları Beyoba ve Yatağan köylerinde görülmektedir:

“Köyümüzde (Yatağan’da) evliyalara ait bazı eşyalar (çarık, asa vb.) bir sanduka içinde saklanır. Bu eşyalar yılın belirli bir gününde açılır ve temizlenir. Yedi kat sarıldıktan sonra yerine konulur. Bu eşyaları muhafaza eden aileler Cuma akşamı mum yakmak zorundadır. Mum yakılmazsa o ev zelzele olmuş gibi sallanır.” (K.K. 34)

“Koca Bektaş Dede ölümünden sonra her çarşamba gecesi Devran Bey’in evinin avlusuna gelip orada dut ağacının olduğu yerde konaklayıp Devran Bey ve ailesini izlermiş. Bunu da yine Devran Bey’in rüyasına girerek rüyasında Devran Bey’e her çarşamba akşamı ışık tutması için dut ağacının altında mum yakması için yer yapmasını söyler. Her çarşamba gecesi; bayramlarda, kandillerde mum yakılır. Böylece Bektaş Dede’nin varlığı hissedilir.”²⁸¹ (K.K. 1) (Fotoğraf 73)

3.1.6.2.3. Para Atma

Kansız kurban geleneklerinden biridir. Kuyuya ya da su birikintisine para atılır. Paranın sesi duyulduğunda dileğin gerçekleşeceğine ses duyulmadığında ise dileğin gerçekleşmeyeceğine inanılır.

Para atma inancı Akhisar şehrinde Sıdan Yaylası’nda bulunan Sıdan Dede (Sinan Dede) ve Kulaklı Dede’ye isnat edilen ziyaret yerlerinde görülmektedir.

“Aslında köyümüzde (Kocakağan’da) böyle bir gelenek yoktur. Kuyuya para atanlar, çoğunlukla köyden olmayan dışarıdan gelen ziyaretçilerdir.” (K.K. 22)

“Ziyaretçiler dilek diledikten sonra elindeki bozuk paraları Kulak Dede mağarasının içine atar. Para ne kadar yuvarlanırsa dileğinin gerçekleşmesi o kadar yakındır.” (K.K. 44)

²⁸⁰ Saha araştırmasında Alevi demografisi taşımayan bazı ziyaretgâhlarda eskiden mum yakma geleneğinin olduğu; ancak günümüzde bu geleneğin devam etmediği gözlenmiştir. Sakarkaya köyündeki Dedebaş Yatırı ve Tütenli Köyündeki Kabaagâç Dedesi bunların başlıcalarıdır.

²⁸¹ Dut Ağacı; Alevi kültürüne ait söylencelerde yer alan kutsallık kazanan ağaç dut ağacıdır. Rivayete göre bu ağaç Ahmet Yesevi tarafından fırlatılmış bugünkü Sulacahöyük’te bulunan ucu yanık dut ağacıdır. Balım Sultan’a isnat edilen menkıbede de Karadut ağacı karşımıza çıkmaktadır. (Ülkü Gürsoy, “Türk Kültüründe Ağaç Kültü ve Dut Ağacı”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş-ı Veli Araştırma Dergisi*, 61 (2002), ss. 43-54.)

3.1.6.2.4. Mersin Dalı Bırakma

Kabre mersin dalı götürme geleneği Hz. Muhammed'e dayandırılmaktadır. Hz. Muhammed kabrinde azap çekmekte olan iki kişiyi görmüş, bir yaş hurma ağacını ikiye bölüp kabrin iki başına dikmiş ve bu yaş dallar kuruyuncaya kadar kabirde yatan kişilerin de azaptan kurtulacaklarını belirtmiştir. Kabre mersin dalı götüren kişinin de bu sebeple sevap kazanacağına inanılır.

*“Aslında mersin değil Yasin’miş. Sonra biri yanlış anlayınca öyle devam etmiş. Doğru değil belki ama büyüklerimizden gördüğümüz için biz de götürüyoruz.”*²⁸² (K.K. 34)

Kabre mersin bırakma geleneği türbe hüviyeti kazanmamış kabir şeklindeki yatırlarda görülmektedir.

3.1.6.2.5. Namaz

Türbe ve kabirler ziyaret edildiği zaman, dua dışında da tavsiye edilen şeyler vardır. Önce abdest alınıp iki rekât namaz kılınır. Buna “ Ziyaret Namazı ” denilmektedir.

Namazı bitirip selam verdikten sonra, kılınan bu iki rekât nafîle namazın sevabı ziyaret edilecek olan ölenin ruhuna bağışlanır. Ziyaret edilecek kabrin başına gelindiğinde, sırt kibleye, yüz de ziyaret edilecek kabre doğru gelecek şekilde durulur ve “Ey mezar ehli! Allah’ın selamı üzerinize olsun. Allah bizi ve sizi bağışlasın. Siz bizden önce gelip geçtiniz. Biz de sizin izinizdeyiz” diyerek mezarda yatan velî selamlanır. Bu uygulama esnasında, ayakta selam vermek ve dua etmek daha makbul görülmüştür. Daha sonra Fatıha sûresi, Âyete’l Kürsî, Yâsin, sûreleri okunur.

Ziyaret yerine gelip bir dilek ya da temennide bulunan ziyaretçiler bu akidelerin gerçekleşmesiyle yeniden ziyaret yerlerine gelip iki rekât şükür namazı kılmaktadır.

Akhisar şehrinde bulunan ziyaretgâhların restore edilmesiyle bu yapıların yanına birer mescit de inşa edilmiş, ziyaretçilerin namazlarını burada kılmaları sağlanmıştır (Fotoğraf 74). Bektaş Dede, Karaca Ahmet, Şeyh Îsâ, Hafız Osman Efendi gibi ziyaretgâhların yanında bulunan Kip Cami, Misafir Cami, Şeyh Îsâ Cami ve Türbe Cami için de benzer akideler geçerlidir.

Mescit bulunmayan ziyaretgâhlarda sandukanın bulunduğu alanda da namaz kılınabilmektedir. Burada ziyaretçinin niyeti önemlidir.

²⁸² Yukarıdaki anlatıda işaret edilen durumu Linda Degh “negatif efsane” olarak adlandırır: “Efsane geleneği, karanlıkta bataklık üzerinde ya da ormanlık alan kenarlarında görülen oynayan ışıkları, (foxfire) yaşamında insanların mallarını hileyle çalan düzenbazın huzursuz hayaleti olarak tanımlar. Uzman bilim adamları, bu fenomeni metan gazı olarak doğrularlar, böylece efsane geleneği yıkan (pozitif ya da negatif) karşıt efsane üretirler. Toplumun çoğunluğunun ya da fikir önderi olan azınlığının etkisi altında, pozitif ya negatif efsane anlatıcıları akılcı kanıtlar bulmayı deneyeceklerdir. Diğer bir deyişle bilinçli ya da bilinçsizce mantıksız davranış mantıklı olarak sunulacaktır.” (Linda Degh, “Günümüz Bağlamında Efsane Üzerine Teorik Düşünme ve Efsanenin Tanımı”, çev. Selcan Gürçayır, *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar-2*, haz. M. Öcal Oğuz, Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2005, s. 208.)

3.1.6.2.6. Tesbih

Arapça “sebh-sebha-sebeha”²⁸³, “subbûh”²⁸⁴ (havada veya suda hızlı hareket etmek, geçip gitmek) gibi kelimelerle “aynı kökten gelen ve fiil mastarı “subh” olan tesbih kelimesinin, Kur’an-ı Kerîm’de çoğunlukla “zikir” anlamında kullanılmaktadır.

Bir ibadet eşyası olan tesbih, kullanım amacına göre 33, 99, 500 ve 1000 taneli olarak yapılmaktadır. İlk İslâm sûfilere arasındaki geleneğe göre Allah’ın 99 adı göz önünde bulundurularak, “namaz sonunda ilk 33 tanesi ile “Subhânallah”, ikinci 33 ile “Elhamdülillâh”, son 34 tane ile “Alahüekber” sözleri tekrarlanır ve bu sayı Allah’ın tek varlığı ile 100’e tamamlanır.

Türbelerde sanduka üstünde bulunan 500 ve 1000’lik fındık ve ceviz büyüklüğündeki boncuklardan oluşan tesbihler ise eskiden çoğunlukla şeyhler tarafından muradı olan veya hasta olanlar için zikir dışında özel dualarda kullanılmaktaydı.²⁸⁵

Akhisar şehrinde bulunan türbe ve yatırların nerdeyse tamamında tesbih çekme geleneği devam etmektedir (Fotoğraf 75).

Akhisar Karaköy’de bulunan Karaca Ahmet’te girişeceği bir işin hayırlı olup olmadığını öğrenmek isteyen kişiler, türbede iki rekât namaz kıldıktan sonra türbenin içindeki tesbihlerden birini imamesinden tutarak aşağıya sarkıtmakta, serbest kalan tesbihin sağa dönmesi halinde bu işin hayırlı olacağını; sola dönmesi halinde ise bu işin hayırlı olmayacağına hükmetmektedirler.²⁸⁶

Türbede bulunan tesbihlerin taşıdığı sembolik güçten dolayı zaman zaman bu yapıların içerisinden çıkarılmakta, evlerin duvarlarına ya da arabaların vites kollarına asılmaktadır. Bu uygulamaya göre velinin gücünü taşıyan objeler (tesbih) kaza ve belayı önleyen güçlü bir sembol durumundadır:

“Oğlum yeni araba almıştı, dedenin sandukasının üstünden bir adet tesbih aldım. Bu tesbihi vites koluna saracağım. Allah’ın izni, dedenin yüzü suyu hürmetine kazasız belasız sürsün diye arabasını.” (K.K. 25)

3.1.6.2.7. Zikir

Zikir, sözlükte, “Bir şeyi ezberleyip korumak, hatırlamak, şan, şeref, öğüt, namaz, duâ, İlâhî kitaplar ve övme” anlamına geldiği gibi, ‘unutulana hatırlamak, unutmamak için sürekli anmak’ anlamına da gelmektedir. Tasavvuf istilâhında ise, Allah’ı belirli kelimeler veya cümlelerle anmak, O’nun kâinattaki bin bir tecellisini görüp, onu tesbîh etmektir.²⁸⁷

²⁸³ Ferit Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Ankara: Aydın Kitabevi, 2000, s. 1089.

²⁸⁴ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, C. 1, İstanbul: Hikmet Yayınları, 1993, s. 256.

²⁸⁵ Mualla Murat Nuhoglu, *Türk-İslâm Kültüründe Tesbih ve Tesbih Sanatı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1995, s. 17.

²⁸⁶ Akalın, agm, s. 21.

²⁸⁷ İbn Manzûr, Râgıb el-İsfahânî ve Kelabazî’den akt. Ali Teknik, Vahit Göktaş, “Tasavvufî Düşüncede Zikir ve Zikrin Benlik İnşasına Etkisi”, *Toplum Bilimleri Dergisi*, 8 (2014), s. 263-286.

Zikirler toplu bir şekilde sesli olarak yapılan cehri zikir ve gizli olup sessiz bir şekilde yapılan hâfî zikir olmak üzere iki bölüme ayrılmaktadır.

Akhisar şehrinde Tekke Dede, Ahsen Dede, Karaköy Dedesi, Yiğit Ali, Sıdan Dede, Yeniceköy Dedesi, Görenez Dedesi'nde; Nakşibendî, Uşşakî ve Kadirî tarikatına mensup kişiler tarafından yılın belirli günlerinde (Kandil-Arife-Mevlid) zikirler yapılmaktadır.²⁸⁸

3.1.6.2.8. Göbek Atma

Göbek atma inancı sadece Beyoba köyündeki Âşık Ethem Türbesinde görülmekte; ancak bu inanışın eskisi kadar canlı olmadığı gözlenmektedir.

“ Evde dışarıda nerede olursa olsun cebimizden bir cisim kayboldu, evimizden bir şey kayboldu o zaman diyoruz ki: ‘Etem Dedem Etem Dedem/ Kâbe yollarına yatan dedem/ kaybettiğim şeyi bulursan/ Elli göbek atam dedem.’ Yani böyle bir istekte bulunduğu bizim o cismimiz ama yarım saat sonra ama on dakika sonra gözümüzün önüne geliyor. Ve bu dedenin sayesinde kaybettiğimiz cismi bulabiliyoruz. ”²⁸⁹

3.2. İnanç Motifleri

3.2.1. Doğa Kültleri

Doğada var olduğuna inanılan, özellikle belirli nesnelerde (dağ, taş, kaya, orman, su vb.) daha belirgin olan dinamik ve mistik kuvvetle yüklenme sürecine dinamizm denmektedir. Dinamizmde mistik bir görünüme sahip çeşitli unsurlar zamanla yararlı ya da tehlikeli bir kült haline gelmiş insanlar ondan yararlanmak ya da onun zararlarından kurtulmak için çeşitli uygulamaları yerine getirmek zorunluluğu hissetmiştir.²⁹⁰ İçinde majik bir güç taşıdığına inanılan bu nesneler zaman zaman bir fetiş unsuru olarak değerlendirilmiş; insanları çeşitli olumsuzluklara karşı koruyan bir zırh görevi üstlenmiştir.

Tabiat unsurlarına yüklenen bu kutsiyet; zamanla ikincil bir güç haline gelmiş; doğada gizil güç taşıdığına inanılan bir varlığın asıl gücünün arkasında yer alan başka bir gizil güçten (ruh, iye) kaynaklanabileceği konusunda bir nedensellik kurulmuştur. Tabiat kültü dediğimiz bu sistem, Eski Türk inanışlarında doğa da çeşitli gizli güçlerin yaşadığına dair bir inanışın yerleşmesini sağlamıştır.

Türbede yatan şahsiyetin kutsallığından dolayı türbenin etrafında bulunan ağaç, bitki ve taş gibi unsurlar da kutsal kabul edilmektedir. Birbirleriyle bağlantılı ve ilişkili şeylerin fiziksel temas ortadan kalktıktan sonra bile birbirlerine etkileyeceğine inanılır. Böylece bir şeyde bulunan güç, diğer varlıklarla temas ettiği sürece her zaman birbirine sempatik kalacaktır.²⁹¹

²⁸⁸ Zikirler, velilere isnat edilen ziyaret yerlerinde yapılabildiği gibi yakın bir dönemde vefat etmiş tarikat önderlerin kabirlerinin yanında bulunan sohbet odalarında yapılabilmektedir. Uşşakî şeyhi Salih Hoca'nın Süleymanlı köyünde bulunan kabrinde her yılın nisan ayında yapılan zikir bunun en iyi örneğidir.

²⁸⁹ Hüseyin Yıldız, *Manisa-Akhisar ve Çevresindeki Sözlü Halk Edebiyatı* (Yayınlanmamış Bitirme Tezi), Manisa: Celal Bayar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, 2017, s. 39. Benzer bir örnek için (Ethem Dede) bkz. Pehlivan, *Manisa Şehrinde*, s. 94.

²⁹⁰ Örnek, *age*, s. 34.

²⁹¹ Örnek, *age*, s. 136.

Kutsal mekânlarının etrafında bulunan tabiat varlıkları bir şifa unsuru olmakla birlikte zaman zaman bir tabu unsurudur. Türbenin etrafındaki bir odun parçası bile belirli bir kutsiyet taşır. Akhisar Karaköy’de bulunan Karaca Ahmet türbesini ziyaret edenler odun parçalarını türbenin dışındaki bir alana taşıdıklarında başlarına bir felaket geleceğine inanırlar.

3.2.1.1. Taşlarla İlgili İnanışlar

*“Taşlar ve kayalar gerek yapıları gerekse biçimleri bakımından doğaüstü kudretlerle nitelenmiş; içlerinde ataların ve cinlerin eğleştiğine inanılan bir tabiat unsuru olarak algılandığı gibi doğrudan ibadet edilen, kurban sunulan ve yardım dilenen birer obje olarak da kullanılmıştır.”*²⁹² Bu yüzden yer ayrımı gözetmeksizin tabiatın herhangi bir yerinde bulunan büyük bir kaya, insanın yerine göre hayretini, yerine göre dehşetini ifade etmiştir. Taş, dayanıklılığı ile sonsuza kadar yaşayabilmenin bir sembolüdür.²⁹³

Türbe ve yatırlarda taş üzerinden şekillenen inanışlarda doğrudan doğruya taşın kendisinde bir keramet, bir kutsallık bahse konu değildir. Burada taş sadece bir aracı durumundadır.²⁹⁴ İlkel insan başlangıçta taş ya da kayaya değil, onda varlığını sandığı iyilik ya da kötülük doğurabilecek şeye tapmıştır. Orta Asya’da İslâmiyet öncesi devirlerde taş ve kayalara yüklenen mahiyet bununla ilişkilidir.²⁹⁵

Akhisar şehrinde yatır hüviyeti kazanan taşlar ya da kayalar bulunmaktadır. Eskiden yatır olduğu düşünülen; ancak günümüzde bu yapıyla ilgili herhangi bir kalıntıya rastlanılmayan yerlerde bulunan taşlara kutsiyet atfedildiği görülmektedir. Tütenli köyünde Kabağaç Dedesi, İzmir Dağı mevkiinde bulunan Kulak Dedesi, Üç Avlu köyünde bulunan Yâren Dede bu inanış etrafında oluşan yatırlardır.

Adları bilinmeyen ancak yöre halkına göre yatır olabilecekleri yönünde anlatımlar ve tecrübeler bulunan büyük kayalara da rastlanılmaktadır. Sırtköy’de bulunan ve cilt tedavisi amacıyla ziyaret edilen Sırtköy Dedesi, Yenidoğan Köyünde bulunan Göktaş Dedesi bu inanış etrafında oluşan yapılarıdır.

Beyoba köyündeki Bektaş Dede ve Kırklar Dedesi, Yatağan köyündeki umumi yatırlar, Karaköy’deki Karaca Ahmet türbesinde taşlarla ilgili inanışlar canlılığını korumaktadır.

Dallı Tepe mevkiinde yer alan Kırklar Dedesi yatırında; ziyaretgâhın üst bölümünde yer alan bir kayaya; bir dilek ya da temenniden bulunulduktan sonra taş yapıştırılmaktadır. Taşın yapışması ya da düşmesi dileğin olumlu ya da olumsuz sonuçlanacağına dair bir işarettir (Fotoğraf 76).

²⁹² Örnek, *age*, s. 95.

²⁹³ Ocak, *Alevi ve Bektaşî*, s. 122.

²⁹⁴ Hikmet Tanyu, *Türklerde Taşla İlgili İnanışlar*, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1968, s. 99.2

²⁹⁵ Ocak, *age*, s. 123.

Bektaş Dede türbesinin arkasında yer alan servi ağacına, dilek dilendikten sonra taş atılmaktadır. Taş ağaçta kalırsa dilek gerçekleşecek; taş düşerse dilek gerçekleşmeyecektir (Fotoğraf 77).

Üst üste konan taşlarla bir konut ya da işyeri temenni etmek veya bir beze sarılan taşın kundak biçiminde ağaca asılması çocuk dileğinde bulunmaya yönelik bir uygulamadır (Fotoğraf 78). Benzer, benzeri yaratır ilkesinden hareket ederek taklit yoluyla istenilen sonucu meydana getirme, benzer işlemlerle istenilen şeyi ya da olayı öne alma; böylece o olayın yakın bir zamanda gerçekleşmesini zorlama denemesidir.²⁹⁶

Yatağan Köyünde Yâren Dede Türbesi'nin önünde Yâren Dede'nin ayak izini taşıdığı düşünülen bir kaya olduğu görülmektedir. Aynı ziyaretgâh yolunda yer alan ve Yatağan Baba'nın tekmesiyle delindiği düşünülen Delikli Taş bir tedavi unsuru olarak kullanılır (Fotoğraf 79). Taşlarla ilgili bu inanış; Karaköy, Sıdan ve Muştullar Dedesi'nde de karşımıza çıkmaktadır. Bu ziyaretgâhlarda velînin ayak ya da el izini taşıyan taşlar kutsal kabul edilip niyaz edilmektedir.²⁹⁷

*"Duvar'da, renkli, küçük somaki mermere sanki bir sağ el pençesi basılmış da, taş yumuşak bir madde iken bu pençe taşa gömülmüş ve derin parmak izleri orada kalmış gibi görünen mücellâ bir parçası vardır. Türbenin içinde ve yerden bir buçuk metre yükseklikte duvarda, sıvaların arasında mevzu olan bu taş; Karaca Ahmet Sultan'ın sağ pençesinin kerâmetli kalıbıdır. Hacer'ül esved gibi ziyaret edilip, yüz sürülüp öpülen bir pençe izi de hastalara şifâ, dertlilere devâ mübarek bir şeydir. "*²⁹⁸

"Bir çarpışma sırasında Karaca Ahmet vuruluyor, vurulduğu yerden bir metre ötede şehit düşüyor. Onun şehit düştüğünü gören oğlu Eşref, ordunun başına geçmek için ayağa kalkıp çatışmaya doğru koşarken ayağını bastığı taşta ayak izi kalıyor. Gücünü kudretini kanıtlıyor adeta. Köyümüzdeki Karaca Ahmet türbesinin olduğu yerde bu ayak izi durmaktadır. "(K.K. 3)

*"Sıdan Dede, bir kayaya oturmuş. Susadığında elini kayanın içine sokunca su fışkırmaya başlamış. "*²⁹⁹ (K.K. 46)

²⁹⁶ Örnek, age, s. 137.

²⁹⁷ "İnsan izine benzer izler olan kayalarla ilgili kültler Orta Asya'da Türkler arasında çok eskiden beri varlığını gösteren kayıtlar arasındadır. X.yüzyılda el-Biruni'nin Kimekler'in ülkesinde Menkur denilen dağda bir su kaynağı bulunan kayada secde eden bir insanın diz kapaklarını ve ellerini andıran çukurlar olduğunu belirtir. İdrisi de Seylan Adası'nda Rahuk denilen dağın tepesindeki bir kayda Hz. Âdem'in izinin bulunduğunu yerlilerden işittiğini ve onların bu kayayı kutsal olarak gördüklerini belirtir. Anadolu'da da Hz. Ali'nin atının ayak izlerini bulunduğu söyleyen ve bu yüzden ziyaret olunan birçok kayaya rastlanılmaktadır." (Ocak, age, s. 127.)

²⁹⁸ Naci Kum'dan akt., Hikmet Tanyu, Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1967, s. 270.

²⁹⁹ Taştan su çıkarma motifi velilere isnat edilen harikulade olayların başında gelmektedir. Bu inanış etrafında vuku bulan olaylar Akhisar şehrindeki velilere isnat edildiği gibi Akhisar'da doğup başka ülkeleri iskân ve irşad etme görevini üstlenen veliler için de söylenilmektedir. Bu velilerin başında şüphesiz Ayvaz Dede gelmektedir: "Ayvaz Dede, Manisa-Akhisar'dan Bogomillerin, yani eski Bosnalıların yaşadığı bir dağı kendine mesken tutar. Değirmencilikle uğraşan Ayvaz Dede, kısa zamanda Boşnakların sevgisini kazanır. Yaşanan uzun bir kuraklık dönemi sonunda Boşnaklar, Ayvaz Dede'den yardım dilerler ve Ayvaz Dede kırk gün kırk gece kendini ibadete verip dua eder. Sonunda mesken tutulan devasa kaya ikiye yarılır ve Boşnaklar suya kavuşur. Boşnakların, bir rivayete göre bu mucize sonrasında Müslüman olduğu kabul edilir. Mesken tutulan bölgenin Boşnakça adının

“Abdullah Dede’nin kabrinin hemen dibinde nereden geldiği belli olmayan hacet’ül esvedî andıran siyah bir taş vardır.” (K.K. 47)

Bektaş Dede, Karaca Ahmet Sultan, Yâren Dede ve Yatağan Mahmut Sultan’a isnat edilen ziyaret yerlerinde yer alan bir başka uygulama türbe çevresinde toplanılan taşlar ve toprakların yeşil bir kesede toplanıp amulet gibi kullanılmasıdır. Tunceli, Erzincan, Erzurum, Elazığ gibi illerden göç edip Akhisar’a yerleşen Zaza Alevileri toplanan taş ve topraklara “teberik”³⁰⁰ adını verir. Teberikler yenilebildiği gibi elle erişilemeyecek bir şekilde ve çoğunlukla asılarak muhafaza edilerek bir amulet olarak da kullanılabilir. Teberiklerin şans getirildiğine ve ev hanesini çeşitli musibetlerden koruduğuna inanılır:

“Evde hastalık varsa teberik’in saklı olduğu yeşil kese açılır ve teberikler suyun içine atılır. Hastalıklı olan kişi bu sudan içer. Teberikler kurutulup aynı şekilde ‘dedenin yüzü gözü hürmetine’ denilerek yeşil keseye konur.” (K.K. 44)

İlçe merkezindeki türbelerde rastlamadığımız bu uygulama, çoğunlukla köy ve kasaba gibi yerleşkelerde bulunan türbe ve yatırlarda karşımıza çıkmaktadır.

Taşlarla ilgili bir başka inanış, Akhisar Karaköy’de yer alan Karaca Ahmet Türbesi’yle ilgilidir. Karaköy’den Karaca Ahmet Sultan Türbesi’ne giden yolda “Sarı taş” olarak da bilinen taş parçasına ziyarete gidiş sırasında tükürülmektedir:

“Biz küçükken türbeye gittiğimizde bu taş tükürürdük. O yüzden bu taş tükürük taşı da derlerdi. Rivayete göre Karaca Ahmet Sultan da bu taş tükürürmüş. Türbenin yolları asfaltlandığında bu taş yolun altında kaldı.” (K.K. 41)

3.2.1.2. Ağaçla ilgili inanışlar

Dünya kozmogonisinde ortak bir ritüel olarak karşımıza ağaç figürü çoğunlukla yaşamı ve ölümsüzlüğü sembolizme etmiş; bu inanış, ağaç figürü etrafında değişik uygulamaların oluşmasını sağlamıştır.

Ağacın kendisinden ziyade, onun arkasında var olduğu düşünülen birtakım gizli ruhanî varlıklara karşı bir saygı vardır. Bir ağaç ifade ettiği güçten ötürü kutsal olarak kabul edilir. Ağaç, yıkılmazlık ve devamlılık, düzenli olarak tekrar ortaya çıkışı gibi özellikleriyle hayatın

---

Prusac olmasına rağmen bölge, Müslüman Boşnaklarca Akhisar olarak bilinmektedir.” (Senad Smaylović, “Dualarla Ayakta Duran Ülke: Bosna-Hersek”, <https://bosnaklar1.com/2018/02/22/dualarla-ayakta-duran-ulke-bosna-hersek/>, Erişim Tarihi: 15.04.2018)

³⁰⁰ Bu kelimenin “teberrük” sözcüğünün değişmesinden meydana geldiği düşünülebilir. “Bareke” kökünden türeyen bu sözcük, “ Bir şeyin hayrını ve bereketini aramak, yapılan işten hayır ve bereket ummak anlamına gelmektedir. “*Teberrük, Rasulullah (s.a.v)’in mübarek vücudundan dökülen ve atılan ter, kıl, tırnak vb. şeylerle onun kullandığı mühür, kılıç, hırka, kaftan, pabuç gibi şahsî eşyalarını saklayarak ve zaman zaman ziyarette bulunarak Allah’tan hayır ve bereket ummaktır.*” (Şemsettin Kırış, “Peygamber Sevgisinin Bir Tezahürü: Teberrük”, *Altınoluk Dergisi*, 9 (1998), s. 45-51.)

düzeni içinde kutsalın gücü olarak kendisini gösterir. Ağaç bu nitelikleriyle evreni ifade etmek için ortaya çıkmıştır.³⁰¹

Türk Mitolojik sisteminde ağaç; dalları ve yüksekliğiyle Tanrıyla iletişime geçebilecek bir araç olarak görülmüş İslâmiyet'in kabul edilmesiyle bu inanış farklı bir forma bürünmüş, ancak kutsallığından herhangi bir şey kaybetmemiştir.

“Ağaç, kutsal bir yerin yanına dikildiği zaman onun erdemlerini kazanır.”³⁰² Bu inanış, türbelerin etrafında bulunan ağaçlara da kutsal bir anlam yüklenilmesini sağlamış, bu ağaçlar kutsal bir varlık olarak algılanabildiği gibi zaman zaman bir tabu unsuru haline getirilmiş; ağaca zarar verme, dallarını başka yere taşıma, bir müeyyide konusu olmuştur. Bu inanış dairesinde ağaçtan kopan bir dalın yeri değiştirilmez ya da başka bir yere taşınmaz. Örneğin Bektaş Dede türbesinin üstü kurşun bir kubbeyle kaplı olmasına rağmen, kabrin yanındaki servi ağacı kesilmemiş, kubbenin içi oyularak gövdenin içeride kalması sağlanmıştır. Sünnetçiler köyünde bulunan Kızlar Yâreni adı verilen ziyaret yerinde yere düşen kuru ağaç dallarının yerleri dahi değiştirilmemiş mevcut yerlerini korumuşlardır.

İnsanlar, küçük bir filizken gün geçtikçe büyüyerek irileşen ve nihayetinde bir sebeple kuruyup çürüyen ağaçla kendi hayatı arasında bir benzerlik ve paralellik kurmaktadır. Türbe ve yatır çevresinde yer alan ağaçlar canlı birer obje olarak algılanmış ziyaret yerleri etrafında cereyan eden olaylara tepki vermiştir. Nitekim aşağıdaki efsane bu durumu örneklendirmektedir:

“Yiğit Ali'nin yakınlarında bir yerde yangın çıkıyor. O sırada türbenin yakınlarından geçen biri bir bakıyor ki türbenin bahçesindeki servi ağacının ucu da tutuşmuş ve duman çıkıyor. Tabî koşuşturmaya başlıyor adamcağız. Yangının çıktığı yere varıyor birileri yardıma gelmişse türbeye de gelip kendisine yardım etmesini isteyecek. Sonra bir bakıyor ki yangın sönmüş; hemen oradakilerle türbeye geliyor. Bir görüyor ki az önce tutuşan servi ağacının ucu sanki hiç yanmamış gibi; elif gibi dimdik duruyor.” (K.K. 18)

Ağaçlarla ilgili inanışlarda her ağaç her zaman kült konusu olmadığı, hatta en çok meyvesiz ve ulu ağaçlar gibi belirli başlı tiplerin kutsal kabul edildiği görülmektedir. Pervin Ergun'a göre yatır ya da türbelerin kutsallığını sağlayanlar da aslında bu ulu ağaçlardır.³⁰³ Bir ağacın kutsal sayılabilmesi için belirli başlı vasıflar taşınmalıdır. Bu vasıflar şunlardır:

a. Yalnız ağaç olmalıdır.

b. Yapraklarını ya yaz-kış dökmeyen ya da çok az döken bir ağaç olmalıdır.

c. Etrafındaki ağaçlardan ya daha uzun, ya da daha heybetli, daha gösterişli olmalıdır.

³⁰¹ Mircea Eliade, *Dinler Tarihi (İnançlar ve İbadetlerin Morfolojisi)*, çev. Mustafa Ünal, Konya: Serhat Kitabevi, 2005, s. 56.

³⁰² Joseph Campbell, *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*, çev. Sabri Gürses, İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2010, s. 241.

³⁰³ Pervin Ergun, *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2004, s. 336.

ç. Meyvesiz olmalıdır.

d. Etrafındaki ağaçlardan daha yaşlı olmalıdır.

e. Geniş ve koyu gölgeli olmalıdır.”³⁰⁴

Akhisar şehrindeki ziyaret yerlerinde “meşe, çam, servi, palamut” gibi ulu ağaçların varlıkları dikkat çeker. İnanişâ göre bu ağaçlar velînin ölümüyle dikilmiş günümüze kadar canlılığından bir şey kaybetmemiştir. Kuraklığın yaygın olduğu zamanlarda bile bu ağaçlar her daim yeşildir (Fotoğraf 80).

Akhisar şehrinde ağaç-evliya ilişkisi şu şekilde yorumlanabilir:³⁰⁵

1. Bazı ağaçların sırf bir türbe yanında bulunması sebebiyle halk nazarında kutsiyet kazanmış olabilir. Akhisar’ın Gökçeahmet köyünde bulunan Yiğit Ali türbesi, türbenin hemen yanında bulunan iğde ağacından dolayı İğdeli Dede olarak da bilinmektedir.
2. Ağacın yanında bulunan mezar, zaten eskiden beri takdis olunan ağaç sebebiyle kutsiyet kazanarak zamanla bir türbe hüviyeti kazanmış olabilir. Tütenli köyünde bulunan Kabaagâç Dedesi bu inanişâ çerçevesinde oluşan bir yatırdır. Köylülerin aktarımlarına göre ağacın kökünü saran büyük kaya parçasının altında eskiden bir yatır olduğu ifade edilmektedir.
3. Bazı ağaçların yanında hiçbir yatır olmamasına rağmen, evliya gibi adlandırıldığına bakılırsa ya orada eskiden mevcut bir yatırın bulunduğu ya da Radloff’un ifadesiyle ağaçtaki ruhun evliya olarak şahıslandırıldığına hükmetmek gerekir.³⁰⁶ Akhisar şehrinde bazı ziyaret yerlerinde ulu ağaçların etrafı taşlarla çevrilerek onlara çeşitli kutsallıklar atfedilmiştir. Sünnetçiler Köyünde bulunan Çitlenbik Dede, Sulu Dede ve Yemiş Dede bu inanişâ etrafında şekillenen ziyaret yerleri gibi görünmektedirler.

3.2.1.3. Suyla İlgili İnanişlar

Türk kozmogonisi başta olmak üzere birçok dünya mitinde yaşamın suda başladığı inanişâ ağırlıktadır. Hayat suyla başladığı için canlılarda sudan türemiş; doğadaki mistik güçlerin kaynağı su olarak görülmüş ve suya büyük bir kutsallık atfedilmiştir.

³⁰⁴ Metin Ergun, “Türk Ağaç Kültünün Dede Korkut Hikâyelerindeki Yansımaları”, *Milli Folklor Dergisi*, 12/47 (Kış/2000), ss. 22-30.

Ziyaret yerlerinde meyve vermeyen ulu ağaçlar kutsallık barındırdığı gibi yakın dönemde dikilen meyve veren ağaçlar da bu inanişânın form değiştirmiş bir şekli olarak algılanmaktadır. Karaköy’de bulunan Karaca Ahmet Türbesi’nin önündeki dut ağacından yiyilen dutun şifa getireceğine inanılır. Ziyaretçiler ağacın dallarına zarar vermeden dutları toplamakta ve meyvenin yine bu bölgede yenilmesine özen gösterilmektedir.

³⁰⁵ Ağaç ve evliya arasındaki ilişkilerde Ahmet Yaşar Ocak’ın tasnifi dikkate alınmış; bu ilişki Akhisar’da bulunan kutsal ağaçlara uyarlanmıştır. (Ocak, *age*, s. 154)

³⁰⁶ Ocak, *age*, s. 139.

Eski Türklerde canlı bir nesne olarak tasavvur edilen su; kutsallaştırıcı mahiyeti dışında duyan, evlenen, çoluk çocuk sahibi olan ve mahiyetinde birtakım gizli güçleri barındıran koruyucu bir iye durumundadır.³⁰⁷

İçildiği zaman ölümsüzlük kazanılacağına inanılan Âb-ı Hayat suyunun; hayat bahşedici, yaratıcı bir mukaddes gibi telakki edilmesi inancı, günümüzde "zemzem suyu" ile devam etmektedir.³⁰⁸

Suyun arıtıcı ve mistik gücü Ortodoks Hristiyanlar 'da da etkili olmuş, bu dine mensup azizler su kaynakları bakımından zengin yerlere defnedilmiş ve bu bölgelere ayazma denilmiştir.

Şifalı veya dinî yöne dikkat çeken sular çoğunlukla evliya türbelerine yakın yerlerde bulunmakta, bu suların içilmesi ya da bu sularla abdest alınması çeşitli hastalıklara şifa olmaktadır. Temizliğin sembolü olan su, bir de evliyanın gücünü arkasına aldığı taşıdığı mahiyet daha da güçlü olmakta ve sularla ilgili çeşitli inanış ve inanç anıları doğmaktadır.

Akhisar şehrinde Sıdan Dede, Bektaş Dede, Yâren Dede, Palaz Dede, Tekke Dedesi, Kara Veli Dede, Körüklü Dede gibi yapıların önünde yer alan su kaynaklarından içilen suyun ve yine bu suyla alınan abdestin şifai özellikler taşıdığı aktarılır. Halk arasında buradaki su kaynaklarının asırlardır diri olduğu ve gücünden bir şey kaybetmediği anlatılmaktadır.

Akhisar Zeytinlibağ mevkiinde “*Koca Mezarlık*” adı verilen ziyaret yerinin önündeki kaynak suyunun şifalı olduğu belirtilir (Fotoğraf 81). Yöre halkına göre bu bölgede çok eskiden bir Hristiyan Mezarlığı bulunmaktadır; bölgenin Müslümanlaştırılmasıyla gaza edip şehit düşen velîlerin naaşları da buraya defnedilmiştir. Ağaçlıklarla korulu alanın asırlardır akan bir su kaynağına da sahip olması bölgenin bir ayazma olabileceği savını güçlendirmektedir.

Bektaş Dede ocağına gelen hastalar perhiz döneminde türbenin önündeki kaynaktan çıkan sudan tüketmeleri tavsiye edilir. Dışarıdan gelen ziyaretçiler, bu suyu bidonlara doldurup yanlarında götürerek perhiz döneminde ocaklı kişinin belirttiği miktarda içer.³⁰⁹

Suya yüklenen mistik güç, bazen başka bir objeyle birleştirilip tedavi amaçlı bir uygulama olarak kullanılır. Yatağan Köyünde Kırklar Dağı mevkiinde bulunan delikli taşın içinden geçirilen suyun ağırları yok edeceğine inanılır.

Sarnıç köyündeki Tekke Dedesi'nin kabrinde bulunan taş, ziyaret yerinin önündeki çeşmenin suyuna bırakıldığında yağmur yağacağına inanılır.³¹⁰ (K.K. 48)

³⁰⁷ Abdülkadir İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm/Materyaller ve Araştırmalar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2000, s. 50-51

³⁰⁸ Kalafat, *Doğu Anadolu'da*, s. 53.

³⁰⁹ Akhisar'ın Pınarcık köyünde ikamet eden ve Bergamalı Hasan Baba'dan el aldığını söyleyen Mustafa Baba da kendisini ziyaret eden hastaların tedavisi için şifalı olduğuna inanılan sudan yararlandığını belirtmektedir. Şifalı olan bu su, Nevruz'dan (21 Mart'tan) üç gün önce Akhisar'daki (Bektaş Dede, Yâren Baba) ve Türkiye'nin değişik yerlerindeki ziyaret yerlerinin önünde bulunan su kaynaklarından toplanıp dua edildikten sonra muhafaza edilmekte ve hastalara içirilmektedir.

³¹⁰ Bu inanış Eski Türklerdeki “yada taşı” etrafında gelişen inanç motiflerine benzemektedir. Yat sözcüğünü “Taşlarla yağmur ve rüzgâr getirmek için yapılan kamlık” olarak tanımlayan Kaşgarlı Mahmut, *Divan-ı Lügat’it*

Velilere isnat edilen menkıbelerde su sık görülen bir motiftir:

*“Bektaş Dede, bahar mevsiminde bir gün deniz kenarında bir çobanla konuşur. ‘Hadi oğlum bana müsaade’ diyerek seccadeyi denizin üzerine atar, seccadenin üzerine oturarak denizin üzerinde gider. Çoban ‘Ben nasıl yapayım’ der. Bektaş Dede, ‘Nasıl biliyorsan öyle yap.’ der. Çoban da seccadesini atar, aynı şekilde denizin üzerinde gitmeye başlar ve ermiş olur.”*³¹¹

*“Bektaş Dede İstanbul’dan gelirken denizde çok dalga olmuş. Dalga gemiyi tam alabora edecekken elini açıp dua etmiş. O an denizde dalga durulmuş.”*³¹²

“Kara Molla ve arkadaşları Manisa’ya gitmişler. Gediz Çayı karşılarına çıkmış. Kara Molla’nın arkadaşları demiş ki biz bu sudan geçemeyiz. Kara Molla siz benim arkamdan gelin demiş. Kara Molla önde arkadaşları arkada suyu rahatlıkla geçmişler.”
(K.K. 13)

3.2.1.4. Dağ Kültü

*“İslâm dininde, Allah, kendiliğinden var olan, varlığının nedeni olmayan bir varlık olarak görüldüğünden, yeryüzünde bir dağa karargâh olarak ihtiyacı yoktur.”*³¹³ Eski Türk inanışlarında ise göğe yakınlığından dolayı “Gök Tanrının Evi” olarak yorumlanan dağ, İslamiyet’in kabul edilmesiyle mistik boyutundan bir şey kaybetmemiş, söz konusu inanış kutsal dağ inanışına dönüşmüştür. Bu inanışın kökeninde dağların göklere uzanan zirvelerinin etkili olduğu düşünülmektedir.³¹⁴ Türklerde Gök Tanrı inanışından dolayı Gök Tanrı’ya kurbanların yüksek tepelerde sunulduğu, Şaman inanışında da söz konusu ayinlerin yüksek tepelerde icra edildiği görülmektedir.³¹⁵

Eski Türklerdeki dağ kültürünün İslâmiyet’ten sonra başka bir motife bürünüp devam ettiğini görülmektedir. Kur’an’da Sina ve Hira dağlarına vahiy dolayısıyla Mekke’ye yakın bulunan Araf Dağı’na ise Hac münasebetiyle özel bir ilgi gösterilmiştir.³¹⁶

Orta Asya’dan Anadolu’ya; mitolojiden Gök Tanrı inancına, en son olarak da İslâmiyet’e aktarılan kutsal dağ algısı sosyal yaşamı şekillendiren inanç ve uygulamalara da tesir eder. Yörükler ve Türkmenler ulu dağlara, kutlu makamlar ve esrar dolu yerler olarak bakarlar ve dağların hemen her tepesinde, birer yatır bulunması dağ kültüründen ileri gelir.³¹⁷

Türk isimli eserinde: “Bu kamlık belli başlı taşlarla (yada taşı ile) yapılır; rüzgâr estirilir. Bu, Türkler arasında tanınmış bir şeydir. Ben bunu Yağma ülkesinde gözümlle gördüm. Orada bir yangın olmuştu, mevsim yaz idi; bu suretle kar yağdırıldı ve Ulu Tanrı’nın izniyle yangın söndürüldü.” ifadelerini kullanmaktadır. (Besim Atalay, *Divan-ü Lügat’it-Türk Dizini (İndeks)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1943, s. 758.)

³¹¹ Duymaz, agm, s. 315.

³¹² Duymaz, agm, s. 315.

³¹³ Hikmet Tanyu, *Dinler Tarihi Araştırmaları*, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1973, s. 15.

³¹⁴ Tanyu, age, s. 30.

³¹⁵ İnan, age, s. 49.

³¹⁶ Tanyu, age, ss. 23-24.

³¹⁷ Ethem Ruhi Fırlı, *Geçmişten Günümüze Halk İnançları İtibariyle Alevilik, Bektaşilik*, Ankara: Türk Halk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı Yayınları, 1994, s. 66.

Dağlara ait kutsal ruhun (iyenin) evliyayı da koruyacağına inanılır. İslâmiyet öncesi devirde dağ ve tepelerde mevcut olduğu düşünülen üstün güç veya ruhların İslâmi devirde de kimliği meçhul evliyalar haline dönüştüğü söylenebilir.³¹⁸ Akhisar ilçesinde yer alan yatır ve türbeler de çoğunlukla bir dağ tepesine ya da bir yamaç eteğine inşa edilmiştir. Coğrafi şekil bakımından bir ova görünümü sunan Akhisar'da kuşkusuz yerleşim yerlerinin merkezlerinde yer alan yapılar da bulunmaktadır. Şeyh İsâ ve Seyyid Ahmed gibi ilçe merkezinde yer alan türbeleri saymazsak; evliyaların merkezden uzak, mütevazı bir yaşam sürme istekleri bu kültün çoğunlukla dağ yamaçlarında ya da bir dağın zirvesinde oluşmasını sağlamıştır. Akhisar'ın en yüksek noktası olarak kabul edilen Görenez Dağı'ndaki Ahsen Dede ve Yatağan'da bulunan Yâren Dede, Selçuklu'deki Kara Veli Dedesi bu inanışın tipik örnekleridir. Her üç yapı da ilçe merkezinin zirvesinde bulunmakta söz konusu ziyaretgâhlardan Akhisar ovası rahatlıkla görülebilmektedir (Fotoğraf 82).

Bir dağ tepesinde ya da yamacında bulunan ziyaretgâhlar mistik güçlerini bu yapılara da taşırlar. Anlatıcılar, özellikle akşam saatlerinde bu dağlarda yolculuk edenlerin mistik olaylar yaşadıklarını aktarır:

“Eskiden dedelerimiz Tekke Dedesi'nin olduğu yerden develerle Akhisar'a giderlermiş. Katır Dağı'nın eteklerinde gece yarısı garip sesler duyulmuş, ama Tekke Dede'ye geldiğinde bu sesler kesilirmiş.” (K.K. 48)

Türbe ve yatırların bulunduğu dağlarda avcılık yapanların anlattıkları inanç anılarında da benzer inanış söz konusudur:

“Köyümüzde bir genç Korkut Baba'nın olduğu yerden avlanırken ziyaretin önünde havaya saçma atmış. Her ne olduysa bu genç o gece uyuyamamış, ertesi gün de köyden taşınmaya karar verip Kadıdağı'na yerleşmiş.” (K.K. 29)

3.2.2. Ocaklarla İlgili İnanışlar

Eski Türklerde ateşin belirli bir kutsiyet taşıması; ateş ve ocak inanışının etrafında şekillenen bir kültün doğmasını sağlamıştır. Bu sebeple Türklerde evin ocağı ve eşik kutsal sayılmış, ocağın (ateşin) devamlı olması inancıyla ocaklara niyaz edilmiştir.³¹⁹ Ateş, ocak karşısında yapılan dualar, ritüeller, ateşe ve ocağa kurban kesmek, selam vermek, ateş ve ocak karşısında ant içmek, onu koruyucu görmek gibi inanışlar ateşe ve ocağa duyulan saygıyı, ona atfedilen kutsallığı açıkça göstermektedir³²⁰

“Ocak” dendiğinde hem bir ailenin barındığı “ev, yurt” hem de o ailenin geçmişteki atalarından gelecekteki kuşağına uzanan “soy”u anlaşılmaktadır. Soyla bağlantılı olarak Alevî-Bektaşî kültüründeki “dede ocakları” ile halk hekimliğindeki “ocaklar” da “ocak”ın bu geniş anlam dünyası içerisinde değerlendirilmektedir. Bu açıdan ateş, ocak ve atalar kültürleri

³¹⁸ Ocak, age, s. 121.

³¹⁹ Erdoğan Kutluay, *Alevi, Bektaşî Gerçeği*, İstanbul: Alfa Basım, der. Engin Akgün, İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları, 2008, s. 137-141. Yayın, 2000, s. 24.

³²⁰ R. N. Bezertinov, “Eski Türklerde Ateş İnancı”, *Türk Dünyasında Din ve Gelenek Üzerine*, der. Engin Akgün, İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları, 2008, s. 137-141.

birbirleriyle sıkı bağlantı içerisinde bulunmaktadır.³²¹ Rıfat Araz; Anadolu’da faaliyet gösteren ocak ve ocaklıların kamlık inancına bağlı eski Türk inanış ve düşüncesinin bir parçası olduğunu belirtir.³²²

Ocaklar ilk bakışta dinî temelli müessesler olmakla birlikte ahlak, siyaset, eğitim ve ekonomik yapılanma gibi geniş bir işlev yelpazesine sahiptir. Günümüzde ocaklar daha çok Alevi inancına mensup kişilerin dinî hizmetlerini yerine getiren dedelerin ve bu dedelerin aileleri etrafında oluşan kurumlar olarak algılanmaktadır. Ocaklar zamanla bu soydan gelenler tarafından kurumsallaştırılmış, şecereleri buradan devam edenlere ocakzade denilmiştir.³²³

Ocaklar taşıdıkları diğer mahiyetler dışında hastalıkları sağaltmak için kullanılan tıbbi birer müessesedir. Çoğunlukla bir türbe ya da yatır dışında bulunan ve kendilerine ocaklı olarak tanımlayan bu kişiler söz konusu evliyanın soyundan geldiğini belirtip çeşitli hastalıklara şifa dağıttıklarını iddia ederler. Hastalığın tedavisinde büyü işlemleri kullanıldığı gibi “bir şeyler yedirmek, bir şeyler sürmek” gibi maddi tedavi metotlarına da yer verilir. Ocaklık babadan oğula ya da anadan kıza geçmekle birlikte kimi zaman ocaklının kendi soyundan olmayan birine el vermesiyle de mevcut inancın devam ettirildiği görülür.³²⁴

Akhisar’ın Beyoba köyünde Bektaş Dede’ye bağlı bir dede (velî) ocağı bulunmakta ve bu gelenek günümüzde Gündüz ailesi tarafından sürdürülmektedir.³²⁵ Gündüz ailesine mensup fertler bir arada yaşadıkları için bu bölgeye “Şifa Ocağı Sokağı” denilmektedir:

“Koca Bektaş Dede diyar diyar gezmiş fakat gezdiği yerlerde hiç ilgi görmemiş. Daha sonra Beyoba’ya gelmiş ve en çok ilgiyi burada görmüş. Burada Devran Bey’le, tanışmış. Koca Bektaş Dede nereden geldiğini söylemeyip kendisini herhangi bir insan gibi tanıtmış. Devran Bey onu evine götürüp evinde misafir etmiş, ölünceye kadar Devran Beylerde kalmış. Yaşamının son günlerinde Devran Bey’e aslında Horasan erenlerinden olduğunu insanlara şifa dağıttığını söylemiş. Devran Bey’in kendisine yardım ettiği ve ona evini açtığı için bundan sonra Devran Bey ve ailesinin şifa dağıtacağını söylemiş ve elini bu aileye vermiş. O günden sonra Devran Bey ve ailesi şifa ocağı olarak bilinir.”
(K.K. 1)

³²¹ Hasan Çelik, Seda Kırteke, “Alevi/Kızılbaşlıkta Ocak Kültü”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 6/81 (2017), s. 54.

³²² Rıfat Araz, *Harputta Eski Halk İnanışları ve Halk Hekimliği*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1995, s. 158.

³²³ Ali Yaman, “Alevilikte Ocak Kavramı, Anlam ve Tarihsel Arka Plan”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 60 (2011), s. 45.

³²⁴ Pertev Naili Boratav, *100 Soruda Türk Folkloru*, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1999, s. 40-44.

³²⁵ Ali Yaman, Bektaş Dede Ocağını Hamza Baba Ocağına bağlı bir merkez olarak görürken; Alemdar Yalçın’a göre Beyoba, Kemiklidere, Tirkeş, Kayışlı, Kumkuyucak Şeyh İbrahim Veli ocağına mensup talip köyleridir. (Alemdar Yalçın, “Şah İbrahim Veli Ocağı Üzerine Yeni Bilgiler”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 30/2004, s. 45.) Besim Atalay ise Bey Obası’nı Hacı Bektaş’taki Çelebiler’in Hudadadlı koluna ait olduklarını belirtir. Atalay’a göre Bey Obası halkı bunları mürşid tanır ve niyaz akçelerini yine bunlara gönderirler. (Besim Atalay, *Bektaşilik ve Edebiyatı*, haz. Gürol Pehlivan, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2015, s. 103.)

Ocaklar halk nezdinde çoğunlukta tamamlayıcı bir tedavi metodu olarak görülmekte; modern tıbbın uygulamalarını reddetmeden yardımcı bir şifa unsuru olarak değerlendirilmektedir.³²⁶

“Felç, psikolojik bozukluk, hastalık ve dilekte bulunmak için geliyorlar. İdrarını tutamayanlar, sonradan konuşamayanlar, uzun yıllar çocuğu olmayıp umudunu kesenler şifa ocağına gelip inanç ediyor. Gelen hastalara ‘Önce Rabbimize sonra Dedemiz’e dilekte bulunun.’ deniliyor” (K.K. 1)

“Ocağa gelen kişinin doktora gitmiş ve fayda görmemiş olması gerekir. Örneğin psikolojisi bozuk bir hasta geliyor; şifa ocağında siliniyor ve hastaya hap kullanıyorsa mutlaka içmesi gerektiği söyleniyor. Amaç hastanın sakinleştirilmesi ve rahatlamasını sağlamaktır.” (K.K. 1)

Ocağa şifa amacıyla başvuran kişilere Bektaş Dede’den kaldığı isnat edilen bir çarıkla silme işlemi uygulanır (Fotoğraf 83). Silme işlemi hastaya doğrudan uygulanabildiği gibi ona ait bir çamaşıra da uygulanabilmektedir. Silme işlemi bittikten sonra yine Bektaş Dede’den kaldığına inanılan taşın üç kere öpülmesi sağlanır. Hastaya bir perhiz uygulanıp söz konusu yiyecekler dışında herhangi bir şey tüketmemesi belirtilir. Bektaş Dede’den getirilen külün suyla karıştırıp perhiz sürecinde içilmesi istenir.

Şifa amacıyla ocağa başvuran ya da şifa bulduğunu söyleyen hasta ve yakınlarından maddi bir şey talep edilmez. Hastanın gönlünden kopan şeyler ocağa verilir:

“35 yaşlarında bir adam geldi; idrarını kaçıırıyormuş korkuyormuş. Beni rüyasında görmüş. Dedemiz resmen tarif etmiş. ‘Git zeytin yanında evi var, esmer uzun boylu G harfli bir insan seni silecek, şifa göreceksin.’ demiş. Birkaç gün sonra silme sırası bendeydi. Adam: Ben senin elini öpeceğim, ben seni akşam rüyamda gördüm dede seni tarif etti, dedi. Ben de, sen şifa bulmaya geldin senin sırrın burada kalıyor başkasına söylenmiyor dedim. Hastaya silme işlemi yaptım. Sonra gittikten sonra beni aradılar. ‘Çok iyiyiz.’ dediler. Geldiğinde gönlünden kopmuş; çay, şeker, kola, bisküvi getirdi.” (K.K. 40)

3.2.3. Işıkla İlgili İnanışlar

Türk mit ve efsanelerinde sıkça geçen ışık motifi, eski Türkler inanışlarında kutsalın tecelli ediş şekillerinden biridir. *Eski Türkler, kutu gökten inen bir nur sütunu, bir altın ışık suretinde tasavvur etmişler, bu altın ışık hangi insana, hangi hayvana, hangi şeye temas ederse onu mukaddes kılacağına inanmışlardır.*³²⁷

³²⁶ Ocaklar hastalık merkezli dinî kurumlar olmasına rağmen (Sıtma ocağı, Muska ocağı, Karıncalama ocağı vb.), Bektaş Dede ocağında tek bir hastalığın sağaltımı yapılmamakta; hastalığın türüne göre tedavi metotları uygulanmaktadır.

³²⁷ Ziya Gökalp, *Altın Işık*, haz. Ali Duymaz, İstanbul: ÖtükenYayınları, 2014, s. 16.

Anadolu'nun birçok yerinde türbe ve yatırların ışık saçtıklarına inanılmakta ancak bu ışık herkese görünmemektedir. Benzer bir inanış Akhisar şehrinde yer alan ziyaret mekânlarında da göze çarpmaktadır.

Akhisar şehrinde ışık motifiyle ilgili anlatılarda çoğunlukla; velîlerin bir ışık huzmesi halinde birbiriyle iletişim kurdukları ve bu vesileyle birbirleriyle yârenlik ettikleri üzerinedir:

“Bu Garip Dede'nin bir kardeşi varmış, onun kabri de köyün karşı tepesindeymiş. Bazı geceler karşı tepeden Garip Dede'nin türbesine doğru bir ışık kayarmış, bazı geceler de Garip Dede'den karşı tepeye bir ışık kayarmış, kardeşler böylece buluşup yârenlik edermiş.” (K.K. 49)

“Bu Palaz Dedenin bir kardeşi Karaköy'deymiş diğer kardeşi de Göktepe'deki Karıncalı Dede'ymiş. Bunlar bazı günler ışık şeklinde birbirlerine görünüp haberleşirlermiş.” (K.K. 50)

“Her Perşembe gecesi Kırklar Dedesiyle Bektaş Dede bir ışık topu şeklinde gökyüzünde buluşurlar.” (K.K. 27)

“Tekke Dedesi, Görenez Dedesi ve Kömürcü'deki Dede bazı geceler bir ışık şeklinde buluşur, konuşurlarmış.” (K.K. 51)

“Körüklü Dede bazı geceler elinde fenerlerle Muhammed Lütfü'yü ziyaret edermiş.” (K.K. 52)

“Körüklü Dede'nin ordan bir ışık yükseliyormuş. Köyden iki genç merak etmişler ve yola koyulmuşlar. Dede'ye yaklaştıkça ışık azalıyormuş. Dede'ye vardıklarında ışığın tamamen ortadan kaybolduğunu görmüşler. Işığın olduğu yerde küçük bir su birikintisi görmüşler. Meğer Dede abdest alıyormuş, o su da abdest suyundan kalanlarmış.”

Akhisar ilçesinde velîlerin mahiyetine yüklenen ışık motifi yer adlarında da görülmektedir. Harmandalı köyü ile Sarıçalı köyü arasında kalan tepe, adını tepede bulunan Işık Dede adlı bir yatırdan almıştır.³²⁸

3.2.4. Kirvelikle İlgili İnanışlar

Sözlük anlamı “Sünnet olan çocuğun bütün masraflarını üstlendikten sonra sünnet sırasında çocuğu kucağına alarak elini, kolunu tutan ve hayatı boyunca çocuk üzerinde babasına yakın hak taşıyan kimse”³²⁹ olan kirve sözcüğü etimolojik olarak Farsça "Kirov (erkek tenasül organı) " dan gelip, Batı Türkçesine ve Kürtçeye Farsçadan geçmiştir.

Kirvelik doğrudan sünnet olayına bağlı dinî bir akide olmasının yanında toplumun farklı kesimlerini bir araya getiren sosyolojik bir olgudur.

Akhisar ilçesinde yer alan Bektaş Dede ve Karaca Ahmet Türbelerine çocuğu olmayan aileler gidip dedeye niyaz etmekte ve bir çocuklarının olmasını istemektedir. Duası kabul olan

³²⁸ Akınlı, age, s. 128.

³²⁹ “Kirvelik” maddesi, TDK Türkçe Sözlük, Ankara: TDK yayınları, 2009, s. 1187.

ve erkek çocuğu olan aileler türbeye gidip kurban keser ve çocuklarının kirvelerinin dede olduğunu belirtir. Bu uygulama belirli bir rahatsız geçiren erkek çocukları için de uygulanmaktadır:

Söz konusu inanış, çoğunlukla Erzincan ve Tunceli gibi illerden göç edip Akhisar şehir merkezine yerleşen Kureyşan ve Baba Mansur³³⁰ gibi ocaklara mensup Zaza Alevileri arasında görülmektedir. Kirvelik, Zaza yerleşim yerlerinde çok önemsenen sosyal bir müessesedir. Aileler arasında kan bağıını pekiştiren bu inanışa göre kirve çocukları birbiriyle evlenemez, namusu namus sayılır.³³¹ Erzincan'ın Tercan ilçesinde bulunan Oğulveren; Tunceli'de bulunan Düzgün Baba gibi ziyaret yerlerinde bu uygulamanın devam ettiği görülmektedir.

Sünnet işlemi bittikten sonra sünnet çocuğunun babası, anneanesi ve diğer aile büyükleri türbeye gider. Sünnet olan çocuk sandukanın etrafında tavaf ettirilir. Türbeden alınan bir parça toprak beze sarılıp muhafaza edilir. Türbeden alınan toprak parçası çocuğun sünnet yatağının üstüne asılır. Sünnet çocuğunun odasının aydınlık olmasına özen gösterilir. Üç gece ışıklar söndürülmez. Sünnet çocuğunu ziyarete gelenler sünnet yatağını öper, bazıları tavaf eder.³³² Sünnet düğünü yapıldıktan sonra sünnet yatağının üstündeki toprak indirilir ve türbeye bırakılır. Bu sırada sünnet ailesi tarafından söz verilen adak kesilir. Sünnet çocuğunun ailesi ekonomik şartları el verdikçe adak kesme işi ekonomik şartlar el verdiği sürece her yıl gerçekleştirir. Adak kesemeyecek güçte olanlar evde yaptıkları lokmaları türbeye getirip ziyaretçilere dağıtır:

“Oğlum Halil 8 aylık olduğunda hiç durmuyor her gece ağlıyordu. Birçok kez doktora götürdük; tahliller ve tetkikler yapıldı ancak herhangi bir hastalık bulgusuna rastlanmadı. Bir gün yakınlarımızı ziyaret etmeye Narlıdere'ye gittik. Orada Hüseyin Dede adında bir Alevi dedesi vardı. Hüseyin Dede beni çok severdi. Eşimle kahvede sohbet ederken benim de burada olduğumu öğrenmiş ‘Ben de Zeynep’i göreyim.’ demiş. Dede evimize geldiğinde Halil yine kucağında ağlıyordu. Dede bu halimi görünce: ‘Hayrola Zeynep kızım, bir rahatsızlığı mı var çocuğun ?’ dedi. Ben de oğlumun sıkıntısını dedeye anlattım. Hüseyin Dede daha önce hiç Akhisar’a gelmemişti. Bana: ‘Zeynep kızım, sizin oturduğunuz yere 20-25 km uzaklıkta bir türbe var, bu türbenin arkasında mezarlık yanında da bir cami var. Oğlanı istersen bir kez oraya götür. Türbede

³³⁰ Doğu Anadolu'daki ocaklar arasında yer alan Baba Mansur Ocağı, Alevi ocakları arasında önemli bir konuma sahiptir. Baba Mansur'un Horasan'dan geldiği, Hoca Ahmet Yesevi'nin piri Aslan Baba'nın oğlu Mansur Ata veya Hallac-ı Mansur olabileceğine dair farklı görüşler ileri sürülmektedir. Ocak merkezi olarak Mazgirt ilçesine bağlı Muhundu ve Şöbek köylerinin kabul edildiğine bakılırsa onun Tunceli bölgesine yerleşmiş olması ihtimal dâhilindedir. Muhundu köyünde Baba Mansur'un yürüttüğüne inanılan bir duvar bulunmaktadır ki bölgedeki Aleviler arasından önemli bir ziyaret yeri olarak bilinir. Bu duvar ile ilgili olarak ocak mensupları tarafından nesilden nesile aktarılacak gelen bir rivayet söz konusudur. Buna göre Kureyşan Ocağı'nın kurucusu olarak kabul edilen Baba Kureyş bir gün vahşi bir ayıya binip bileğine doladığı yılanla ayıyı kamçılıyarak yürütür. Bu sırada duvar örmekte olan Baba Mansur ise bu duvara binerek Baba Kureyş'i karşılamaya çıkar. Baba Kureyş bu mucize karşısında hayran olarak “Sen taş duvara can verdin.” diyerek Baba Mansur'un eline sarılarak öper Onun cansız bir nesneyi yürütmesinden dolayı kendisinden üstün olduğunu kabul ederek ona bağlanır. Bundan dolayı günümüzde de Kureyşan ocağı mensupları Baba Mansur Ocağı'nın üstünlüğünü kabul ederler. (Ali Yaman, Kızılbaş Alevi Ocakları, Ankara: Elips Kitapları, 2006, s. 100-101).

³³¹ Yaşar Kalafat, *Türk Halk Kültüründe Zazalar*, Ankara: Berikan Yayınevi, 2012, s. 37

³³² Ziyaret sırasında sünnet çocuğunun yatağının tavaf edilmesinde kutsal mekân anlayışının etkili olduğu görülmektedir. Yatağın üstünde asılı bulunan toprak parçası bir bakama türbede yatan ulu şahsiyetin makamını temsil etmektedir. Yatağa saygı aslında velîye duyulan saygının bir başka görünüşte cereyan etmesidir.

uyur, ancak uyanmazsa bu çocuktan umudunu kes ama uyur da uyanırsa bil ki sağlığına kavuşacak.' dedi. Hüseyin Dede'nin tarif ettiği yer Bektaş Dede'ydi. Akhisar'a geldiğimizde ertesi gün türbeyi ziyaret etmek için hazırlık yaptım, lokma pişirdim. Arabamız olmadığı için komşumuza rica ettim. Komşumuz bana: "Seni sabah bırakırım ama işlerim olduğu için akşam dönüp alabilirim." dedi. Ben de mecbur kabul ettim. Sabah erkenden Bektaş Dede'ye gittik. Türbede o gün Bektaş Dede'nin soyundan gelen Devran Baba adında bir zat vardı. Benim o halimi görünce yaklaştı. 'Hayırdır kızım, neyin var?' demesiyle hıçkırarak ağlamaya başladım ve sıkıntımı anlatmaya başladım. Devran Baba, Türbenin altındaki yeşil örtüden bir ip koparıp oğlumun kollarını altından bağladı. Bana dedi ki: 'Kızım düğümler birbirine kavuşana kadar bu ip bağlı kalsın, çocuk büyüdüğünde bu ipi yastığının altında saklarsın.' Türbenin içindeyken oğlum Halil uyudu. Devran Baba : 'Oğlan burada uyur ancak uyanmazsa bu çocuktan umudunu kes ama uyur da uyanırsa bil ki sağlığına kavuşacak.' dedi. Birbirlerini hiç tanımamalarına rağmen Narlıdere'deki Hüseyin Dede'de aynı şeyi söylemişti. Saatler ilerliyordu, ama Halil bir türlü uyanmıyordu. Akşama doğru komşumuz geldi bizi almaya. Halil hala uyanmamıştı. Mecbur uyur vaziyette kaldırdım arabaya koydum. Arabaya koyar koymaz oğlum uyandı. Agulamaya, şarkı söyler gibi mırıldanmaya başladı. Oğlumu uzun zamandır böyle görmemiştim. Halil bu ziyaretten sonra düzeldi. Eşimle konuşup oğlumun kirvesini Bektaş Dede yapmaya karar verdik. Sünnetten sonra gidip kurbanımızı kestik. Her yıl imkânımız el verdiğince gidip hayırlarımızı yapmaya devam ederiz." (K.K. 53)

3.2.5. Yağmur Duasıyla İlgili İnanışlar

Toplumlar kendi inanç sistemlerine göre tasarladıkları ve doğaya hükmettiklerini düşündükleri doğaüstü güçlere veya ata ruhlarına yönelirler. Yüce varlıkların merhametini, acımasını ve yağmur vermesini dilerler.³³³

Yağmur duası bereketi sağlamak amacıyla yapılan bir ritüel olduğu gibi tıpkı köy hayırları gibi toplumsal aidiyeti pekiştiren ve manevi hazzı güçlendiren sembolik bir inanıştır. Akhisar şehrinde Karaköy Dedesi, Palaz Dede, Yiğit Ali, Kara Veli Dede ve Bayrak Dede'de kuraklığın şiddetli olduğu zamanlar yağmur duası yapılmaktadır. Pınarcık Köyündeki Süleyman Dede, Büknüş köyündeki Ahmet Dede gibi ziyaretgâhlarda eskiden yağmur duası geleneği mevcutken günümüzde bu inanın devam etmediği görülmektedir:

"Eskiden köy hayrı yapıldığında okuldaki öğrencilere de birer tabak yemek ve tatlı verilirdi. Sonra hep birlikte o yemekleri Dedenin ayakucundaki ağaca döküp yağmur duasına çıkılırdı." (K.K. 54)

Yağmur duasında cemaate imam ya da bölgede yaşayan dini kanaat önderleri eşlik etmektedir. Kuraklığın yoğun olduğu dönemde cemaat türbenin yanındaki boş bir alanda toplanıp iki rekât namaz kılmaktadır. Yağmur duasına önderlik eden kişinin eski elbiselerini giymesine özen gösterilir. Eski elbiselerini giymemişse üzerinde bulunduğu elbiseler ters yüz

³³³ Gürbüz Erginer, *Kurban - Kurbanın Kökenleri ve Anadolu'da Kanlı Kurban Ritüelleri*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1997, s. 212-213.

edilir. Dua edilen taşlar tek tek okunduktan sonra bir çuvala doldurulup türbenin yanında bulunan bir su birikintisine bırakılır.

Yağmur talebine yönelik bir başka uygulama ise Yatağan Köyü'ndedir:

“Yatağan köyünde eskiden tekke olan günümüzde ise Cem evi olarak faaliyetlerini sürdüren yapının önünde delikli bir kuyuda yer alan ve Yâren Mahmut Sultan'a ait olduğu düşünülen 3 adet çelik parça kuraklık döneminde kuyudan çıkarılır ve temizlendikten sonra birbirlerine bağlı bir şekilde bir ağaca asılır. Bu törene diğer köylüler de katılır. Dualar edilip, hayırlar yapılır. Çelik parçacıkları 12 gün ağaçta kaldıktan sonra indirilip tekrar yerine konur. Çeliklerin ağaçta asılı kaldığı 12 gün zarfında yağmurun yağacağına inanılır.” (K.K. 8)

3.2.6. Sayılarla İlgili İnanışlar

Her toplum, kültürel tarihi içinde çeşitli nesnelere, kelimelere ya da kavramlara değerler yükleyerek onlara simgesel özellikler kazandırır.³³⁴ Sayılar, simgesel özellikler kazanan bu kavramlar içerisinde toplumların bilinçaltını yansıtan güçlü birer motiftir.

Ziyaret yerlerinde sembolik bir anlam kazanan sayıların başında; “Bir, üç, yedi ve kırk” rakamları gelmektedir.

3.2.6.1. Bir

Başlangıç sayısı olan bir bütün sayıların ortak ölçüsü olmakla birlikte sonsuzluğu ve değişmezliği de içinde taşıyan güçlü bir semboldür:

“Bir, ilahiliğin ideal sembolüdür, çünkü ilahilik ruhtur ve çoklukla birlikte olmaya zorunlu olan maddi niteliklerle hiçbir ilgisi yoktur. Böylece 1'in zıttı yoktur ve görünüşte Tanrı'ya karşıt olan olumsuz ilke bile en sonunda iptal olur ya da Birlik'le bütünleşir. 1'e gelince, Tanrı, Bir'in kendi varlığı içinde benzersiz olması gibi Mutlak Bir'dir.”³³⁵

Bir sayısı İslâm'da tek olan Allah'ı temsil eder. Hem Allah sözcüğünün hem de Arap alfabesinin ilk harfi olan elif 1 şeklindedir. Elif'in ebce hesabındaki sayısal değeri 1 olduğundan vahdeti ve her şeyin ilki olan Allah'ı temsil ettiğine inanılır.³³⁶

3.2.6.2. Üç

Eski Türk İnanışında gök-yer-yer altı üçlemesiyle mistik bir görünüm kazanan üç sayısı Anadolu'da gelenek ve göreneklerde, dini hayatta, inanç metinlerinde kullanılmaya devam edilmiştir.

³³⁴ Ebru Burcu Yılmaz, “Hikâye ve Romanlarda Sembol Dilin Görüntüleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Bilig*, 56 (Kış/2011), s. 51.

³³⁵ Annemarie Schimmel, *Sayıların Gizemi*, çev. Mustafa Küptüşoğlu, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2000, s. 51.

³³⁶ Yaşar Çoruhlu, *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*, İstanbul: Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2010, s. 221.

Schimmel'e göre, üç sayısı ikinin bölünmesinin açtığı zararı gideren kutsal bir sentezleyicidir. Hayat üç aşamadır: 1. Başlangıç, 2. Orta, 3. Son. "Bir" in çokluğa açılımı üç ile olur: "Birlik ikiliği, ikilik üçlüğü, üçlük de her şeyi oluşturur."³³⁷

Bektaş Dede ve Karaca Ahmet Türbeleri'ne girilirken kapı eşiği üç kere öpülür. Aynı uygulama ziyaret yerinden çıkılırken de gerçekleştirilir. Türbelerin etrafı çoğunlukla üç kere tavaf edilir.

Üç sayısının formülistik yapısı halk anlatılarında da karşımıza çıkmaktadır:

"Kepçenin normalde 3 günde yapacağı iş türbenin hafriyatı kaldırılırken 3 saat sürmüştür." (K.K. 55)

"Komşumuzun kızı rüyasında görmüş Şey İsa'yı. 3 gün 3 gece uyuyamamış." (K.K. 56)

3.2.6.3. Yedi

Yedi; tamamlanmışlığın, bütünlüğün, birliğin, göksel uyumun, tekâmülün, mükemmel düzenin, göksel yönetimin sembolü olarak bilinmektedir. Hem ruhsal hem de dünyaya ait olanı kaplayan bu sayı güvenlik, huzur, korunma gibi anlamlar da taşımaktadır.³³⁸

*"İslam'ın en baştan beri 7'nin öneminin farkında olmuştur. Kur'an'a göre Allah cenneti ve dünyayı 7 katlı yaratmıştır. Hac sırasında, Mekke'deki Kâbe'nin çevresinde dönmek demek olan tavaf 7 kez yapılmak zorundadır. Safa ve Merve durakları arasında 7 şavt, gidiş dönüş yapılır ve hac'cın sonunda Mina yakınlarında her defasında 7'şer taşla olmak üzere 3 defa şeytan taşlanır."*³³⁹

"Yâren Dedeye çıkarken yedi mezar vardır. Biz buna Yediler Mezarı deriz." (K.K. 34)

"Yatağan'da velîlere ait olduğu düşünülen eşyaların saklı olduğu sandukalar temizlendikten sonra yedi kez sarılıp yerine konulur." (K.K. 34)

"Türbeye girilirken 'Allahümme ente halaktenî ve ente tehdînî ve ente tut'imunî ve ente tesgînî ve ente tümîtinî ve ente tuhyînî.'" duası yedi kez okunur." (K.K. 57)

"Köy hayırlarında verilen yemeğin yedi çeşit olmasına özen gösterilir." (K.K. 58)

"Bektaş Dede'den çocuk isteyenler bu dilekleri gerçekleştğinde yedi yıl boyunca yılda bir kere kurban keserler." (K.K. 11)

3.2.6.4. Kırk

Kırk, hazırlama, tamamlama ve çokluk belirten formülistik bir sayıdır. Kırk sayısı çoğunlukla Halk anlatılarında sayısal olarak fazlalığı ifade eden güçlü bir motifken İslami

³³⁷ Schimmel, age, s. 69.

³³⁸ İbrahim Sarı, 7 Sayısının Sırrı, Antalya: Nokta E-Kitap, 2016, s. 74-75.

³³⁹ Schimmel, age, s. 69.

literatürde de güçlü bir simge durumundadır. Hz. Muhammed'e kırk yaşında peygamberlik verilmesi, ona bağlananların kırk kişi olması, kişinin malının kırk ta birini zekât olarak vermesi kırk sayısının mistik boyutuna vurgu yapan örneklerdir. İslâmî gelenekte kırkın bir diğer önemi de Hz. Muhammed'in adının başında ve ortasında bulunan "mim" harfinin sayısal değerinin kırk olmasıdır.³⁴⁰

Akhisar şehrinde evliyalarla ilgili anlatılarda onların çoğunlukla kırk kardeş olduğu ve zaman zaman bir araya gelip yarenlik ettikleri aktarılır:

"Kalburca Dede'min düğününe kırk bin velî gelmiş. Kırk gün kırk gece düğün yapılmış. Kırk kazandan kırk değişik yemek verilmiş misafirlere." (K.K. 59)

Yatağan köyünde bulunan Yâren Dede'nin diğer adı Kırklar Dedesi'dir. Bölgedeki yaygın inanışa göre Akhisar'ın fethi ve İslâmlaştırılmasında rol oynayan kırk kardeş (kırk evliya) zaman zaman bu tepede toplanmaktadır.

Kırk evliya ya da kırk dervişlerle ilgili bu motif Anadolu başta olmak üzere Türk coğrafyasında yaygın olan bir inanç sistemidir İslamiyet'te kırk derviş olarak bilinen bu uygulama Hristiyanlıkta kırk aziz olarak karşımıza çıkar. Kırklara karışan eren veya yiğitler bir daha görünmezler onlar için çoğunlukla kırk mum yakılır.³⁴¹ Yâren Dedenin bulunduğu ziyaretgâhtan Akhisar Ovası rahat bir şekilde görülebilmektedir. Düzlük bir alanın oldukça yüksek bir noktasında bulunması ve diğer ziyaret yerlerine göre daha تنها bir noktada bulunması söz konusu ziyaret yerine böyle bir yakıştırma yapılmasında etkili olmuştur.

Gaza amacıyla bu toprakları iskân eden velîlerin beraberinde kırk askerinin olduğu belirtilir:

"Zeynal Abidin 1640'lı yıllarda kırk askeriyle buraya gelmiş. Burada şehit olunca şimdiki türbenin bulunduğu alana defnedilmişler."

3.2.7. Renklerle ilgili inanışlar

Renkler, doğal temellere dayanmakla birlikte, değişik kültürel kullanımlara konu olagelmışlerdir. Dolayısıyla renklerin bir doğal, bir de kültürel kullanımından söz etmek mümkündür.³⁴² Eski Türk inanışlarında ilk olarak bir yön unsuru olarak kullanılan renkler zamanla sosyal, kültürel ve dini hayatı simgeleyen birer sembol olarak kullanılmıştır. Renkler ak-kara diyalektiğinde olduğu gibi kimi zaman anlamsal bir zıtlık barındırmakla kimi zaman da varlıkları tanımlama ve onları anlamlandırma sürecinde etkin bir rol oynamaktadır.

3.2.7.1. Yeşil

Ziyaret yerlerinde yeşil rengin baskınlığı hissedilmekte, bu nedenle günlük hayatta "türbe yeşili" (İslami yeşil) dediğimiz ara renk kullanılmaktadır.

³⁴⁰ Schimmel, *age*, s. 159.

³⁴¹ Celal Beydilli, *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*, Ankara: Yurt Yayınları, 2005, s. 141.

³⁴² Seyfi Karabaş, *Dede Korkut'ta Renkler*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1996, s. 7.

Türk mitolojisinde tanrı Ülgen'in yedi oğlundan biri olan Yeşil'in görevi bitkilerin yetişip büyümesini düzenlemektir.³⁴³ Eski Türk inanışlarından yeşile verilen kutsiyet İslamiyet'in kabul edilmesiyle öneminden bir şey kaybetmemiş, dinsel bir simge olarak kullanılmaya devam edilmiştir.

İslâm devletinin sancağı siyah renkte olmasına rağmen Peygamber sülalesinden olduğunu iddia edip ve Şiiliğini resmi mezhep kabul eden hükümdarlar yeşil rengini tercih etmektedir. Çünkü o asırlarda yeşil renk bütün Yakındoğu'da Hz. Peygamber ailesinin şiarı kabul edilmekte ve bütün İslam dünyasındaki seyyidler yeşil sarık ile diğer halktan ayrılmaktadır. Yeşil renkli sancakların, gazilere mahsus olduğunu ve bunun daha ziyade denizciler tarafından kullanıldığını gösteren çeşitli deliller vardır. İstanbul kuşatmasında Fatih'in gemisinde yeşil renkli sancak bulunması, 16. asrın büyük denizcisi Barbaros'un bayrağının üzerinde Zülfikar şekli ile zafer ve fetih ayetleri bulunan yeşil kumaştan olması buna örnektir.³⁴⁴

İslamiyet'in hayat bulduğu topraklarda somut olarak yeşile duyulan özlem (ağaç, vaha, su, vb.) cennet tasvirlerinde de yer edinmiş, cennette giyilecek elbisenin yeşil renkte olacağı belirtilmiş bu durum yeşile özel bir nitelik kazandırmıştır. Yeşile atfedilen bu önemde kuşkusuz Peygamberin yeşil renge duyduğu sevgi de ön plandadır.

Velîlere ait kabirlerde sandukanın üstünü örten ve çoğunlukla Ankebut süresinin 57. âyetine atıf yapan yeşil renkteki örtü belirli bir simge özelliği kazanmıştır. Bu yeşil örtünün altında bulunan ve “emir” olarak bilinen yeşil örtüden koparılan parça umumiyetle saklanır ve bu parçanın o kişiyi musibetlerden koruduğuna inanılır (Fotoğraf 84).

“Sandukanın altından koparılan 'emir' cüzdan ya da bir kese içinde saklanır. 'Emir' sizi kötülüklerden ve büyüden korur. Emiri eğer bir muska gibi üstünüzde taşıyorsanız; banyo ve tuvalete giderken emir çıkarılır.” (K.K. 57)

Türebeleri örten “emir”ler yılın belirli döneminde değiştirilir. Eski “emir”ler özenle kaldırılıp yeri geldiğinde şifa talebine yönelik uygulamalarda kullanılır. Bektaş Dede Ocağını ziyaret eden hastalara bu “emir” parçaları verilir ve hasta iyileşene kadar muhafaza etmeleri istenir:

“Bektaş Dede ocağına gittiğimizde yeşil bir bez parçası verdiler. Ocaktakiler bu bez parçasını hastanın yastığının bir köşesine dikilmesini istediler.” (K.K. 60)

Türebelerde ağaçlara ya da korkuluklara bağlanan tülbent, eşarp, çaput ve bezlerde de yeşilin ağırlığı hissedilmektedir.

³⁴³ Bahaddin Ögel, *Türk Mitolojisi, II*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014, s. 272.

³⁴⁴ Mehmed Fuad Köprülü, “Bayrak” maddesi, *İslam Ansiklopedisi*, C. 2, İstanbul: MEB Yayınları, 1974, s. 410.

3.2.7.2. Kırmızı

Ziyaret yerlerinde kırmızının hâkimiyeti kansız kurban türü olarak değerlendirilen ağaçlara ve dallara bağlanan çaput, eşarp ve yazmalarda hissedilmektedir. Kısmet açmaya yönelik bu uygulamada kırmızı rengin etkili olduğu görülmektedir.

Lohusa kadınların saçlarına taktıkları kırmızı kurdeleden bir parça ziyaret yerindeki bir ağaca ya da demir parmaklıklara bağlanır. Bu uygulama yeni doğan çocuğu ve annesini albastı ya da alkarısı gibi kötü ruhlardan koruyarak yaşam sürelerini uzatmaya yönelik bir inanıştır. (Garip Dede/ Sünnetçiler Köyü)

İslâmî devir öncesinden günümüze kadar gelmiş olan inanışlardan biri olan albastı, diğer bir adıyla alkarısıdır. Alkarısı veya albastı, halk arasında lohusa hummasına sebep olduğu sanılan hayalî yaratıktır.³⁴⁵ Fena cin (Kırgız, Kazan), loğusaya musallat olan fena ruh (Kırgız, Kırım, Osmanlı, Türkiye) ve umacı, korkutan, korkunç peri (Çağatay ve Doğu Türkçesi) anlamları ile mevcut olan bir tabirdir.³⁴⁶ Umay'ın zıttı olan bu iyenin (ruh) daha çok yeni doğum yapan lohusa kadınlara ve yeni doğan çocuklara musallat olduğuna inanılır.³⁴⁷ Bu durumdan kurtulmak için “Çocuğun üstüne kırmızı örtü örtülmeli, kırmızı kurdele bağlanmalıdır.”³⁴⁸ alkarısı ve albastı için gerekli tedbirler alınmazsa çocuğun ve annesinin ölümüne sebep olur.

3.2.7.3. Kara

Kara rengi Türklerde farklı mânâlar atfedilmesi bakımından en fazla kullanılan renktir. Kara rengi ve kelimesi, devlet teşkilâtında, adlarda, yas durumlarında, hastalık tanımlamalarında, yön ve coğrafya tasvirlerinde, onursuzluk, utanç ve itaatsizlik mânâlarında, kötü ruhların ifadesinde, bahtsızlık ve kader rengi olarak, yoksulluk mânâsında, düşmanca kötü tutum ve kötü niyetli davranışların ifadesinde, hayvan ve bitki adlarının belirtilmesinde sıkça kullanılmaktadır.³⁴⁹

Akhisar şehrinde kimi velîler için Kara ve Arap unvanları kullanılmaktadır.

Akhisar'ın Medar köyündeki Arap Dede'nin ten renginden dolayı bu adlandırmayı aldığını düşünüyoruz. Anadolu'nun değişik yerlerinde Arap Dede menşeli ziyaret yerleri için benzer menkıbeler anlatılmaktadır. Kemiklidere köyünün 5 km uzaklığında aynı adı taşıyan ve Horasan Erenlerinden olduğu düşünülen Arap Dede isimli evliyayla ilgili zaman zaman esmer ve yağız bir tenle görüldüğüne dair anlatılar bulunmaktadır.

³⁴⁵ Abdurrahman Küçük, “Alkarısı” maddesi, *DİA*, C. 2, İstanbul: 1989, s. 469.

³⁴⁶ Orhan Acıpayamlı, *Türkiye’de Doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü*, Ankara: Sevinç Matbaası, 1974, ss. 79-80.

³⁴⁷ Kalafat, *Doğu Anadolu’da*, s. 112.

³⁴⁸ Sedat Veyis Örnek, *Geleneksel Kültürümüzde Çocuk*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1979, s. 231.

³⁴⁹ Elvin Yıldırım, *Türk Kültüründe Renkler ve İfade Ettikleri Anlamlar* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012, s. 144.

Akhisar'ın Sazoba köyünde bulunan Gündüz Dede, Kara Gündüz olarak bilinmektedir. Kara burada ten rengi ile bağlantılı olarak değil büyük, güçlü, sert, yiğit, cesur mânâları ile ilişkilendirilmelidir.³⁵⁰

Kara rengine yüklenen bir başka anlam olumsuz bir temenni yönündedir. Türbe demirlerine ya da türbenin yakınındaki ağaca bağlanan siyah çaput ya da ip ziyaretçinin kargış söylediği, belirli bir musibetinden dolayı cezalandırılmasını istediği kişiye yönelik bir yaptırım unsurudur. Ziyaretçi; husumet beslediği bir kişinin başına bir felaket gelmesi dileğiyle kara bir çaput bağlar. Bu felaket gerçekleşirse ziyaretçi musibet beslediği kişilerin de bu felakete maruz kalmamaları için çaputu bağladığı yerden söker. Bu amuletin yakılmasına ya da gömülmesine özen gösterilir.

3.2.7.4. Ak

Saflığın, teslimiyetin, merhametin ferahlığın ve ölümsüzlüğün sembolü olan ak, çoğunlukla olumlu anlamlar taşımaktadır.

Ziyaret yerlerinde ağaç ve korkuluklara bağlanmış beyaz renkli çamaşırlar çoğunlukla bir hastaların şifa talebine yönelik bir uygulama olarak görülmektedir:

“Bizim küçük hiç durmuyordu. Getirdik astık çamaşırını türbenin demirlerine. Renkli süslü bir şey olmaz ama illa beyaz olmalı. Oğlan iyiye giderse adak adadık onu yerine getireceğiz. Çamaşırı da bağladığımız yerden çıkarıp evimize götüreceğiz. Bizden ya da yakın çevreden böyle bir şikâyeti olan varsa giymesi için ona ödünç vereceğiz. Ama oğlan büyüse bile atmayacağız. Küçükken benim de başıma gelmiş aynı şey. Ben evlendiğimde rahmetli annem küçüklük atletimi çeyizimle birlikte bana vermişti.” (K.K. 61)

Akhisar şehrindeki ziyaret yerlerinin iç ve dış duvarları çoğunlukla beyaz bir renkle kaplıdır.

“Ahmet Dede rüyada birine görünmüş. Dede duvarları ve merdivenleri beyaz olan bir evden iniyormuş. Sonra yatırın olduğu yeri gösterip: “Burası da benim evim, ama kimse bana ev yapmıyor. Böyle devam ederse köy helak olacak ve sadece üç kişi kalacak.” demiş.” (K.K. 62)

---

³⁵⁰ Yıldırım, *age*, s. 145.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.1. Anlatılar

Dinî şahsiyetler için halk edebiyatında çoğunlukla menkıbe, efsane ve inanç anısı (memorat) terimleri kullanılmaktadır. Bazen birbiri yerine kullandığımız bu terimler arasında şüphesiz bir fark bulunmaktadır.

Velînin yaşadığı dönemde şekillenen ve velîye isnat edilen çoğunlukla güç ve keramet ögesini içinde barındıran hikâyelere menkıbe denilmektedir. Arapça nekabe (isabet etmek, bir şeyden bahiste bulunmak) kökünden türeyen bu sözcük “övünülecek güzel iş, hareket ve davranış” anlamlarına gelmektedir. Velîler hakkındaki tarihsel bilgi eksikliğini menkıbeler doldurmaktadır. Menkıbelerin toplum içinde velinin en iyi ve en mükemmel kişi olarak anlatılmasına dayandırılarak toplumsal bir ahlaki değer yaratma fonksiyonu olduğu gibi velinin mensup olduğu tarikatı övmek ve yüceltmek gibi etkileri de bulunmaktadır.³⁵¹

“Sanatsal olarak formüle edilmiş, üçüncü bir şahsa anlatılan ve geçmişte ya da tarihsel geçmişte kurulmuş geleneksel hikâye ya da anlatılara ” efsane denilmektedir.³⁵² Efsaneler aslında gerçek olmamakla birlikte anlatıcı ve dinleyici tarafından gerçek olduğuna inanılır.

Türkçeye “inanç anısı” olarak çevrilen³⁵³ memorat terimi ise; “Tabiatüstü ferdi bir tecrübenin; yaşayan veya onu dinlemiş birisi tarafından anlatılan şahsa bağlı hikâye” olarak tanımlanmaktadır.³⁵⁴ Tanımdan da anlaşılacağı gibi velinin göstermiş olduğu keramete bizzat tanıklık eden kişilerin birinci ağızdan anlattıkları hikâyelerdir.

Richard Bauman, tür tarifleri ve sınıflama sistemlerinin insanların folklor için önemli addettikleri şeyler üzerine kurulduğunu belirtir. Bu şeyler; şekil, fonksiyon, etki, muhteva, evrene yönelme, hakikat, sosyal dağıtım, kullanım tarz ve muhtevasıdır.³⁵⁵ Halk bilgisi türlerinin tanımlanmasında metin kadar metni oluşturan ve şekillendiren bağlamın da göz önünde bulundurulması gerektiğini belirten Metin Ekici, bu türleri tanımlamada dört unsurun önemine vurgu yapar:

“1. Metnin Yaratım ve Aktarım Bağlamı Özellikleri

2. Metnin Şekil ve Yapı Özellikleri

3. Metnin İçerik, Konu Özellikleri

³⁵¹ Ocak, *Kültür Tarihi*, ss. 62-63.

³⁵² Linda Degh, agm, s. 178.

³⁵³ Gürol Pehlivan “Dini Şahsiyetler Hakkında Oluşan Anlatılar” isimli makalesinde “memorat” türünü “inanç anısı” şeklinde kullanıp bu anlatı türünün adını Türkçeleştirmiştir. (Pehlivan, agm, ss. 88-96)

³⁵⁴ Özkul Çobanoğlu, *Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2003, s. 21

³⁵⁵ Richard Bauman, “Tür”, çev. Hülya Seyhan Sipahioğlu, *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar-1*, haz. M. Öcal Oğuz, Metin Ekici, Nebi Özdemir, Gülin Ögüt Eker, Selcan Gürçayır Teke, Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2006, s. 110.

4. Metnin İşlev Özellikleri”³⁵⁶

Dini şahsiyetler etrafında gelişen halk anlatılarını tanımlayan Pehlivan; menkıbe, efsane ve memorat terimleri arasındaki temel farklılıklar şu şekilde belirtir:

“1. Kahramanın hayatta olması: Bu ölçüt, menkıbeyi efsane ve inanç anısından ayırt etmektedir.

2. İnanç şiddeti: İnanç anısı, efsaneye kıyasla daha fazla inanılan bir türdür

3. Tecrübe: İnanç anısında “olağanüstü tecrübe”yi yaşayan kişinin bizzat kendisi, tanıdıkları ya da adını verebildiği insanlar iken; efsanede tecrübeyi yaşayan belirsizleşmektedir.

4. Zamansallık: Tecrübe ölçütüne bağlı olarak efsanede zaman, inanç anısına göre, belirsizleşmekte veya eskimektedir.”

5. Metnin öznesi: Bu türlere yapısal olarak bakıldığında menkıbenin öznesinin dinî şahsiyet olduğu; inanç anısı ve efsanenin öznelerinin ise, dinî şahsiyet karşısında olağanüstü tecrübeyi yaşayan olduğu görülmektedir.”³⁵⁷

4.1.1. Menkıbeler

Kelimenin doğrusu menkabe olmakla birlikte, Türkçede yaygın olarak bu terim yerine menkıbe denilmektedir. Saha araştırmasında da anlatıcıların menkabe ifadesi telaffuz etmediklerini menkıbe terimini kullandıklarını tespit ettik. Gerek Metin Ekici’nin vurguladığı hususlar gerekse Gürol Pehlivan’ın bu anlatıları birbirinden ayırt etmek için kullandıkları ölçütler doğrultusunda menkıbeyi; “Velinin yaşadığı dönemde gerçekleşmiş bir olayın (Bu olayın dini bir boyutu olmak zorunda değildir..) onun ölümünden sonra bir icracı tarafından dile getirilip içerisinde çeşitli mesajlar barındıran nesir anlatılar” olarak tanımlamak doğru olacaktır. Menkıbeleri dinî şahsiyetler etrafında gelişen diğer türlerden ayıran en belirgin özellik dinî şahsiyetlerin bedensel olarak bu dünyada yaşadığı zaman diliminde başından geçen anlatılar olmalarıdır.³⁵⁸ Sahada derlediğimiz menkıbelerde anlatıcıların sadece basit bir hikâye anlatmadıklarını bizden gelen dönütler doğrultusunda bu anlatılara bazen yeni bir şeyler eklenip bazen de mevcut bölümlerden kırpma yapıldığına tanıklık edilmiştir. Ara sözler, menkıbelerde değişik varyantların tespit edilmesini sağlamıştır:

“Anlatıcılar her ara sözü her sosyal çevre ve şartta kullanma ihtiyacı duymaz. Ara söz kullanımına anlatıcıyı sevk eden tabii ki dinleyicinin kimlerden oluştuğu, anlatımın nasıl bir ortamda gerçekleştiğiyle ilgilidir. Dolayısıyla sosyal çevre ve şartları kaydetmek, ara sözün değerlendirilmesinde önemli bir yer tutacağı gibi yeni teori ve metotlara yönelmeyi de kolaylaştırır.”³⁵⁹

³⁵⁶ Metin Ekici, *Halk Bilgisi (Folklor), Derleme ve İnceleme Yöntemleri*, Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2011, s. 134.

³⁵⁷ Gürol Pehlivan, “Dini Şahsiyetler Hakkında Oluşan Anlatılar”, *Milli Folklor*, 21/83 (Yaz/2009), s. 89.

³⁵⁸ Pehlivan, agm, s. 91.

³⁵⁹ Metin Ekici, “Halk Bilimi Çalışmalarında Metin (Text), Doku (Texture), Sosyal Çevre ve Şartlar (Konteks) İlişkisinin Önemi”, *Milli Folklor*, 10/45 (Kış/2006), s. 30.

Aşağıdaki iki menkıbe anlatıcıların bu türü icra ederken kullanmış oldukları ara sözlere dair iyi bir örnek teşkil etmektedir:

“Salih Hoca bir gün evde otururken aniden ayağa kalkmış. Yanındakiler sormuş: 'Hocam, hayrola ne oldu?' Salih Hoca da: 'Denizde bir gemi batmak üzereydi ona yardıma koştum.' demiş.” (K. K. 52)

Salih Hoca bir gün evinde otururken telaşla yerinden sıçramış. Evin içinde böyle sanki kulaç ata ata dolaşmış. Sonra da yerine oturmuş. Evdekiler dayanamayıp bu işin nedeninin sormuşlar. Salih Hoca da demiş ki: 'Karadeniz'de bir gemi batmak üzereydi, geminin kaptanı da benden yardım istedi; onu kurtarmaya gittim.' demiş.” (K. K. 76)

Menkıbelere salt birer hikâye olarak yaklaşmamak gerekir. Menkıbeler halkın beklentilerini dile getiren metinler olması bakımından, ahlaki ve dinî boyut dışında bireysel erkle ilgili mesajlar da barındırmaktadır. Menkıbeler bir bakıma insanoğlunun doğayla girmiş olduğu mücadelede “doğaya hâkim olma arzusunu” olağanüstü özellikler atfettiği velîlerden beklediğinin bir işaretidir.³⁶⁰

Menkıbeler İslamiyet öncesiyle sonrası arasında yumuşak geçişleri mümkün kılmış, eski inanç ve kültürlerden yeni dine geçişteki tereddütleri ortadan kaldırmıştır.³⁶¹

Menkıbe anlatıcıları bahsettiği şahsiyetlerin kuvvet ve kudret bakımından diğer insanlardan farklı göstermek için ya normal sayılabilecek hâller abartmış ya da daha önce yaşanmış olan velîler hakkındaki kerametleri onlara izah etmişlerdir.³⁶² Menkıbelerde yer alan bazı olağanüstü hâller kaynağını hiç şüphesiz Eski Türk destanlarından ya da mitlerinden almakta, metinler arası geçişle menkıbede yer alan olaylar İslamiyet'i, tasavvufî kanalla öğrenen bir toplumun bilinçaltındaki atalar kültürünün bir mirası olarak görülmektedir.

4.1.1.1. Bektaş Dede

1.(M.1) “Koca Bektaş Dede diyar diyar gezmiş fakat gezdiği yerlerde hiç ilgi görmemiş. Daha sonra Beyoaba'ya gelmiş ve en çok ilgiyi burada görmüş. Burada Devran Beyle tanışmış. Koca Bektaş Dede nereden geldiğini söylemeyip kendisini herhangi bir insan gibi tanıtmış. Devran Bey onu evine götürüp evinde misafir etmiş, ölünceye kadar Devran Beylerde kalmış. Yaşamının son günlerinde Devran Beye aslında Horsan Erenlerinden olduğunu insanlara şifa dağıttığını söylemiş. Devran Bey'in kendisine yardım ettiği ve ona evini açtığı için bundan sonra Devran Bey ve ailesinin şifa dağıtacağını söylemiş ve elini bu aileye vermiş. O günden sonra Devran Bey ve ailesi insanlara şifa dağıtmış.” (K.K.1)

2. (M.2) “Bektaş Dede'nin büyük bir velî olacağı çocukluğundan belliymiş. O doğduğu sırada gök aydınlanmış birden. Çocukken eğer birisi abdestsizse onun kucağına gitmezmiş. Ramazan ayı geldi mi iftara kadar emmezmiş annesini. Ta ki iftar vakti gelir o zaman emmeye başlamış.

³⁶⁰ Barış Sarıköse, “Tarih Öğretiminde Menkıbelerin Kullanılması”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26 (2011), s. 317.

³⁶¹ Fatih Mehmet Şeker, *İslamlaşma Sürecinde Türklerin İslam Tasavvuru*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010, s. 207.

³⁶² Boran, *agt*, s. 61.

Bektaş Dede daha 6-7 yaşlarındayken babası çok hastalanmış. Ona demişler ki: ‘Hadi evlat şu babacığına bir dua et de ayaklansınlar.’ Bektaş Dede de: ‘Artık çok geç, babam peygamber Efendimize komşu olmak üzere.’ demiş. Adamcağız kısa sürede Hakkın rahmetine kavuşmuş.” (K.K. 63)

4.1.1.2. Karaca Ahmet Sultan

1. (M. 3) “Karaca Ahmet Sultan hekimlik yaparmış. Bir gün padişahın kızı hastalanmış. Hiçbir hekim kızını iyileştiremeyince Karaca Ahmet’i çağırmışlar. Karaca Ahmet padişahın huzuruna eli boş çıkılamayacağını düşünmüş ve yolda kavak ağacından elma toplamış. Elmaları yiyen kız da şifa bulmuş.” (K.K. 36)

4.1.1.3. Seyyid Ahmet

1. (M. 4) “Seyit Ahmet, Osmanlı Döneminde Horasan’dan buraya geliyor. Bugünkü türbenin olduğu yerde çadırlar kurup talebe yetiştirmeye başlıyorlar. Bir gün Seyit Ahmet’in yolu Balıkesir’e düşüyor. Balıkesir’de bir köyde konaklıyor. Üstü başı yamalı olduğu için kimse onu umursamıyor ve sözlerine inanmıyor. Seyit Ahmet o köyden ayrılıp Akhisar’daki obasına geri dönüyor. Seyit Ahmet Akhisar’a vardığında Balıkesir’deki köyde büyük bir sel başlıyor ve hiç durmak bilmiyor. Köylüler düşünüyorlar tabi acep ne yapmak lazım diye. Kalkıyorlar Akhisar’a Seydi obasına gelip Seyit Ahmet’in huzuruna çıkıyorlar. Bizi affet diyorlar, biz senin kıymetini bilmedik. Seyit Ahmet de benden af dilemeyin Allah’tan af dileyin diyor. Köylüler kalkıp Balıkesir’e köylerine dönüyorlar. Bir bakıyorlar ki sel tehlikesi ortadan kalkmış her şey eski haline dönmüş.” (K.K. 5)

4.1.1.4. Yâren Baba

1. (M.5) “Yâren Baba gelmiş, şuraya tepeye konmuş. Konunca şavkı, bu mübareklerin alınlarındaki nur şavk yeri, Manisa’da oturan Saruhan beyine her gün görünürmüş. [Yâren tepesi Manisa’nın tam karşısına düşmektedir.] Birkaç devamlı görüldüğü bu şavk, beyin nazar-ı dikkatini çekiyor. Birkaç atlıyı ‘Işığın yanında kim varsa bana getirin.’ diyerek gönderiyor. At[lı]lar geliyor, bakıyorlar ki bir derviş oturur durur orada. Askerlerle hoş beş ettikten sonra, askerler Saruhan beyi tarafından yollandıklarını ‘şavkını gördüğü için seni almaya gönderildik.’ diyorlar. [Yâren Baba] ‘Ben gitmem Saruhan beyi kendisi gelsin.’ diyor. Askerler götüremeyince Saruhan beyine gidiyorlar. ‘Derviş Baba gelmiyor, seni istiyor.’ diyorlar. Saruhan beyi ‘Peki, gidin söyleyin. Beni askerlerimle, her şeyimle ağırlayabilecekse geleyim.’ diyor. Bir kişinin orduyu nasıl besleyebileceğini erenler biliyor; ama bey bilmiyor herhâlde. At[lı]lar Yâren Baba’ya gidip ‘Saruhan beyi gelecek; ama her şeyiyle onu ağırlayabilirsen gelecek.’ diyorlar. Yâren Baba ‘peki, gelsinler. Benim hepsini ağırlamaya gücüm yeter.’ diyor. Saruhan beyi tüm ağırlıklarıyla geliyor. Hoş beş ettikten sonra önce hayvanlara yem vermek gerekiyor. Saruhan beyi ‘Derviş Baba, hayvanlarımızın karnı acıktı. Yem verelim.’ diyor. Yâren Baba ‘Peki’ deyip, erenler bizim kaba ağacın birine ayağı ile dokunuyor. Ağaçtan arpa akmaya başlıyor. Hayvanlarını doyuruyorlar. [Saruhan Beyi] ‘Eee hayvanları sulama vakti geldi erenler.’ diyor. Yâren Baba taş basıyor, taştan su çıkıyor, hayvanlarını suluyorlar. ‘Derviş Baba bizim de karnımız acıktı ne olacak? diye sorulunca, Yâren Baba ‘Siz sofraya olun öte yanı kolay.’ diyor. Herkes sofraya oturuyor. Görünmezinden siniler üzerinde yemekler geliyor.

Herkes doyduktan sonra, sofrâ görünmez kimse tarafından kalkıyor. En sonraki sofranın bir tanesi kalkmıyor. Dervîş Baba ‘O sofranın bir noksanı var da ondan kalkmıyor.’ diyor. Saruhan beyi ‘Ne noksanı var?’ deyince, kıymetli kaşıklar, çatallardan birkaç tanesini askerden biri aşırmış. Çatalı kaşığı yerine geri koyuyorlar, o sofrâ böylece kalkıyor. Saruhan beyi, o sırada ne konuştularsa, nasıl idare oluyor musun, dedi. Ne dediyse, ‘Sana biraz ülke vereyim de bu masraflarını karşılarsın.’ demiş. Sonra ‘Nereden nereye vereyim?’ demiş. Erenler ‘bu bastonumu arkama atayım, düştüğü yerden bu tarafa olan yerin emlakı benim olsun. Ben bunu fakire, fukaraya, dervîşlerime yedireyim.’ demiş. Saruhan beyi ‘Canım oturduğun yerden attığın zaman nereye düşecek?’ demiş. Yâren Baba da ‘Bey, ben kalkar da atarsam sana ülke kalmaz, senin ülkeni geçer benim bastonum.’ demiş. Sonra oturduğu yerden bastonu atıyor. Şimdi Medar çayının ya kaynağı ya da üzerindeki köprüden girerken içeriye oradaki yolun orada bir su varmış. O su hâlâ orada duruyormuş, baston oraya kadar düşmüş. O arazi Yâren Baba’ya verilmiş ve tüm gelenler tekkenin emlakından istifade ediyorlarmış.³⁶³

4.1.1.5. Yatağan Mahmut Sultan

1. (M. 6) “Saruhan beyi Yâren Baba ile ne konuştularsa Saruhan beyi ‘Sana kızımı verdim.’ diyor. O mübarek de, erenler ‘Ben de evlatlığa aldım, kabul ettim.’ diyor. Yâren Baba ile Saruhan beyinin kızı orada bir hayat yaşarken geyikler varmış. Kız geyikleri güder, sağarmış. Bir gün canı sıkılmış Leyla Hatun’un. Yâren baba bunun farkına varmış ‘Leyla, kızım, bugün canın sıkkın ne oldu?’ deyince, kızcağız seslenmemiş. O, anlamış içi [Leyla Hatunun] ağzına tükürüyor ve kız bundan hamile kalıyor. İşte o ağzına tükürmesinden, şimdi köyde türbede yatan Hayran Mahmut dünyaya geliyor. Anasıyla oğlu şimdi türbede yatıyor. Karısı ile Hayran Mahmut değil.”³⁶⁴

4.1.1.6. Hacı Sadık Efendi

1. (M. 7) “Bir devlet memurunun başı çok ağrıyormuş. Rüyasında bir gün ona malum olunmuş. Demişler ki: Senin ağrının çaresi Manisa’nın Akhisar ilçesinde Kömürcü köyündedir. Adam da yola çıkmış. Önce Manisa’ya ardından Akhisar’a gelmiş ve Kömürcü köyünü sormuş. Gördes yol ayrımını geçtikten sonra baş ağrısı azar azar geçmeye başlamış. Kömürcü köyüne geldiğinde köylüler bunu karşılamış sonra namaz kılmışlar. Namazdan sonra Saçlı Dede’nin evine gitmişler. Odadan içeriye girdiğinde kapı alçak olduğu için kafasını çarpmış; çarpıp çarpmaz başının ağrısı tamamen geçmiş. Devlet memuru demiş ki: ‘Bakın ben devlet memuruyum benden bir isteğiniz varsa yerine getireyim.’ Hiç kimse bir şey istememiş. Sonra devlet memuru hiç olmazsa şu kapıyı çıkarıp burayı yükseltelim en azından gelenlerin başı çarpmaz demiş. Saçlı Dede de demiş ki: ‘Biz kapıyı yükseltiriz yükseltmesine de başı ağrıyanların ağrısı geçmez o zaman.’ demiş.” (K.K. 52)

2. (M. 8) “Hacı Bekir Dede, Kamil’i okutmuş ama Saçlı Dede’yi okutmamış. Sonra bir gün Saçlı Dede’ye demiş ki: ‘Bak bir gün dersin ki Babam Kamil’i okuttu ama beni okutmadı. Sana da himmet vereceğim.’ Hacı Bekir’in himmetiyle (duasıyla) Saçlı Dede de büyük bir evliya olmuş.” (K.K. 52)

³⁶³ Pehlivan, *Manisa İli Akhisar İlçesi*, s. 151.

³⁶⁴ Pehlivan, age, s. 154.

3. (M. 9) “Sadık Hoca bir gün civar köylerden birine sohbet etmeye gitmiş. Kömürcü köyünün fakirlerinden biri Sadık Hoca’nın gittiğini görünce yatsı namazından sonra gizlice hocanın evine girmeye çalışmış. Kapıyı açtığında bir de ne görsün hoca ocağın başında oturuyor. Telaşla dışarı fırlamış ve bağırmaya başlamış: Sadık Hoca döndü, Sadık Hoca döndü... O sırada köydekiler Sadık Hoca’nın dışarıda olduğunu henüz köye dönmediğini söylemişler. Fakir köylü o zaman anlamış ki bu hoca diğerleri gibi değil; aynı zamanda farklı mekânlarda olabilen bir hocaymış.” (K.K.73)

4. (M. 10) “Saçlı Dede Atatürk zamanında zindana atılmış. Kodesin önünde nöbetçi olmasına rağmen her sabah kapılar kendiliğinden açılıp Saçlı Dede kaybolurmuş. Sabahleyin camiye gidenler onu sabah namazından dönerken görürlermiş. Atatürk Saçlı Dede’ye demiş ki hele geç otur şu sandalyeye. Saçlı Dede de otururum ama önce o ayeti oradan alın demiş. Atatürk de onun gerçek hoca olduğunu anlamış.” (K.K. 52)

5. (M. 11) “Atatürk zamanında sahte hocaları topluyorlarmış. Bunu anlamak için de odanın ortasına Kuran-ı Kerim koyuyorlarmış; hocalar onu hissetmeden üzerine basıp geçerlerse sahte hoca olduklarını anlayacaklarmış. Sıra, Sadık Dede’ye geldiğinde: ‘İlk önce Kur’an’ı önümden alın da geçeyim.’ deyince onun gerçek hoca olduğunu anlamışlar.” (K.K. 74)

4.1.1.7. Hafız Aktap Osman Çelebi

1. (M. 12) “Bir gün genç bir bilgin Akhisar’a gelmiş. Buralarda benim bilgimle boy ölçebilecek biri var mı demiş. Ona demişler ki falanca yerde Hafız Osman vardır çok bilgilidir. O da kalkmış Hafız Osman’ın evine gitmiş. Hafız Osman adamı evinde misafir etmiş, biraz sohbet ettikten sonra adam cebinden piposunu çıkarmış ve yakmış. Hafız Osman’a demiş ki: ‘Senin bilgili biri olduğunu söylediler benimle başa çıkabilir misin?’ demiş. Hafız Osman da karısına seslenmiş: ‘Misafirimizin odasını hazırlayın yarına çok işimiz var.’ demiş. Ertesi sabah adam uyandığında bir lağım çukurunda görmüş kendini. Yardım edin! Diye bağırarak. Hafız Osman odaya girmiş elinde de adamın piposu varmış. Elindeki pipoyu sallayarak seni bu kurtaramaz demiş. Pipoyu adama uzatınca adam da piponun elle tutulan kısmına tutunup lağımdan çıkmış. Sonra, Hafız Osman’dan af dilemiş. ‘Sen büyük bir hocasın ben seni anlayamadım, demiş.’” (K.K. 73)

4.1.1.8. İbrahim Yılmaz İrşâdî

1. (M. 13) “80 Darbe’sinden sonra yargılananlar arasında İbrahim Efendi de varmış. Mahkûmları bir arabaya doldurup Eskişehir Cezaevi’ne götüreceklermiş. O zamanlar Eskişehir Cezaevi’nin koşulları çok kötüymüş, hiçbir bir mahkûm orada kalmak istemiyormuş. Araba yola çıkmış, İbrahim efendi şoförle konuşup onu meşgul ediyormuş. Arabadaki diğer mahkûmlar İbrahim Efendi’nin ne yapmaya çalıştığını anlamamışlar. İbrahim Efendi’nin amacı arabanın Eskişehir’e gitmesini geciktirmekmiş. Sonra yolda şoföre telefon gelmiş. Karşıdaki ses Eskişehir Cezaevinde hiç boş yer kalmadığını bu yüzden arabadaki mahkûmların geri götürülmesini istemiş. İbrahim Efendi de böylece Eskişehir Cezaevine gitmekten kurtulmuş.” (K.K. 75)

2. (M. 14) “İbrahim Efendi’nin en hassas olduğu konu kendi konumunu bir çıkar için kullanmakmış. Bu yüzden paraya mala hiç tamah etmezmiş. İbrahim Efendi’nin ev işlerini gören ve bazen de şoförlüğünü yapan Mustafa adında biri varmış. İbrahim Efendi bir gün Mustafa’dan bir tane marul istemiş. Mustafa marulu getirdiğinde marula ne kadar para verdiğini sormuş. Mustafa da : 'Aman efendim bir marulun lafı mı olur demiş.' İbrahim Efendi bunu kabul etmemiş çıkarıp vermiş marulun parasını.” (K.K. 75)

4.1.1.9. Mısırlı Kamil Efendi

1. (M. 15) “Kamil Efendi’nin Sındırgı’dan bir müridi varmış. Bu müridi karısıyla pek geçimsizmiş. Müridi bir gün Akhisar’a gelip Kamil Efendi’yi gördüğünde ona demiş ki: 'Bana bak evlat; karınla iyi geçinmeye bak bunun bir de ahireti de var.' Adam da söz vermiş Kamil Efendi’ye. Adam içinden de acaba şeyhimin nereden haberi oldu, bu vaziyetten ona hiç bahsetmemiştim diye düşünmüş. Adam Akhisar’dan Sındırgıya gelmiş ve her ne olduysa karısıyla yine münakaşaya başlamış. Sonra evden çıkıp bahçedeki sedire geçmiş. Bir de ne görsün Kamil Efendi karşısında öylece oturuyor. Hemen Kamil Efendi’nin ellerine kapanmış ve af dilemiş. O günden öte bir daha karısıyla kavga etmemiş. (K.K. 63)

4.1.1.10. Salih Kılınç (Salih Hoca)

1.(M. 16) “Musaca köyünden biri Salih Hoca’yı görmek için Süleymanlı köyüne gitmiş, köyün girişinde kendi kendine demiş ki: 'Şimdi gidip de Salih Hocayı rahatsız etmek olmaz acaba hiç gitmesem mi ?' Sonra gitmeye karar vermiş. Salih Hoca’nın yanına çıktığında Hoca köylüye demiş ki: 'Şimdi söyle bakalım köyün girişinde içinden neden Salih Hoca’yı görmesem mi diye düşündün? ' İnsanların kalbinden geçenler Salih Hoca’ya malum olurmuş.’”(K.K. 76)

2. (M. 17) “Bir gün adamın biri 'Salih Hoca her şeyi yapar ve her dediği olur. ' sözünü duyunca hocanın karşına çıkmış. Hocam demiş, ben bir kızı seviyorum onu bana getirir misin demiş. Hoca da sen git kızın saçından bir tel getir gerisine karışma demiş. Adam da dışarı çıkmış; nasıl olsa anlamaz diye evdeki dananın kılını getirip hocaya vermiş. Üstünden çok zaman geçmeden dışarıdan dananın sesleri gelmeye başlamış. Adam koşarak içeri girmiş ve hocaya demiş ki: 'Hocam ben seni denemek istedim gerçekten o kızı getirebilir misin diye. Kusura bakma ve beni affet. ' demiş.” (K.K. 77)

3. (M. 18) “Bir gün adamın biri otomobiliyle köye gelmiş Salih Hoca’nın yanına. Salih Hoca adama demiş ki seninle filanca yerde buluşalım. Adam otomobiline binip Salih Hoca’nın dediği yere gitmek için arabasını çalıştırmış. Vardığında bir de ne gördün; Salih Hoca otomobilden daha hızlı varmış oraya.” (K.K. 76)

4.1.1.11. Sarı Ahmet Paşa

1. (M. 19) “Sarı Ahmet Paşa hem bilgili hem varlıklı hem de keramet sahibi bir zatmış. Bazı zamanlar paşa kılığında değil; halkın arasında tebdili kıyafet gezermiş. Eskiden bu caminin olduğu yerde koca çınarlar bu çınarların altında da büyük kahvehaneler varmış. Paşa bir gün bu kahvehanenin önünden geçerken yerde yatan bir ölü bir köpeğin etrafında toplanan insanlar görmüş. Kalabalığın içine sıvışıp köpeğe bakıp demiş ki: 'Bu fukaranın henüz vadesi dolmadı.' Orada bulunanlar dalga geçip gülmüşler tabi. Paşa eğilmiş ve köpeğin sırtının sıvazlamış.

Köpeğin gözleri fal taşı gibi açılmış tabi. Yerinden usulca kakıp hiçbir şey yokmuş gibi devam etmişler. Çevredekiler de kim bu velî kişi diye düşünüp durmuşlar. İçlerinden biri ben onu tanıdım o Sarı Ahmet Paşa'ydı demiş. Sonra paşanın huzuruna çıkıp af dilemişler.” (K.K. 63)

4.1.1.12. Şeyh Îsâ ³⁶⁵

1. (M. 20) “Şeyh Îsâ bir gün talebelerine demiş ki hadi kalkın şöyle gezelim, hava alalım. Kalkıp gitmişler ama nereye gittikleri de belli değil. Buradan Bergama yolundan çıkmışlar Çanakkale'ye yakın Ezine tarafında onun bir müridi varmış. Adam da ölüm döşeğindeymiş. Ama o adam başında bekleyenlere benim sevdiğim hocam gelecek. Beni o gömecek. Cenazemi o yıkayacak. Her zaman böyle diyormuş. Şeyh Îsâ'da o taraflara gidince aklına o gelmiş. Gideyim ne yapıyor talebem diye. Bir gidiyor adamın ölüm döşeğinde olduğunu anlıyor. Onu görünce helalleşiyorlar ve adam ruhunu teslim ediyor. Şeyh Îsâ Hazretleri onu yıkıyor, gömülmesini sağlıyor. Adamın kalbine doğmuş. Bunun da kalbine doğmuş. Yani bunlar çok ilim sahibi insanlar. Bu günkü normal insanlar gibi değiller. Hakikatten gönlünü bu işe adanmışlar. Gönül gözleri açıktır. Para pul onlar için hiç önemli değil.” (K.K. 64)

2. (M. 21) “Şeyh Îsâ buraya Fatih zamanında gelmiş. Ama seksen yedi yıllık ömrü olmuş. Zamanında dört, beş padişah geçirmiş. Kanuni Sultan devrinde de yaşamış. Kanuni Sultan Süleyman'ın Manisa'da sütannesi varmış. Bir gün onu ziyarete geliyor. Hem de oğlu Mustafa Manisa sancak beyiymiş. Hem onu hem onu ziyarete geliyor. Manisa'da Şeyh Îsâ'nın ismi çok duyuluyor. Kanuni de kendi hocasına hocam sen Akhisar'a git bak bakalım Şeyh Îsâ nice bir hocadır, onu imtihan et diyor. Ondan sonra hocası yolcu kıyafetiyle aralıyor ve içeri giriyor. Kapının arkasına hemen oturuyor. Şeyh Îsâ Hazretleri eliyle işaret ediyor, onu çağırıyor. Buraya gel diyor. O da gidip yanına yaklaşıyor. Şeyh Îsâ eliyle otur diyor. Şeyh Îsâ onun kulağına eğilip padişahın hocasına kapının arkasında oturmak yakışmaz diyor. Oradan onun kim olduğunu anlıyor. İşte bu keramettir.” (K.K. 64)

3. (M. 22) “Bir iki gün hoca burada kalıyor. Hoca giderken ver elini öpeyim diyor. Sen çok önemli bir zatmışsın, değerli bir adammışsın diyor. Şeyh Îsâ da elini öptürmüyor. Birbirlerine sarılmışlar. O zaman saygı gereği o onun omzunu, o onun omzunu öpüyormuş. Kanuni'nin hocası tam caminin kapısından çıkacakken ben padişaha gidip söyleyeceğim senin yerini mamur etsin, bak burası hem ufak hem bakımsız demiş. Şeyh Îsâ da sakın ha ben devlet kesesinden tek kuruş istemem demiş. Eğer söylersen şimdiye kadar kimseye beddua etmedim sana beddua ederim demiş. Yani böyle bir insanmış Şeyh Îsâ.” (K.K. 64)

4. (M.23) “Kanuni Sultan Süleyman zamanında Rodos Muhasarası günlerce sürüyor. Rodos'un bir türlü kalesi düşmüyormuş. Orada herkes tereddüt içindeymiş. Ondan sonra Şeyh Îsâ orada bir âlim şehit olmadan kale düşmez demiş. Ve o gün oradaki orduyla beraber savaşa giden

³⁶⁵ Şeyh Îsâ hakkında anlatılan bazı menkıbelerin Şeyhin oğlu İbn-i İsa tarafından yazılan ve Mustafa Tatcı tarafından yeniden neşredilen *Şeyh Mecdüddin Bayramî Menâkıbı ve Saliklerin Adabı* isimli eserdeki menkıbelerle benzerlik taşıdığı görülmektedir. Bu anlatılar, eserdeki menkıbelerin varyantları niteliğindedir. Sahada derlediğimiz kitapta da yer alan menkıbeler şunlardır: M. 20 numaralı menkıbe kitapta “Pirim Bilir”, M. 24 numaralı menkıbe kitapta “Bulut İki Şakk Oldu”, M. 25 numaralı menkıbe kitapta “Kurbanla Gelen Oğullar” isimli menkıbelerle benzerlik taşımaktadır. (İlyâs İbn İsâ Akhisarî *Şeyh Mecdüddin Bayramî Menâkıbı ve Saliklerin Adabı*, haz. Mustafa Tatcı, İstanbul: h Yayınları, 2016, ss. 65-76.)

âlimlerden bir tanesi şehit oluyor. O gün kale düşüyor. Orası teslim oluyor. Bunlar kalp gözüyle, gönül gözüyle görenler.” (K.K. 64)

5. (M. 24) “Şeyh Îsâ dervişleriyle yolculuk halindeyken dervişler demişler ki: 'Sultanım epeydir yürüyoruz ama hava çok kapalı, güneşi göremedik acaba öğlen oldu mu şu akarsuyun suyuyla abdest alıp namazımızı kılalım.' Şeyh Îsâ da başını kaldırıp gökyüzüne bir bakmış ki bulutlar hemen ayrılıp güneş çıkmış arasından. Bu durumu gören dervişler hayrete düşmüş.” (K.K. 65)

6. (M. 25) “Şeyh Îsâ dervişleriyle birlikte Kayseri’den Akhisar’a dönüyormuş. Denizli civarında mola vermişler. Dervişler Şeyh Îsâ’ya demiş ki: 'Şeyhim kaç gün oldu yoldayız şöyle bir kurban olsa da pişirip yesek.' Derken karşı yamaçta kucağında kuzuyu sırtlamış kendilerine doğru yaklaşan bir adam görmüşler. Adam yaklaşıncı dervişler sormuş tabi: 'Hayrola bu kuzuyla nereye gidersin ?' Adam da: 'Dün gece rüyamda şeyhimi gördüm, ona çocuğumun olmadığını benim için dua etmesini istedim. Şeyhim de bu isteğimi geri çevirmedi. Bana ertesi gün bu yoldan geçeceğini söyledi. Kurbanımla birlikte gelirim dervişlerimle birlikte duama âmin diyeceklerini söyledi. Ben de kurbanımı aldım geldim.' demiş. Neyse Şeyh Îsâ adama dua etmiş hepsi birden âmin demişler. Adam Şeyh Îsâ’nın elini öpmüş sonra da kurbanı kesip yemişler. Rivayet o ki bu adamın beş tane çocuğu olmuş.” (K.K. 65)

4.1.1.13. İbn-i İsa (Şeyh İlyas)

1. (M. 26) “Şeyh İlyas hazretlerine bir grup kişi gelip onun babası Şeyh Îsâ’nın şöhretini kullandığını, babası gibi ulu bir kişi olmadığını söyler. Şeyh İlyas hazretleri buna cevap vermez. Müritleri bu durumu çok üzülür. Bunun üzerine Şeyh İlyas bu kişilere gökyüzünü işaret eder. Parmağıyla işaret ettiği her yıldız tek tek kaymaya başlar. Gösterdiği keramet üzerine bu kişiler ona bağlanır. Bu kişilerden biri daha sonra şeyhin en sevdiği halifelerden biri olan Muhammed Rumi’dir.”³⁶⁶

2. (M. 27) “İlyas Çelebi babası Şeyh İlyas öldükten sonra onun yerine geçmiş. İlyas Çelebi’nin böyle çok şeyi yok. Ava çok meraklıymış. Bunu yazılı çizili olarak değil de duyduğumuz bu. Ava gidiyormuş sürekli. Bir cuma günü yine ava gidiyormuş. Babası oğlum gitme, bak bu gün Cuma demiş. Dinlememiş yine ava gitmiş. Havada birkaç kuş uçuyormuş. Ateş etmiş kuşun birini yaralamış ama kuş düşmemiş. Havada böyle yalpalamış. Başka bir şey de vuramamış. Gelmiş. Babası gittin mi demiş. O da gittim, beni affet falan demiş. Babası ne vurdun demiş. O da bir kuşa ateş ettim ama düşmedi demiş. Öyle mi? Açmış koltuğunu babası saçmalar buradan böyle dökülmüş. Yani babanı vurdun demiş.” (K.K. 64)

4.1.1.14. Ahmet Dede

1. (M. 28) “Ahmet Dede hacca gider. Bunu fırsat bilen hırsız Ahmet Dede’nin evine girer. En değerli gümüşler meydanda öylece durmaktadır. Hırsız tam bunları alacakken başı insan başına benzeyen büyük bir yılan görünür. Hırsıza: 'Hiçbir mal bekçisiz değildir, beni göremez mi zannedersin ?' der. Adam dehşete kapılıp kaçar. Yaşadıklarına bir türlü inanamaz. Yıllar sonra

³⁶⁶ Bayar, *agt*, s. 74.

Ahmet Dede, hacdan döndüğünde bu yılanla subaşında karşılaşır ve onunla sohbet etmeye başlar. Bu olayın aslını öğrenen hırsız Ahmet Dede'nin yanına gelip ondan af ister.” (K.K. 66)

2. (M. 29) “Ahmet Dede, uzun süre köyden ayrı kalır. Döndüğünde köylü susuzluktan kıvrınmaktadır. Tam bu sırada köyden geçmekte olan üç yolcu durup su içmek ister. Köyde su bulamayınca, aralarında köyü kötölemeye başlarlar. Bu olayı gören Ahmet Dede yere eğilir ve toprağa üç kez el sürer. Oradan su kaynamaya başlar. Bu olayı gören köylüler ve yolcular ona büyük bir hürmet gösterir. Su o kadar temiz ve tatlıdır ki daha sonra buradan gelip geçen yolcular içtikleri suyun tadını hayatları boyunca unutamazlar. Bu suyun çıktığına inanılan yere uzun yıllar sonra bir çeşme yaptırılmış ve bu çeşmeye Hacı Ahmet Çeşmesi adı verilmiştir.”³⁶⁷

3. (M. 30) “Namaz vakti geldiğinde Ahmet Dede'nin uyuduğunu gören bir köylü, onu uyandırıp: 'Namaz vakti uyuyorsun, sen nasıl hocasın yoksa ibadetin eksik midir ?' der. Bu sözleri işiten Ahmet Dede çok kızar ve köylüye 'Sen kimin ne olduğunu bilemezsin ?' der ve ateşteki kızgın maşayı alıp dilinin üzerinde gezdirmeye başlar. Bunu gören köylü söylediklerinden çok utanır ve af diler.” (K.K. 66)

4.1.1.15. Ahsen Dede

1. (M. 31) “Bir gün Şeyh Îsâ hastalanmış, talebelerine ders veremeyecek durumdaymış. Talebeler medresede Şeyh Îsâ'yı beklerken içeri başka biri girmiş ve o günkü dersi o velî anlatmış ve kaybolmuş. Ertesi gün talebeler Şeyh Îsâ'nın huzuruna çıkmışlar ve olanları anlatmışlar. Şey Îsâ da talebeleri dinledikten sonra demiş ki: Anlattıklarınızı bakılırsa size ders veren velî Görenez Dağındaki Garip Dede'dir.” (K.K. 67)

4.1.1.16. Çomaklı Dede

1. (M. 32) “Çomaklı Dede bir evin hizmetkârlığını yapıyormuş. Bir gün evin efendisi hac görevini yerine getirmek için Mekke'ye gitmiş. Evin hanımı Çomaklı Dede'yi çağırmış: 'Bulgur pilavı yaptım, bir kap da sana koydum afiyetle ye. ' demiş. Evin Beyi de bu sırada hacdayken canı birden bulgur pilavı çekmiş. “ Şöyle bir kap bulgur pilavı olsa da afiyetle yesem.” demiş. Adam biraz uyumuş uyandığında yatağının dibinde dumanı üstünde bir kap bulgur pilavı görmüş. Afiyetle yemiş pilavı. Hacdan evine dönerken bulgur kabını da yanında getirmiş. Karısına olanları anlatmış. Karısı bir bakmış ki eşinin bulgur yediği kap Çomaklı Dede'ye verdiği kabın aynısı. O zaman anlamışlar ki Çomaklı Dede sıradan bir insan değil büyük bir evliyaymış.” (K.K. 89)

4.1.1.17. Göcek Dedesi

1. (M. 33) “Akhisar'ı bir seferinde çekirgeler basmış. Belediye reisi ne yaptıysa çekirgelere engel olamamış. En sonunda Kara Molla'dan yardım istemeye karar vermişler. Kara Molla bir muska yazmış. Muskanın bir zeytin ağacına asılmasını istemiş. Muskayı zeytin ağacına astıklarında çekirgeler de yok olmuş.” (K.K. 13)

4.1.1.18. Kalburca Dede

---

³⁶⁷ Bayar, *agt*, s. 76.

1. (M. 34) “Kalburca Dedem ve beraberindeki kırk eren Yatağan’a geliyorlar. Kalburca Dedemin düğününü yapıyorlar. Düğündeki kırk eren hünerlerini sergilemiş. Kimi elinde ciğer pişirmiş, kimi iğneylen odun sarmış, kimi yılanlarla odun çırpı çekmiş. Kırk kulplu kırk kazanda kırk çeşit yemek pişirmişler. Kırk gün kırk gece düğün yapmışlar. Başta Hacı Bektaş Dedemiz olmak üzere Koca Bektaş Dedemizi, Yâren Dedemizi ve Mekke ve Medine tarafından gelen kırk bin velîyle kırk bin deveyi ağırlamışlar. Bütün misafirler bu kazandaki yemekleri yemişler ama yine de yemek bitmemiş.”(K.K. 59)

4.1.1.19. Kara Veli Dede

1. (M. 35) “Kara Veli Dede, Sinan Dede ve Karaköy Dedesi kardeşmiş. Kara Veli Dede kardeşinden pamuk içinde köz getirmesini istemiş. Sinan Dede de kardeşinin isteğini yerine getirmiş. Kara Veli bunun üzerine dağın tepesine çıkıp kardeşine dua etmeye başlamış ve orada ölmüş. Bugünkü türbesinin olduğu yere defnetmişler. Kara Veli Dede’nin ölüm haberini duyan kardeşleri de dağ başına gömülmek istemiş. Bunun için Karaköy Dedesi ve Sinan Dede’nin türbesi de dağ başındadır.” (K.K. 69)

4.1.1.20. Sıdan Dede

1.(M. 36) “Sıdan Dede Kırkağaç’taki Sarı Dede’ye bir sepetin içinde kar gönderiyormuş. Sarı Dede de Sıdan Dede’ye pamuk içinde ateş gönderirmiş. Sarı Hoca bir gün ateş gönderen elçiye: 'Dervişlik yapmak yolda kolaydır, yayla da durmakla dedelik olmaz.' demiş. Sıdan Dede bu söze alınmış ama yine de sepetinin içine kar koyup Sarı Hoca’nın yanına gelmiş. İkisi de sepetindekileri çıkarmış, ne ateş pamuğu yakmakta ne de sepetteki kar erimemekteymiş. O sırada dükkâna bir kadın gelmiş. Ayakkabı tamircisi olan Sarı Dede’ye ayakkabı ölçüsü aldıracakmış. Sarı Dede kadının ayaklarına baktığında Sinan Dede’nin sepetindeki kar erimeye başlamış. Sinan Dede Sarı Dede’ye: 'Dükkânda oturmakla dedelik olmaz.' demiş. Sarı Hoca da bunun üzerine 'İşte benim sana söylemek isteyip de senin alındığın buydu.' demiş.” (K.K. 21)

2.(M. 37) “O sıralar savaş varmış, yabancı askerler bu topraklarda Türk adını bırakmayacağız, tüm Türklerin kökünü kazıyacağız demişler. Yaklaşık 60 70 tane talebe varmış, bunların başında da hocaları varmış. Hocaları bir şeyler yapılması gerektiğini söyleyip bir avuç nohudu okuyup üfleyip hepsine teker teker yedirmişler. Hepsi kanatlanıp bir yere konmuşlar. Sıdan Dedesi de Sıdan Dağı’na konmuş. Görevleri bulundukları yeri korumakmış. Savaşın olduğu bir gün yabancı askerler Sıdan Dağı’na saldırmak istemişler. Dede de yabancı askerlere görünüp onları korkutmuş. İki dağı sallandırıp düşmanları geri yollamış. Askerler kaçarken komutanlarına: 'Biz insanlarla savaşmadık; kavak gibi boyu, fincan gibi dişleri olan birisi vardı.' demişler.” (K.K. 46)

4.1.1.21. Sindelli Dedesi

1.(M. 38) “Eskiden Sindelli köyümüzde bir karı koca yaşarmış. Koca çiftçilik yaparmış karısı da ev işlerine bakarmış. Bir gün adam her zamanki gibi tarlaya gitmiş. Kadın evde ev işleriyle uğraşırken kapı çalmış; gelen yaşlı, aksakallı uzun bir dedeymiş. Bu dede kadından abdest suyu istemiş. Kadın da hemen dedeye su getirmiş. Dede de suya karşılık kadına altın verip ortadan kaybolmuş. Kadın bu durumdan hiçbir şey anlamamış. Bu dede bir süre sonra yine gelip abdest

suyu istemiş. Aldığı her suya karşılık kadına altın vermeye devam etmiş. Kadın dedenin neden sürekli evine geldiğini merak etmiş. Bir gün dedeye su verdikten sonra onu takip etmeye başlamış dedeyi namaz kılarken görmüş. Akşam kocası eve geldiğinde başından geçenleri kocasına anlatmış. Dede bir daha kadının evine gelmez olmuş. Bu olay kulaktan kulağa yayılmış. Köylüler dedenin namaz kıldığı söylenen yere türbesini yaptırmış.” (K.K. 68)

4.1.2. Efsaneler

Türkiye Türkçesine Farsçadan geçen efsane sözcüğü halk bilimi uzmanları tarafından farklı şekillerde tanımlanmıştır. Pertev Nail Boratav efsaneyi şöyle tanımlamaktadır: “*Efsane, kendine özgü bir üslubu, kalıplaşmış, kurallı biçimleri olmayan, düz konuşma dili ile bildirilen bir anlatı türüdür.*”³⁶⁸ Şükrü Elçin’e göre efsane: “*İnsanoğlunun tarih sahnesinde görüldüğü ilk devirlerden itibaren aynı coğrafya, muhit ve kavimler arasında doğup gelişen; zamanla inanç, adet, anane ve merasimlerin teşekkülünde az çok rolü olan bir çeşit masaldır.*”³⁶⁹ Grimm Kardeşlerin efsane tanımı şöyledir: “*Gerçek veya hayali, muayyen şahıs, hadise veya yer hakkında anlatılan hikâyelerdir.*”³⁷⁰ Max Luthi ise efsaneyi “*Duygusal, ahlaki (etik), objektif zamana ve mekâna bağlı bir anlatım türüdür.*”³⁷¹ şeklinde tanımlamaktadır. Saim Sakaoğlu’nun çeşitli tanımlardan yola çıkarak efsanenin özelliklerini şu şekilde tespit eder:

- “1. Şahıs, yer ve hadiseler hakkında anlatılırlar,
2. . Anlatılanların inandırıcılık vasfı vardır,
3. Umumiyetle şahıs ve hadiselerde tabiatüstü olma vasfı görülür,
4. Efsanelerin belirli bir şekli yoktur; kısa ve konuşma diline yer veren bir anlatımadır.”³⁷²

Efsane türü hakkında yapılan bu tanımlamalarda metni oluşturan bağlam ve bağlamı oluşturan unsurlar belirgin değildir. Ekici’nin türleri tasnif etmek için kullandığı dört unsur (şekil, yapı, içerik, işlev ve yaratım) göz önünde bulundurularak efsaneyi şu şekilde tanımlayabiliriz: Efsane yakın (belirgin) bir zamanda gerçekleşmiş tarihi ya da dini şahsiyet etrafında gelişen bir olayı olağanüstü kişiler vasıtasıyla sözlü olarak anlatıldığı, ahlaki ya da sosyal bir mesaj veren, gerçek olmayan ama gerçekmiş gibi inanılan nesir anlatımlardır. Bu anlatılarda karakter ve inandırıcılık ön plandadır. Bir anlatının efsaneye dönüşebilmesi için olayın kahramanı halk nezdinde çok önemli bir kişi olmalı, tarihin kaderini değiştirebilmelidir. Masal ve efsaneyi karşılaştıran Bilge Seyidoğlu’na göre efsaneyi anlatanlar ya da onu dinleyenler bu anlatıların bir gerçeklik üzerine kurulduğuna inanırlar.³⁷³

³⁶⁸ Pertev Nâili Boratav, *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, Ankara: Gerçek Yayınevi, 1974, s. 99.

³⁶⁹ Şükrü Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1986, s. 314.

³⁷⁰ Mehmet Aça, Aktan Müge Ercan, “Anonim Halk Edebiyatı”, *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, ed. Öcal Oğuz, Ankara: Grafiker Yayınları, 2004, s. 144.

³⁷¹ Aça, Ercan, *age*, s. 144.

³⁷² Saim Sakaoğlu, *Anadolu-Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tıp Kataloğu*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1980, s. 14.

³⁷³ Aça, Ercan, *age*, s. 146.

4.1.2.1. Bektaş Dede

1. (E. 1) “Rahmetli Atatürk tekkeleri, tarikatlar kapatılsın denildiğinde burası bir kere sekteye uğramış. Bu sekteyi de Fahrettin Kerim Gökay Paşa’nın annesinin ağzı kayınca tavsiyede bulunulmuş. Manisa’nın Akhisar ilçesinin Beyoba köyünde şifa ocağı var. Orada iyi olur diye tavsiye edilince bu paşa trenle bizim yakınımızda Kapaklı köyü var. Oraya kadar trenle geliyor. Oradan at arabasıyla tekrar bize geliyor. Dedemi çağırıyorlar. Dedem yasak olduğunu ifade edince, ben emir veriyorum hastama bakacaksınız. Orada annesine bakılıyor ve işlemler bitirildikten sonra dedem ricada bulunuyor; misafirimiz olmaz mısınız? Buradan da tekrar Ankara dönüşlerinde dönüyorlar, at arabasıyla tekrar Kapaklı istasyonuna geldiklerinde annesi kendisini çok iyi hissetmiş. Üç ay geçince annesi iyi olmuş. Ağzı yerine gelmiş. Burada da bu mucizeyi, kerameti görünce ilk işi rahmetli Atatürk’ e benim gittiğim yer yasaklı, biz tekkeleri, tarikatlar kapatılsın dediğimizde burası sekteye uğramış. Aslında buranın büyük bir şeye maruz kalmaması için biz şu anda ne yapabiliriz paşam demiş. Hemen Manisa Valisine telgraf çekiyorlar. Manisa Valisi yanına Akhisar kaymakamını alıyor. Bizim mekânımıza geldiklerinde biz devlet adına geldik, biz bir hata yaptıysak bizi bağışlayın. Tekrar aynı görevinize devam edin diye ifade edildi ve o günden bu güne bu şeyimiz devam ediyor.”³⁷⁴

4.1.2.2. Karaca Ahmet Sultan

1. (E. 2) “Bir zamanlar inançsız bir kaymakam Karaköy’e gelir. Karaca Ahmet türbesinin kapısını taş duvarlarla kapatarak buradaki ibadeti yasaklar. Türbe kapısını taş duvarla kapatmasına rağmen kapı geceleri kendiliğinden açılır. Kaymakam bu durumdan muhtarı sorumlu tutar. Türbenin kapısını bir gün tekrar kapattıktan sonra geri döner. O gece rüyasında Karaca Ahmet’i görür. Karaca Ahmet, türbenin kapısını kendisi açmaktadır. Kaymakam ertesi gün tekrar köye gider ve türbenin kapısı yine açılmıştır. Gördüğü rüyaya aldırış etmeyen kaymakam türbe kapısını tekrar kapattıktan sonra o gece orada beklemeye karar verir. Gece yarısı olduğunda türbede insan görünümünde bir ışık belirir ve bu ışık türbenin kapısındaki taşları bir yıkmaktadır. Kaymakam o günden sonra türbe kapısını bir daha kapatmaz ve ibadete serbest bırakır.” (K.K.70)

2. (E. 3) “Kıbrıs Savaşı zamanında Karaca Ahmet Sultan bir pilotun yanında uçağa binmiş. Savaş boyunca pilota 'Şurayı bombala, burayı bombala!' diyerek yardım etmiş. Giderken pilota: 'Ben Akhisar’ın Karaköy köyündenim. Ziyarettime gelersen memnun olurum.' demiş. Bir zaman sonra pilotun yolu buralara düşmüş. Karaköy’deki insanlara Karaca Ahmet’in evi nerde diye sormuş. İnsanlar pilotu türbeye götürdüğünde anlamışlar ki bin yıl önce ölmesine rağmen savaşa katılmış.” (K.K. 36)

3. (E. 4) “Bir tane adam Karaca Ahmet türbesi yanındaki bir ağacı kesmek için üstüne çıkmış. Tam kesecekken bir ses ona 'Yapma!' diye seslenmiş ama adam hiç aldırış etmemiş. Tekrar tekrar aynı ses onu uyarmış. Ama adam yine de devam etmiş. Derken bir güç adamı ağaçtan itmiş. Adam sürüne sürüne köye gitmiş ama felçli kalmış.” (K.K. 36)

³⁷⁴ Yıldız, agt, s. 47.

4.1.2.3. Yatağan Mahmut Sultan

1. (E. 5) “Yatağan Mahmut Sultan: Köyümüzde bulunan Cem evinin olduğu yerde eskiden büyük bir Bektaşî Tekkesi varmış. Tekke ve Zaviye kanunu çıkınca bütün tekkeleri kapatıp mallarına el koymuşlar. Buradaki Yatağan Baba tekkesine geldiklerinde bütün mallarını zimmetine geçirmişler ancak esrarengiz bir olay olmuş. Tekkenin ortasında büyük bir kazan varmış. Kazanı ne zaman kaldırsalar ertesi gün yine aynı yerine geliyormuş. Bu olay böyle birkaç kere devam etmiş. En sonunda kazanı zincirle bağlamışlar. O kazan, bugün Manisa müzesindedir.” (K.K. 8)

4.1.2.4. Şeyh Eyne

1. (E. 6) “Enibey’in kabrinin olduğu yerde cami odaları vardır. Enibey sevmediği kişiyi bu odalarda yatırmazmış. Gece kapı demirini tıklar tıklar açar, sevmediğini orda yatırmaz çıkarırmış.” (K.K. 7)

4.1.2.5. Şeyh İsâ

1. (E. 7) “17 Ağustos depreminde bir gün veya iki gün sonra Kızılay’ın kurduğu çadırın önünde bir bayan, bakıyor ki piri fani bir zat beyaz giysiler içerisindeymiş. Buyur amca hayırdır demiş. Amca da kızım size bakmaya geldim, çok geçmiş olsun diyor. Bu depremin aynısı Akhisar’da da olacaktı ama Allah’a dua ettik şükürler olsun kabul etti, bizim orada olmadı demiş. Kimsiniz siz amcacım demiş. Bize Şeyh İsâ derler demiş. Ondan sonra kadın çadırın içine giriyor hani kocasını çağırmak için. Gelsin zatla ilgilensin diye. Tabi eşiyle birlikte dışarı çıktıklarında onu görememişler. Aradan üç, beş yıl geçmiş kadının yolu bir gün İzmir’e düşmüş. Oradan da Akhisar’daki bir akrabasını ziyarete gelmiş. Herhalde Akhisar’a gelince aklına geliyor. Ya diyor bir mübarek zat vardı ben gideyim onu da bir ziyaret edeyim, elini öpeyim diyor. Yani bizim buraya kadar gelmiş. Sonra soruyor Şeyh İsâ diye bir zat nerede oturur diye. Onlar da diyorlar bende o zaman izinliydim. Onlarda diyorlar Şeyh İsâ beş yüz yıl önce yaşamış bir zat. Onun türbesi var burada. O yaşamıyor ki demişler. Kadın vallahi ben gördüm demiş. Sonra kadın gelmiş buranın türbelerini ziyaret etmiş.” (K.K. 64)

4.1.2.6. Başlamış Dedesi

1. (E. 8) “Başlamış Dedesinin önündeki arazide tarlayı süren köylüler akşam eve döndüklerinde sabanları tarlada bırakmışlar. Ertesi gün köye döndüklerinden sabanlarının bıraktıkları yerde olmadığını görmüşler. Sabanlar birkaç metre uzağa götürülmüş. Bu olay birkaç defa böyle devam etmiş.” (K.K. 82)

4.1.2.7. Kara Gündüz Dede

1. (E. 9) “Kadının birini kocası çok dövüyormuş. Kadıncağz dayak yediği bir akşam dayanamamış çıkmış evden, türbenin içine girmiş saklanmış. Kocasını bunu duyunca o da hemen türbeye gitmiş. Adam içeri girdiğinde şimşekler çakmış birden. Adamı kapıda sanki biri dövmüş; etrafına bir bakınmış ki kimsecikler yok.” (K.K. 79)

4.1.2.8. Karayağcı Dedesi

1. (E. 10) “Sabah namazı sırasında keçilerini köye doğru süren bir çobana görünmüş. Dede çobana demiş ki: “ Bir daha buradan geçme, namazımı bozuyorsun.” (K.K. 78)

2. (E. 11) “Dede yine bir sabah namaz vakti geldiğinde köyün imamını uyandırıp namaza geç kaldığını söylemiş.” (K.K. 78)

4.1.2.9. Kobaşdere Dedesi

1. (E. 12) “Bir gün köyde Ramazan adında bir çocuk kaybolmuş. Her nereye baktıysalar bulamamışlar çocuğu. Dağa çıkmışlar, çamların arasına bakmışlar ama Ramazan yok. Aradan iki gün geçmiş. Sonra köylülerden biri demiş ki hadi bir de dedenin yatırına bakalım. Köylüler Garip Dede’nin türbesinin kapısını bir aralamışlar ki Ramazan orda yatıyor. Ne arıyorsun burada Ramazan demişler, karnın hiç acıkmadı mı? Ramazan da: 'Acıktım ama Dede benim yemeğimi verdi.' demiş.” (K.K. 49)

4.1.2.10. Kulak Dede

1. (E. 13) “Savaş sırasında askerler Kulak Dede mağarasına saklanmışlar. Askerlerden birinin kulakları ağrıyormuş. Gece uyuduklarında mağaranın tavanında oluşan buharlı su bu askerin kulaklarına damlamaya başlamış. Asker sabah uyandığında kulaklarının artık ağrımadığını fark etmiş. Aradan birkaç gün geçmiş. Bu askerin rüyasına bir dede girmiş. Askere demiş ki: 'Kulaklarının ağrısı geçti mi ?' Asker henüz cevap vermeden dede ortadan kaybolmuş. Asker sabah uyandığında kendisine şifa olanın mağara değil dede olduğunu anlamış.” (K.K. 87)

4.1.2.11. Molla Veli

1. (E. 14) “Molla Veli’nin ölmeden önceki vasiyeti cami avlusuna gömülmekmiş. Bir gün Molla Veli Hakkın rahmetine kavuşmuş. Cenazesini cami avlusundan tam kaldırmak üzerelermiş ki kıyamet gibi yağmur yağmaya başlamış. Cenazeyi teneşir taşında koyuna koyduklarında yağmur kesilmiş. Sonra köylülerin aklına Molla Veli’nin vasiyeti gelmiş. Cenazeyi caminin avlusuna gömmüşler. Defin işlemi bittikten sonra camiden çıkan cemaat havanın birden güneş açtığını görmüş.” (K.K. 81)

4.1.2.12. Muştullar Dedesi

1. (E. 15) “Annesi olmayan yetim bir çocuk deve sürüsüne çobanlık yapıyormuş. Bir gün bu çoban develerini derenin kenarına salmış, kendisi de dedenin(türbenin) orada uykuya dalmış. Birden aksakallı bir dede çobana: 'Develerin derenin oradaki armutları yiyor, komşuların görürse azar işitirsin.' demiş. Çoban uyanmış ve develerini saldığı derenin kıyısına gelmiş. Gerçekten de develer komşuların bahçesindeki armutları yiyip ağaçlara zarar veriyormuş. Çoban tekrar uyduğu yere gelmiş ama aksakallı dedeyi görememiş.” (K.K. 47)

4.1.2.13. Yiğit Ali Dede

1. (E. 32) “Adanalı bir ailenin on beş yıldır çocuğu olmuyormuş. Bir gün Yiğit Ali adamın rüyasına girip bir oğlu olacağını ve akabinde kendisini ziyaret etmesini istemiş. Adamın dileği

gerçekleşmiş ve Akhisar'a gelerek Yiğit Ali'nin türbesini ziyaret ederek bir adak kesmiş. Gel zaman git zaman bu oğlan büyümüş. Bu çocuk bir seferinde epey hastalanmış. Balıkesir'den Adana'ya yolculuk ettikleri bir gün adam aklından: 'Oğlum iyileşirse onu Yiğit Dede'ye götürüp adak keseceğim.' demiş. Gelenbe'den Gökçe Ahmet'e doğru ilerlerken çocuğunun birden iyiye gittiğini ve hiçbir hastalığının kalmadığını görmüş. Yiğit Ali Dede'ye gidip adağını yerine getirmiş." (K.K. 84)

4.1.3. İnanç Anıları (Memoratlara)

Eskiden efsanelerin bir alt parçası olarak değerlendirilen memoratlar günümüzde bağımsız bir edebi tür niteliği kazanmıştır:

*"Memorat, 'tabiatüstü ferdi bir tecrübenin yaşayan veya ondan dinlemiş birisi tarafından anlatılan şahsa bağlı hikâye' olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımlamada yer alan 'tabiatüstü' ile kastedilen öncelikle 'öteki dünya' ve farklı bir boyutta olmanın yanı sıra insanlarla beraber aynı mekânları paylaşan cin, peri, alkız, karabasan veya çeşitli ruhlardan oluşan ve sosyal bir hayat yaşadığına inanılan varlıklarla görme, konuşma, dokunma, hissetme, rüya veya bunlardan başka bir yolla kurulan bir iletişimidir. Memoratlar da, bu şekilde kurulmuş bir iletişimle yaşananların yaşayan veya ondan dinleyen birisi tarafından anlatılmasıdır."*³⁷⁵

Efsane ve memoratlar olayı tecrübe eden kişi bağlamında farklılaşan türlerdir. Memoratlar bizzat tanıklık edilen ya da bizzat yaşayanın adının verilmesiyle kurgulanan bir tecrübeyi anlatırken efsanelerde tecrübeyi yaşayan kişi belirsizleşir.³⁷⁶

Memoratlarda anlatının kurgulanışı iki şekilde gerçekleştirilir. Birincisi yalnızca kişisel deneyim yansıtan memoratlardır. Anlatılan hikâye yalnızca olayı yaşayan kişi tarafından başkasına anlatılmalıdır. Hikâye üçüncü bir kişiye anlatılırsa metin orijinalliyini kaybedecek ve bu yeni tür memorat olarak adlandırılmayacaktır. İkincisi; memoratların yalnızca kişisel yaşantıyı değil, anlatıcıya doğrudan anlatılmış olmaları kaydıyla başkalarının yaşantılarına da dayanabileceğidir. Derleyici "kişisel yaşantı" deneyimini birebir tanıması mutlak bir zorunluluk değildir.³⁷⁷ Bu yüzden bazı memoratlar doğrudan bir tecrübeyi anlatabildiği gibi bazıları da "Dedem anlattı, köyden birinin başına gelmiş, birinden duymuştum." gibi kalıplarla başlamaktadır.

4.1.3.1. Karaca Ahmet Sultan

1. (İ. 1) "1980'li yıllarda taksicilik yaparken Karadeniz'den bir genç geldi. Adını şimdi hatırlamıyorum ama Trabzonlu diye hatırlıyorum. Bu genç Kıbrıs'ta askerlik yaparken arasının iyi olduğu bir arkadaşı varmış. Bu arkadaşıyla çok çatışmalar ve tahkikatlara girmişler; ama ona kurşun bile işlemiyormuş. Karadenizli bu genç, arkadaşına demiş ki, askerlik bittiğinde seni memleketinde ziyaret etmek isterim. Arkadaşı da ona Manisa Akhisar'a geldiğinde Karaca

³⁷⁵ Çobanoğlu, age, s. 21.

³⁷⁶ Pehlivan, agm, s. 91.

³⁷⁷ Linda Dégh, Andrew Vázsonyi, "Memorat ve Ön-Memorat", çev. Ahmet Barış Ekiz, *Millî Folklor*, 27/105 (Haziran/2015), s. 132.

Ahmet'in yerini sorarsan herkes bilir demiş. Ben her zaman orada olurum. İşte bu genç de bana Karaca Ahmet'in yerini sordu. Ben de ona Karaköy'de olduğunu ve eskiden yaşamış bir velî olduğunu söyledim. Ben böyle diyince bu genç ağlamaya başladı, titremekten konuşamıyordu. İşte genç o vakit Karaca Ahmet'in ona asker olarak görüldüğünü anladı. Abi dedi, bir büyükbaş hayvan alalım da türbede keselim sonra etini yoksullara dağıtalım. Gence bizim kasaptan bir tane dana aldık, Karaköy'e götürdük. Hayvanını orda kesti, etlerini de yoksullara dağıttı. Sonra da memleketine döndü." (K.K. 88)

2. (İ. 2) "Bizim buralarda Mezarıcı Mustafa derler biri vardı. Mezarlıklarda gezer, yatar, kalkardı. Deli olduğunu söylerlerdi ama bence ermiş bir zattı. Beni her gördüğünde 'Karaca Ahmet'i gördün mü, Karaca Ahmet'i gördün mü ?' derdi. Ben de, göremedim be Mustafa derdim. O da bana: 'Yasin oku, iki rekât da namaz kıl; sen de görürsün.' derdi. Bir gün bana esti; kafaya koydum gidip türbe de yatacağım. İçimde de korku yok değil. Sonuçta dağın başı, karanlık ve mezarlık... Yine de kafama koydum ve akşam türbeye gittim. Önce abdest alıp iki rekât namaz kıldım, sonra da açıp Yasin okudum. Kabrin yanında uzanır uzanmaz uykuya dalmışım. Rüyamda böyle sakalları dizlerinin üstüne kadar gelen uzunca boylu bir zat gördüm. Bu zatı görür görmez idrak edemediğim bir güç beni yattığım yerden bir kaldırdı türbenin arka tarafında yer alan kayalıkların üstüne fırlattı. Bir uyandım sabah olmuş, korkudan dudağım patlamış. O gece rüyama giren zatın Karaca Ahmet Sultan olduğunu anladım." (K.K. 3)

4.1.3.2. Seyyid Ahmet

1. (İ. 3) "Hiç unutmam kasım ayıydı. İşimizle ilgili bir münasebetimizden dolayı Akhisar'ın Zeytinlioğa köyüne gidecektim. Özel aracım ile ışıkların oradan sağa girdim Zeytinlioğa tabelasını görünce de sol yaptım. Bir 50-100 metre kadar ilerledikten sonra arabanın birden sağa çektiğini hissettim. Araçlarımız şirket arabası olduğu için bakımları düzenli olarak yapılır. Önce rot ayarı mı kaçtı acaba dedim ama böyle bir şey olma şansı da yoktu. Ben direksiyonu sola kırdıkça araba kendini sağa doğru atıyor. En sonunda pes ettim yaktım dörtlüleri sağa çektim arabayı, dışarı çıkıp bir sigara yaktım. Kan ter içinde kalmıştım. Yaşlı bir amca geliyordu karşıdan, elinden tuttuğu küçük çocuk da torunuydu sanırım. Beni o halde görünce yaklaştı yanıma, hayırdır evlat dedi, iyisindir inşallah? Kafayı kaldırıp amcaya dedim ki: Amca bu yolun sağında ne var Allah aşkına, bir güç beni o tarafa doğru atıyor. Amcanın gözleri parladı birden. Bana dedi ki: 'Evlat, yolun sağında Seyit Ahmet hazretlerinin türbesi var. Belki de huzuruna çıkmayı istiyordur.' Elhamdülillah Müslümanız ama türbelere yatırlara da çok meyilim yok açıkçası. İçimden dedim ki: Kalk İsmet git, ne olacak; türbe seni yiyecek değil ya. Amca da sağ olsun yardımcı oldu, bindik arabaya gittik türbeye. Birer Fatiha okuduk, çok ferah bir mekândı. İçimi tarif edemeyeceğim bir huzur kapladı. Sonra çıktık türbeden; amcağı aldığım yerde bıraktım. İstikametime doğru ilerlemeye başlamadım. Araba milim çekmiyor sağa, sanki araba değil uçak kayıyor adeta yolda. İsmet dedim her şey de varmış bir hayır. Her yıl bu taraflara yolum düştüğünde mutlaka gelirim bu türbeye. Akhisar'ın ve Seyyid Ahmed'in ben de çok özel bir yeri vardır." (K.K. 88)

4.1.3.3. Şeyh İlyas

1. (İ. 4) "Ömer adında 40-45 yaşlarında Kadıdağı'da oturan bir adam vardı. Ekonomik durumları iyi olmasına rağmen bir dönem akli dengesini yitirdi bu. Sürekli bizim köye gelir biz

de ona yardım ederdik. Kışın giyecek, diğer zamanlarda da yiyecek verirdik. Ömer verdiğimiz eşyaları hiç kullanmaz ne verirsek İlyas Dede'ye götürürdü. Örneğin kış günü kısa kolla gezerdi, biz de ona mont verirdik; ertesi gün bir bakmışız mont yok. Ömer derdik ne yaptın montu? O da bize: 'Dede çok üşür diye ona bıraktım.' derdi. Yiyecekleri de yine aynı şekilde dedeye götürürdü. Bazı geceler o karanlık yoldan kalkar dedeye gider, gece de orada kalırdı. Kışın da dede üşümesin diye içerde ateş yaktığı olurdu. Sonradan öğrendik; bir gün Akhisar'a gelmiş tek başına. Araba çarpmış, ölmüş zavallı." (K.K. 71)

4.1.3.4. Yâren Baba

1. (İ. 5) "Benim dedem tütün yapıyormuş Yâren Dede'nin dibinde. Köyün muhtarı kereste kestiriyormuş Yâren Dede'nin yanındaki çamlıklardan. Sabah ezanı okunmak üzereymiş, dedem köpekler sergileri çiğnemesin diye nöbet tutuyormuş. Beklerken uyuyakalmış, o arada bir yumuşak el gelip dedemin yüzünü üç kez sıvazlamış ve demiş ki: 'Muhtara benden selam söyle, tuttuğu işten vazgeçsin.' Dedem birden düşünmüş şimdi gidip muhtara haber versem köpekler tütünleri çiğneyecek. Sonra bir ses gelmiş kulağına: 'Sen o işi kayırma.' Dedem kalkıp abdestini almış ve kahveye gitmiş. Kahvedekilere sormuş: 'Buranın muhtarı kim?' Bu demişler, muhtarı göstermişler. Muhtar anlatılanlar karşısında sapsarı olmuş, hemen bırakacağım bu işi demiş. Ertesi gün orada hayır yapmış. Dedem sergiye geri döndüğünde bir bakıyor köpeğin biri sanki havada uçuyor, nasıl bağırlıyor biri beni dövüyor diyerekten." (K.K. 72)

4.1.3.5. İbrahim Yılmaz İrşadi

1. (İ. 6) "Bir dönem tarif edemediğim bir sıkıntı vardı içimde. Sonra dediler ki falanca mahallede bir hoca var git görün ona. Ben de kalkıp abimle gittim. Hoca böyle bakır bir kabın içine çeşitli bitkiler ve bir miktarda su atıp çeşitli dualar okudu sonra da bir muska yapıp onu daima boynumda taşımam gerektiğini söyledi. Ben de hocanın evinden ayrılırken nezaketen elimi cebime attım ve o dönemin parası 20 lirayı çıkarıp hocaya verdim. Ben parayı verince hoca bana: 'Bu devirde doktor bile muayene ederken 50 lira alıyor bizim yaptığımız işe 20 lira mı veriyorsun?' dedi. Ben başlangıçta herhangi bir ücret talep etmediği için vermiştim o parayı yoksa bana 50 lira deseydi çıkarıp verecektim. Neyse bozuntuya vermeyip çıktık evden. Kış aylarıydı, üstümüze kat kat giyyorduk muska da boynumda asılıydı. İbrahim Efendi'yle karşılaştık bir gün, bana : 'Mustafa şu boynundaki muskayı çıkar, parayla yapılan bir muskadan bir fayda gelmez evlat.' dedi. Ben de içimden diyorum ki boynumdaki muskayı İbrahim Efendinin görme şansı yok acaba bu olaya nasıl muvaffak oldu diye. Akşamüzeri ben, abim ve İbrahim Efendi Kayalıoğlu'na gittik. O zamanlar oradaki çay gürül gürül akardı. Boynumdaki muskayı çıkardım besmele çekerek suya bıraktım. Sıkıntım da kısa zamanda feraha erdi." (K.K. 89)

4.1.3.6. Korkut Baba

1. (İ. 7) "Köyümüzde bir genç vardı hep bu taraflara ava gelirdi. Bir gün yine avdayken Korkut Baba'nın kabrinin olduğu yere saçma sıkılmış. Neyse avdan sonra eve dönmüş. O gece her ne olduyse bu genç sabaha kadar uyuyamamış. Ertesi gün uyanır uyanmaz köyde neyi var nesi yoksa hepsini satıp Kadıdağ'a yerleşmiş." (K.K. 29)

4.1.3.7. Şeyh Îsâ

1. (İ. 8) “Bir zamanlar ayıptır söylemesi epey kopuktum. İçki, at yarışı ne ararsan var. Evdekilerle de aramız bozuk, hanımla her gün kavga, çocukların en küçük bağıışından sinir oluyorum o derece. Anlatacağım olay 2011’in Temmuzunda geldi başıma. O gün mesai yapmadık, fabrikadan çıkmışım 5-5.30 gibi servisle geliyorum. Aynı vardiyadan birkaç arkadaş daha var yanımda onların da akılları benim gibi bir karış havada. Abi dediler bu saatte eve gidip pineklemek olmaz, biraz dağ havası alalım. Uyduk şeytana birinde araba var basıp gittik. Neyse hoş beş derken 10 olmuş saat. Beni bıraktılar şu köylü pazarının orada. Yalpalayarak yürüyorum. Kız sanat okulunun oraya geldim, köşeyi bir döndüm arabanın farları gözlerimi aldı, tavşan gibi kalakaldım. Şeyh Îsâ Camii’nin oralara geldim, tam böyle mescidin olduğu yeri döneceğim nasıl biliyon mu ayaklarım gitmiyor. Dedim bizi dağ havası fena vurdu herhalde. Baktım olacak gibi değil dayadım sırtımı duvara azıcık soluklanayım dedim. İçim geçmiş tabi uyuyakalmışım. Bir ara gözlerimi hafif araladım böyle bir ışık hafifçe yüzüme vuruyor bir yandan da ezan sesi. İçimden dedim ki kesin öldüm ben ahiret yolculuğundayım. Ayaklara birden kuvvet geldi doğruldum, kendimde değilim caminin kapısından avluya girdim. Yalan yok normalde gitmem camiye, anca eş dost ölecek de cenaze namazına. Avluya girince çıktım bir yere oturdum. İlerde de bir amca abdest alıyor böyle. Bende gözlerim kaymış onu izliyorum. Abdesti bitirip yanıma yaklaştıkça daha da büyüyor cüssesi. Yanıma gelip sırtımı sıvazladı: 'Yapma evlat, yapma.' dedi. Birden böyle elektrik çarpılmış gibi hissettim kendimi. Gözlerimi açtım, hava hafiften aydınlanmış biri dürtüklüyor beni. Benim oğlan baba hadi kalk diyor. Gece eve nasıl geldim, kaçta geldim hiç bilmiyorum. Bu hadise ders oldu bana. Hanımla arayı düzelttik, teyzeden küçük bir tarla kaldı miras; onu satıp üstüne de bir şeyler koyup ev aldık kendimize. Geçinip gidiyoruz gül gibi. O gece tam olarak ne oldu sordum eşime; o da hiç açmadı konuyu. Ben diyorum ki beni uyaran kişi kesin Şeyh Îsâ’ydi. Velîler ölseler bile arada görünürmüş insanlara. Her yıl gelirim ziyarete, oturduğum o yere yeniden diz çöker; dua ederim.” (K.K. 92)

4.1.3.8. Göktaş

1. (İ. 9) “Nenem anlatmıştı; küçükken babasına bir bakır bakracın içinde yiyecek götürüyormuş. Tarlanın yolu da bu Göktaş’ın oradan geçiyor. Eskiden orada asırlık bir kavak ağacı vardı ama şimdi yok kesildi. Neyse tam o kavak ağacının oradan geçerken kavak ağacının dibinde böyle uzun boylu sarıklı bir dede görüyor. Dede Göktaş’ın önündeki çeşmeden çamaşırlarını yıkayıp kavak ağacına asıyormuş. Nenemi elinde bakraçla görünce: 'Gel buraya kızım ne var bakalım bakracının içinde ?' demiş. Nenem de korkudan ne yapacağını bilememiş korkudan kaçmaya başlamış. Kan ter içinde tarlaya varmış. Büyük dedem nenemi o halde görünce ne oldu kızım kimden kaçırıyorsun demiş. Nenem de başımdan geçenleri anlatmış. Büyük Dedem gülümseyerek senin o karşına çıkan dedeydi. Eğer sen bakracın içindekinden ona ikram etseydin, o da seni parayla ya da altınla mükâfatlandırır demiş.” (K.K. 93)

4.1.3.9. Morahılar Dedesi

1. (İ. 10) “Bizim köyden iki kadın tarladan dönerken köyün girişinde böyle uzunca boylu ağarmış sakallı bir adamla karşılaşıyorlar. Kadınlardan biri soruyor: 'Hayırdır amca ne arıyorsun burada yoksa yolunu mu kaybettin?' Yaşlı amca da : ' Ben savaştaydım, köyün hemen

girişindedir benim ev, oraya gidiyorum.' demiş. Kadınlar da hiç ses etmemişler köye doğru yürümeye başlamışlar. Kadınlardan biri demiş ki: 'Bu amca köyden olsa biz tanırdık, köyün girişinde hangi evde oturuyor acep ?' Sonra akıllarına köyün girişinde yer alan yatır gelmiş ve o amcanın yatırda yatan zat olduğunu anlamışlar.” (K.K. 80)

2. (İ. 11) “Bir gün akşamüstü tarladan dönerken türbenin bulunduğu sokak başına girdiğimde traktörün motoru birden durdu ve farlar kapandı. Yatırın karşısındaki duvar birden yıkıldı. Motor az daha gitseydi duvar üstüme yıkılacaktı. Sonra kontağı yeniden çevirdiğimde traktör çalışmaya başladı farlar da yanıyordu. Ne olduğunu anlayamadım, zor kurtuldum. Şaşırıp kaldım, türbedeki dede beni korudu.” (K.K. 55)

4.1.3.10. Palaz Dede

1. (İ. 12) “Dağdan su içmeye inen palaz sürüsünün arasından bir palaz ayrılır ve köyümüzde yaşayan ve keçilerini otlatan İlimonoğlu Recep adında birinin yanında durur. Köylü palaza ekmek kırıntısı verir. Bir süre sonra köylü arkasını döndüğünde palazın konuştuğunu görür. İlimonoğlu palazın bir cin olabileceğini düşünüp irkilir. Palaz biraz ilerleyip bugünkü yatırın olduğu bölgeye gelir: 'Ben cin değilim ben burada yatan bir meftunum, benim kabrimin üstünde köpekler oturuyor hayvanlar geziyor; neden bana bir kabir yapmazsın ?' der. Palaz daha sonra yürüyüp gider ve sürüye katılır. İlimonoğlu palazın bulunduğu bölgeyi tam olarak tespit edemez. İlimonoğlu ve palaz arasındaki bu hadise üç kere tekrarlanır ve sonunda kabrin yeri tespit edilip yatır haline getirilir. Bu yatırda yatan velîye de bundan dolayı Palaz Dede adı verilir.” (K.K. 19)

2. (İ. 13) “Eskiden ben ve hanım hafta sonları gider türbenin bakımını yapardık. Türbenin içini süpürürdük, dağılan bir yer varsa onları toparlardık. Bir hafta sonu yine ben ve hanım türbeye gittik yanımızda da benim küçük oğlan var; o zamanlar daha 5 6 yaşlarındaydı. Sandukanın bulunduğu alanın tozunu aldıktan sonra mescit tarafına geçtik, benim küçük oğlan içeride kaldı. Biz temizliğe devam ederken benim oğlanın kendi kendine konuştuğunu fark ettim. Kapıya yanaşıp biraz kulak kesildim. Oğlan kendi kendine: 'Benim adım.... Hıhı babam ve annemle geldik...' bunları söylediğini duydum. Neyse mescitte işim bitince türbenin bulunduğu tarafa geçtik. Bizim oğlana dedim ki söyle bakalım kimle konuşuyordun az önce. Bizim oğlan da: Baba ben burada oynarken yaşlı bir amca geldi; bana adımı sordu. Buraya kiminle geldin dedi? Sonra birden bire kayboldu gitti dedi. Etrafa baktık kimsecikler yoktu. Zaten biri gelse kapının sesini işitirdik. O zaman anladık ki oğlumla konuşan Palaz Dede'ydi. Bize görünmedi ama oğluma göründü.” (K.K. 19)

4.1.3.11. Pınarcık Dedesi

1. (İ. 14) “Köyümüzde Harman yeri olarak kullanılan geniş bir alan vardır. Harman yerinin yanında da hayvanların geçtiği bir sığır yeri vardır. Köylüler arasında saf ve fakir olan biri rüyasında birden tekmeyle sıçramış. Gözlerini açtığında bir zat görmüş. Bu zat köylüye: 'Bre adam ne diye her sabah üzerime basar hayvanlarına beni çiğnetirsin.' demiş. Köylü de : 'Sen de kimsin?' demiş. O da adının Süleyman Dede olduğunu söylemiş. Köylü de ben senin mezar yerini nasıl bileyim demiş. Süleyman Dede köylüye sabah erkenden hayvanları beklediğin yere gel demiş. Köylü sabah uyandığında Harman yerine gitmiş. Sığır yolunun yakınında mezar

şeklinde taşlar görmüş. Taşların bir işaret olduğunu anlamış ve bu işaretten yola çıkarak derme çatma bir mezar yapmış ona. Zamanla köylüler bu yatıra adak adamaya başlamışlar.” (K.K. 85)

2. (İ. 15) “Ramazan ayında bir köylü adakta bulunmak için yatırdan içeri girer. İçeri girdiğinde parlak bir ışık gözlerini kamaştırır. O sırada yerdeki seccadenin yerde yuvarlandığını ve duvarda asıldığını görür. Seccade duvara asıldığında yere sular damlamaya başlar ve yerde ıslak ayak izi bulunur.” (K.K. 85)

3. (İ. 16) “Köyümüzden biri anlattı. Bir gün Süleyman Dede’nin yatırının önünden mısır yüklü at arabası geçer. Bu sırada arabanın tekeri taş çarpar ve iki koçan mısır yem düşer. Yatırın içinden yeşil cüppeli kolunun altında kitap olan biri çıkar ve iki koçan mısırı alıp içeri girer. O sırada yoldan geçen biri yatırın içine girer ama o zatı göremez. Mısır koçanlarını da kırışte asılı durmaktadır.” (K.K. 85)

4.1.3.12. Sazoba Dedesi

1. (İ. 17) “Sabah kalktım 5.30 gibi kahvemi açmaya gidiyordum. Ezan okunuyordu. Hava biraz alacakaranlıktı. O geçtiğim sokakta bir ev var tam köşenin yanında. Orada eskiden yatır olduğu söylenirdi zaten. Ben de tam köşeyi dönerken gargıların arkasından Arap tenli, çok büyük sadece belden yukarısı (tahminen 2,5 metre) gözüken dede yükseliverdi. Birkaç saniye göz göze geldik. Arkamı dönüp hızlı adımlarla yürüdüm. 15-20 adım gittikten sonra dönüp baktım ve arkamda hiçbir şey yoktu. Bu olayı anlattıktan sonra senden mezar istiyor dediler. Ben de o gördüğüm yere küçük bir türbe yaptırđım. O günden sonra bir daha hiç görmedim ve gören de olmadı.” (K.K. 90)

4.1.3.13. Sıdan Dede

1. (İ. 18) “Köyümüzde Fadime adlı bir kız, bir gün dumanlık bir günde annesiyle Sinan Dede’nin arka tarafına odun toplamaya giderken yolunu şaşırmış, kaybolmuş; bütün mahalleli aramış aramış bulamamış. Daha sonra çocuğu Sinan Dede’de(türbede) bulmuşlar. Hava soğuk olmasına rağmen çocuk sımsıcakmış ve hiç de korkmamış. Annesi sormuş: 'Kızım sen bu soğuk havada hiç üşümedin mi, korkmadın mı ?' Kız da 'Biz burada aksakallı bir dedeyle durduk, hiç üşümedik.' demiş.” (K.K. 83)

4.1.3.13. Tekke Dede

1. (İ. 19) “Savaş sırasında eşkıyalar köyü basmış. İrem Ninem de eşkıyalardan canını kurtarmak için Tekke Dedesi’nden yardım istemiş. O sırada İrem Nine’nin imdadına bir köpek yetişmiş. Eşkıyalar ürküp kaçmış. Köpek de bir süre sonra ölmüş.” (K.K. 9)

4.1.3.14. Yiğit Ali

1. (İ. 19) “Benim tarlam var Yiğit Ali’nin orada akşam böyle hava karardı kararacak. Düünden öteberi biraz işler kaldı onları tamamlayacağım. Karşımda yol kenarında böyle beyaz bir şahin marka araba duruyor. Müzik dinliyorlar galiba hafiften sesler geliyor kulağıma. Hiç aldırış etmedim işimle uğraşıyorum. Yarım saat geçti geçmedi iki genç sıçrayarak indi arabadan. Böyle deprem olur telaşla kaçır ya insanlar aynı onun gibi. Yanlarına doğru yürüdüm. Hayrola gençler

dedim. İçinde tıfil olanları: 'Abi arabayı sallıyor biri.' dedi. Etrafa bakındık kimsecikler yok. Dedim ki kötü bir şeyler yapmıyorsunuz dimi? Yok abi dedi, ne yapacağız ki. Ön camdan hafifçe içeri süzdüm, içki şişeleri var. Kafamı kaldırdım ve dedim ki; sizi sallayan Yiğit Ali olmalı. Gençler de 'Abi o kim?' dedi. Buradan olmadığınız belli dedim. Yiğit Ali Şu karşıdaki türbede yatan zattır. Siz şu an onun mıntıkasındasınız, o da böyle bir münasebetsizliğe izin vermez. Hadi şimdi başınıza daha büyük bir musibet gelmeden uzaklaşın buradan. Ben böyle der demez hemen atladılar arabalarına gözden kayboldular. Bir ağacını bile sakınan dede, hiç böyle bir densizliğe izin verir mi? ” (K.K. 91)

4.2. Menkıbelerdeki Kerâmet Motifleri ve İşlevleri

Stith Thompson, halk edebiyatı araştırmalarını ilgilendiren *Motif Index of Folk Literature* adlı eserinde motifi şöyle tanımlamaktadır:

“Motif, bir masaldaki en küçük unsur olup, bu unsur gelenekte sürekli bir varoluş gücüne sahiptir. Bu güce sahip olabilmek için bu unsur görülmemiş ve çarpıcı bir özelliğe sahip olmak zorundadır. Motiflerin sıradan ve bayağı değil farklılık gösteren bir özellik olmalıdır.”³⁷⁸

V. Propp’a göre motif; “olağanüstü unsurları barındıran anlatılarda kişiler kim olursa olsun ve işlevler nasıl gerçekleştirilirse gerçekleştirilsin, masalın değişmez, sürekli öğeleri kişilerin işlevleridir.” Propp’a göre işlevler masalların temel oluşturucu bölümleridir.³⁷⁹

Başlangıçta masal türü üzerinden şekillendirilen motif kavramı, zamanla edebi türlere de uygulanmış, menkıbe, efsane ve memoralarda velilerin gösterdiklerine inanılan kerâmet de motif olarak anlaşılmıştır. Halk arasında hoş giden ve dolayısıyla çok tutulan bir menkıbe başka bir veliye de aktarılmakta herhangi bir sakınca görülmemiştir.³⁸⁰ Aynı husus sözlülük bağlamında anlatılan efsane ve memorat gibi anlatılar için de geçerlidir:

“Kıbrıs savaşında askerlerin mermisi bitiyor. Bir subay hemen mermi tedariki yapıyor. Askerlerin çoğunu ölümden kurtarıyor. Sonra diyor ki askerlere Beni Manisa’nın Akhisar ilçesinin ... köyünde ... diye sorarsanız herkes tanır. Buralara yolunuz düşerse ziyaretime beklerim.”

Velilerin asker kılığında görünmesi Anadolu’da sıkça kullanılan bir kerâmet motifidir. Halk arasında hoş giden ve beğenilen bu efsanede olaylar zinciri değişmemekte, sadece kişi ve yer unsurlarında değişiklik yapılmaktadır. Beyoba köyünde Bektaş Dede, Karaköy’de Karaca Ahmet, Süleymanlı köyünde Salih Hoca sözcükleri yukarıdaki anlatıda boşluk bırakılan yerlere rahatlıkla getirilebilmektedir. Sözlü kültürde bir konu veya anlatı kalıplaşmış bir şekilde düşünülmekte böylece anlatının kalıcı olması sağlanmaktadır:

“Geleneksel deyişler sözlü kültürde parçalanmamalıdır. Nesilden nesile bunlar büyük bir güçlkle bir araya getirilmiştir. Ve korunabilecekleri tek yer insan aklıdır. Bilgi güç bela

³⁷⁸ Metin Ekici, “Araştırma Yöntemleri”, *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, ed. M. Öcal Oğuz, Ankara: Grafiker Yayıncılık, 2008, s. 74.

³⁷⁹ Viladimir Propp, *Masalın Biçimbilimi*, çev. Mehmet Rifat-Sema Rifat, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011, s. 22-27.

³⁸⁰ Ahmet Yaşar Ocak, *Kültür Tarihi Olarak Evliya Menakıbnameleri*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2016, s. 121

elde edilir ve değerlidir; toplum bunu koruyan ve eski günleri anlatabilen yaşlı bilge kadınlara ve erkeklere büyük hürmet gösterir. Anlatının özgünlüğü dinleyiciyle kurulan etkileşimin niteliğine bağlıdır. Anlatıcı dinleyiciden heyecanlı bir karşılık almak için her anlatıya yepyeni bir ortamda yepyeni bir şekilde başlaması gerekir; ama anlatıcı eski öyküye yeni bir şeyler de katabilir.”³⁸¹

Türk menkıbelerinde kullanılan motifler; Eski Türklerdeki tabiat kültleri, Şaman inancı, Uzak Doğu ve İran dinleri son olarak da *Kitab-ı Mukaddes* kaynaklıdır.

Türk menkıbelerindeki motiflerin tasnifi ilk olarak Pertev Naili tarafından yapılmış; Boratav beş ana grup içinde otuz beş motif sıralamıştır. Ocak ise Boratav’inkinden farklı bir bakış açısıyla motiflerin fonksiyon ve mahiyetleri açısından yeni bir tasnif belirlemiştir.³⁸²

Akhisar şehrinde derlediğimiz anlatılardaki kerâmet motifleri açıklanırken Ahmet Yaşar Ocak’ın *Kültür Tarihi Olarak Evliya Menakıbnameleri* isimli kitabının “*Menkıbe Motifleri ve İşlevleri*” bölümlerinden yararlanılacaktır.³⁸³

4.2.1. Velînin Kendi Vücudunda Cereyan Eden Kerâmet Motifleri ve İşlevleri

1. Doğum Sırasında Fevkalade Hallerin Zuhuru (M. 2)

Kitab-ı Mukaddes kaynaklı bir inanç motifidir. Velîler doğdukları sırasında fevkalade haller zuhur eder. Bektaş Dede’yle ilgili bir menkıbede karşımıza çıkan bu motifte Bektaş Dede’nin doğumu sırasında mekânla ilgili olağanüstü bir durum gözlenmektedir. Bektaş Dede’nin çocukluğunda da aynı olağanüstü hadiselerin (Abdestsiz birinin kucağına gitmemesi, Ramazan ayında iftara kadar annesini emmemesi.) devam ettiği görülmektedir.

2. Aynı Anda Çok Uzak Mesafeleri Kat edebilme (M. 9, 10, 15, 18, 28, 31, 32)

Tayy-ı Mekân olarak da adlandırılan bu motif Tasavvufta, "mesafenin kısalması şeklinde gerçekleşen kerâmet" anlamında kullanılmaktadır.³⁸⁴ Tasavvuf kozmolojisinde Velîlere fiziksel âleme değil gayb âlemine mensup kişilerdir. Diğer insanlardan daha hızlı hareket edebilmekte istedikleri zaman istedikleri yerde olabilmektedir.

Velîlere isnat edilen bu motif çoğunlukla tarikat şeyhleriyle ilgili anlatılarda yer almaktadır. Anlatılarda Tayy-ı Mekân motifinin çoğunlukla Uşşâkî şeyhleri üzerinde cereyan ettiği anlaşılmaktadır. Bu motifin zuhur etmesiyle müridin şeyhine olan itikadı da artmakta onun gerçek bir velî olduğuna kanaat getirmektedir. Bu motif sınırlı da olsa mahalli velîler de görülmekte toplum içinde sıradan insanlar gibi görünen velîlerin Allah’ın sevgili kulları olduklarına dikkat çekilmektedir.

3. Çeşitli Hayvanların Kalıbını Girme (M. 27, 37)

³⁸¹ Walter J. Ong, *Sözlü ve Yazılı Kültür: Sözüñ Teknolojileşmesi*, çev. Sema Postacıoğlu, İstanbul: Metis Yayınları, 2014, s. 57-58.

³⁸² Ocak, *age*, s. 126.

³⁸³ Ocak, *age*, ss. 126-154.

³⁸⁴ Ocak, *age*, s. 126.

Uzak Doğu ve İran dinleri kaynaklı bir inanç motifidir. Doğadaki her madde bir kuvvetin taşıyıcısıdır. Her madde farklı özelliklere sahip olsa da özde yine benzerlikler taşımakta bu değişim farklı şekillerde tezahür edebilmektedir. Türkçe don değiştirme olarak bilinen bu hadise menkıbelerde hayvan kalıbına girme olarak görülebilmektedir.³⁸⁵

Bu motif Şeyh Îsâ ve Sıdan Dede'nin kuş kalıbına girdiği (Don değiştirme)³⁸⁶ iki menkıbede görülmektedir.

4. Öldükten Değişik Kılıklarda Görünme (E. 21, İ. 7)

Halkın tasavvuruna göre velîler ölmez ölümlerdir. Velîler öldükten sonra değişik kılıklarda insanlara görünebilmektedir. Velîyle karşılaşanlar bu hadiseyi daha sonra idrak edebilmekte karşılaştıkları kişinin velî olduğuna kanaat getirmektedir.

Velînin öldükten sonra görünüşü aynı beden üzerinde değişik elbiselerle olabildiği gibi (Sazoba köyündeki dedenin köyde karşılaştığı kişiden kendisine bir mekân istemesi.) tamamen farklı bir fiziksel görünüş şeklinde de olabilmektedir (17Ağustos depreminde bir depremzedenin Şeyh Îsâ'yla karşılaştığını söylemesi.).

4.2.2. Tabiat Varlıkları ve Eşya Üzerinde Cereyan Eden Kerâmet Motifleri ve İşlevleri

Şamanizm kaynaklı inanç motiflerindendir. Eski Türklerde şamanlar vasıtasıyla tabiat kuvvetleri üzerinde hâkimiyet kurma telakisi İslâmiyet'in kabulünden sonra da devam etmiştir.

1. Cansız Varlıkları Kendiliğinden Hareket Ettirme (M. 24, 26)

Şeyh Îsâ ve oğlu İbn-i İsa'ya ait iki menkıbede (Şeyh Îsâ'nın gökyüzündeki bulutları hareket ettirmesi, İbn-i İsa'nın parmağıyla işaret ettiği yıldızların tek tek kayması.) görülmektedir.

2. Maddelerin Mahiyet ve Niteliklerini Değiştirme (M. 5, 35, 36)

Bu motifin yer aldığı iki menkıbede de ateşin pamuğu yakmaması ve karı eritmemesi üzerine kurulmuş zıtlıkların gücüyle ilgilidir.³⁸⁷ (Sıdan Dede'nin Sarı Hoca'ya pamuğun içinde

³⁸⁵ Ocak, *age*, s. 207.

³⁸⁶ Bu motif, Abdal Musa velâyetnamesindeki geyik donuna girme motifiyle benzerlik göstermektedir: *Alaiye beğini oğlu Gaybi beğ adamlarıyla ava çıkar. Bir müddet sonra güzel bir ahu görür ve peşine takılır. Bir süre sonra onu ön bacağından yaralar ancak ahu koşmaya devam ederek Abdal Musa'nın tekkesinden içeri girer ve kaybolur. Gaybi Beğ dervişlerden kovaladığı ahuyu ister. Dervişler ahuyu görmediklerine isterlerse şeyhlerine başvurmalarını ister. Gaybi Beğ salona girdiğinde postunda oturan Abdal Musa'ya durumu anlatır. Abdal Musa cüppesini kaldırır ve koltuğunun altına saplanmış oku gösterir. Gaybi Beğ yaraladığı ahunun gerçekte Abdal olduğunu anlar ve bağışlanmasını diler. Böylece Gaybi Beğ, Kaygusuz Abdal adını alarak Abdal Musa'ya mürid olur.* (Adil Ali Atalay, *Abdal Musa Sultan ve Velayetnamesi*, İstanbul: Can Yayınları, 2000, s. 46.)

³⁸⁷ Bu motifin değişik varyantları edebi metinlerde de karşımıza çıkmakla birlikte, en eski yazılı kaynağın *Divan-ı Hikmet* olduğu görülmektedir. Ahmet Yesevi'nin âlimlere bir hokka içinde pamuk ve ateşi göndermesi *velîliğini* ispatlayıcı bir motif olarak karşımıza çıkmaktadır. (Kemal Erarslan, *Divan-ı Hikmet'ten Seçmeler*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2006, s. 142.)

ateş göndermesi, Sarı Hoca'nın da Sinan Dede'ye sepet içinde kar göndermesi. Kara Veli'nin kardeşinden pamuk içinde köz istemesi.)

Maddelerin mahiyetini değiştirmeye ilgili diğer anlatılar Yatağan köyündeki velîlerle ilgilidir. (Yâren Baba'nın toprağa tekme atıp etrafı yemeklerle donatması, Kalburca Dede'nin düğününe gelen velîlerin göstermiş oldukları hünerler.)

3. Tabiat Kuvvetlerini ve Olayları İsteddiği Gibi Yönetme (M. 11, 13)

Tarikat şeyhlerine isnat edilen bu motife Şey Şeyh Îsâ ve oğlu Şeyh İlyas'la ilgili menkıbelerde rastlanılmaktadır. (Şeyh Îsâ'nın gökyüzüne bakmasıyla kara bulutları dağıtması; Şeyh İlyas'ın gökteki yıldızları tek tek kaydırması.)

4. Yerden Su Çıkarma (M. 29)

Kitab-ı Mukaddes kaynaklı bir inanç motifidir. Kur'an-ı Kerim'de Eyüp Peygamberin hastalığı sırasında iyice susadığı, Allah'ın emriyle ayağını yere vurarak çıkan sudan içtiği ve yaralarını yıkadığı, Hz. Muhammed'in de Sina Çölü'nde susayan ve kendilerine başvuran İsrailoğullarına asasıyla taş vuruş su çıkarmıştır.³⁸⁸

Yerden su çıkarma motifi insan için doğal bir ihtiyaç olan suyun karşılanması olabileceği gibi (Ahmet Dede'nin elini vurduğu yerden su çıkarması) velînin velayetini ve gücünü ispatlayan bir motif olarak da karşımıza çıkmaktadır. (Sıdan Dede'nin yumruğunu vurduğu kayadan su çıkarması.)

5. Meyve Ağacı Olmayan Ağaçlarda Meyve Oldurma (M. 3)

Karaca Ahmet'e isnat edilen bir menkıbede kavak ağacından elma topladığı görülmektedir.

4.2.3. Gizli Şeyler Üzerine Cereyan Eden Kerâmet Motifleri

Şamanlık kaynaklı bir inanç motifi olmasına rağmen İslâmiyet etkisiyle yazılan menkıbelerde de görülmektedir. Şamanların ruhunun geçici olarak bedenden ayrılıp gizli âlemlerde dolaşmak suretiyle gayb bilgilerini aldığını ya da bizzat Tanrı katına yükselip olup bitecekleri bizzat ondan öğrenmektedir.³⁸⁹

Velîlerin olağanüstü güçlerle donanmaları, diğer insanlara göre daha zeki ve dindar olmaları beklenir. Keramet sahibi olmaları en belirgin özelliklerinden biridir. Bu sebeple menakıbnamelerde de velîlerden keramet göstermeleri ve olağanüstü özelliklere sahip olduklarını göstermeleri beklenir. Bu sınanma olayı farklı şekillerde gerçekleşebilir.³⁹⁰

1. Akıldan Geçenleri Bilme Düşünceyi Okuma (M. 16, 20, 21)

³⁸⁸ Ocak, *age*, s. 274.

³⁸⁹ Ocak, *age*, s. 275.

³⁹⁰Mustafa Boran, *Menkıbnamelerin Yapısalcı Yöntemler ile İncelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, 2007, s. 78.

Tarikat şeyhlerine isnat edilen bir motiftir. Bayramî tarikatı şeyhi Şeyh Îsâ'ya ait iki menkıbede (Ölüm döşeginde bulunan arkadaşını ziyaret etmesi, padişahın kendisi hakkındaki görüşlerini o söylemeden kestirebilmesi) ve Salih Hoca'ya isnat edilen bir menkıbede (köylünün aklından geçenleri söylemesi), bu motife rastlanmaktadır.

2. Gizli Eşya ve Maddeleri Bulup Çıkarma(M. 10, 11)

Tarikat şeyhlerine isnat edilen bir başka motif de gizli eşya ve maddeleri bulup çıkarmadır.

Sadık Hoca'ya isnat edilen iki menkıbede rastlanılan bu motifte gizli eşyaları bulup çıkarma bir test etme yöntemidir. Gerçek velîlerle sahte velîleri ayırt etmede kullanılan bu yöntemle Sadık Hoca'nın da gerçek bir velî olduğuna karar verilir.

Akhisar Beyoba köyü mevkiinde bulunan Âşık Ethem Dede Türbesi'ne giden ziyaretçiler kayıp eşyalarının bulunması için dua etmektedir. Bu hususla ilgili sahada herhangi bir inanç anısı derlenememesine rağmen halkın hafızasında yer alan bu hadisede de aynı motifin etkili olduğu görülmektedir.

4.2.4. Biyolojik Mahiyette Kerâmet Motifleri

Şamanlık kaynaklı inanç motiflerindendir. Velayet atfedilen kişiler normal insanlardan üstündür. Kahramanın fizikî ve ilmî olarak çevresindeki insanlardan üstün olması durumu, eylemden ziyade kahramana atfedilen bir özellik niteliğindedir. Menkıbeleri yapısalcılık bağlamında inceleyen Boran; menkıbelerin giriş bölümünde yer alan kahramanın fiziki ve ilmi üstünlüğünün; destan, efsane, masal, dinî anlatı gibi birçok anlatı türünde, ortak bir motif olarak kullanıldığını belirtir.³⁹¹

1. Çocuk Sahibi Yapma (M. 6, M. 25)

Çocuk sahibi yapma motifi menkıbelerde ya fiziksel bir temas (Yâren Baba'nın Leyla Hatun'un ağzına tükürerek hamile bırakması.) ya da velî tarafından alınan bir şükür duasıyla yerine gelmektedir. Bektaşilikte buna "nefes evladı" denilmektedir.³⁹² (Şeyh Îsâ'nın erkek çocuğu olmasını isteyen köylüye dua edip tez zamanda erkek çocuğunun olacağını söylemesi)

2. Hastalıkları İyileştirme (M. 1, 3, 7)

Şamanlık inanca göre insanın vücudundaki ruh, kötü ruhların etkisiyle vücudu terk ettiği zaman hastalık meydana gelir. Buna engel olmak için yapılacak şey hastanın ruhunu tekrar

³⁹¹ Boran, *agt*, s. 81.

³⁹² "Bektaşilikte önemli bir yere sahip olan nefes evladı kavramı, İslami inanıştaki Hz. İsa'nın dünyaya gelişi hadisesine bağlanabilir: "Allah'ın emriyle Cebrail Aleyhisselam Hz. Meryem'in inzivaya çekildiği yere gelerek bir erkek çocuk dünyaya getireceğini müjdelemiş ve nefesinden üflemesi suretiyle hiçbir erkekle teması olamadan Hz. Meryem'in hamile kalmasına sebep olmuştur. İşte, görünüşte bu telakkiden hareketle Bektaşilik ve Kızılbaşlık'ta, bir velinin nazarıyla veya onun kullandığı sudan içmekle bir kadının gebe kalıp çocuk doğuracağına inanılmıştır ki, doğan bu çocuk o velinin nefes evladı yahut nefes oğlu kabul edilmektedir." (Ocak, *Alevi ve Bektaşi İnançlarının*, s. 246.)

kendi vücuduna sokabilmektir. Bunu ancak şaman yapabilir. Günümüzde de Anadolu’da okuyup üflemek, ip bağlamak, muska yazmak gibi usullerle hastalıkları tedavi etmeye çalışan kimseler birer şaman kalıntısıdır.³⁹³

Hastalıkları iyileştirme motifi bazı ziyaret yerlerinin ocak olarak faaliyetlerine devam etmesine inançsal bir alt yapı sağlamaktadır. (Bektaş Dede’nin göstermiş olduğu misafirperverlikten dolayı ölümüne kayın Devran Bey’e el vermesi ve hastalara şifa dağıtacağını söylemesi.)

Karaca Ahmet için anlatılan menkıbenin (söğüt dalından elma toplayıp padişahın kızını iyileştirmesi motifi) Anadolu’daki diğer Karaca Ahmet Sultan’lar için ortak bir motiftir.

3. Ölüyü Diriltme (M. 19)

Kitab-ı Mukaddes kaynaklı bir inanç motifidir. Sarı Ahmet Paşa’nın yolda ölen bir köpeğe fiziksel teması sonucu köpeğin yeniden ayaklanmasında bu motifin etkili olduğu görülmektedir. Bu anlatıda “Henüz vadesi dolmadı.” ifadesinden anlatıcının köpeğin diri mi yoksa ölü mü olduğu hadisesi tam olarak kestirilememiştir. Bu anlatı bizim tarafımızdan velînin gücü mahiyetinde ölen bir hayvanı yeniden diriltmek olarak olarak algılanmıştır.

4.2.5. Velîliğini Kabul Edenlere Yönelik Kerâmet Motifleri ve İşlevleri:

Kitab-ı Mukaddes kaynaklı inanç motiflerindendir. Peygamberler Allah’ın emirlerine uyanları doğrudan ya da dolaylı bir şekilde mükâfatlandırmaktadır. Yardım etme işlevi kahramanı “yüceltme” amacına hizmet etmektedir. Bu yardımın gerçekleşme şekli ihtiyaca, menakıpnamedeki anlatı düzenine ve menakıpnamede vurgulanan inanç yapısına göre değişebilir. Aç olanları doyurmak, ihtiyacı olanı koruma altına almak, maddi yardımda bulunmak sık görülen “yardım etme” şekillerindendir. Böylece velîlerin toplum içerisindeki rollerinden biri vurgulanmış olur.³⁹⁴ Peygambere isnat edilen bu özelliğin daha sonra peygamberin varisi olan velîler için de kullanıldığı görülmektedir.

1. Bereket Getirme (M. 5, 38)

Velîliğini kabul edenleri herhangi bir şekilde mükâfatlandırmaktır. Velîden gerçekleşmesi mümkün olmayan bir şey istenir; Velînin gerçekleştirdiği keramet bir bakıma velayetini ispatlayan güçlü bir delil durumundadır. (Yâren Dede’nin kendisini ziyarete gelen Saruhan Bey ve askerlerine sofrayı yiyeceklerle donatması.)

Bereket getirme motifi yapılan bir iyiliğin doğrudan mükâfatlandırılması şeklinde de karşımıza çıkmaktadır. (Sindelli Dede’sinin kendisine abdest suyu veren kadına altın vermesi.)

³⁹³ Ocak, *age*, ss. 148-149.

³⁹⁴ Boran, *agt*, s. 44.

2. Başkalarını İkaz Edip Kötülüğe, Tehlikeye Düşmekten Kurtarma (M. 13,)

Velîler zor durumda kalan insanların yardımına mekân ve zaman sınırlaması olmaksızın koşmaktadır. Bu durumun gerçekleşmesi için velînin gücüne inanmak ve iyi kalpli olmak yeterlidir

3. Tehlike veya Felakete Maruz Kalanları Fiilen Kurtarma (M. 13, 15, 33, 37)

Anlatılarda karşımıza çıkan en yaygın motiftir. Velîlerin koruyuculuk ve kollayıcılık güçlerine ilişkin bu motifte velînin gücüne inanmak; bir musibetten ve kötülükten korunmak için yeterlidir.

4.2.6. Velîliğini Kabul Etmeyenlere Yönelik Kerâmet Motifleri ve İşlevleri

Kitab-ı Mukaddes kaynaklı bir inanç motifidir. Peygamberler Allah'ın emirlerine karşı gelen kitlelere çeşitli felaketler musallat etmişlerdir. Örneğin homoseksüelliğe müptela oldukları için Lut Peygamber Allah'ın emriyle Sodom ve Gomarra'yı yerle bir etmiş; aynı şekilde Allah'a inanmayı reddeden Firavun'u cezalandırmak için Hz. Musa Mısır'a gökten ateşli dolu yağdırmıştır.³⁹⁵

Menakıbnamelerde de verilmek istenen mesaj, “yanlış/kötü” eylemleri yapan insanların cezalandırılacağıdır. Bu eylemlerin başında kahramana “karşı çıkma” eylemi vardır. Menakıbnamelerde, “kötü huylu” olarak tanımlanan veya bazı davranışları hoş gösterilmeyen bir topluluk ya da kişiler cezalandırılır. Bu işlev ile verilmek istenen mesaj açıktır: Velîler peygamberlerin yeryüzünde kalan vekilleridir ve onlara karşı çıkan topluluklar (kutsal kitaplarda olduğu gibi) cezalandırılırlar.³⁹⁶

1. Hasımlarına Korku ve Dehşet Verecek Kılıklarda Görünme (M. 28, 37)

Velîler toplumsal normlar bağlamında yapılması hoş karşılanmayan bir eyleme kalkışanları (Ahmet Dede'nin evine giren hırsıza yılan şeklinde görünmesi.) ya da vatan toprağına göz dikenleri (Sıdan Dede'nin düşman askerlerine korkunç bir şekilde görünmesi.) çeşitli kılıklara girerek cezalandırmaktadır.

2. Başına Felaket Getirme (M. 12, 17)

Velîler yaptıkları yanlışlardan dönmeyen insanların başlarına çeşitli felaketler getirmektedir. Bu motifte velînin gücünü tespit etmek isteyen kişiler başlarına gelen felaketle bir bakıma velînin kudretini de teyit etmekte diğer yandan onun gerçek bir velî olduğuna karar vermektedir.

3. Hasımlarına Felaket Musallat Etme (Yangın, Zelzele ve selle) (M. 4)

³⁹⁵ Ocak, *age*, s. 124.

³⁹⁶ Boran, *agt*, s. 55.

Bu motif; velilere ve velayete inanmayan insanların cezalandırılmasıyla ilgili anlatılarda yer almaktadır. Seyyid Ahmet’e isnat edilen menkıbede onun velîliğine inanmayanların başına doğal bir felaket (sel) gelmekte bu hadiseden sonra onun gerçek bir velî olduğuna inanılmaktadır.

4. Rüyalarına Girerek Korku ve Dehşet Verecek Bir Şekilde Görünme

Velîler insanların rüyasına girip çeşitli dileklerini yerine getirdikleri gibi yapılmasını istemediği bir eylemden dolayı kişilere korkutucu şekilde de görünebilmektedir. Bu motifteki amaç suçtan caydırıp pişmanlık duyurmaktır.

4.3. İnanç Anıları ve Efsanelerdeki Motifler

İnanç anıları ve efsanelerdeki motifler menkıbelere göre daha az sayıdadır. Pehlivan’a göre inanç anıları ve efsanelerde her ne kadar daha az motif görülse de bu durum kültü yaşatan temel mesaj ve işlevlerin gücünü muhafaza etmesine engel değildir. Bu motifler velî hakkında bir “yap-yapma” kılavuzu olarak da işlev görmektedir.³⁹⁷

İnanç anılarındaki motifler bağlamında Özkul Çobanoğlu’nun çalışması efsaneler bağlamında ise Stith Thompson’un motif indeksini evliya kültü gibi karmaşık yapılara uyarılmanın zorluğu yeni bir tasnif belirlemenin ihtiyacını doğurmaktadır. Bu ihtiyaç sonucunda Pehlivan; “*İnanç Anıları ve Efsanelerdeki Motifler ve İşlevleri*” başlıklı yeni bir tasnif belirlemiştir. Çalışmamızda yer alan “Efsane ve İnanç Anılarındaki Motifler ve İşlevler” bölümünde bu tasniften yararlanılacaktır.³⁹⁸

4.3.1. Hayatta ve Faal Oluşuyla İlgili Motifler

1. Canlı Olarak Görülmesi (E. 7, 15, İ. 2, 5, 9, 10, 12, 13,)

Halkın tasavvuruna göre velîler “ölmez ölü” lerdir. Bu sebeple velîler için öldü yakıştırmaları yapılmaz. Onlar insanların karşısına değişik kılıklarda çıkmaktadır. Bazıları o kişinin velî olduğunu kestirebilirken bazılarının ise böyle bir şansı bulunmamaktadır. Velîleri canlı olarak görebilmenin ilk koşulu temiz bir kalbe sağlık olmak ve ibadetini eksiksiz yerine getirebilmektir.

Velîler bu anlatılarda insanlara aksakallı (E. 15), arap tenli (İ. 7), uzunca boylu (İ. 2, 10), beyaz renkli bir elbiseyle (İ. 12), yeşil bir cüppeyle (İ. 16) görülmektedir.

Şeyh İlyas Baba’ya isnat edilen anlatıda (İ. 4) “Dede üşür diye montumu ona bıraktım.” ifadesinden velîlerin ete kemiğe bürünmüş bir şekilde görüldükleri anlaşılmaktadır.

Palaz Dede’ye isnat edilen bir inanç anısında ise Palaz Dede köylüye palaz (keklik yavrusu) şeklinde görülmektedir.

³⁹⁷ Pehlivan, *Manisa Şehrinde*, s. 186.

³⁹⁸ Pehlivan, *age*, s. 186.

2. İbadetlerini Yerine Getirmesi (E. 35)

İnanç Anılarında ve efsanelerde velîlerin ibadetlerini yerine getirebilmeleri için ziyaret mahallerinde yaşanan harikulade olaylarla ilgilidir. Bu motife inanç anılarında ve efsanelerde çoğunlukla velînin abdest almak ve namaz kılmak istemesi olarak rastlanılmaktadır.

Sadece tek bir inanç anısında rastladığımız bu motifte (İ. 15) köylü Pınarcık Dedesi'ne isnat edilen ziyaret yerine girdiğinde seccadenin yerde yuvarlandığının ve yerde ıslak ayak izlerine rastladığını aktarır.

3. Savaşa Gitmesi (E. 27, E. 33)

Bu motife iki anlatıda (İ. 10, 19) rastlanılmaktadır. İlk anlatıda (İ. 10) köy girişinde köylü kadınlarla karşılaşan Moralılar Dedesi onlara savaştan döndüğünü belirtir. İkinci anlatıda ise (İ. 19) Tekke Dede savaş sırasında zor durumda kalan insanların yardımına yetişmektedir.

4. Rüyada Görülmesi (E. 15, 32, İ. 2, 5)

Efsane ve inanç anılarında sıkça karşılaşılan bir motiftir. Velîlerle rüya esnasında fiziksel temas yaşayan kişiler uyandıklarında velîlerin direktifleri doğrultusunda davranmaya çalışarak onların hayır dualarını kazanmak ister.

4.3.2. Bulunduğu Mekânla İlgili Motifler

1. Mekânın Özellikleriyle İlgili Motifler (İ. 15)

Mekânların özellikleriyle ilgili en sık karşılaşılan motif, velinin kabrinde akşamları belirginleşen ışık huzmesi ya da nur inmesidir. Anlatılarda bu hususun velîler arasındaki bir iletişim unsuru olarak vurgulandığıdır.

Pınarcık Dedesini ziyaret eden bir köylü kapıyı açtığında parlak bir ışık gözlerini kamaştırır.

2. Mekânın Korunmasıyla İlgili Motifler

a. Mekanın Zarar Gelmesinin Önlenmesi (E. 2, 5, 6, 8, İ. 7, 19)

Velîler kabirlerinin yanı başında yapılan fiziksel eylemlere izin vermez, bu duruma kalkışan kişileri bir şekilde uyarıp bu hatadan vazgeçmeleri için ikazda bulunur. Bu motifte kutsal mekân anlayışı bağlamında ziyaret adabında dikkat edilmesi gereken hususlarla ilgili mesajlar verilmek istendiği gözlenmektedir.

b. Mekandan veya Çevresinden Bir Nesne Alınmasının Engellenmesi (E. 4, 5, İ. 5)

Kırsalda yer alan türbe ve yatırırlarla ilgili inanç anısı ve efsanelerde yer alan bu husus, Pehlivan'ın da işaret ettiği, gibi çoğunlukla Alevi-Bektaşiler tarafından saygı görülen yatır ve türbelerle ilgilidir. Bu motifte verilmek istenen mesaj; kabirde yatan kişinin değil mekânın kutsal oluşudur.³⁹⁹ Motife konu olan nesne çoğunlukla odun, dal ya da ağaç parçasıdır (E. 4, İ. 5). Bu nesne bazen sıradan bir eşya da olabilmektedir (E. 5).

c. Mekanla İlgili Cezalandırmalar (E. 2, 4, 6, İ. 2, 5, 7, 14, 19)

“Mekânın Zarar Gelmesinin Önlenmesinin” devamı niteliğinde olan bu motifte ziyaretçilerin ziyaret adabına uygun hareket etmeleri yönündeki bir telkini barındırır. Kutsal bir mekâna girildiğinde kişinin hem fiziki hem de ruhi yönden buna hazır hale getirilmesi istenir.

Veliler mekânlarının yıkılmak istenmesi (E. 2), etrafından bir şey alınması (E. 4, İ. 5), çevresinde gürültü yapılması (E. 6, İ. 2, 7, 19), kabirlerinin üstünden geçilmesi (İ. 14) girişiminde bulunanları cezalandırırlar. Bu anlatılardaki amaç; kutsal kabul edilen mekânı korumak ve ziyaret adabını belirli bir düzene sokmaktır.

4.3.3. İlgi ve Karşılık İstemesine Yönelik Motifler

1. İbadetleri İçin İstekler (E. 13)

Veliler canlı olarak tasavvur edildiği için diğer insanlar gibi ibadetlerini yerine getirebildiklerine inanılır. Bu motif çoğunlukla abdest için su isteme şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Bir efsanede rastladığımız bu motifte Sindelli Dedesi'nin karşısına çıktığı köylü kızdan abdest almak için su istediği bu davranışının ertesinde onu mükâfatlandığı görülmektedir.

2. Mekânla İlgili İstekleri (İ. 14, 17)

Veliler insanların rüyalarına girerek mekânlarının fiziksel durumunun iyileştirilmesi için istekte bulunurlar. Bu motif yaygın olarak karşımıza şu şekilde çıkmaktadır: Veli kişinin rüyasına girerek kabrinin yerini işaret edip etrafının çevrilmesini ister.

Bu anlatılardaki dikkat çeken nokta kabrin etrafının çevrilmesini isteyen bazı velilerin mekânlarının üstüne çatı istememesidir. Anlatıcılara göre üstü kapatılan mekânlar aynı günün gecesinde bir zelzeleyle yıkılmış ve bir daha da inşa edilmemiştir.

4.3.4. Yardım ve Koruyuculuğuna Dair Motifler

1. Yardım Motifi

a. Şifa Verme (E. 1, 13, 32, İ. 6)

³⁹⁹ Pehlivan, *Manisa Şehrinde*, s. 190.

Şifa verme motifi, veliyle doğrudan bir temas neticesinde olabildiği gibi (E. 13, İ. 6), velilere ait mekânları ziyaret edenler ya da ziyaret mahallindeki herhangi bir eşyayla fiziksel temasta bulunan hastaların da (E. 1, 32) şifa bulacağına inanılır.

b. Diğer Yardımlar (E. 7, 11, İ. 3, 5, 11)

Diğer yardımlarla ilgili motifler zor durumdan kurtarma (E. 7, İ. 3), ikaz etme (E. 11, İ. 5, 11) şeklindedir. Veliler zor durumda kalan insanların yardımına koşmakta onları kötü gidişattan kurtarmak istemektedir.

2. Koruyuculuk Motifi

a. Askerlikle İlgili Koruyuculuk (E. 3, İ. 1)

Velilere isnat edilen bu motifte savaşta zor durumda kalan kişilerin yardımına veliler yetişmektedir. Bu motife Kıbrıs Savaşı ve Kurtuluş Harbi ile ilgili anlatılarda rastlanılmaktadır. Anlatıcılarının aktardıklarına göre savaşta zor durumda kalan bir askerin imdadına veliler asker kılığında yetişmekte bu hadisenin ertesinde ise kendileriyle iletişime geçilmelerini istemektedir.

b. Normal Zamanlardaki Koruyuculuk (İ. 9, 18, 19)

Veliler zor durumda kalan insanları dışarıdan gelebilecek kötülüklerden korumakta ziyaret yerlerini bu kişilere tahsis etmektedir. Koruyuculuk motifi yardım etme motifiyle doğrudan ilişkilidir. Bu motifte vurgulanan ziyaret mahallerinin olumsuz şartlarda sınımlanabilecek bir yer olması yönündedir.

4.3.5. Dinî Emirler ile İlgili Motifler

1. Desteklediği Eylemler (E. 10, 11, 32, İ. 3)

Menkıbelerde, dine davet şeklinde görülen bu motif inanç anıları ve efsanelerde ise kişilerin dinî vecibelerini daha düzgün yerine getirme, örnek bir dindar olabilmeleri yönündedir.

Bu motifte dini vecibelerin yerine getirilmesi yönünde bir hatırlatma yapılmakta (E. 10, 11) ya da ziyaret yerlerinin ziyaret edilebilmesi noktasında bir temenni paylaşılmaktadır (E. 32, İ. 3).

2. Cezalandırdığı veya Tasvip Etmediği Eylemler (E. 6, 8, İ. 2, 19)

Veliler ziyaret yerlerini amaçları dışında kullanan insanları fiziksel temas noktasında cezalandırmaktadır. Bu motif; ziyaret mahallinin korunmasına ve ziyaretçilerin ziyaret adabına dikkat etmeleri noktasında bir uyarı taşıdığı gibi kibir ve adalet duygularının önemine de vurgu yapmakta (İ. 19), Müslümanların günlük hayatlarında örnek olmalarına atıfta bulunmaktadır.

SONUÇ

Şehirler onları barındıran kültürel, sosyal ve inançsal yapılarından arındırıldığında birer taş yığınından ibarettir. Halkın hafızasındaki sözel bilgi her geçen gün unutulmakta bu durum somut olmayan kültürel mirasın bir sonraki nesle aktarılmasını zorlaştırmaktadır.

Evliya kültü merkezli ziyaret yerleri sadece basit bir inanç ögesini taşımamakta; köy hayırları örneğinde olduğu gibi sosyal bir müessese vasfı taşımakta ya da menkıbe, efsane ve inanç anısı türlerinde olduğu gibi zengin bir edebi formu da kendi bünyesinde barındırmaktadır. Yapılan her çalışma, sadece halkın hafızasındaki sözlü malzemeyi ete kemiğe büründürmekle kalmayacak, aynı zamanda unutulmaya yüz tutan kültürel zenginliklerin de muhafaza edilmesini sağlayacaktır.

Manisa İli Akhisar İlçesinde Evliya Kültü adlı çalışmanın giriş kısmında tezin omurgasını teşkil eden ana kavramlardan bahsedildi. Velî, keramet, türbe ve yatır, dede ve baba kavramlarına muhtelif araştırmacıların getirmiş olduğu yorumlardan söz edilip bu kavramların tarihin değişik dönemlerinde yüklendikleri anlamlar ve eski inançlarla olan bağları izah edilmeye çalışıldı.

Velîlerin kimlikleri başlığını taşıyan birinci kısımda yedi adet Türkmen babası, on iki şeyh ve din adamı, iki adet devlet adamı, elli iki adet de menşei belli olmayan velî tespit edildi. İlk olarak kült konusu olan velîlerin hayatları derlenmeye çalışıldı. Velîlerin hayatlarıyla ilgili öncelikle yazılı kaynaklara başvuruldu; yazılı bilgiye ulaşamadığımız velîlerle ilgili saha araştırmasında kaynak kişilerden derlediğimiz sözel bilgi kaynak kişi gösterilerek yazıya aktarıldı. Saha araştırmasında velîlerin hayatlarıyla ilgili tarihsel bilgi eksikliğinin menkıbe ve efsaneler aracılığıyla telafi edilmeye çalışıldığı görüldü.

Çalışmanın ziyaret mahalleri taşıyan ikinci kısımda otuz sekiz türbe, otuz üç yatır (kabir) tespit edildi. Türbe diye adlandırdığımız dört tarafı çevrili ve üstünde bir kısmının çatı bulunan mekânların yakın dönemde inşa edildiklerine tanıklık edildi. Ziyaret yerlerinin yapımında o bölgede yaşayan insanlar kadar bölgedeki dernek ya da vakıfların maddi anlamda katkı sağladıkları gözlemlendi. Türbe ve yatırlar dışında doğa kültleriyle ilişkili dört ağaç ve dört adet taşın kutsal mekân bağlamında ziyaret edildikleri görüldü. Kült konusu sayılabilecek iki ziyaret yerinin eskiden olduğu ancak günümüze kadar ulaşamadığı vurgulandı. Velîlere mal edilen ziyaret yerlerinin fiziksel durumu hakkında bilgi verilip bu mekânların yapılış süreci ve zaman içerisindeki değişimler, yine bu mekânlardaki inanç ve uygulamalar çeşitli görsellerle zenginleştirildi. Ziyaretlere gitme sadece halk dindarlığı bağlamında ele alınmasına rağmen, kitabi dinin kurallarına göre yaşayan kişiler tarafından da ziyaret edildikleri, ziyaretçi profillerinde okuma yazma bilmeyen insanlar kadar yüksek tahsilli kişilerin de bulundukları gözlemlendi.

Uygulamalar başlığını taşıyan üçüncü kısımda ziyaret yerlerinin ne zaman ve hangi amaçla ziyaret edildiği, ziyaret sırasında nelere dikkat edilmesi gerektiği sorularına cevap arandı. Ziyaretgâhlardaki uygulamalarla eski Türk inançları ve muhtelif dinler arasındaki paralellik izah edilmeye çalışılıp bu noktada hangi uygulamaya hangi inanın kaynaklık ettiği daha önce yapılan akademik düzeydeki çalışmalardan yararlanılarak zenginleştirildi.

Ziyaretgâhlardaki uygulamaların Anadolu'daki diğer ziyaret yerlerindeki uygulamalarla benzerlik taşıdığı noktalar kadar, alan araştırması yaptığımız sahaya özgü uygulamalar da ayrıca vurgulandı. Bu uygulamaların kökenleri konusunda bilgi verilip eski Türk inançları ve muhtelif dinlerdeki uygulamalarla olan benzerlikleri sorgulandı. Ziyaret yerlerindeki bazı uygulamaların eskiye nazaran azaldığı, bazılarının ise canlılığından bir şey kaybetmediği tespit edildi. Kutsal mekanları ziyaret konusunda kadınların söz konusu mekanları daha sık ziyaret ettiği ve uygulamalardaki pratikler konusunda erkeklere göre daha fazla bilgi sahibi oldukları görüldü.

Velîlere ait anlatıların yer aldığı son bölümde; menkıbe, efsane ve inanç anısı olarak adlandırılıp bu anlatılar arasındaki farklılıklara değinildi. Sahada, menkıbe türündeki anlatıların daha yoğun; efsane ve inanç anısının ise daha az olduğu gözlemlendi. Bu anlatıları icra etmekte erkek kaynak kişilerin kadınlara göre anlatı hafızalarının daha geniş olduğuna tanıklık edildi. Menkıbe, efsane ve inanç anılarına salt bit metin olarak yaklaşılmayıp bu metinlerin işlevleri, yaratımları ve fonksiyonları bütüncül bir yaklaşımla irdelendi. Anlatılardaki motifler tespit edilip sınıflandırıldı. Bu motiflerin kaynakları noktasında bilgi verilmeye çalışıldı.

Araştırmanın yapıldığı zaman diliminde evliya kültünün eskisi kadar canlı olmasa da devam ettiği gözlemlendi. Yaşlılara göre şimdiki gençler bu tarz şeylerden medet ummamakta gençlere göre ise yaşlılar hafızalarındaki bilgileri gençlerle paylaşmamaktadır. Sahada yaptığımız gözlemlerde *“Benim rahmetli dedem vardı bunların hepsini çok iyi bilirdi ama....”* diye başlayan aktarımlar sözel malzemenin sadece yaşlıların tekelinde olduğunu, mevcut bilgilerin yazıya aktarılması zorunluluğunu hissettirmiştir.

Türk İslâmı'nın evliya kültü eksenli bir din anlayışı oluşu mevcut uygulamaların zayıflasa bile uzun bir süre daha yaşayacağını göstermektedir. Halkın tasavvuruna göre bu şahsiyetler ölmemiş, zor durumda kalan insanların yardımına koşmaya devam etmektedir. Alan da veren de “O” olduğuna göre kişilerin dilek ve temennilerini velîler vasıtasıyla ona bildirmesi bireyin iç dünyasının kapılarını kutsal olana açmak için yeterli bir sebeptir.

EKLER

1. FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1: Ahmet Dede Türbesi, Büknüş köyü/AKHİSAR

Fotoğraf 2: Ahsen Dede Türbesi, Görenez Dağı/AKHİSAR

Fotoğraf 3: Akçeşme Dedesi Türbesi, Akçeşme köyü/AKHİSAR

Fotoğraf 4: Akkocalı Dedesi Türbesi, Akkocalı köyü/AKHİSAR

Fotoğraf 5: Arap Dede Türbesi, Medar köyü/AKHİSAR

Fotoğraf 6: Âşık Ethem Türbesi, Beyoba köyü/AKHİSAR

Fotoğraf 7: Başlamış Dedesi Türbesi, Başlamış köyü/AKHİSAR

Fotoğraf 8: Bektaş Dede Türbesi, Beyoba köyü/AKHİSAR

Fotoğraf 9: Ciğerci Dede Türbesi, Yatağan köyü/AKHİSAR

Fotoğraf 10: Doğankaya Dedesi Türbesi, Doğankaya köyü/AKHİSAR

Fotoğraf 11: İbn-i İsa (İlyas Çelebi) Türbesi, Şeyh İsa Mahallesi/AKHİSAR

Fotoğraf 12: Kalburca Dede Türbesi, Yatağan köyü/AKHİSAR

Fotoğraf 13: Karaca Ahmet Sultan Türbesi, Karaköy köyü/AKHİSAR

Fotoğraf 14: Kara Gündüz Dede Türbesi, Sazoba köyü/AKHİSAR

Fotoğraf 15: Kara Veli Dede Türbesi, Selçikli köyü/AKHISAR

Fotoğraf 16: Kırklar Dede Türbesi, Beyoba köyü/Akhisar

Fotoğraf 17: Kobaşdere Dedesi (Garip Dede), Kobaşdere köyü/AKHİSAR

Fotoğraf 18: Kozan Dedesi Türbesi, Aşağı Dolma-Yaykın köyü/AKHİSAR

Fotoğraf 19: Körüklü Dede Türbesi, Çanakçı köyü/AKHİSAR

Fotoğraf 20: Martla (Mert Dede), Yatağan köyü/AKHİSAR

Fotoğraf 21: Mecidiyeköy Dedesi, Mecidiyeköy köyü/AKHİSAR

Fotoğraf 22: Moralılar Dedesi, Moralılar köyü/AKHİSAR

Fotoğraf 23: Muhammet Lütfü Baba Türbesi, Çanakçı köyü/AKHİSAR

Fotoğraf 24: Musaca Dedesi Türbesi, Musaca köyü/AKHİSAR

Fotoğraf 25: Musalar Dedesi, Musalar köyü/AKHİSAR

Fotoğraf 26: Muştullar Dedesi, Muştullar köyü/AKHİSAR

Fotoğraf 27: Palaz Dede Türbesi, Harmandalı köyü/AKHİSAR

Fotoğraf 28: Pınarcık Dedesi Türbesi, Pınarcık köyü/AKHİSAR

Fotoğraf 29: Sarı Dede Türbesi, Dağdere köyü/AKHİSAR

Fotoğraf 30: Sıdan Dede Türbesi, Kocakağan köyü/AKHİSAR

Fotoğraf 31: Seyyid Ahmet Türbesi, Akhisar

Fotoğraf 32: Şeyh İlyas Türbesi, Milinge köyü/AKHISAR

Fotoğraf 33: Şeyh İsâ Türbesi, Şeyh İsâ Mahallesi/AKHİSAR

Fotoğraf 34: Yeniceköy Dedesi Türbesi, Yeniceköy köyü/AKHİSAR

Fotoğraf 35: Tekke Dede Türbesi, Sarnıç köyü/AKHİSAR

Fotoğraf 29: Yaren Baba Türbesi, Yatağan köyü/AKHİSAR

Fotoğraf 37: Yatağan Mahmut Sultan Türbesi, Yatağan köyü/AKHİSAR

Fotoğraf 38: Yiğit Ali Türbesi, Gökçeahmet köyü/AKHİSAR

Fotoğraf 39: Bektaş Hamza Baba, Medar köyü/AKHİSAR (Mustafa Kuzucuk arşivinden)

Fotoğraf 40 Cuma Yakası Dedesi, Arabacıbozköy köyü/AKHİSAR

Fotoğraf 41: Dedebaş, Sakarkaya köyü/AKHİSAR

Fotoğraf 42: Garip Dede, Hashoca Mahallesi/AKHİSAR

Fotoğraf 43: Genç Kız, Sünnetçiler köyü/AKHİSAR

Fotoğraf 44: Göcek Dedesi, Göcek köyü/AKHİSAR

Fotoğraf 45: Hacı Sadık Efendi'nin kabri, Kömürcü köyü/AKHİSAR

Fotoğraf 46: Hafız Osman Çelebi'nin kabri, Çamönü köyü/AKHİSAR

Fotoğraf 47: Hamitköy Dedesi, Hamit köyü/AKHİSAR

Fotoğraf 48: Karayağcı Dedesi, Karayağcı köyü/AKHİSAR

Fotoğraf 49: Korkut Baba, Kızlalaranı köyü/AKHİSAR

Fotoğraf 50: Kurtulmuş Dedesi, Kurtulmuş köyü/AKHİSAR

Fotoğraf 51: Molla Veli, Hamit köyü/AKHİSAR

Fotoğraf 52: Müderris Hacı Bekir Efendi'nin kabri, Kömürcü köyü/AKHİSAR

Fotoğraf 53: Salih Hoca'nın kabri, Süleymanlı köyü/AKHİSAR

Fotoğraf 54: Sarı Ahmet Paşa'nın kabri, Paşa Mahallesi/AKHİSAR

Fotoğraf 55: Süleyman Dede'nin kabri, Süleymanlı köyü/AKHİSAR

Fotoğraf 56: Aşağı Camii bahçesi haziresindeki mezar taşları, Dağdere köyü/AKHİSAR

Fotoğraf 57: Yayakırıldık Dedesi, Yayakırıldık köyü/AKHİSAR

Fotoğraf 58: Kulak Dede, Yenidoğan köyü/AKHİSAR

Fotoğraf 59: Göktaş, Yenidoğan köyü/AKHİSAR

Fotoğraf 60: Çitlenbik Dede, Sünnetçiler köyü/AKHİSAR

Fotoğraf 61: Kabağaç Dedesi, Tütenli köyü/AKHİSAR

Fotoğraf 62: Ahmed Rumi Akhisarî'nin kabrinin bulunduğu bölge. AKHİSAR

Fotoğraf 63: Çomaklı Dede yatırının bulunduğu bölge, Efendi Mahallesi/AKHİSAR

Fotoğraf 64: Bektaş Dede sandukasını tavaf eden bir kadın. Beyoba köyü/AKHİSAR

Fotoğraf 65: Hıdırellez Kutlamaları, Dallı Tepe mevki, Beyoba köyü/AKHİSAR

Fotoğraf 66: Köy Hayrı, Palaz Dede mevki, Harmandalı köyü/AKHİSAR

Fotoğraf 67: Bektaş Dede türbesindeki toprak kuyusu, Beyoba köyü/AKHİSAR

Fotoğraf 68: Garip Dede türbesindeki yüzük kurdelesı ve kırmızı yazmalar, Sünnetçiler köyü/AKHİSAR

Fotoğraf 69: Dedecik Türbesi korkuluklarına bağlanan iç çamaşırı, Yatağan köyü/AKHİSAR

Fotoğraf 70: Bektaş Dede Türbesi'nde ağaca bağlanan çaputlar, Beyoba köyü/AKHİSAR

Fotoğraf 71: Kabirlerin üstüne bağlanan çaputlar, Gökcek köyü/AKHİSAR

Fotoğraf 72: Bektaş Dede türbesinde mum yakan bir kadın, Beyoba köyü/AKHİSAR

Fotoğraf 73: Şifa Ocağında mum yakılan dut ağacı, Beyoba köyü/AKHİSAR

Fotoğraf 74: Musaca Dedesi türbesinin yanında bulunan Ayşe Bilgin Mescidi,
Musaca/AKHİSAR

Fotoğraf 75: Şeyh İlyas Dedesi sandukasındaki tesbihler, Milinge köyü/AKHİSAR

Fotoğraf 76: Kırklar Dede türbesinde taş yapıştırmaya çalışan kadınlar, Beyoba köyü/AKHİSAR

Fotoğraf 77: Bektaş Dede türbesinde servi ağacına taş atan kadınlar, Beyoba köyü/AKHİSAR

Fotoğraf 78: Yaren Dede türbesinde ev biçiminde üst üste konan taşlar, Yatağan köyü/AKHİSAR

Fotoğraf 79: Yaren Dede'nin ayak izini taşıdığı düşünölen kaya, Yatağan köyü/AKHİSAR

Fotoğraf 80: Ahmet Dede Türbesinde bulunan servi ağacı, Büknüş köyü/AKHİSAR

Fotoğraf 81: Koca Mezarlık önündeki Şifa Çeşmesi, Zeytinlibağ köyü/AKHİSAR

Fotoğraf 82: Görenez Dağı'nın zirvesinde bulunan Ahsen Dede Türbesi, Görenez/AKHİSAR

Fotoğraf 83: Şifa Ocağında silme işlemi yapılan küçük bir çocuk, Beyoba köyü/AKHİSAR.

Fotoğraf 84: Kara Gündüz Dede'den emir alan genç bir kız, Sazoba köyü/AKHİSAR

2. KAYNAK KİŞİLER⁴⁰⁰

1. Ali Gündüz, Beyoba köyü, 1967, çiftçi, ortaokul.
2. Turabi Güleç, Beyoba köyü, 1951, çiftçi, ilkokul.
3. Şemseddin Özkan, Karaköy köyü, 1944, emekli.
4. Lüftü Acet, Akhisar, 1930, emekli, okuryazar.
5. Esmâ Karadeniz, Akhisar, 1956, okuryazar değil.
6. Mustafa Kuzucuk, Akhisar, 1968, öğretmen, üniversite.
7. Mustafa Çevikalp, Dağdere köyü, 1957, çiftçi, ilkokul.
8. Güvenç Baş, Yatağan köyü, 1977, çiftçi, üniversite.
9. Süleyman Dönmez, Dağdere köyü, 1946, çiftçi, ilkokul.
10. Cevdet Alat, Beyoba köyü, 1937, çiftçi, okuryazar.
11. Enver Girgin, Beyoba köyü, 1950, çiftçi, ilkokul.
12. Behlül Günay, Sindelli köyü, 1934, emekli.
13. Ramazan Ilıcak, 1937, Göcek köyü, emekli, okuryazar.
14. Cihan Yaşar, Sazoba köyü, 1972, çiftçi, ortaokul.
15. Bodur Yiğiter, Sazoba köyü, 1935, ilkokul.
16. Çetin Güleriyüz, Beyoba köyü, 1959, Emekli, okuryazar.
17. Mehmet Bilgen, Yukarı Dolma köyü, 1960, çiftçi.
18. ———, Muştullar köyü, 40-45 yaşlarında, ev hanımı, okuryazar.
19. Nihat Doğu, Harmandalı köyü, 1953, emekli, okuryazar.
20. Mehmet Akçam, Sağrakçı köyü, 1960, çiftçi, ilkokul.
21. Hasan Acun, Kocakağan köyü, 1952, çiftçi, İlkokul.
22. Fatma Aldemir, Kocakağan köyü, 1928, okuma yazma bilmiyor.
23. Halil Özalp, Sağrakçı köyü, 1969, çiftçi, ilkokul.
24. Recep Küçük, 1989, Süleymanlı köyü, esnaf, lise.
25. Döne Kaygısız, Akhisar, ev hanımı, ilkokul.
26. Mehmet Nuri Demirel, Yayakırıldık köyü, 1937, emekli.
27. Ceyhan Güleriyüz, Beyoba köyü, 1981, Ev hanımı, ilkokul.
28. Eyüp Yüksel, Kurtulmuş köyü, 1957, çiftçi, okuryazar.
29. Hüseyin Çakır, Kızlaralanı köyü, 1968, çiftçi, ilkokul.
30. İsmail Avşar, Yenidoğan köyü, 1940, çiftçi, okuryazar.
31. Yalçın İnci, Sünnetçiler köyü, 1981, öğretmen, üniversite.
32. Fatma Özcan, Büknüş köyü, 1977, ev hanımı.
33. Feride Ateş, Bakır beldesi, 1978, ev hanımı, ilkokul.
34. Müzeyyen Baş, Yatağan köyü, 1945, çiftçi, okuryazar.
35. Hıdır Çakır, Sırtköy, 1974, işçi, ortaokul.
36. Halil İbrahim Kocabıyık, Karaköy köyü, 1940, çiftçi, okuryazar.
37. Fatma Taşçı, Akhisar, 1964, ev hanımı, ilkokul.
38. Emre Yıldız, Akhisar, 1974, esnaf, lise.
39. ———, Sünnetçiler Köyü, 40-45 yaşlarında, çiftçi, okuryazar.
40. Gonca Gündüz, Beyoba köyü, 1984, ev hanımı, ortaokul.

⁴⁰⁰ Kaynak kişi dizinindeki bilgiler “Adı soyadı, doğum yeri, doğum tarihi, meslek, eğitim durumu” şeklinde sıralanmıştır. Adını ve soyadını vermek istemeyen kaynak kişilerin “adı ve soyadı” bölümü boş bırakılmıştır.

41. Mehmet Karamuz, Karaköy köyü, çiftçi, okuryazar.
42. Ünal Çakıroğlu, Çanakçı köyü, 1972, imam, lise.
43. Ahmet Erdoğan, 1967, Akhisar, Çiftçi, ortaokul.
44. Dilek Candan, Akhisar, 1979, ev hanımı, ortaokul.
45. Ayşe Çetin, Akhisar, 1978, işçi, ilkokul.
46. Ayşe Ağrılı, Kocakağan köyü, 1955, çiftçi.
47. Mustafa Yüksel, Muştullar köyü, 1934, çiftçi, okuryazar.
48. Muammer Efe, Sarnıç Köyü, 1957, çiftçi, okuryazar.
49. Ali Kaygısız, Akhisar, 1962, esnaf, ortaokul.
50. Ayşe Karaca, Harmandalı köyü, 1947, ev hanımı, okuryazar değil.
51. Turgut Molla, Sarnıç Köyü, 1999, öğrenci, lise.
52. Halil Demirci, Çanakçı köyü, 1956, çiftçi, okuryazar.
53. Zeynep Yıldız, Akhisar, 1954, ev hanımı, ortaokul.
54. Mukaddes Özcan, Büknüş köyü, 1965, ev hanımı, ilkokul.
55. Muhammed Dibebakan, Moralılar Köyü, öğrenci, 1999, lise.
56. Fatma Aktürk, Akhisar, 1970, ev hanımı, ilkokul.
57. Aslı Yaşar, Sazoba köyü, 2000, öğrenci, lise.
58. Talip Bayar, Büknüş köyü, 1981, öğretmen, üniversite.
59. Devran Yalçınkaya, Yatağan köyü, 1945, emekli, okuryazar.
60. Adalet Fidan, Akhisar, 1972, işçi, ilkokul.
61. Ayla Şenkaya, Gölarmara, 1977, ev hanımı, ilkokul.
62. Vesile Özcan, Büknüş köyü, 1963, ev hanımı, okuryazar.
63. Murat Güner, Akhisar, 1970, çiftçi, ortaokul.
64. Zarf Süzgün, Akhisar, 1945, muhtar, ilkokul.
65. Bayram Uçak, Akhisar, 1972, işçi, lise.
66. Hakan Özcan, Büknüş köyü, 1959, çiftçi, okuryazar.
67. Ahmet İnke, Görenez köyü, 1947, esnaf, okuryazar.
68. Cavit Güder, 1962, Sindelli köyü, muhtar.
69. Hatice Anıl, Selçikli köyü, 1927, ev hanımı, okuma yazma bilmiyor.
70. M. Emin Özdamar, Karaköy köyü, 1972, çiftçi, ilkokul.
71. Hüseyin Yılmazoğlu, Milinge köyü, 1946, çiftçi, okuryazar.
72. Sevim Kasacı, Akhisar, 1951, ev hanımı, okuryazar.
73. ———, Gökçeahmet köyü, 60-65 yaşlarında, çiftçi, okuryazar.
74. Ali Dizman, Dağdere köyü, 1955, çiftçi, ilkokul.
75. Yakup Timaç, Akhisar, 1954, esnaf, lise.
76. Himmet Gümüş, Süleymanlı köyü, 1948, çiftçi, okuryazar.
77. Abdullah Kabak, Selçikli köyü, 1950, çiftçi, okuryazar.
78. Mehmet Çepik, Karayağcı köyü, 1947, çiftçi, okuma yazma bilmiyor.
79. Ayşe Yaşar, Sazoba köyü, 1944, okuryazar değil.
80. Ahmet Aydın, Moralılar köyü, 1942, çiftçi, ilkokul.
81. Hasan Kaymak, Hamit köyü, 1934, okuryazar.
82. Fehmi Yaşar, Başlamış köyü, 1938, çiftçi.
83. Gülsane Aktay, Kocakağan köyü, 1953, çiftçi, ilkokul.
84. Bahri Kara, Gökçeahmet köyü, 1944, çiftçi, okuryazar.

85. Erdoğan Evren, Pınarcık köyü, 1942, çiftçi, okuryazar.
86. Kamil Avşar, Yenidoğan köyü, 1963, emekli, lise.
87. Mehmet Karakuş, Akhisar, 1946, esnaf, okuryazar.
88. İsmet Kolalı, İstanbul, 1976, işçi, üniversite.
89. Mustafa Timaç, Akhisar, 1958, emekli, ortaokul.
90. Hüseyin Çadır, Sazoba köyü, 1967, çiftçi, ilkokul.
91. ———, Gökçeahmet köyü, 45-50 yaşlarında, çiftçi, okuryazar.
92. Murat Gündüz, Denizli, 1971, işçi, ortaokul.
93. İsmail Avşar, Yenidoğan köyü, 1940, çiftçi, okuryazar.
94. Abdullah Batmaz, Dağdere köyü, 1950, çiftçi, okuryazar.
95. ———, Ankara, 40-45 yaşlarında, ———, okuryazar.

3. SORU KÂĞIDI

1. Velinin kimliğı:

- a.) Yatır ya da türbede bulunan şahsiyet kimdir?
- b.) Bu topraklara (köye, mahalleye, şehre) nereden gelmiştir?
- c.) Ne zaman yaşamıştır?
- d.) Fiziksel ve ruhsal özellikleri nelerdir?

2. Ziyaret yeri:

- a.) Ziyaret yeri ne zaman yapılmıştır?
- b.) Ziyaret yerinin fiziksel yapısında zaman içinde değişiklikler olmuş mudur?
- c.) Ziyaret yerinin yapımında kimlerin emekleri geçmiştir?
- d.) Ziyaret yerinin fiziksel şartları nelerdir?

3. Uygulamalar:

- a.) Ziyarete ne zaman gidilmektedir?
- b.) Ziyarete giriş ve çıkışlarda nelere dikkat edilir?
- c.) Ziyarete gidilmekteki (sağlık, mal-mülk, kısmet, talih...) amaç nedir?
- d.) Ziyaret sırasında neler yapılmaktadır?
- e.) Ziyaret yerinde hangi inanışlar (ağaç, su, dağ, taş, renkler, sayılar...) bulunmaktadır?

4. Anlatılar:

- a.) Velî hakkında anlatılan bir hikâye (menkıbe, efsane) var mı?
- b.) Sizin veya yakınlarınızın başından geçen bir hikâye var mı?
- c.) Velî hangi kerametleri göstermiştir?
- d.) Velînin yardım ettiği ya da cezalandırdığı insanlar var mı?
- e.) Velîlere eskisi kadar inanılıyor mu, inanılmıyorsa bunun nedenleri nelerdir?

4. BİBLİYOGRAFYA

ACIPAYAMLI, Orhan. *Türkiye’de Doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü*, Ankara: Sevinç Matbaası, 1974.

AÇA, Mehmet, ERCAN, Aktan Müge. “Anonim Halk Edebiyatı”, *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, ed. Öcal Oğuz, Ankara: Grafiker Yayınları, 2004.

ADAMAZ, Kadir. “Gördük Kazasının Demografik Yapısı”, *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 1/14 (Mart/2016), ss. 331-362.

AKALIN, Şükrü Halûk. “Akhisar’daki Karaca Ahmed Türbesi ve Bu Türbe ile İlgili İnançlar”, *V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi*, C. 2, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1997, ss. 21-26.

AKINLI, Özcan. *Akhisar İlçesi Yer Adları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, 2014.

AKSÜT, Ali. *Önce Türkmen Sonra Tahtacı*, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2003.

AKTEPE, Münir. “Kara Osman Oğlu Hacı Osman’a Ait İki Vakfiyesi”, *Vakıflar Dergisi*, 9 (1973), ss. 367-382.

Akşemseddin. *Makâmât’ül-Evliyâ*, haz. Metin ÇELİK, İstanbul: Özgü Yayınevi, 2013.

Almanca-Türkçe Sözlük, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1993.

ALGIN, Yasemin. BOZACI, Güldane. *Akhisar’ın Yerel Tarihi*, Akhisar: Akhisar Belediyesi Kültür Yayınları, 1999.

ALTINTAŞ, Hayrani. *Tasavvuf Tarihi*, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1986.

ARAZ, Rıfat. *Harputta Eski Halk İnanışları ve Halk Hekimliği*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1995.

ARMAĞAN, Munis, *Asya’dan Anadolu’ya Türklerin Anı Defteri*, İzmir: Karınca Matbaacılık, 2006.

AŞKAR, Mustafa. "Bir Türk Tarikatı Olarak Halvetiyye'nin Tarihî Gelişimi ve Halvetiyye Silsilesinin Tahlili", *AÜİF Dergisi*, C. XXXIX (1999), ss. 535-563.

ATALAY, Besim. *Divan-ü Lügat’it-Türk Dizini (indeks)*, İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1943.

_____. *Bektaşilik ve Edebiyatı*, haz. Gürol PEHLİVAN, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2015.

ATALAY, İbrahim. MORTON, Kenan. *Türkiye Bölgesel Coğrafyası*, İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1997.

AYAS, Mehmet Rami. *Türkiye'deki İlk Tarikat Zümreleşmeleri Üzerine Din Sosyolojisi Açısından Bir Araştırma*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1991.

AYAZ, Belkız. *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Akhisar Kazası*, Akhisar: Akhisar Belediyesi Kültür Yayınları, 2013.

AYTEN, Ali. KÖSE, Ali. *Türebeler Popüler Dindarlığın Durakları*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2010.

BARKAN, Ömer Lütfi. "Kolonizatör Türk Dervişleri", *Vakıflar Dergisi*, 2 (1942), ss. 279-304.

BAŞAR, Zeki. *İçtimai Adetlerimiz-İnançlarımız ve Erzurum İlindeki Ziyaret Yerlerimiz*, Ankara: Sevinç Matbaası, 1972.

BAYAR, Celal. *Ben De Yazdım*, İstanbul: Sabah Kitapları, İstanbul, 1997.

BAYAR, Talip. *Akhisar İlçesinde Türbe ve Yatır Kültü* (Yayınlanmamış Bitirme Tezi), Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, 2005.

BAYKARA, Tuncer. *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I: Anadolu'nun İdari Taksimatı*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 2000.

_____. *Yatağan Her Şeyi İle Tarihi Yaşatma Denemesi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2013.

BAYRAM, Göze. *Egede Kırsal Mimari Araştırmaları (Manisa Kayacık Örneği)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2012.

BEKKİ, Salahaddin. "Türk Mitolojisinde Kurban", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 1/3 (Kış 1996), ss. 16-28.

BEYDİLLİ, Celal. *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*, Ankara: Yurt Yayınları, 2005.

BEZERTİNOV, R. N. Eski Türklerde Ateş İnancı, *Türk Dünyasında Din ve Gelenek Üzerine*, der. Engin AKGÜN, İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları, 2008.

BIYIK, Ömer. "XV. Yüzyılda Akhisar'ı İhya Eden Bir Hayırsever: Sarı Ahmed Paşa ve Vakfı", *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 13/1 (Kış/2015), ss. 391-413.

BİZBİRLİK, Alpay, OKUMUŞ, Necdet. *Manisa'da Tarihi Mekânlar Mezar Taşları ve Kitabeleri*, Manisa: Manisa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2017.

BORAN, Mustafa. *Menkıbnamelerin Yapısalcı Yöntemler İle İncelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, 2007.

- BORATAV, Pertev Naili. *100 Soruda Türk Folkloru*, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1999.
- Bursalı Mehmed Tahir. *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, haz. Fikri YAVUZ, İsmail ÖZEN, İstanbul: Meral Yayınevi, 1972.
- CAMPBELL, Joseph. *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*, çev. Sabri GÜRSES, İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2010.
- CAN, Âlim. *Oğuzlardan Yatağan Mahmud Sultan*, Ankara: Uyum Yayıncılık, 1997.
- CEBECİOĞLU, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, İstanbul: Anka Yayınları, 2004.
- CHITTICK, William. *Tasavvuf Kısa Bir Giriş*, çev. Turan KOÇ, İstanbul: İz Yayıncılık, 2016.
- ÇAKMAKLIOĞLU, M. Mustafa. “İbnü’l-Arabî’nin Nübüvvet-Velayet Hakkındaki Görüşleri ve İbn Teymiyye’nin Bu Husustaki Eleştirileri”, *Tasavvuf | İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi (İbnü’l-Arabî Özel Sayısı-1)*, 21 (2008).
- ÇETİN, İsmet. “Türk Kültüründe Bab (Baba)/ Ata Geleneği”, *Milli Folklor*, 19/76 (Kış/2007), ss. 70-75
- ÇELİK, Hasan. KIRTEKE, Seda. “Alevilikte Ocak Kavramı, Anlam ve Tarihsel Arka Plan”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, sa. 60(2011), ss. 43-64.
- ÇOBANOĞLU, Özkul. *Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2003.
- ÇORUHLU, Yaşar. *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*, İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2010.
- DAĞISTÂNÎ, Ömer Ziyâuddîn. *Tasavvuf ve Tarikatlarla İlgili Fetvalar*, haz. İrfan GÜNDÜZ, Yakup ÇİÇEK, İstanbul: Seha Neşriyat, 1986.
- DALKESEN, Nilgün. “Orta Asya'dan Anadolu'ya Türk Kültüründe Geyik Kültü”, *Milli Folklor Dergisi*, 27/106 (Yaz 2015), ss. 58-69.
- DEGH, Linda. “Günümüz Bağlamında Efsane Üzerine Teorik Düşünme ve Efsanenin Tanımı”, çev. Selcan GÜRÇAYIR, der. M.Öcal OĞUZ, Selcan GÜRÇAYIR, *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar-2*, Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2005.
- _____. “Memorat ve Ön-Memorat”, çev. Ahmet Barış EKİZ, *Millî Folklor, Dergisi*, 27/105 (Bahar/2015), ss. 131-146.
- DURKHEİM, Emile, *Dini Hayatın İlk Biçimleri*, çev. Hüseyin CAHİT, haz. Fuat AYDIN, İstanbul: Ataç Yayınları, 2005.
- DURMA, Abdülhalim. *Evliyalar Şehri Manisa*, Ankara: Yenigün Matbaacılık, 2013.
- Ebü'l-Hayr-ı Rûmî, *Saltuk-nâme II*, haz. Şükrü Halûk AKALIN, İstanbul Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1988.

Ebu'l Alâ Affî. *İbnu'l-Arabî'nin Tasavvuf Felsefesi*, çev. Mehmet DAĞ, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1974.

EGENÇ, Özer. *XVI. Yüzyılın Sonlarında Bursa*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2006.

EKİCİ, Metin. “Araştırma Yöntemleri”, *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Ed. M. Öcal OĞUZ, Ankara: Grafiker Yayıncılık, 2008.

———. *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri*, Ankara: Geleneksel Yayınları, 2004.

———. “Halk Bilimi Çalışmalarında Metin (Text), Doku (Texture), Sosyal Çevre ve Şartlar (Konteks) İlişkisinin Önemi”, *Milli Folklor Dergisi*, 10/45 (Kış/2006), ss. 25-34.

EKİNCİ, Ramazan. “Vefayat-ı Ayvansarayı’de Bayrami Şairler/Şeyhler”, *Sûfî Araştırmaları Dergisi*, 6 (2012), ss. 65-80.

ELÇİN, Şükrü. *Halk Edebiyatına Giriş*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1986.

ELIADE, Mircea. *Dinler Tarihi (İnançlar ve İbadetlerin Morfolojisi)*, çev. Mustafa ÜNAL, Konya: Serhat Kitabevi, 2005.

———. *Kutsal ve Dindışı*, çev. Mehmet Ali KILIÇBAY, Ankara: Gece Yayınları, 1991.

EMECEN, Feridun. *XVI. Asırda Manisa Kazası*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989.

EMİROĞLU, Kudret. AYDIN, Suavi. *Antropoloji Sözlüğü*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2009.

ENGİN, İsmail, *Tahtacılar*, İstanbul: Ant Yayınları, 1998.

ERAVCI, Mustafa; KORKMAZ, Mustafa. *Saruhanlı Klasik döneminde Manisa’da Yaşayan Kültürel İzleri*, Manisa: Manisa Valiliği Yayınları, 1999.

ERDEM, Sadık, “XV. ve XVI. Yüzyılda Yaşamış Manisalı Divan Şairleri ”, *Türkbilig*, 8 (2004), ss. 74-107.

ERDOĞDU, Mehmet Akif. *Defter-i Evkaf-ı Liva-i Saruhan (Metin-İnceleme)*, Ankara: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşiv Dairesi Başkanlığı Yayınları, 2014.

ERGİNER, Gürbüz. *Kurban - Kurbanın Kökenleri ve Anadolu’da Kanlı Kurban Ritüelleri*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1997.

ERGUN, Metin. “Türk Ağaç Kültünün Dede Korkut Hikâyelerindeki Yansımaları” *Milli Folklor Dergisi*, 12/47 (Kış/2000), ss. 22-30.

ERGUN, Pervin. *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2004.

ERKEN, İsmail. “Ahmed Rumî Akhisarî Saruhanî ve Semaî Müennesler Adlı Risalesi”, *Mîzânü'l-Hakk: İslami İlimler Dergisi*, 4 (2017), ss. 135-150.

ERÖZ, Mehmet. *Eski Türk Dini (Gök Tanrı İnancı) ve Alevilik Bektaşilik*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, , 1992.

_____. “Türk Boylarında Kansız Kurban Geleneği”, *Türk Kültürü*, (Ağustos/1980), ss. 17-22.

FIĞLALI, Ethem Ruhi. *Türkiye’de Alevilik ve Bektaşilik*, İstanbul: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, 2006.

GÖKDEMİR, Oktay. *Kurtuluş Savaşında Akhisar*, Akhisar: Akhisar Belediyesi Yayınları, 1996.

GÖKÇEN, İbrahim. *Tarihte Saruhan Köyleri*, Manisa: Berksoy Basımevi, 1950.

_____. *XVI. ve XVII. Asırlarda Saruhan Zaviye ve Yatırları*, Manisa: C.H.P Manisa Halkevi Yayınları, 1946.

GÖKTAŞ, Vahit. “Tasavvufî Düşüncede Zıkr ve Zikrin Benlik İnşasına Etkisi”, *Toplum Bilimleri Dergisi*, 8/15(Ocak/2014), ss. 263-286.

GÖLPINARLI, Abdülbaki. *Melamilik ve Melamiler*, İstanbul: Kapı Yayınları, 2015.

_____. *100 Soruda Tasavvuf*, İstanbul: Gerçek Yayınları, 1985.

_____. *Vilâyet-nâme (Menâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektaş'ı Veli)*, İstanbul: İnkılab Kitapevi, 2016.

GÜLENSOY, Tuncer. *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Kökken Bilgisi Sözlüğü*, C. 1, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2007.

GÜNSEL, Ahmet. “Akhisarlı Hasan Amcanın Şifalı Bitkileri”, *Keyf-i Safa Dergisi*: Akhisar, 15 (2016), ss. 21-34

GÜRSOY, Ülkü. “Türk Kültüründe Ağaç Kültü ve Dut Ağacı”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş-ı Veli Araştırma Dergisi*, 61 (2002), ss. 43-54.

Hüseyin Vassaf. *Sefine-i Evliya*, haz. Mehmet AKKUŞ, Ali YILMAZ, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2011.

Hakîm Tirmizî. *Hatmu’l-evliyâ (Veliliğin Sonu, Velayet-Nübüvvet Tartışması)*, haz. Salih ÇİFT, İstanbul: İnsan Yayınları, 2006.

Haslok, F.R. *Bektaşilik Tetkikleri*, haz. Kâmil AKARSU, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000.

HOŞGÖREN, M.Yıldız. *Akhisar Havzası Jeomorfolojik ve Tatbiki Jeomorfolojik Etüt*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1983.

İbnü'l-Arabî. *Fütûhât-ı Mekkiye*, çev. Ekrem DEMİRLİ, İstanbul: Litera Yayıncılık, 2013.

İbrahim Cavid. *Aydın Vilayet Salnameleri R. 1307/H.1308*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2010.

İmam Cafer-i Sadık Buyruğu, haz. Adil Ali ATALAY, İstanbul: Can Yayınları, 1993.

İNAN, Abdülkadir. “Müslüman Türklerde Şamanizm Kalıntıları”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1/4 (1952), ss. 19-30.

_____. *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2000.

İngilizce-Türkçe Sözlük, İstanbul: Redhouse Yayınları, 1994.

WACH, J. *Din Sosyolojisine Giriş*, çev. Battal İNANDI, İstanbul: A.Ü.İ.F Yayınları, 1995.

KAHRAMAN, Seyit Ali. *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017.

KALAFAT, Yaşar. “Anadolu’da Ulu Kadın Kişiler ve Halk İnançları”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 32 (2004), ss. 1-16.

_____. *Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1995.

_____. *Türk Halk Kültüründe Zazalar*, Ankara: Berkan Yayınevi, 2012.

_____. *Geçmişten Günümüze Halk İnançları İtibariyle Alevilik, Bektaşilik*, Ankara: Türk Halk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı Yayınları, 1994.

KARAKUYU, Mehmet. *Tarihi Coğrafyasıyla Akhisar*, Akhisar: Akhisar Belediyesi Kültür Yayınları, 2012.

_____. *Kentleşme Sürecinde Akhisar*, Akhisar: Akhisar Belediyesi Kültür Yayınları, 2012.

KAPLAN, Mehmet. *Tip Tahlilleri, Türk Edebiyatında Tipler*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1991.

KAPTAN, Alpay. *Akhisar Yöresinde Meydana Gelen Düşük Sıcaklıklar, Don Olayları ve Tekerrür Analizleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Ana Bilim Dalı, 2006.

KARA, Mustafa. *Metinlerle Osmanlılarda Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ankara: Sır Yayıncılık, 2004.

KARABAŞ, Seyfi. *Dede Korkut’ta Renkler*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1996.

Kısa Açıklamalı Kur'an-ı Kerim Meali, haz. Mahmut KISA, Konya: Armağan Kitaplar, 2013.

KIYAK, Abdülkadir, “Halk Dindarlığı Bağlamında Kutsal Mekân Anlayışı”, *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2/1 (2012), ss. 159-181.

KOCADAĞ, Burhan. *Doğu Anadolu’da Aşiretler, Kürtler, Aleviler*, İstanbul: Can Yayınları, 1997.

KORKMAZ, Esat. *Hacı Bektaş-ı Veli Vilayetname (Menakıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli)*, İstanbul, Ant Yayınları, 1995.

KOŞAY, Hamit Zübeyr, “Manisa, Akhisar ve Çevresi Halk Bilgisine Dair Notlar”, *Türk Yurdu*, 1 (Haziran/1954), ss. 112-118.

KÖPRÜLÜ, Mehmed Fuad. *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2014.

KUBAT, Mehmet. “İslâmî Öğretide Kerâmet”, *Milel ve Nihal İnanç Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, 8/1 (Nisan/2013), ss. 41-70.

KUMARTAŞLIOĞLU, Satı. DUYMAZ, Ali, “Hamza Baba Ocağına Bağlı Bir Sağaltma Merkezi: Bektaş Dede”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş-ı Veli Araştırma Dergisi*, 63 (2002), ss. 311-320.

KURTOĞLU, İsmail, *Menemen Olayı*(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.

KURT, Hüseyin. “ Sa’ diliğin Anadolu’ya Gelişi ve Bazı Sa’ di Tekkeleri ”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10/13 (Haziran/2004).

KUTLUAY, Erdoğan. *Alevi, Bektaşi Gerçeği*, İstanbul: Alfa Basım Yayın, 2000.

KUZUCUK, Mustafa. *Kurtuluş Savaşı Akhisar Kahramanları*, Akhisar: Akhisar Belediyesi Kültür Yayınları, 2010.

KÜÇÜK, Sezai, MUSLU, Ramazan. *Akhisarlı Şeyh İsâ Menakıpnamesi*, Sakarya: Aşıyan Yayınları, 2003.

KOZ, M. Sabri Koz. *Yağmur Duası Kitabı*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2007.

MADEN, Fahri. *Bektaşi Tekkelerinin Kapatılması ve Bektaşiliğin Yasaklı Yılları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2013.

MÜDERRİSOĞLU, Mehmet Emin. *Akhisarlı Türk Büyükleri ve Eserleri*, İzmir: Piyasa Matbaası, 1956.

_____. *Akhisar’da Bahar Bayramı ve Çağlak Mesiresi*, İzmir: Marifet Basımevi, 1953.

NAGATA, Yuzo. *Tarihte Ayanlar Karaosmanoğulları Üzerine Bir İnceleme*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1997.

Neşri, *Kitabı Cihan-Nüma*, haz. Faik Reşit UNAT, Mehmet Altay KÖYMEN, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1987.

NUHOĞLU, Mualla Murat. *Türk-İslâm Kültüründe Tespih ve Tespih Sanatı*, Ankara: Kevser Kitabevi, 1995.

NOYAN, Bedri. *Bektaşilik ve Alevilik*, Ankara: Ardıç Yayınları, 2002.

———. *Bütün Yönleriyle Alevilik ve Bektaşilik*, C. 9, Ankara: Ardıç Yayınları, 2011.

OCAK, Ahmet Yaşar. *Kültür Tarihi Olarak Evliya Menakıbnameleri*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2016.

———. *Alevi ve Bektaşi İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003

———. *Babailer İsyanı Anadolu Aleviliğinin Tarihsel Altyapısı*, İstanbul: Dergâh Yayınları, İstanbul, 2011.

———. *Türk Sufiliğine Bakışlar*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2016.

———. *Türk Sosyal Tarihinde İslamın Macerası*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2015.

———. *Osmanlı Sufiliğine Bakışlar*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2015.

ÖGEL, Bahaddin. *Türk Mitolojisi*, C. 1, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014.

ÖGKE, Ahmet, “Yiğitbaşı Velî Ahmed Şemseddîn-i Marmaravî’de Aşk”, *Sûfî Araştırmaları Dergisi*, 1/1 (Kış/2010), ss. 17-39.

ed. OĞUZ, Öcal. *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yayınları, 2004, s. 121.

OKUMUŞ, Necdet. *Manisa Rifai Dergâhı Entekkeliler*, Manisa: Manisa İl Özel İdaresi Yayınları, 2003.

ONG, Walter J. *Sözlü ve Yazılı Kültür: Sözüün Teknolojileşmesi*, çev. Sema POSTACIOĞLU, İstanbul: Metis Yayınları, 2014.

ÖRNEK, Sedat, Veyis. *100 Soruda İlkellerde, Din, Büyü, Sanat, Efsane*, Ankara: Bilgesu Yayınları, 2014.

———. *Geleneksel Kültürümüzde Çocuk*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1979.

———. *Türk Halkbilimi*, Ankara: Bilgesu Yayınları, 2014.

ÖZDEM, Ekmel. *Dünkü Bugünkü Akhisar (Tarihi, coğrafyası-folkloru)*, Ankara: Ülku Basımevi, 1944.

ÖZDEMİR, Rıfat. “Osmanlı Devleti”nin Tekke Tarikat ve Zaviyelere Karşı Takip Ettiği Siyaset”, *Milletlerarası Hoca Ahmet Yesevi Sempozyumu Bildirileri*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 1993.

ÖZER Egenç. *XVI. Yüzyılın Sonlarında Bursa*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2006.

PEHLİVAN, Gürol. *Manisa Şehrinde Evliya Kültü*, İzmir: Manisa İl Özel İdaresi Yayınları, 2012.

———. “Dini Şahsiyetler Hakkında Oluşan Anlatılar”, *Milli Folklor Dergisi*, 21/83(Güz/2009), ss. 88-96.

———. “Manisa İli Akhisar İlçesi Yatağan Köyü’nde Evliya Kültü”, *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, 1/12(Yaz/2009), ss. 144-160.

PROPP, Viladimir. *Masalın Biçimbilimi*, çev. Mehmet RİFAT-Sema RİFAT, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011.

RADTKE, Bernd. “İbnü’l-Arabî’nin Öncülerinden Biri: Hâkim Tirmizi’nin Velayet Görüşü”, *İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi*, çev. Salih ÇİFT, 9/21 (2008), ss. 501-507.

ROUX Jean-Paul. *Altay Türklerinde Ölüm*, çev. Aykut KAZANCIGİL, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2010.

SARAÇ, Tahsin. *Büyük Fransızca-Türkçe Sözlük*, Ankara: Adam Yayınları, 1985.

SARI, İbrahim. *7 Sayısının Sırrı*, Antalya: Nokta E-Kitap, 2016.

SARIKÖSE, Barış. “Tarih Öğretiminde Menkıbelerin Kullanılması”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26 (2011), ss. 311-321.

SATIŞ, Baki. *İlk Çağdan Günümüze Akhisar*, Akhisar: Akhisar Sağlık Eğitim Kültür Vakfı Yayınları, 1994.

SCHIMMEL, Annemarie. *Sayıların Gizemi*, çev. Mustafa KÜPÜŞOĞLU, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2000.

SELÇUK, Ali. *Tahtacılar*, İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2005.

SELVİ, Dilaver. *İslami Kaynaklarda Velayet ve Keramet*, İstanbul: Hoşgörü Yayınları, 2012.

SÜMER, Faruk. *Oğuzlar (Türkmenler), Tarihleri, Boy Teşkilatı, Destanları*, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1972.

ŞAHAN, Ali, *Manisa’nın Akhisar İlçesine Bağlı Yatağan Köyü Monografisi* (Yayınlanmamış Bitirme Tezi), Manisa: Celal Bayar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, 2005.

ŞENER, Cemal. *Şamanizm, Türklerin İslamiyet'ten Önceki Dini*, İstanbul: EtikYayınları, 2001.

TANYU, Hikmet. *Türklerde Taşla İlgili İnanışlar*, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1968.

———. *Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri*, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1967.

———. *Dinler Tarihi Araştırmaları*, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1973.

———. *İslamlıktan Önce Türklerde Tek Tanrı İnancı*, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1980.

TATCI, Mustafa. İlyâs İbn İsâ Akhisarî, *Şeyh Mecdüddin Bayramî Menâkıbı ve Salıkların Adabı*, İstanbul: h Yayınları, 2016.

TEMUÇİN, Ecmel, *Manisa-Akhisar Ovalarında İklim ve Ortam İlişkileri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Ana Bilim Dalı, 1999.

TELCİ, Cahit. “Manisa Mevlevîhânesi Mevlevîhâne Olarak mı Yapıldı? Kitabesi Üzerinden Yeniden Düşünmek”, *Sûfî Araştırmaları Dergisi*, 8/15 (Kış/2017), ss. 1-22.

TOKOREV, S. Aleksandrovich. *Dünya Halklarının Dinler Tarihi*, çev. Rauf AKSUNGUR, İstanbul: Ozan Yayıncılık, 2006.

TUFANTÖZ, Abdürrahim. “Üsküdar’da Bir Selçuklu Bakiyesi: Gözcü Baba Karaca Ahmed Sultan”, *5.Üsküdar Sempozyumu*, İstanbul: Üsküdar Belediyesi, 2007.

Türkçe Sözlük, İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011.

TÜRKDOĞAN, Orhan. “Türklerde Kirvelik ve Sünnet Geleneği”, *Türk Kültürü Araştırmaları*, Ankara: Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü, 1966-1969.

ULUDAĞ Süleyman. “Keramet” maddesi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 25, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2010.

ULUÇAY, Çağatay. *Saruhanogulları ve Eserlerine Dair Vesikalar-II*, Manisa: Manisa Halkevi Yayınları, 1946.

———. *Manisa Ünlüleri*, Manisa: Lise Matbaası, 1946.

———. *18. ve 19. Yüzyılda Saruhan’da Eşkıyalık ve Halk Hareketleri*, Manisa: Berksoy Yayınevi, 1955.

———. GÖKÇEN, İbrahim. *Manisa Tarihine Genel Bir Bakış*, İstanbul: Resimli Ay Matbaası, İstanbul, 1939.

YAMAN, Ali. *Kızılbaş Alevi Ocakları*, İstanbul: Elips Kitap, 1998.

YAPICIOĞLU, Sefa. *190 Numaralı Manisa Şer'yye Sicili'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Manisa: Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.

YETİŞEN, Rıza. *Tahtacı Aşiretleri*, İzmir: Memleket Gazetecilik ve Matbaacılık, 1986.

YILDIZ, Hüseyin. *Manisa-Akhisar ve Çevresindeki Sözlü Halk Edebiyatı*, (Yayınlanmamış Bitirme Tezi), Manisa: Celal Bayar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, 2017.

YILMAZ, Ebru Burcu. “Hikâye ve Romanlarda Sembol Dilin Görüntüleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Bilig*, 56 (Kış/2011), ss. 45-54.

YILMAZ, Kamil, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul: Ensar Neşriyat, İstanbul, 2004.

YILDIRIM, Elvin, *Türk Kültüründe Renkler ve İfade Ettikleri Anlamlar*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.

YÖRÜKAN, Yusuf Ziya. *Müslümanlıktan Evvel Türk Dinleri Şamanizm*, haz. Turhan YÖRÜKAN, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2014.

_____. *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar*, haz. Turhan YÖRÜKAN, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2011.

YÜCER, Hür Mahmut. *Osmanlı Devletinde Tasavvuf (19.yüzyıl)*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2003.

Ziya Gökalp, *Altın Işık*, haz. Ali DUYMAZ, İstanbul: ÖtükenYayınları, 2014.